Jung-Stilling.

Ett kristeligt Levnedsløb.

fremstillet

af

Richard Petersen.

Forord til den elektroniske udgave

Denne bog af **Richard Petersen** (1838-1905) er digitaliseret fra Harvard University i februar 2007 af Google Books og tilpasset for Projekt Runeberg i august 2015 af Ralph E.

Side 67 er ikke korrekt digitaliseret og skal udskiftes.

JUNG-STILLING.

ET KRISTELIGT LEVNEDSLØB. FREMSTILLET

AF

Richard Petersen.

KJØBENHAVN.

KARL SCHØNBERGS FORLAG." 1890.Kjøbenhavn. — Bianco Lunos Kgl. Hof-Bogtrykkeri (F. Dreyer).Forord.

Jung-Stilling er en god gammel Bekjendt for mange ai den ældre Slægt. Ogsaa mig er han tidlig traadt i Møde. Allerede som Skoledreng fik jeg hans egen Skildring af hans Barndom og Ungdom i Hænde i en gammel tydsk Udgave med Billeder, og den gjorde stærkt Indtryk paa mig. Paany meldte han sig i min Studentertid gjennem den samme Bog, denne Gang i dansk Oversættelse ved Christian Winther, og skjøndt Dragten ikke rigtig klædte ham, blev han dog snart en af mine kjæreste Venner. I mine tidlige Præsteaar indførte F. L. Mynster hans senere Livshistorie for den danske Læseverden, og den blev hilset med Glæde af mig som af saa mange andre. Men hvad man selv har havt Gavn og virkelig Opbyggelse af, vil man gjærne meddele til andre. For den yngre Slægt synes Jung-Stilling i det hele at være temmelig fremmed. Jeg har derfor tænkt mig, at en Fremstilling af hans Liv og Virksomhed kunde være paa sin Plads. Hans egen Livsskildring, hvis første Del i æsthetisk Henseende staar meget højt, kan ikke være tilfredsstillende for Nutiden, der maa forlange en nøjagtigere Redegjørelse paa mange Punkter, end han selv giver.Hovedkilden til den foreliggende Bog er Jung-Stillings „Sämmtliche Schriften" i 13 Bind, udgivne af Dr. J. N. Grollmann. De andre Kilder, som jeg har kunnet benytte, findes anførte hver paa sit Sted.

Det vilde være mig en Glæde, om Jung-Stilling i den nærværende Skikkelse kunde vinde god Indgang i vor hjemlige Læsekreds, thi jeg tror, at han, skjøndt han ikke er fri for sine Skrøbeligheder, paa en egen indtrængende Maade lægger os visse gamle Sandheder paa Hjærte, som vi alle have godt af at indskærpe os.

Grevinge Præstegaard, ved Holbæk.

April 1890.

Richard Petersen.1.

Indledning.

Det er et ejendommeligt Folk, som lever i de smukke tydske Rhinlande. Hvad enten det er Bønder, Haandværkere eller Fabrikarbejdere, saa udmærke de sig i aandelig Henseende ved en stor Modtagelighed for Indtryk, en levende Fantasi og ofte ved et stærkt Hang til Grublen. Religiøse Bevægelser have altid fundet en frugtbar Jordbund i disse Egne.

Dette traadte i høj Grad frem i første Halvdel af forrige Aarhundrede, særlig i Egnene Øst for Rhinen fra Bifloden Ruhr i Nord til Main i Syd. Her var Hjemsted i mange Aar for stærke, ofte sværmeriske Bevægelser. Disse samlede sig om forskjellige Brændpunkter, hvor ledende Personligheder virkede.

Det nordlige Brændpunkt var Egnen omkring Ruhr og Wupper, det daværende Hertugdømme Berg, med Byer som Elberfeld, Barmen og Solingen. Her optraadte Haandværksvenden Hochmann, et dybt og inderligt Menneske, paavirket af Fenelons og Madame Guions Mystik, der gik ud paa, at man skål bortdø fra sin egen Vilje og elske Gud uden alle Hensyn. „Han stjal alle Vegne Hjærterne"; hvor den stille Mand traadte frem, bleve Folk henrevne ved hans jævne Tale paa det neder-tydske Folkemaal. Engang, fortælles der, prædikede han2

paa en Eng udenfor Elberfeld med saadan Inderlighed og Kraft, „at mange Hundrede Tilhørere ganske sikkert troede, at de løftedes op mod Skyerne; de vare til Mode, som om Evighedens Morgen var i Frembrud".') Men skjøndt et stort Guds Redskab, der førte mange til Sandheds Erkjendelse, var han en Fjende af den bestaaende Kirke og Præsterne i Særdeleshed. Det hændtes oftere, at han under den offentlige Gudstjeneste traadte op og afbrød Prædikenen, men dette førte endelig til, at det blev forbudt ham at virke som Lægprædikant, og han maatte da drage andet Steds hen. En af hans varmeste Tilhængere var en theologisk Kandidat Hoffmann, en Mystiker, der levede et Eneboerliv i en Hytte, uden nogen Virksomhed, alene hengivende sig til fromme Betragtninger.

Et sydligere Brændpunkt for den religiøse Bevægelse var Landskabet Wetterau eller Egnen mellem Rhin i Vest, Fulda i øst, Main i Syd og den rhinske Biflod Sieg i Nord. Befolkningen her var stærkt paavirket af Pietismen fra det nærliggende Frankfurt, hvor Spener havde' virket, men forenede hermed Lyst til at skille sig ud fra de bestaaende Kirkesamfund, altsaa til Seperatisme. I Wetterau laa to fyrstelige Grevskaber, som kom til at spille en stor Rolle i religiøs Henseende, fordi de i vid Udstrækning afgav Tilflugtsteder for de forskjellige aandelige Retninger, noget som paa hin Tid var et Særsyn. Til Dels kom dette af, at Greverne paa denne Maade søgte' at faa deres Lande bedre befolkede og opdyrkede. Det ene var Wittgenstein-Berleburg, liggende op mod Siegfloden; det andet var Isenburg-Büdingen sydligere henimod Main og Rhin.

Hos Grev Kasimir i Berleburg fandt den ovennævnte Hochmann et Tilflugtsted, da han maatte forlade Hertugdømmet Berg. Og her opholdt sig andre fremragende, religiøst bevægede Mænd. Hertil hørte den

') Jung-Stilling: Theobald oder die Schwärmer. Sämmtl. Schr. 6, 28.3

bekjendte Læge Dip pel, som Czar Peter havde truffet paa sin første store Udenlandsrejse og medtaget til Rusland, hvor han imidlertid ved sit ligefremme Væsen og sin bidende Spot ikke længe kunde begaa sig. Siden havde han blandt andet været i Danmark, hvor han 1719 paa Grund^f sine separatistiske Udtalelser en Tid maatte sidde som Fange paa Hammershus, men kom ud paa Dronningens Forbøn. I Berleburg levede nu denne udmærket begavede Mand til sin Død 1734. Han var en imponerende Skikkelse og gjorde stort Indtryk paa Folk, men hans Anskuelser vare en Blanding af Pietisme og Fritænkeri.') En anden berømt Mand i Berleburg var Haug, et blidt, elskværdigt Menneske, der nærmest sluttede sig til Hochmann. Han var Magister og lærd Orientalist, forøvrigt en mystisk Sværmer, hvis Tanker især kredsede om Tusindaarsrigets snarlige Komme. Det var ham, Grevens kjæreste Ven, der var Hovedforfatter til den bekjendte Berleburger-Bibel, et Værk i syv Folio-bind, som kostede 20 Aars utrættelige Flid. Det indeholder en vidtløftig Udlæggelse af Bibelen, stadig tredobbelt, men trods megen Dygtighed har Forfatteren fyldt Bogen med saamange Urimeligheder, at den ikke rummer megen

sand Næring for Aanden.2)

Blandt andre, som tog Ophold i det Berleburgske, var den forhenværende Præst Tuchtfeld, som havde maattet opgive sin Stilling, fordi han tog for stærkt fat. Han skrev Breve til Godsejerne, hvori han gjorde dem ansvarlige for de arme Sjæle paa deres Godser, og han traadte som en Elias op i Kirkerne imod sløve Præster. Han var en vældig Bodsprædiker, en Boanerges, som ikke kjendte til Menneskefrygt, men han afveg ikke lidet fra: Kirkens Lære, og Sakramenterne regnede han ikke

') Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 30. — Odin Wolffs Journal for 1804.

J) Rudelbach: Chr. Biographie 1, 465. — Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 85.4

højt. Ligeledes var der Haandværksvenden og Kvaksalveren Rosenbach, et opvakt Hoved, der havde studeret Jakob Bøhmes og Paracelsus' Skrifter samt Urte- og Lægebøger, og som i mange Aar drev en stor Lægepraxis, blandet med religiøs Virksomhed. En Besøgende fortæller, at han saa' over 200 Mennesker, syge og skrøbelige, ligge i Græsset udenfor hans Bolig, ventende paa Avdiens-, og saaledes var det stadig i en Aarrække. l) En anden meget karakteristisk Skikkelse i Berleburg var Hasenfeld, der nærmest ernærede sig som Lærer. Han havde først været Præst, men da han en Dag fra Prædikestolen rettede de Ord til Stedets øverste Embedsmand: „Det er ikke Ret, at De holder en Maitresse," havde han faaet sin Afsked og yar desuden kommet paa Vand og Brød. Siden var han Rektor fotet Gymnasium, men da han her gav sig til at prædike og just ikke brød sig stort om de kirkelige Symboler, maatte han løbe Spidsrod, hvilket dog ikke hindrede ham i strax efter igjen at prædike. Senere ernærede denne Mand, der var saa glødende i Aanden, sig som han bedst kunde, mest undervisende unge Mennesker. Fra hans Dødsleje fortæller en Ven af ham følgende: „Hvorledes gaar det, kjære Hr. Rektor?" spørger denne. „Ja, jeg har nu pakket sammen og er rejsefærdig." „Gik det let for sig?" Hasenfeld svarede: „Det gik paa glad Gjensyn!" „Hvorledes er De til Mode derved, Fru Rektor-inde?" spørger Vennen. „Jeg har fattet mig og haaber nok at holde ud." Lidt efter rejste Hasenfeld sig i Sengen, saa' stivt hen imod Vinduet og raabte med mægtig Røst: „Halleluja!" Dermed var han død.

I Nærheden af Berleburg levede der i Fyrstendømmet Nassau-Siegen paa samme Tid en anden mærkelig Mand. Det var Marquis de Marsay, en fransk Reformert, der som Officer havde deltaget i den spanske Arvefølgekrig. Tillige med to Kammerater, en Løjtenant og en Feltpræst,

') Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 117.5

var han bleven kristelig vakt, og de sluttede sig til Madame Guions Mystik, drivende paa den yderste Askese. Marsay indgik et „aandeligt" Ægteskab med den ligesindede Frøken Kallenberg, og Parret boede en Tid i en ussel Hytte i Hessen; de levede af den tarveligste Brødsuppe og Grøntsager, og paa deres hyppige Udflugter i religiøse øjemed førte de al deres Ejendom med paa en Trillebør. Men siden kom de fra 1735 til 1742 til at bo paa det ensomme Slot Hänchen, der tilhørte en ligesindet, mystisk Godsejer, i Nassau-Siegen. Her var et lille Samfund, som betragtede Marsay som sit Hoved. Men denne inderlig fromme Mand blev med Aarene stedse mere aandelig sund og kom bort fra den urimelige Askese. Han døde 1753.l)

Grevskabet Isenburg-Büdingen var ligesom Berle-burg Hjemsted for flere bekjendte, religiøst bevægede Personligheder. Særlig nævne vi Dr. Carl, en berømt Læge, der oprindelig var udgaaet fra Halle, og som var Pietist. Han udgav i en Række Aar „die geistliche Fama", et meget læst Blad, der bragte religiøse Meddelelser rundt omkring fra, ogsaa fra andre Verdensdele, gav Træk fra Troslivets Omraade, berettede om Aandesyner og Anelser og meget mere. Dette Blad var saa at sige Separatisternes Avis, og dets brogede Indhold blev slugt i de Kredse. Forøvrigt blev Dr. Carl indkaldt til Danmark 1736 som Livlæge hos Christian den 6te, men trods sin Dygtighed fik han efter 6 Aars Forløb Afsked, navnlig fordi han altfor hensynsløst kritiserede Statskirken.2)

I Isenburg var det imidlertid, at den mærkeligste Fremtoning i religiøs- Henseende optraadte, de saakaldte Inspirerede, som vi ville dvæle noget nærmere ved.

') Rudelbach: Chr. Biographie 1,469. — Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6,36. — M. Goebel: Geschichte d. wahren Inspirations-Gemeinden, i Zeitschr. für die historische Theologie 18, 349 f. s) Bricka: Dansk biogr.

Lexikon 3,375. — Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 85.6

Da Ludvig d. 14de efter Ophævelsen af det nantiske Edikt begyndte de skjændige Forfølgelser af de Reformerte i Frankrig, rejste den ildfulde Befolkning i Ceven-nerne en uventet Modstand, som førte til en lang, blodig Kamp. Fremfor at fornægte deres Tro foretrak disse Folk at leve som et Slags Menneskehedens Udskud, tog Bolig i Huler og Bjærgskove og ernærede sig af den ringeste Føde. Berøvede deres Kirker og Præster forsamledes de til gudelig Andagt under aaben Himmel, og der opstod Prædikanter, ja Profeter — oftest unge Mennesker — iblandt dem, som med Aandens Glød, der ofte slog over i rent Sværmeri, talte Ordet. Som det ofte gaar under spændte Forhold bleve visse Aandsævner i særlig Grad skærpede; en exstatisk, stundom magnetisk Tilstand med konvulsiviske Trækninger, med Syner og Aabenbarelser, med en ejendommelig Tale, der mindede om Sproget i det gamle Testamente, viste sig hos mange. Forøvrigt vare de, især i Begyndelsen, inderlig gudhengivne og sammenknyttede ved Kjærlighedens Baand. Men under den fortvivlede, langvarige Kamp slappedes efterhaanden Tugten hos disse saakaldte Camisarder, og det hele endte med en Fred 1704 som paa Grund af den spanske Arvefølgekrig, hvori Kongen da var indviklet, blev gunstigere, end de kunde have ventet, idet de fik en vis Religionsfrihed.

En Del af de „inspirerede" Camisaitier med Marion og Cavallier i Spidsen forlod imidlertid Frankrig og traadte op som Prædikanter i andre Lande, baade i England, hvor Tilslutningen i Begyndelsen var stor, i Holland, Tydskland, ja endog i Wien og Rom. Deres Forsamlinger mindede om Kvækernes, men den største Tiltrækning var deres Inspiration. Det i Forvejen stærkt pietistiske Tydskland blev særlig en gunstig Jordbund for dem. Den berømte A. H. Francke i Halle saa' en guddommelig Indgivelse i deres Inspiration, men holdt sig dog tilbage; derimod bleve tre Studenter, Brødrene Pott, grebne af Inspirationen og drog selv om og talte. Da de imidlertid7

bleve udviste fra det ene Sted efter det andet, søgte de snart Tilflugt i Wetterau og slog sig ned i Isenburg 1714.

Her i Isenburg var der i Forvejen mange Separatister, de'r dog mest levede uden indbyrdes Forbindelse halvt som Eneboere, betragtende den bestaaende Kirke som et Babel og fordømmende alle Forlystelser. "Deres vigtigste Ledere vare den forhenværende Præst Gruber og Sadelmageren Rock. Da nu de Inspirerede viste sig blandt dem, gjorde de et rystende Indtryk. „De vare som Guds Stemme, man hørte dem basune, tordne og brage —, de gav en Tone fra sig som Pavker og Geværer, som en Løves Brølen; de talte fremmede Maal og udlagde for det meste, hvad de betød." Efter nogen Modstand vandt de baade Gruber og Rock foruden mange andre, og i Løbet af et halvt Aar blev der 8 „Redskaber", det vil sige saadanne, som havde Inspirationens Gave.

Den betydeligste af disse Inspirerede var Rock, en alvorlig og inderlig from Mand, der begyndte som stræng Pietist med meget Lovvæsen, men siden blev Mystiker. Han følte bestandig, at Herren var ham nær, sagde, at Jesus engang havde givet ham et Kys og indtaget hans Hjærte, men han havde Hang til at leve i mystisk Ensomhed. Da han nu hørte de Inspirerede, tvivlede han i Begyndelsen, om det ogsaa var fra Gud, men Inspirationen kom med voldsom Magt over ham selv, og da han en Dag fornam de Ord i sit Hjærte: „Jeg har givet dig en Naadegave til Gavn for din Næste," turde han ikke undlade for Fremtiden at træde op som Inspireret. Altsaa drog han nu ud paa Missionsrejser, vidnende og lidende. Inspirationen kom pludselig over ham, uden at han selv kunde gjøre noget fra og til. Man har nøjagtige Beskrivelser af denne Tilstand. De, der bleve inspirerede, vare sig selv kun halvt bevidste, Øjnene vare lukkede, en vis Varme føltes omkring Hjærtet og bredte sig efterhaanden over hele Legemet, konvulsiviske Trækninger fremkom. De rystede paa Hovedet, trak paa Skuldrene, skjælvede over hele Kroppen. Naar de fik „Udsagn",8

som det kaldtes, talte de i Herrens Navn, idet de sagde „Jeg" om ham. Synet af dem beskrives som skrækkeligt, dybt rystende. Hvor pludseligt det kunde komme, ses af følgende Træk. To Rejsende saa' engang en Mand ligge paa Ryggen bag en Busk nærved Landevejen. Inspirationen var faldet over ham, han laa i Trækninger og talte i Herrens Navn, skjøndt han var ganske ene. De Rejsende bleve saa betagne deraf, at de med Ærefrygt blottede deres Hoveder og stille lyttede til Ordene. Manden var Rock. En anden Gang faldt Inspirationen over denne, da han en Dag overværede en Gudstjeneste i en Kirke. Til almindelig Forfærdelse rejste han sig og raabte Ve over Stedet.

En stor Vækkelse fremkom ved de Inspirerede. De drog om i Flokke og holdt Bedemøder, i Begyndelsen ogsaa Nadveren med Kjærlighedsmaaltider, men senere brød de sig ikke om Sakramenterne. Skjøndt deres Missionsrejser gik vidt omkring, var deres Tilholdssted dog i Wetterau, og de dannede en Del Menigheder, der dog ingensinde bleve store. Man regner, at der i Aaret 1744, da de noget nær vare paa det højeste, var 1100 Medlemmer ialt. I Læren skilte de sig, naar man ser bort fra deres Ligegyldighed for Sakramenterne, ikke videre fra den bestaaende evangeliske Kirke, men det var Livet, de drev paa. Kristus i os og Kristi Efterfølgelse var Hovedsagen. De kaldte sig Kristi Stridsmænd, og de fandt det ligesaa urimeligt at spørge dem om deres dogmatiske Lærdomme som at spørge Soldater midt under et Slag om deres politiske Mening. Men de havde en formelig Gru for den bestaaende Kirke og ventede en snarlig Dom over den. Af „Redskaber", som Inspirationen kom over, var der altid kun faa, tilsidst var Rock den eneste, og han var deres øverste Forstander.

Der var saaledes i Wetterau et meget broget religiøst Liv, men der kom mere til endnu. Efterat Grev Zinzendorf havde faaet ordnet den af ham oprettede Menighed i Hernhut fik han ogsaa stiftet en i Berleburg, som i9

Begyndelsen stod i „Kjærlighedsforening" baade med Separatisterne og de Inspirerede dér, ligesom han selv og Rock indgik Venskab. Da Zinzendorf 1736 blev udvist af Sachsen, tyede han til Wetterau og bosatte sig med sin Menighed paa det øde Ronneburg, nærved Bü-dingen. En Del af de Inspirerede sluttede sig til ham, hvorimod Rock og han brød med hinanden. Zinzendorf forkastede Inspirationen, som nu kun fandtes hos Rock, men flk til Svar af denne: „Med den kan man ikke lege eller akkordere; den er og bliver Guds Sag." „Men forkaster du Daab og Nadver," svarede da Zinzendorf, „er du en falsk Profet." Fra nu af forkjætrede disse to hinanden, men Rock stod dog i aandeligt_Vaerd næppe_under Greven. De Inspirerede tog nu stærkt af, og Hernhuterne udbredte sig, men 1750 tog det en bråt Forandring for disse, idet Greven af Isenburg udviste dem. De maatte trække bort, og deres smukke Bygninger paa Ronneburg bleve tagne i Brug af Separatister og Inspirerede.

Marsay, som jo boede i Nærheden, kunde hverken slutte sig til Hernhuter eller Inspirerede. I et af ham udgivet Skrift erklærede han sig aabent imod disse sidste. „Erfaringen lærer os," siger han her, „at den hemmelige Stemme (af Gud) ikke høres paa Gaderne. Alt, hvad der falder i Sanserne og volder saa store Bevægelser, er ikke den Stemme. De onde Engle kunne frembringe lignende Ord, hvorved mange bedrages." I Marts 1738 søgte Rock en Sammenkomst med Marsay for at komme til Forstaaelse med ham; han kom til Slottet Hänchen og blev efter nogen Vanskelighed fra Ejerens Side indladt. En større Kreds var samlet, Rock talte; Marsay fandt, at hans Ord vistnok vare opbyggelige, men dog ikke af guddommelig Rod. Da kom Inspirationen pludselig over Rock. Marsay skal saa have hældt en Spand koldt Vand over ham, hvorved Rock kom ud af Exstasen, men Marsay gjorde da den Bemærkning, at dette var et Bevis paa, at det ikke var Guds Aand, thi denne kan ikke hæmmes ved koldt Vand.10

Rock trak sig i sinfe sidste Aar tilbage til en anden Egn, rejste kun lidet, men blev søgt af mange. Han døde 1749 og havde endnu Inspiration paa sin Dødsdag. Da udbrød han: „Den store Mand, der raaber fra Himlen, vil snart skaffe Luft. Han vil af en lille gjøre en stor Kraft. Nu sover jeg snart stille og rolig ind i Jesu Navn. Amen!" Han døde blidt. Med ham var Inspirationen forbi, men hans Tilhængere samlede hans „Udsagn", ialt flere Tusinde, som efterhaanden vare blevne opskrevne, udgav dem og oplæste dem ved deres Sammenkomster, saa at han altsaa blev deres store Profet. Forøvrigt førte de Inspirerede fra nu. af en lidet bemærket Tilværelse, men ved Midten af det 19de Aarhundrede var der dog endnu Levninger af dem, dels i Rhinegnene, dels i Amerika, hvorhen nogle tidlig vare udvandrede.1)

Vi vende nu atter tilbage til Hertugdømmet Berg, hvor der imidlertid var opstaaet en fuldstændig sværmerisk Bevægelse. Ophavsmanden til denne var en Væver Elias Eller, der havde fordybet sig i Johannes' Aabenbaring, som han udtydede paa sin Maade, og han ventede Tusindaarsriget med det allerførste. Den smukke unge Mand med den religiøse Begejstring gjorde et dybt Indtryk paa en rig Kjøbmandsenke i Elberfeld, i hvis Brød han stod, og hun ægtede ham. Da han nu var kommet i Besiddelse af store Midler og tillige var en klog Forretningsmand, flk han ret Vind i Sejlene. Mange saa' op til ham og sluttede sig til hans Sværmerier, blandt dem fornemmelig en smuk Slagterdatter, Anna Buchel. En Aften, da der var en stor Forsamling i Ellers Hus, blev denne Pige

exstatisk, og med profetisk Røst varslede hun om den nær forestaaende første Opstandelse og Tusindaarsriget; alle Tilhørerne sank i Knæ, græd og bad, sikre paa hendes guddommelige Kald. Omtrent 50 Familier

') Om de Inspirerede og Rock i Særdeleshed se: M. Goebels ovenanf. Skrift i sin Helhed. Om Marsays og Rocks Mode smstds S. 352, Rudelbachs ovenanf. Skr. S. 469 og Jung-Stillings Theobald S. 36.11

dannede fra nu af en sluttet Menighed, som man kaldte Zioniterne, og til den hørte endog en dygtig Præst Schleiermacher, Bedstefader til den berømte Theolog af samme Navn.

Sværmeriet bredte sig mere og mere, men antog samtidig en uhyggelig Skikkelse. Anna Buchel profeterede om sig selv,- at hun var den i Johannes' Aabenbaring omtalte Kvinde, beklædt med Solen, og at hun skulde føde en Søn, der skulde tvinge Hedningerne under sit Jærnspir. Videre erklærede hun, at Eller og hun vare af Davids kongelige S^ægt, hvorimod Fru Eller var den babyloniske Skjøge. Denne stakkels Kvinde blev nu indespærret i et afsides Kammer, mishandlet paa flere Maader og af sine egne Sønner i første Ægteskab fordømt til den evige Svovlpøl, saa det var intet Under, at hun snart mistede sin Forstand og døde. Hermed mente nu Menigheden, at den babyloniske Skjøge var dømt, og at Tusindaarsrigets Frembrud hver Dag kunde ventes. Eller ægtede Anna Buchel, og hendes Profetier bleve stedse vildere. Der blev udsendt Missionærer ikke blot i Tydskland, men ogsaa til Holland, England og Danmark, og Penge indsamledes til Grundlæggelsen af det nye Jerusalem. Fru Anna var saa uforsigtig at spaa, at Elberfeld inden 30 Dage vilde gaa til Grunde; det vakte megen Forfærdelse i Byen, mange flygtede fra den, men da Spaadommen slog fejl, stod hendes Anseelse i Fare. Hun maatte rede sig ud af Forlegenheden ved at henvise til Ninives Exempel, og det beroligede igjen Sværmerne. Hun fødte en Søn, der blev hilset som en ny Messias, men da han snart døde, fandt man paa Udvej ved at henvise til Aabenbaringens Ord: „Og Barnet blev henrykket til Gud og hans Trone."

Det nye Zion blev anlagt i Ronsdorf, nærved Elberfeld, 1737. Eller havde af Regeringen faaet Tilladelse til at grunde en Fabrikby, hvor han tillige maatte gjøre Prøve med en ny, forbedret Religion! Der blev opført mange Huse, Eller selv rejste sig en Pragtbygning, snart stod12

der en hel lille By. Den beregnende Mand havde sørget for at faa Privilegier, en virkelig Magistrat blev indsat, og Eller selv fik af Regeringen Titel af Gehejmeraad. I Kirken, som kun var af Træ, var en ophøjet Tronstol, beklædt med rødt Fløjel, smykket med Guldgalioner, for Eller og hans Frue. Magistratens Stol var derimod saa lav, at deres Hoveder kom under Parrets Fødder. Dette var betegnende nok, thi Eller var fuldstændig Souveræn, men hans Værdighed led noget ved, at han nu begyndte at leve flot og føre et alt andet end helligt Liv.

Der blev holdt Nadver med l^jærlighedsmaaltider, og ved disse foregik stundom forargelige Ting. Den ene af Menighedens Præster synes ligefrem at have drevet Spot med det hellige. Staaende paa et Bord brækkede han store Stykker af et Brød og kastede dem i Munden paa Nadvergjæsterne med de Ord: „Saadan fejrer man Herrens Nadver i det nye Jerusalem!" Han lod stundom Ellers to smaa Døtre, der kaldtes „Oliebørnene" og bleve betragtede som hellige', smøre en Slags Grød om Kom-munikanternes Mund, som disse da maatte slikke i sig, og Præsten forsikrede, at under slige tilsyneladende Barnagtigheder skjultes store Hemmeligheder. Der skete endnu værre Ting, som end ikke fortjene at nævnes.

Efterhaanden fik adskillige af Menigheden øjnene op, og nogle flyttede bort. En Søndag, da Schleiermacher prædikede, vendte han sig strax efter Indgangsbønnen mod Tronstolen, rakte Haanden ud mod Eller og sagde: „Man har vejet dig og fundet dig for let." Herefter aflagde han en uforbeholden Bekjendelse af de Vildfarelser, han havde ladet sig hilde i, og erklærede, at Eller havde drevet Spot med Guds Ord og navnlig med Johannes' Aabenbaring. Under mange Taarer bad han Gud om Forbarmelse. Strax efter Gudstjenesten blev han arresteret. Den følgende Søndag erklærede den anden Præst fra Prædikestolen, at Djævelen var faret i Schleiermacher, at han og en Læge — der ogsaa havde faaet Øjnene op — drev Trolddom og Hexeri, og Menigheden var overtroisk nok13

til at tage det for gode Varer. Hele Byen blev erklæret for smittet af Trolddom og maatte renses; alle Huse, alle Klæder bleve vaskede, man afbrændte Krudt og Svovl i Gaderne. Schleiermacher undslap af Fængslet, men vilde

aldrig siden være Præst; Lægen led derimod Dødsstraf. Nu blev det hele dog for galt for Folk i Omegnen, Konsistoriet i Elberfeld exkommunicerede Menigheden, men Eller apellerede Sagen, der spandt sig langt ud. Imidlertid sad denne Zions Vogter ganske rolig og uantastet lige til sin Død 1750, hvorefter Resterne af Sekten snart opløste sig.')

Ovenpaa disse Uhyggeligheder gjør det godt at vende Blikket hen til en ganske anden Slags Mand, som levede nærved dette Røre i Mühlheim. Det var Gerhard Tersteegen. Han var Mystiker, paavirket af Fenelons og Madame Guions Skrifter, samt af Hoffmann. I sine yngre Aar spægede han sit Legeme saaledes, at hans Sundhed derved for stedse blev svækket, men han lærte siden at indse det urigtige heri. Hele sit Liv levede han i Stilhed, ernærende sig ved en lille Baandmaskine, men gjorde dog mange Rejser. Han var en dannet og belæst Mand, har ogsaa Fortjeneste som gudelig Forfatter og navnlig som Salmedigter. Tillige førte han en udstrakt Brevvexling. Det, der manglede ham söm alle Mystikere, var Klarhed, men derimod ikke Inderlighed. Hovedsagen for en Kristen var efter hans Anskuelse at efterfølge Kristi Liv, og det sker ved altid at leve som for Guds Ansigt, indadvendt, opmærksom paa sig selv. Altid skal man bede og altid føie sin Afhængighed af Gud, hvilket bedst sker i Ensomheden. Tersteegen havde mangfoldige Disciple i hele Rhinegnen lige fra Amsterdam til Basel, og de maatte anses for de bedste „Pietister" — et Navn, som dér brugtes om alle Opvakte — skjøndt de havde visse iøjnefaldende Skrøbeligheder, navnlig at de holdt af

-1) Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 213 ff. Han havde Efterretningerne om hele denne Bevægelse fra første Haand i Elberfeld og Ronsdorf.14

at omgive sig med et vist Helgenskjær, og Sakramenterne agtede de heller ikke videre. Tersteegen, en Mand af et majestætisk og højtideligt Ydre, var bekjendt for sine træffende Svar. En Gang kjørte han sammen med to ham ubekjendte Hollændere; de disputerede om Apokata-stasis (alle Tings Gjenoprejsning), og vendende sig imod ham sagde den ene: „Ikke sandt? Hvor Træet falder, bliver det liggende." Men Tersteegen svarede strax: „Det er sandt nok, men det beror dog paa Ejeren at gjøre af det, hvad der behager ham." Han døde 1769 som en gammel Mand.')

Vi have nu betragtet de mest fremtrædende religiøse Bevægelser paa hin Tid i de Rhinegne, som vor Fortælling for en stor Del vil dreje sig om. Dog maa det ikke glemmes, at foruden dem var der en Mængde Pietister i Ordets mest gængse Betydning, henhørende til den Livsbevægelse, der især var udgaaet fra Spener og Francke. Og desuden var der mange gammeldags troende og fromme Mennesker, som ikke hørte til nogen særlig Retning. Hele den omtalte Rhinegn var i en mærkelig Grad gjennemsyret af Guds Rige; Livet hos mangfoldige Mennesker var kristeligt og alvorligt, saa at, om end Udskejelser hist og her fremtraadte, var Hovedindtrykket af Befolkningen paa hin Tid dog glædeligt. Et vist Sværmeri synes at have ligget nær for den, men det er jo heller ikke absolut forkasteligt. Mange Aar senere, da Rationalismens Kulde ogsaa havde bredt sig i disse Egne, udbryder den Mand, vi her skulle beskæftige os med, ved at tænke tilbage paa hine' svundne Dage: „Jeg kjender intet yndigere Liv end det, hine Tiders „Sværmeri" ydede. Man sætte sig ind i disse Menneskers Sted, disse Hochmannianere og andre: et Menneske, der er overbevist om, at hele Verden ligger i det onde, og at der forestaar store Straffedomme, men han har fundet

') Jung-Stilling: Theobald, Schr. 6, 277 ff. — Rudelbach: Chr. Biogr. I, 472.15

Indgangen til Frihedens Stad, han er nu sikker. Han er tillige vis paa, at han, et ringe Menneske, snart vil blive Konge og Præst i Kristi herlige Rige, hvor denne hans Herlighed først uden Omskiftelse vil vare tusind Aar her i Verden og siden gjennem hele Evigheden. Er et saadant Menneske ikke misundelsesværdigt? Han taaler alle Besværligheder med Glæde, gjør alt sit Arbejde med Lyst, er sagtmodig og føjelig imod sin Broder, er den bedste Borger, det bedste Menneske, fordi han véd, at alt dette er nødvendigt, hvis han vil naa' sit Maal."

Fremstillingen af det religiøse Livsrøre i hine Egne i første Halvdel af forrige Aarhundrede er nødvendig til Forstaaelsen af meget i det følgende.

2.

Barndomsdagene.

1740—1755-

_J_

En halv Snes Mil øst for Køln laa forhen det lille Fyrstendømme Nassau-Siegen, saaledes kaldet efter Floden Sieg, der gjennemstrømmer det og falder i Rhinen. Egnen er malerisk skjøn; Bjærge og Dale, Skove og Floder vexle med hinanden. Landet var godt befolket; Agerbrug og Skovarbejde, Bjærgværker, Handel og Fabriker gav mange Mennesker Underhold. Da Fyrstendømmet laa tæt ved Grevskabet Wittgenstein-Berleburg, kan man ikke undre sig over, at de religiøse Strømninger ogsaa gik højt her. Marsay boede her paa det ensomme Slot Hänchen, Hochmann og Dippel havde hver paa sin Maade virket her, Rock kom her hyppigt paa sine Rejser og „blev modtaget som en Engel". De mystiske og separatistiske Skrifter bleve meget læste af Folk her, og der var en temmelig almindelig Mistillid til Præsterne.')

') Jung-Stilling: Theobald. Schr. 6, 36.16

I Kirkesognet Hilgenbach ligger Landsbyen Grund dybt nede mellem Bjærge og gjennemstrømmes af en Flod. Husene ligge ligesçm klinede op ad Bjægskrænterne. Bestiger man en Top, ser man ud over et romantisk Landskab med Marker og Enge i Dalene, men skjønne Bøge- og Egeskove paa Bjærgene. Paa Toppen af et stejlt og spidst Fjæld i Nærheden laa Ruinerne af den gamle Borg Gimsberg, hvorom der gik mange Sagn. Paa dette skjønne Sted, i den lille Landsby blev Jung-Stilling født.1)

Familien stammede fra Schweiz og var kommet til Grund paa Reformationstiden; Stamfaderen havde været personlig kjendt med Zwingli. Fromhed og et langt Liv var gaaet i Arv fra det ene Slægtled til det andet. Det var tarvelige Folk, der ernærede sig enten som Bjærg-arbejdere, Fragtmænd eller som Kulsviere. En af dem, Heinrich Jung (født 1596, † 1697) var i Trediveaarskrigen Tid Fragtfører mellem Sachsen og Brabant. Han havde 20—30 bevæbnede Kuske under sig; om Natten stillede de Karrerne sammen som en Vognborg med Hestene i Midten og maatte da holde Vagt, thi blodige Overfald vare hyppige. Dennes Søn Hans levede 104 Aar og var Landmand. Hans Søn igjen, Eberhard, født 1680, ernærede sig som Kulsvier, og med denne Mand, der var Jung-Stillings Bedstefader, maa vi begynde den egentlige Fortælling.

I et af de malerisk beliggende Huse i Grund levede ved Aaret 1740 denne Eberhard Jung som en Mand paa 60 Aar. med sin Hustru Margrete, sin Søn Vilhelm og fire Døtre. Naar man saa' Eberhard i sin hvide Lærreds Kittel, rank og kraftig, med sit aabne, ærlige Ansigt, indgjød han uvilkaarlig Ærefrygt. Der var noget over ham, som viste, at man ikke havde en almindelig Mand for sig; han var som en Patriark i ægte gammel Stil, enfoldig i Ordets bedste Betydning, inderlig from og

') Edv. Manger i Allg. deutsche Biographie, Artiklen Jung-Stilling.17

dybt tænkende. Han var ikke i nogen Henseende Sværmer og holdt sig til den gammeldags Kristendom og den bestaaende reformerte Kirkeorden; han ærede fremfor alle saadanne Mænd som Luther, Calvin, Oecolampadius og Bucerus. Han var en fremragende og anset Mand i Sognet og var en af Kirkeforstanderne. Han ernærede sig dels ved en lille Jordlod, dels som Kulsvier; hele Sommeren igjennem var han oppe i Bjærgskovene og var kun hjemme fra Løverdag Aften til Mandag Morgen. Om Søndagen saa' man ham altid i Kirken. Hans Hustru var en from, huslig Kvinde; i deres tarvelige Hjem var der rent og hyggeligt.

Den ældste Søn Johan (født 1711) var selvstændig Mand og boede et andet Sted i Nærheden. Han var først Skolemester, men arbejdede sig siden frem til anseligere Stillinger. Han var nemlig et udmærket mathematisk Hoved. Allerede som ganske ung lavede han et Astrolabium af en Trætallerken og et Kompas af en lille Smørdaase, og senere gik han videre frem paa den Vej. Da han længere hen i Livet udmærkede sig ved Driften af Staalbjærgværker, fik han Ansættelse som Overbjærg-mester, hvilket var en anselig Stilling. En Søn af ham beklædte samme Plads. En længere ude beslægtet af Familien ved Navn Helmes gjorde sig fortjent ved at indføre en Art Husflid paa Egnen, nemlig at snitte Skeer af Ahorn, hvorved han blev en Velgjører for mange Mennesker, som derved fik et godt Erhverv i Vintertiden. Man ser saaledes, at der var baade Begavelse og Dygtighed i

Slægten.1)

Den anden Søn Vilhelm (f. 1716) havde svage Fødder og et skrøbeligt Helbred, hvorfor han ernærede sig ved at være Skolemester og Skrædder. Han blev gift med en Datter af en fattig, fordreven Præst Fischer, som boede i Nærheden, en Mand, der som saa mange i hin Tid havde spildt Penge og Kræfter paa det forgjæves

') Manger i Allg. deutsche Biogr. Artikl. Jung-Stilling.i8

Arbejde at finde „de Vises Sten". Datteren hed Dorthea og havde efter sin Fader arvet Kjærlighed til Musik; hun var som en fin og yndig Blomst, inderlig from og gudhengiven. Det nygifte Par boede hos Vilhelms Forældre. De vare da mange i Hjemmet, men alt gik i Fred og Kjærlighed og helt patriarkalsk. Kom man ind i Stuen under Maaltiderne, saa' man ved den ene Side af det svære Egetræsbord den ærværdige Fader Eberhard med sit milde Ansigt og nærmest ham de fire Døtre, derefter Moderen tæt ved Ovnen og endelig det lykkelige nygifte Par. Døtrene vare stærke og arbejdsføre Piger, som passede Have og Jordlod, men Dorthea havde ikke Kræfter dertil, hvorfor hun hjalp sin Mand med at sy. Hendes gamle Fader døde Vinteren efter deres Bryllup; han blev fundet ihjelfrossen i Sneen.

Den 12. September 1740 fødte Dorthea en Søn, som i Daaben fik Navnet Johan Heinrich Jung. Ved Barselgildet var Sognepræsten, den myndige Hr. Seelba ch, indbudt. Vi ville høre af Daabsbarnets egen Fortælling, hvorledes det da gik til; om det end ikke er aldeles nøjagtigt i alle Enkeltheder, er det dog sikkert efter sin Faders Beretning, han har opskrevet det, og det sætter os livligt ind i Tiden og Personerne:1)

Den gamle Jung stod i Døren med blottet Hoved; hans smukke, graa Haar spillede i Maaneskinnet. Han smilede Pastoren i Møde og sagde, idet han gav ham Haanden: „Jeg glæder mig ved, at jeg i min Alderdom skal se Hr. Pastoren ved mit Bord; men jeg havde ikke været saa dristig, hvis min Glæde over en Sønnesøn ikke var saa stor." Pastoren ønskede ham til Lykke, dog med vedføjet, velment Trusel, at hvis ikke Elis Forbandelse skulde ramme ham, maatte han anvende mere Flid paa sine Børns Opdragelse. (Thi Præsten havde følt sig fornærmet over, at Johan havde forsvaret sig imod hans 'store Hund med en Sten.) Den gamle stod saa roligt,

') J. H. Stillings Jugend. Sämmtl. Schr. i, +8.19

han kunde, og smilede, dog tav han stille og førte hans Velærværdighed ind i Stuen. „Jeg vil dog ikke haabe," sagde Præsten, „at jeg skal spise her blandt den Sværm Bønder." Fader Jung svarede: „Her spiser ingen andre, end jeg og min Kone og mine Børn, er det en Sværm Bønder?" „Ej, hvad '"andet!" svarede hin. „Saa maa jeg erindre eder om, Herre," vedblev Jung, „at I er intet mindre end en Kristi Tjener, men en Farisæer. Han sad hos Toldere og Syndere og aad med dem. Han var overalt lille og ringe og ydmyg, Hr. Pastor . . . Min'e graa Haar rejser sig; sæt Dem eller gaa igjen! Herinde banker noget! Jeg kunde ellers let forgribe mig paa eders Dragt, hvorfor jeg dog har Respekt. Her, her red Fyrsten forbi mit Hus; jeg stod udenfor min Dør, han kjendte mig. Da sagde han: „God Morgen, Jung!" Jeg svarede: „ God Morgen, eders Durchlauchtighed!" Han stod af Hesten, han var træt af Jagten. „Hent mig en Stol," sagde han, „jeg vil hvile lidt her." „Jeg har en luftig Stue," svarede jeg; „behager det ikke eders Durchlauchtighed at gaa ind i Stuen og sidde bekvemt dér?" „Jo," sagde han. Overjægermesteren gik med ind. Dér sad han, hvor jeg har stillet min bedste Stol for Dem. Min Margrete maatte bringe ham god Mælk og smøre et Stykke Smørrebrød. Vi maatte begge spise med ham, og han forsikrede, at aldrig havde et Maaltid smagt ham saa godt. Hvor der er Renlighed, kan enhver spise. Nu, tag en Beslutning, Hr. Pastor! Vi ere alle sultne." Præsten satte sig og tav stille. Da kaldte Jung paa alle sine Børn, men ingen af dem vilde komme ind; heller ikke Margrete. Hun fyldte en. Lerskaal med Hønsekjødsuppe til Præsten, gav ham en Tallerken Linser med et godt Stykke Kjød og et Krus 01. Jung bar det selv hen; Præsten spiste og drak hurtigt, talede intet og gik igjen hjem til Hilgenbach. Nu satte alle sig til Bords. Margrete holdt Bordbønnen, og man spiste med den største Appetit. Den unge Barselkone sad paa Margretes Plads med sin Dreng ved Brystet, thi Margrete vilde selv opvarte

2*20

sine Børn. Denne havde en meget fin, hvid Særk paa, som var hendes Brudesærk; Ærmerne havde hun smøget op

til over Albuerne. Hun havde Livstykke og Kjole af fint, sort Klæde, og under Huen tittede de graa Lokker frem, smukt pudrede af Ære og Alder. Det er virkelig ubegribeligt, at der under hele Maaltidet ikke blev talt et Ord om Præsten; dog tror jeg, det kohl af, at Fader Jung ikke begyndte derpaa. — Dorthea sagde hele Aftenen intet. Hvorfor? kan jeg just ikke sige. Hun gav hvert øjeblik sin Heinrich Bryst; thi han var nu engang hendes ét og alt. Drengen var ogsaa smuk, tyk og fed. De erfarneste Naboersker kunde lige strax efter Fødselen opdage i Drengens Ansigt en fuldkommen Lighed med hans Fader. . Især vilde man allerede spore Grundlaget til en tilkommende Vorte paa hans venstre øjelaag, ligesom hans Fader havde. Men alligevel maa en skjult Partiskhed have bevæget alle Naboerskerne til dette falske Vidnesbyrd; thi Drengen havde og beholdt fuldstændig Moderens Ansigtstræk og hendes blide, følsomme Hjærte.

Dorthea blev lidt efter lidt betaget af en ubevidst Tungsindighed. Hun var hverken glad eller bedrøvet, men vemodig, og hun fældede mange Taarer. Stod Solen op, græd hun, saa' tankefuld paa den og sagde undertiden: „Hvor skjøn maa han være, der har skabt den!" Gik den ned, græd hun ogsaa. „Der gaar den trøstefulde Ven igjen bort fra os." Men allermest bevægede Maanen hende; hun følte noget uudsigeligt ved den og gik mangen Aften hen ved Foden af Gimberg, fulgt af sin Vilhelm, der var sværmerisk som hun, og de vexlede da Tanker i Maaneskinnet.

') Paa sine gamle Dage (1810) skrev derimod Jung-Stilling: „Om jeg ligner min Bedstefader eller min Moder? Det vilde De gjærne vide. Mit Ansigt er en Blanding af min Bedstefaders, min Faders og min Moders Træk; dog ligner jeg mest min Fader; men min Karakter og mine naturlige Talenter stemme nærmest med min Onkel Johans, kun at mine ved underlige Førelser ere blevne niere uddannede." (Til Ia Motte Fouqué. Briefe, 172.)21

Da deres lille Dreng var halvandet Aar gammel, vandrede det unge Par en Søndag Eftermiddag en uforglemmelig Tur op til Slotsruinen. Medens de gik Arm i Arm talede de omtrent saaledes med hinanden:

Dorthea: Hvad mener du, Vilhelm, mon man kan kjende hinanden i Himlen?

Vilhelm: O ja, kjære Dorthea! Kristus siger jo om den rige Mand, at han har kjendt Lazarus i Abrahams Skjød, og tilmed var den rige Mand i Helvede. Derfor tror jeg sikkert, at vi i Evigheden kjender hinanden.

Dorthea: O Vilhelm! hvor jeg glæder mig, naar jeg tænker paa, at vi da skal være hele Evigheden igjennem uden Sorg, i lutter himmelsk Lyst og Glæde! Jeg synes ogsaa altid, at jeg ikke kunde blive salig i Himlen uden dig. Ja, kjære Vilhelm, visselig skal vi kjende hinanden. Tro mig, jeg ønsker det nu saa hjærtelig! Gud har jo dannet min Sjæl og mit Hjærte, som ønsker det; han vilde ikke have dannet det saaledes, hvis jeg ønskede urigtigt, og hvis det ikke var saadan! Ja, jeg vil kjende og søge dig iblandt alle Mennesker; og da vil jeg blive salig!

Vilhelm: Vi vil lade os begrave ved Siden af hinanden, saa behøve vi ikke at søge længe.

Dorthea: O gid vi dog kunde dø i samme øjeblik. Men hvad blev der saa af min kjære Dreng?

Vilhelm: Han skulde blive her og opdrages godt og tilsidst komme til os.

Dorthea: Men jeg vilde dog have megen Sorg for ham, om han ogsaa vilde blive from.

Vilhelm: Hør, Dorthea, du har allerede længe været tungsindig. Naar jeg skal sige Sandheden, gjør du mig bedrøvet over dig. Hvorfor er du saa gjærne alene med mig? Mine Søstre tro, du holder ikke rigtig af dem.

Dorthea: Dog elsker jeg dem ret hjærtelig.

') Efter Sønnens Fortælling, St. Jugend S. 53 f.22

Vilhelm: Du græder ofte, som om du var mismodig; det gjør mig da saa ondt. Jeg bliver ogsaa bedrøvet. Har du noget paa Hjærte, som piner dig, kjære Ven? Sig mig det! Jeg skal skaffe dig Ro, det koste hvad det vil!

Dorthea: O nej, jeg er ikke mismodig, kjære Ven! jeg er ikke utilfreds. Jeg elsker dig, jeg elsker vore Forældre og Søstre, ja jeg elsker alle Mennesker. Men jeg skal sige dig, hvordan jeg har det. Naar jeg om Foraaret ser, hvordan alt kommer frem, Bladene paa Træerne, Blomsterne og Urterne, saa er det, som om det slet ikke kom mig ved, og det er mig da, som om jeg var i en Verden, hvor jeg ikke hører hjemme. Men saasnart jeg finder et

gult Blad, en vissen Blomst eller tørre Urter, saa faa mine Taarer frit Løb, og jeg har det saa godt, saa godt, at jeg ikke kan sige dig det; og dog er jeg aldrig glad derved. Før gjorde alt sligt mig bedrøvet, og jeg var aldrig gladere end om Foraaret.

Vilhelm: Det forstaar jeg ikke. Men saa meget er vist, at jeg tager mig det nær.

Saa gik de op til Slotsruinen *med den vide Udsigt; dér holdt Dorthea mest af at være. Dér maatte Vilhelm fortælle hende de gamle Borgsagn, thi dem kunde hun aldrig blive træt af, og saa sad hun og sang gamle, vemodige Sange. Solen gik ned, og de vandrede hjem gjennem Skoven. Men da fornam Dorthea pludselig et heftigt Kuldegys, og hun havde ondt ved at naa' hjem. Dér faldt hun i en stærk Feber. I fjorten Dage laa hun, og Vilhelm vaagede Dag og Nat hos hende. En Nat sagde hun til ham: „Kom og gaa i Seng!" Han lagde sig ved hendes Side. Hun tog ham i sin højre Arm, og han laa med Hovedet ved hendes Barm. Paa én Gang syntes han, at Hjærteslaget ophørte, og saa igjen bankede Pulsen nogle Gange. Han forfærdedes og raabte om Hjælp. Alle kom snart løbende, men Dorthea havde draget sit sidste Suk.

Vilhelm var utrøstelig over Tabet. Om Dagen23

I

tænkte han kun paa hende, om Natten drømte han om hende og vaagnede med Taarer til den haarde Virkelighed. Ingen kunde trøste ham; Fader Eberhard vilde ikke engang prøve paa det. Den lille moderløse Heinrich blev nu opfostret af Bedstemoderen; hun fødte og klædte ham, Døtrene legede med ham, lærte ham at bede og fremsige fromme Vers. Bedstefader Eberhard elskede Drengen, og han igjen ham; naar Eberhard Løverdag Aften kom hjem fra Skoven og havde sat sig ved Ovnen, kom den lille stolprende, søgte at komme op paa hans Knæ og tog jublende imod det Smørrebrød, han havde levnet til ham. Eller Drengen undersøgte selv hans Tværsæk, om der var noget deri; og det haarde og tørre Brød smagte ham bedre end den lækreste Mad. Saa gyngede Bedstefaderen ham paa sit Knæ. Ingen i Verden elskede han som sin Bedstefader, og hvert Ord, han sagde, var Guld for ham.

Vilhelm fandt sig efterhaanden til Rette i sin Sorg. Hvad der meget hjalp ham dertil var, at han kom i Forbindelse med en Del Separatister, som boede et Par Mil borte og levede som Silkevævere. Det gav hans Tanker en god Vending, thi det var virkelig fromme Folk. Deres Mysticisme greb ham saaledes, at han følte Trang til at trække sig tilbage fra Verden. Han blev vel boende hjemme, men flyttede op paa et Loftskammer, tog sin lille Søn med sig og levede i al Enlighed med ham. Han ernærede sig ved sin Haandtering som Skrædder og betalte Forældrene for sin Kost.

To Ting drev Vilhelm nu fremfor alt paa. Det ene var at sørge for sin egen Sjæl, at neddæmpe alle Hjærtets Lyster og kun have Evigheden for øje; det andet var at opdrage Sønnen efter disse Grundsætninger. Kl. 4 om Morgenen stod Vilhelm op og tog fat paa sit Arbejde, Kl. 7 vækkede han Heinrich og talte til ham om Herrens Godhed, han, som havde bevaret ham om Natten ved sine Engle, hvorfor han skulde takke ham. Saa maatte Drengen vaske sig og klæde sig paa, hvorefter Faderen24

laasede Døren, kastede sig paa Knæ med ham og bad saa inderligt, at Taarerne mangen Gang faldt paa Gulvet. Saa fik Heinrich sin Frokost, som han maatte fortære med en Anstand og Orden, som var han en Prins. Derefter maatte han først læse et lille Stykke i Katekismen og lære det udenad, saa blev der taget fat paa Bibelen, som han rigtig maatte pløje igjennem; men bagefter fik han ogsaa Lov til at læse gamle, smukke Historier som: Kejser Oktavianus, Historien om de fire Haymonsbørn, den skjønne Melusine og fiere. Saadanne Bøger blev den lille Heinrichs daglige Selskab, men ellers blev han holdt afsondret som en Eneboer, maatte aldrig lege med andre Børn, ja kjendte i sit syvende Aar ikke engang Naboens Børn. Saaledes skulde al fordærvelig Omgang holdes fjærn fra ham. Man kan da ikke undre sig over, at han, da den virkelige Verden lukkede sig for ham, kom til at leve i en Fantasiverden, befolket med Skikkelserne fra de Fortællinger, han læste. Men da han af sin Fader altid hørte saa meget om Gud og Fromhed, saa kom han til at betragte alt fra dette Synspunkt og spurgte stadig, naar han hørte eller læste om nogen, hvordan de vare sindede mod Gud og Kristus. To af hans kjæreste Bøger, lige til han blev en halv Snes Aar gammel, var Gotfried Arnolds „Forfædrenes Liv" og Reizes: „de Gjenfødtes Historie",

og Personerne i dem præntede sig uudsletteligt i ham.

Om Eftermiddagen Kl. 2—3 fik Heinrich Lov til at løbe en Times Tid ud i Haven og Gimbergskoven lige ved, men maatte holde sig paa et bestemt Stykke, saa at Faderen fra sit Vindue altid kunde se, hvordan det gik ham. Var Tiden forbi, eller nærmede et fremmed Barn sig, da fløjtede Vilhelm, og øjeblikkelig var Drengen oppe hos ham. Den afmaalte Tumleplads dannede sig for det fantastiske Barn til alle Slags Gjenstande fra hans Læsning. Her var den ægyptiske ørken; i en Busk var en Hule, og i den agerede Drengen den hellige Antonius; hist var Melusines Brønd; der henne var Tyrkiet, hvor25

Sultanen og hans skjønne Datter Marcebilla boede, og paa det fremstaaende Klippestykke var det Slot, hvori Reinold levede. Til alle disse Steder gjorde han hver Dag Valfarter og frydede sig; han begyndte at låve Vers over dem. Det var et helt Fantasiliv.

Men alt var dog ikke lutter Glæde, Livet havde ogsaa sine Beskheder for Drengen. Vilhelm mente, at tidlig Tugt var god for at gjøre ham bøjelig og lydig; derfor blev den mindste Overtrædelse straffet strængt med Ris. Heinrich var bange for Pryglene, og for at undgaa dem kom han ind paa at lyve; han vilde derved dække sine Fejl. Men lige til han var et voxent Menneske fulgte en farlig Lethed til at sige Usandhed ham, og det kostede ham megen Kamp at overvinde den. Da Vilhelm mærkede hans Løgne, blev han endnu strængere end før og tugtede ham meget haardt, men naaede derved kun, at Heinrich fik en stor Færdighed i at gjøre sine Løgne sandsynlige. Og naar Drengen mærkede, at han havde Held med sine Usandheder, glædede han sig og takkede Gud for, at han derved undgik Straf. Man ser, at denne Opdragelsesmaade ikke var ubetinget god. Gamle Eberhard saa' det ogsaa. Naar Vilhelm greb Riset, kunde han smile og ryste de graa Lokker, og engang sagde han: „Vilhelm! den der ikke vil, at hans Befalinger idelig skal overtrædes, han maa ikke befale meget. Alle Mennesker elske Friheden. Forbyd Drengen hans Fejl, naar han vil til at begaa dem, og lær ham hvorfor." Vilhelm lod sig da ogsaa sige; han gav ikke mere Drengen en Mængde Forbud, som denne knap kunde huske, men indskrænkede sig til at sige ham Besked i det givne Tilfælde, og derved gik det da for Fremtiden bedre. Forøvrigt ansaa' Heinrich Jung det paa sine ældre Dage for en god Styrelse, at han som Barn var bleven tugtet saa meget, thi han var af Naturen letsindig og sanselig.1)

]) Lehrjahre Schr., S. 589.26

Det var i et og alt en mærkelig Maade, hvorpaa den lille Heinrich blev opdraget; skilt fra Verden, kjendte han intet til den eller til Menneskene i Almindelighed; at bede, læse og skrive var hans Beskjæftigede. Da kun saa faa Ting traadte ham i Møde, gjorde disse et saa meget stærkere Indtryk paa ham. Dette havde sin gode Side; derved kom Barndomshjemmet alle hans Livs Dage til at staa i en sjælden Klarhed og Glans for ham, og da det var et saa afgjort fromt Hjem, blev det til Held for ham. Da han ingen Kammerater havde, men levede med Bøger og i aandelige Ting, blev baade hans Tale og hele Væsen helt forskjelligt fra andre Børns. Den gamle Eberhard sagde tidt: „Drengen flyver fra os; han faar større Vinger end nogen af vort Bekjendtskab har havt; vi maa bede, at Gud vil styre ham ved sin gode Aand." Naar Naboerne engang imellem saa' ham i Hjemmet, undrede de sig meget over ham. En Dag kom en saadan og fandt den lille Dreng siddende paa en Stol, læsende meget alvorligt i en Bog; han kunde vel være en 8 Aar dengang. Naboen saa' paa ham og sagde: „Heinrich, hvad bestiller du?" — „Jeg læser." — „Kan du da allerede læse ?" — Drengen saa' forundret paa ham og sagde: „Det er jo et dumt Spørgsmaal, jeg er jo et Menneske." Og saa læste Drengen op, rigtig let og smukt. Naboen udbrød: „Saadant noget har jeg,- Fanden tage mig, aldrig set i mine Levedage." Ved disse Ord sprang Heinrich forfærdet op og saa' sig om; men da han mærkede, at Djævelen ikke kom, raabte han: „Gud! hvor naadig er du dog!" gik saa hen imod Manden og sagde: „Mand! har I set Satan?" — „Nej!" — „Saa kald aldrig mere paa ham!" og dermed gik han ind i en anden Stue.

Da der nu blev talt meget om den mærkelige Dreng, kom Sognepræsten Hr. Seelbach en Dag for at se ham. Heinrich havde endnu aldrig været i Kirke og aldrig set en saadan Mand i fine sorte Klæder med en stor hvid Paryk. Man vidste i Forvejen, at Præsten kom, og Drengen stod og ventede paa ham med Huen i de foldede27

Hænder.. Præsten satte sig ned og sagde til ham: „God Morgen, Heinrich!" — Drengen: „Man siger God

Morgen, saasnart man kommer ind i Stuen." — Præsten drejede sig hen imod ham og sagde: „Kan du ogsaa din Katekismus?" — Drengen: „Endnu ikke helt." — Præsten: „Hvad for noget? Det er jo det første, Børn maa lære." — Drengen: „Nej, det er ikke det første; Børn maa først lære at bede, at Gud vil give dem Forstand til at fatte Katekismen." — Præsten var allerede ærgerlig, men studsede dog ved Svaret. „Hvordan beder du da?" spurgte han. — Drengen: „Jeg beder: Kjære Gud! giv mig dog Forstand, at jeg kan fatte, hvad jeg læser." — „Det er ret min Søn, bliv ved at bede saadan!" — Drengen: „I er ikke min Fader." — „Jeg er din aandelige Fader!" — Drengen: „Nej, Gud er min aandelige Fader; I er et Menneske, et Menneske kan ikke være en Aand." — „Hvordan? Har du da ingen Aand, ingen Sjæl?" — Drengen: „Jo, det har jeg rigtignok! Hvor kan I spørge saa enfoldigt? Men jeg kjender min Fader." — Præsten: „Kjender du da ogsaa Gud, din aandelige Fader?" — Drengen smilende: „Skulde et Menneske ikke kjende Gud?" — Præsten: „Du kan jo dog ikke se ham." Heinrich tav, gik hen og hentede sin meget brugte Bibel og viste Præsten Skriftstedet Rom. l, 19 og 20.

Nu havde Pastor Seelbach nok. Han lod Drengen gaa ud og sagde til Vilhelm: „Eders Barn vil overgaa alle sine Forfædre. Bliv ved at holde ham vel til Riset; den Dreng bliver en stor Mand i Verden."1)

Mangen Gang havde Vilhelm talt med sin Søn om den tidlig bortgangne Moder og talt saaledes om hende, at Drengen kom til at elske hende med et fuldstændigt Sværmeri. En smuk Høstaften vandrede Fader og Søn op til Slotsruinerne. Heinrich morede sig med at lede om Sneglehuse, og under denne Tidsfordriv fandt han en

') S. 7o.28

Kniv med grønt Skaft. Han løb glad hen og viste Faderen den, men ved Synet af den blev denne ganske bleg og begyndte at hulke. Drengen blev forskrækket og turde ikke spørge; han vendte og drejede Kniven og saa' da, at der paa Bladet stod ridset: Johanna Dorthea Catharina Jung. Det var altsaa Moderens. Han gav et Skrig og besvimede. Da han endelig kom til sig selv, laa han i Faderens Favn. Aldrig kunde han mindes, at det var sket før; altid havde Faderen staaet for ham som den alvorlige og strænge Mand. Heinrich var dybt bevæget, Taarer vældede frem, en ny Følelse gjennemtrængte ham. „Fader, holder du af mig?" hulkede han. Vilhelm bøjede sit Hoved til hans Bryst, og grædende sagde han: „Ja!" Drengen var lige ved igjen at besvime af Glæde, men Faderen løftede ham rask op, og han flk det bedre. De søgte om Kniven, men den var forsvunden. Dog den Hilsen, som den havde bragt fra Dorthea, havde ikke været forgjæves. Mindet om hende havde aabnet Faders og Søns Hjærter for hinanden; fra nu af forstod de hinanden, Skillevæggen var nedbrudt, og de bleve fortrolige. Ja, det havde endog den Indflydelse paa Vilhelm, at han nu igjen flk Lyst til Samkvem med andre Mennesker. Alle Folk syntes ogsaa godt om ham, thi der var en blid Alvor over ham, som gjorde et uimodstaaelig godt Indtryk. Men den Kjærlighed, han hidtil ligesom havde forbeholdt sin elskede Hustrus Minde, var fra nu af gaaet over paa Sønnen, i hvem han gjenfandt sin Dorthea.

Vilhelm tog nu det hele paa en sundere Maade end før. Han vedblev foreløbig at læse med sin Heinrich, men lærte ham nu tillige at sy. „Thi," sagde Vilhelm, „forat du kan have noget sikkert at fortjene dit Brød ved, maa du lære mit Haandværk. Vil Gud saa sætte dig til noget højere, kan du takke ham." Nu kom ogsaa Heinrich for første Gang i Guds Hus, thi Kirkebyen Hilgenbach ligger et godt Stykke Vej fra Grund. Der gjorde især Orgelet et dybt Indtryk paa ham, og han plukkede med rørt Hjærte Blomster paa sin Moders Grav,29

idet han beklagede, at han ikke kunde faa hendes Ben at se. Det vilde dog været ham en Trøst, syntes han.

Saaledes gik Tiden, delt mellem Skolen og Naalen. Han sad nu ogsaa ofte i Stuen nede hos Bedsteforældrene. Endnu paa hans gamle Dage, mere end 60 Aar senere, stod hin Tids stille Liv i en forunderlig Glans for ham. Da skrev han med en egen Vemod: „Nu sidder jeg ikke mere i hin lille dunkle Stue, imellem Solskiverne, ved den Egetræs Bordklap, og syer paa en Brystdug til vor Nabo Jakob eller sætter Knapper i Søn-dagskjolen til Skomagerens Peter. Eberhard skrider ikke mere rank og kraftig frem i sin Lærreds Kittel, og Margrete kommer ikke ind i huslig Travlhed for at hente Salt til Suppen fra det brogede Saltkar bag Ovnen. Mine blomstrende Fasteres Rokke snurre ikke mere om den nedhængende Lampe, og Lyden af deres Sange er forstummet for stedse. Onkel Johan kommer ikke mere for at fortælle sine forbavsede Tilhørere om sine nye Opdagelser i Elektricitet, Mekanik, Optik, Mathematik" '). Ja, hvad kan lignes ved Barnedagene!

Hvor var Drengen lykkelig, da han en Foraars-morgen fik Lov til at følge med sin Bedstefader op til Kulsvierstedet. Det var en Vandring paa 3 Mil, men hvor kunde man trættes'i en saadan Egn. Vejen gik gjennem dejlige Skove og romantiske Steder; det er Forstdistriktet Lützel, der er bekjendt for sin Skjønhed. Heinrich fortalte sin Bedstefader paa Vejen om den skjønne Melusine og andre Historier, og den gamle lod som om det var ganske nyt for ham. Endelig kom de til Arbejdspladsen paa et meget højt Bjærg. Dér var Kulsvierhytten, tækket med Græstørv, og saa lav, at man maatte krybe ind i den; derinde var et Leje af Mos og et Ildsted mellem to, Stene. Flere Dage tilbragte de nu deroppe; mens Eberhard arbejdede, sværmede Drengen om i Skovene og frydede sig over alting. Aldrig glemte

J) Stillings Alterthum S. 357 f.30

han en Aftenstund, da de ved Solens Nedgang sad udenfor Hytten, medens Dæmringen lagde sig vidt ud over hele Egnen. Da fortalte den gamle om sine fromme Forfædre, og da Heinrich glad udbrød: „Saa kan jeg finde alle mine Forfædre i Himlen", sagde Eberhard med rolig Tillid: „Ja, det kan du, dér grønnes og blomstrer vor Slægt. Heinrich, tænk paa denne Aften, saalænge du lever. I den anden Verden ere vi af høj Adel; tab ikke det Fortrin! Vor Velsignelse vil hvile paa dig, saa længe du er from. Bliver du ugudelig og foragter dine Forældre, da ville de ikke kjende dig i Evigheden." Da græd Heinrich og sagde: „Vær ikke bange for det, Bedstefader! jeg skal nok være from og glad!"

Da de kom hjem fra denne Udflugt, skrev Heinrich alt, hvad Bedstefaderen havde fortalt om Forfædrenes Liv og Bedrifter op i en gammel Stilebog, men fastere stod det præntet i hans Hjærte.

Være from og glad, det havde Heinrich lovet sin Bedstefader, og man faar Indtryk af, at begge Dele var han. Hans kjæreste Læsning lige fra det ottende Aar af var John Bunyans Pilgrimsrejse; hvor tidt sad han ikke i en Krog oppe paa Kammeret eller bag en dunkel Busk i Skoven, fordybet i Bogen, glemmende den hele Verden. Han forstod godt disse Allegorier, og denne Iklædning voldte netop den fantasifulde Dreng stor Fornøjelse. Han havde Lyst til selv at skrive saadan en Bog; Titel og Navne lavede han, begyndte ogsaa paa Fortællingerne, men de bleve kun Bunyans i Omskrivelse. Gamle Eberhard smilede da og sagde: „Nej, Heinrich, det kan du ikke bruge, det har Bunyan jo allerede brugt, du har bare hængt en anden Kappe om det." Men Drengen gik stadig med det Forsæt: du skal skrive saadan en Pilgrimsrejse').

Ogsaa Tegning havde Heinrich Lyst og Anlæg til. „Det var gyldne Timer", fortæller han, „naar min Fader

') Heimweh, sämmtl. Werke 5, Tilegnelsen.31

Vilhelm tillod mig at tage min Tegnebog frem, og jeg saa hurtig ståk det af megen Brug glinsende Fingerbøl paa min lille Finger, tegnede en Kirke og derefter pressede Saften af den gule Oxeøje, den blaa Kornblomst og Valmuen, satte Alun til og nu i en Fart malede Taget blaat, Vinduerne røde og Murene gule. Da kigede sommetider Eberhard Jung hen over min Skulder, smilede og sagde: „Der maa vist være meget lyst i den Kirke, siden Vinduerne ere røde; — den Dreng maa være Præst!"1)

Heinrichs Opfattelsesævne var fortræffelig; derved har han senere hen i Livet kunnet fremstille Skikkelserne fra sin Barndom saa levende for Læseren, at de aldrig glemmes. Nu da han færdedes mellem Folk, fik han god Anvendelse af den. Der kom jævnlig Besøgende til Faderen, men det var altid af de Opvakte. Vilhelm var ikke ligefrem Separatist, han gik stedse i Kirke, men brød sig ikke om Symbolerne; han var, forsikrer Sønnen, en Mellemting af en Mystiker og en Reformert. Disse Opvakte vare meget forskjellige Slags Folk; vi have jo set, hvor broget Vækkelsen paa Egnen var; men alle lignede de hinanden i, at de gjærne vilde fortælle deres egne eller andres Opvækkelses Historie, ligesom ogsaa Talen idelig drejede sig om de mærkelige Guds Mænd, der levede eller havde levet i den Del af Landet. Disse Fortællinger gjorde dybt Indtryk paa Drengen, og han skriver paa sine ældre Dage, at han endnu • ser de fromme Fortællere for sig i den lille landlige Stue, ser gjennem Ruderne den dybe Skov med sine vingede Sangere skinne i Aftensolens Glans. Mange af de Personer, som vi i det Foregaaende have omtalt, bleve skildrede for den lyttende Dreng2).

Forskjellen mellem „de Vakte" og andre Folk traadte naturligvis paa hin Egn idelig frem og var vel kjendt

') Heimweh, sämmtl. Schr. 5, zz6.

1 Theobald 5.32

for Heinrich. Vilhelm regnedes med iblandt hine, Bedstefaderen var som hørende til en ældre Slægt ligesom stillet udenfor Spørgsmaalet. Men Drengen maa have havt en Følelse af, at der ved denne Klasseinddeling let gjøres Folk en slem Uret, hvilket man ser af en lille Begivenhed, som gjorde et stærkt Indtryk paa ham. Ved Siden af dem boede der en Mand, som hed Jost-Heinrich Stein, som der just ikke var noget mærkeligt ved. Han var Kulsvier og fulgtes tidt med Eberhard paa Arbejde i Skoven; han passede sine Ting, var en god hjælpsom Nabo, gik jævnlig i Kirke, men lod ellers ikke til at bryde sig videre om Religionen; de Vakte holdt han sig fra. Man sagde om ham: han er et godt Menneske, men ingen Troende. Eberhard talte tidt om et eller andet af Guds Rige, ogsaa naar han var i Skoven, thi det kunde han nu ikke helt lade være med, og Stein hørte da til, sagde ofte et ganske hjærteligt Ja, men ikke videre. Naar den lille Heinrich Søndag Eftermiddag gjærne læste en Prædiken højt, var Stein tidt med, hørte meget opmærksomt derpaa og viskede stundom en Taare af øjet. Da sagde Eberhard sommetider: „I den gamle Stein maa der dog stikke noget godt." Men en Morgen, da Eberhard stod og arbejdede paa noget udenfor Huset, kom Stein glædestraalende med Taarer i øjnene og fortalte, han havde havt en Drøm. „Jeg stod paa et højt Bjærg," sagde han, „og saa' ind i et yndigt Land, fuldt af Byer, ja jeg kan ikke beskrive dig den Herlighed; jeg kunde ikke se mig mæt. Da kom" — her græd han højt — „den Herre Kristus — nej jeg kan næsten ikke sige det — og han sagde: Kom, du fromme og tro Tjener! og gaa nu ind til din Herres Glæde!" Eberhard blev rørt, gik ind og fortalte de andre det. Snart efter blev Stein lagt paa Sygelejet, og her strømmede hans Sjæl over i de hjærteligste Udgydelser. Han døde glad og lykkelig som en sand Kristen1).

') Jung-St.: Der chr. Menschenfreund. Schr. 13, 86 f.33

Da Heinrich var 10 Aar gammel, skete der betydelige Forandringer i Hjemmet. De ældre Døtre bleve gifte og kom bort, kun den yngste blev tilbage. Eberhard, der nu var 70 Aar, opgav sin Kulbrænding og passede Lodden; Vilhelm blev Skolemester i selve Landsbyen efter Bøndernes Valg og overtog Pladsen, skjøndt med Frygt og Bæven. Og endelig kom Heinrich nu, efter Pastor Seelbachs Opfordring, i den latinske Skole i Hilgenbach. Dette var ikke saa ganske, hvad vi nu forstaa ved en Latinskole; det var nærmest en Skole for videre komne Børn, men hvor der tillige lærtes Latin og Mathematik. Om Morgenen tidlig gik Drengen hjemme fra — der var en Mil dertil — med Smørrebrød i sin Lomme, og saa kom han hjem om Aftenen. Tanken var at uddanne ham, saa han engang kunde blive Skolemester. Han kom saaledes nu ud mellem andre Børn, hvad han i høj Grad trængte til. I Begyndelsen var han ved sit aparte Væsen, sin ejendommelige gammelkloge Tale og sit Ubekjendtskab med de andres Lege et helt Særsyn iblandt dem. Skolemesteren var en flink Mand, der tog ham med det gode, da han mærkede hans fortræffelige Ævner. Udenadslæren laa ikke for Heinrich, men han fik Lov til at følge sin egen Maade. Han lærte Latin ved at slaa Ordene i Sætningen op i et Lexikon, og derefter fandt han Betydningen af deres Former i en Grammatik. Det gik helt godt paa denne Maade. Hvad der imidlertid voldte ham den største Glæde var, at Skolemesteren havde en god Bogsamling, som han fik Lov til at benytte. Her gjorde han da Bekjendtskab med Reineke Fuchs og andre Æventyrbøger, og det var dejlige Timer for ham, naar han i Sommertiden vandrede hjem, læsende i en saadan Bog eller betragtende den skjønne Natur, Skov og Eng og Bjærge. Saa fortalte han mangen Gang om Aftenen de Historier, han havde læst, og det var en taknemlig lyttende Kreds, selv den pietistiske Vilhelm kunde ikke lade være at fornøje sig derved. Men tidt blev Heinrich ogsaa hjemme fra Skolen for at

334

hjælpe Eberhard i Marken, og da havde den gamle mangt et godt Ord at lægge ham paa Sinde.

En Dag gik Eberhard, Datteren Marie og Heinrich ud i Skoven for at samle Brænde. Da de kom til det bestemte Sted, en stor aaben Plads, forlod Eberhard dem; de to andre satte sig ned og fordrev Tiden med at fortælle Æventyr. Endelig kom Bedstefaderen tilbage; han saa' saa fornøjet ud, smilede, standsede af og til, rystede paa Hovedet, foldede sine Hænder. De andre kunde ikke begribe, hvad der var hændet ham, men han satte sig hos

dem og fortalte. Ligesom han allerbedst gik i Skoven, havde han set en mærkelig Lysglans, som naar Solen staar op; han gik imod den, og paa én Gang laa den dejligste Slette for ham; aldrig havde han set noget saa yndigt, og der var en Duft og en Straaleglans, som overgaar al Beskrivelse. Paa Sletten var der mangfoldige prægtige Slotte og Haver. Ud fra et saadant Slot kom en dejlig Jomfru; hun ilede imod ham, han kjendte hende, det var Dorthea. Hun sagde saa venligt til ham: „Fader, dér er vor evige Bolig, I kommer snart til os!" — I samme øjeblik var alt forsvundet. „Børn, jeg dør snart," sagde Eberhard, „hvor jeg glæder mig dertil." Drengen fik travlt med at spørge om, hvordan hans Moder havde set ud, og under Samtaler om dette Syn forrettede de nu deres Arbejde og vandrede hjem. Men fra den Dag af var gamle Jung som en fremmed i denne Verden, og det underlige Syn skulde snart,vise sin Sandhed.

Ved Mikkelsdagstid plejede Eberhard hvert Aar at tække et Stykke af Huset; han havde i mange Aar selv gjort Arbejdet og vilde ogsaa nu, skjøndt han i den sidste Tid synlig havde tabt sig. Hans Hustru vilde denne Gang holde håm fra det, da hun frygtede for en Ulykke efter det Syn, han havde havt; men han lo kun derad og sagde: „Har Gud bestemt at kalde mig snart bort, undgaar jeg det jo ikke alligevel. Lad mig kun gjøre, som jeg er vant til." Dette skete da ogsaa, Hein-35

rich hjalp til, det gamle Stykke Tag blev taget ned, nyt lagt op, og alt gik meget godt. Der manglede endnu kun at lægge friske Græstørv paa Tagryggen som Mønning, men det havde ingen Hastværk, og der gik en Ugestid, inden han tog fat paa det.

En Onsdag Morgen stod Eberhard tidligere op end sædvanligt. Der var kommet en underlig Uro over ham, som han ikke selv kunde forklare; han gik fra én Stue til en anden, men følte sig alligevel rigtig vel tilpas. Margrete syntes ikke godt om dette; hun raadede ham til at gaa hen at besøge den gifte Søn Johan og tage Heinrich med. Det blev da bestemt, men først vilde Eberhard lægge Rygning paa Taget, og det holdt han fast paa, hvor meget de andre end raadede ham fra det. Efter Middagsmaaltidet flk han paa én Gang Lyst til at kravle op i et Kirsebærtræ og spise af de modne Bær; det var mange Aar, siden han havde gjort sligt. Og snart sad den gamle nok saa fornøjet højt çppe i Træet, ja saa fornøjet, at Margrete blev smittet af Munterheden og lod sig hjælpe op paa en af de nederste Grene, hvor hun da ogsaa sad og gjorde sig til gode. Det var et underligt Syn at se disse to gamle Mennesker more sig ligesom Børn. Saa kom de begge lykkeligt ned igjen, Margrete og Datteren gik bort, men Heinrich sad under Kirsebærtræet. Eberhard fjærnede sig med en Hakke for at afskrælle nogle Græstørv. Lidt efter kom han igjen; han havde en stor Græstørv hængende om Hovedet, bukkede sig ned mod Heinrich og sagde ganske alvorligt: „Se, hvilken en Natkappe!" Drengen kom uvilkaarligt til at gyse. Saa gik Eberhard op ad Stigen med den. '

Heinrich sad og snittede paa en Pind. Pludselig hørte han et Brag, han var nær besvimet af Skræk — dér laa den gamle Mand udstrakt paa Jorden med Stigen over sig, bleg og med stive Øjne. Heinrich væltede Stigen fra ham, løb derpaa jamrende afsted og hentede de andre. Eberhard laa med foldede Hænder bevidstløs

3*36

og trak Vejret dybt; der var ingen ydre Stød at opdage paa ham. Ved Naboers Hjælp blev han bragt i Seng, Saarlægen i Hilgenbach blev hentet, og han erklærede, at vel var intet brudt i ham, men han havde faaet en Hjærnerystelse og kunde ikke leve. Alle Børnene kom nu hjem og sad om Dødslejet, men Eberhard kom ikke til Bevidsthed; han laa stille hen. Fredag Aften døde han; i hans sidste Stund bøjede Margrete sig over ham og bad med oprakte Hænder, medens hendes Taarer randt. Alle Børnene laa paa Knæ og bad stille med. I Dødsøjeblikket gik der en Trækning over den døende, et Skrig kom fra hans Læber, og saa var Striden forbi. Margrete greb hans ene Haand, rystede den og sagde: „Lev vel, Eberhard! I den skjønne Himmel ses vi snart igjen!" Mandagen efter blev han begravet i Hilgenbach, og Pastor Seelbach, som ellers var en'vanskelig og sær Mand, men dog inderst inde blødhjærtet, græd ved hans Grav, og hans Text til Ligtalen var de Ord: Vel du gode og tro Tjener! du har været tro over lidet, jeg vil sætte dig over mere; gak ind til din Herres Glæde!

I hvor høj Grad Heinrich elskede sin Bedstefader, har han vist ved den Skildring af ham, som han i en moden Alder gav. Det er ikke for meget, naar man siger, at det er en af de skjønneste Person-Skildringer, man har fra

forrige Aarhundrede. Man faar et højt Begreb om denne gamle Mands ægte Fromhed, og han vil være en uforglemmelig Skikkelse for enhver, der har læst Jung-Stillings egen Barndomshistorie1).

Der blev sørget over gamle Eberhard, men ingen

J) Heinrich Stillings Jugend 1773. Den er oversat af Chr. Winther, men man fortryder ikke at læse den i Originalen. Med Rette siger Gelzer: Die neuere deutsche Nationallit. 2, 62: „Al Fryd fra svundne Barneaar, al en digterisk Naturnydelse, Vaarduft og barnlig Fromhed, uanfægtet af en senere Klogskab, lyser os i Mode fra denne Bog som en lykkebringende Drøm!" De i Bogen forvanskede Navne pai Steder og Personer ere her naturligvis ombyttede med de rette.37

savnede ham mere end Heinrich. Det var ham en Trøst at tale med Bedstemoderen om ham. Han tænkte sig, at den bortfarne Sjæl nu var dragen til Orion, til Sirius, til Syvstjærnen og videre for ret at se alt; og han hørte ham gjentage de Ord, der saa ofte havde lydt fra hans Læber: „O hvilken vidunderlig Gud!"

Men alt i Huset blev nu forandret. En af de gifte Døtre flyttede ind med sin Mand og sine Børn, Bedstemoderen gik paa Aftægt og tilbragte nu sin Tid i Kakkelovnskrogen med sin Rok; hun blev siden blind. Den egentlige Stue med sine Barndomsminder blev forandret og bygget større, og hvad der var det værste: det var ligesom den gamle Aand var borte. Vilhelm boede endnu stedse med Sønnen i Kammeret ovenpaa. Heinrich fortsatte sin Skolegang, men i hele Vintertiden kom han kun hjem om Søndagen. Det gik stadig godt i den latinske Skole, og han udmærkede sig blandt de andre Børn; de lyttede gjærne til hans Fortællinger, naar han om Eftermiddagen samlede dem om sig. Bestemmelsen var jo, at han skulde være Skolemester, men ofte fløj hans Tanker videre til mulig at blive Præst. Undertiden listede han sig til at hænge et sort Forklæde paa Ryggen, en hvid Papirskrave om Halsen, staa op paa en Stol og prædike for en Flok Børn. Det var den eneste Leg, han nogensinde øvede. Men én Gang overraskede Pastor Seelbach ham i denne Stilling. Heinrich ventede en god Dragt Prygl, thi Præsten var rask til at bruge sin Spanskrørstok, men han smilede og sagde: „Jeg tror, du har Pastoren i Hovedet? Men du skal ikke være Præst, du skal være Skolemester." Ja, det vilde Heinrich ogsaa gjærne være; men hvis Gud vilde have, han skulde være Præst, kunde han da sige til ham: „Nej, kjære Gud! Pastoren vil ikke have det, jeg skal derimod være Skolemester?" „Hold Mund, din Æsel! véd du ikke, hvem du har for dig?" buldrede saa Seelbach frem, men i al Stilhed talte han med Vilhelm om at lade Heinrich38

studere. Det havde denne imidlertid ikke Raad til, skjøndt Præsten lovede at skaffe ham et Laan til det.

Dog glædede Heinrich sig ogsaa meget til at være Skolelærer, og saa haabede han tillige at slippe for Naalen, thi den yndede han slet ikke. Bøger var og blev hans kjæreste Beskjæftigede; Mathematik havde han ogsaa Forkjærlighed for, og den Krog, hvor han i Fritiden sad og syede, bar Vidne derom. Rundt omkring sig havde han anbragt Solskiver, baade i Vinduet og paa Loftet, og en astronomisk Ring af Fiskeben hang i en Traad foran Vinduet.

Saaledes henrandt fire Aar efter Bedstefaderens Død. Heinrich gik nu til Katekisation hos Præsten og blev konfirmeret i Paasken 1755. I den senere Tid havde han ikke besøgt Skolen stadig, da Faderen tog saa megen Nytte af ham som muligt ved Skrædderprofessionen til Kvide for den opvakte og fremadstræbende Dreng.

Hermed ende Heinrich Jungs Barnedage, som i det hele havde været meget lykkelige. Kun faa Børn kunne træde ud i Livet med en saadan kristelig Grundvold som han, og det blev ham en Skat for alle hans Levedage.

3.

Første Vandreaar.

1755—1762.

Strax efter Konfirmationen saa' Heinrich Jung sit nærmeste ønske opfyldt, idet Præsten Seelbach skaffede ham Ansættelse som Lærer ved en Skole i Hilgenbach Sogn. Det var en ungdommelig Lærer, ikke endnu 15 Aar gammel, men Lyst og Ævne manglede han ikke til Gjerningen. Denne udfyldte dog ingenlunde al hans Tid,39

thi han skulde hele Sommeren igjennem kun holde Skole Fredag og Løverdag; om Søndagen maatte han møde i Kirken med Børnene, men de øvrige Dage i Ugen var han hjemme og maatte øve sin Skrædderkunst. Han tiltraadte Stillingen d. iste Maj.

Stedet, hvor Skolen laa, hedder Lützel, og det var temmelig langt fra Hjemmet, vel halvanden Mil. Vejen dertil, som han nu i den skjønne Sommertid saa ofte vandrede, er noget af det mest storslaaede i hele denne romantiske Egn. Naar han kom ud af sin Hjembygd, det dybt liggende Grund, gik det først en lang Strækning stadig opad gjennem Skov, tre Fjerdingvej; saa havde han naaet en Bjærgtop. Her laa saa en Højslette for ham, begrænset til højre af Skov med vældige Ege og Majbøge, der vare plantede i saa lige Linier, at de lignede en preussisk Vagtparade, og for Enden af den hævede en Bjærgknold sig, som kaldes „Auf dem Höch-sten", fordi det er Toppunktet for hele Egnen. Op over denne gik Vejen.

Strax forbi „Auf dem Höchsten" ligger Landsbyen Lützel, højt og henrivende dejligt. Hvilken Udsigt var der ikke heroppe! Man saa' mod Sydvest de 8—9 Mil fjærne Siebengebirge ved Rhinen, mod Syd Taunus 12 Mil borte ved Frankfurt, mod Nordvest hindredes Udsigten af Ebbegebirge. De før omtalte Ruiner af Gimberg- Slottet viste sig i Nærheden. Naar Heinrich Fredag Morgen ved Solopgang gik hjemme fra, nød han i fulde Drag al denne Herlighed, thi faa havde et saa modtageligt Sind for Naturen som han. Stundom var han naaet op paa Bjærg-toppen førend Solens Opgang; naar han da saa' den hæve sig i øst og kaste sine Straaler hen over Toppene og Skovene, medens alt nede i Hjemdalen endnu laa med Slør over sig; naar den milde Morgenvind legede med hans Lokker, og Fuglekvidret lød om ham, da kunde han af Glæde smelte hen i Taarer. Ofte satte han sig en Stund til Hvile i den høje Ensomhed og hengav sig til fantastiske Drømme, hvori han syntes, at han var en4°

Konge, og i Tankerne byggede han Slotte og Byer paa Højderne. Men stundom følte han sig ogsaa til Mode, som om han var Gud nærmere heroppe, og han ønskede at møde Engle ligesom Jakob i Mahanaim (l. Mos. 32, 1—2).

Heinrich kom til at bo hos en gammel Skytte, der havde elsket hans Bedstefader, og som var en mærkelig Mand. Han var mystisk Separatist og studerede ivrig Paracelsus og Jakob Böhme, hvis Skrifter han ejede. Og han havde andre sjældne Bøger, som alle nu stod til Heinrichs Raadighed, thi Skytten yndede den opvakte Dreng højlig. Hvor blev denne ikke jublende glad, da han fandt Homér i tydsk Oversættelse; han havde hørt meget om denne Digter, men intet læst af ham. Vergil havde han læst paa Latin, men vidste, at Homér var noget langt større. Ved Synet af Bogen sprang han af Glæde, kyssede den, trykkede den til sin Barm og tog den med i Skolen, hvor han gjemte den i Bordskuffen. Saasnart der da et øjeblik var Tid til det, sneg han sig til at læse i den. Han læste Homér i Maj og Juni, og den Tid stod siden stedse i Glans for ham; det var jo ogsaa en sjælden Lykke midt i Naturens Herlighed at nyde Poesiens Herlighed med det friske üngdomssind. Hvor var han dog bevæget under Læsningen af Iliaden; han holdt med Trojanerne, men foragtede dybt saadanne som Paris og Helena. Traf han et rigtigt betagende Sted, kunde han juble højt af Bevægelse. Som oftest sad han under Læsningen mellem to af Skolens Vinduer, der vendte mod øst; nedenfor laa Byen Lützel, ned ad Skraaningerne græssede Køer med Klokker om Halsen, og saa den vide, dejlige, svulmende Udsigt. Det var Timer, som fæstnede sig i Ungdomsfyldens Glans som et kosteligt Minde for hele Livet, og han siger paa sine ældre Dage: „Næppe er Iliaden, saalænge den har været til i Verden, bleven læst med større Henrykkelse og Følelse."')

') Jugend S. ni.41

Men nu Skolen? Ja, det gik fortræffeligt. Han havde sin egen Methode, som viste sig god nok. Naar Børnene om Morgenen vare samlede, begyndtes der med en Bøn; saa katekiserede han uden Bog med dem over den kristne Børnelærdom. Derefter maatte enhver af dem læse op af Bog, og naar det var gjort, gav han dem noget for i Katekismen, som de strax maatte læse paa, imedens han selv skrev dem for, hvad de . siden skulde skrive efter. Saa maatte de atter læse, dereftej- skrive og regne paa Tavle; men naar de saa skilte sig godt ved deres Sager, belønnnede han dem ved at fortælle dem en smuk Historie ; det vilde Børnene saa inderlig gjærne og Læreren ikke mindre. Næppe gik derfor mange Skoledage hen, uden at han fortalte dem noget, og han udtømte efterhaanden hele sit Forraad, baade af Bibelen, af Kejser Oktavianus, Magelone, ja ogsaa det nys erhvervede af Homér. Børnene bleve paa denne Maade saa flittige i Skolen, at det var en Lyst; kun Begynderne, der endnu

bogstaverede, vare Skumpelskud; dem havde den unge Lærer ikke Mod paa. Hver Søndag Morgen vandrede Heinrich i sin nye Værdighed i Spidsen for Skolen til Kirken i Hilgenbach og underholdt sine Lærlinger paa Véjen med Fortællinger.

Men naar han var hjemme hos dén gamle Skytte, gik det gjærne løs paa noget andet. Saa talte denne om sine Mystikere, udtrykte sin Ærbødighed for alle dem, som han troede havde besiddet den Sten Lapis (som han sagde), og beundrede især Jakob Böhme. Og Heinrich fulgte med spændt Opmærksomhed den gamles Ord; naar han brugte Talemaader af Böhme som „de evige Essentiers Hjul" eller „skelende Lyn", da havde de en egen betagende hemmelighedsfuld Klang for ham. Stundom sad de to, den gamle og den unge, hele Timer og forskede i magiske Figurer, saa at tilsidst alt forvirredes for dem, og Figurerne syntes at faa Liv.

Engang kunde Heinrich nær have gjort en stor Ulykke. Da han en Eftermiddag kom fra Skolen, var42

ingen hjemme hos Skytten. Han undersøgte nogle Geværer, der hang bag Ovnen, og tog et frem, som var gammelt og i lange Tider ikke syntes brugt. Han blæste i Løbet og syntes, at han kunde blæse lige igjennem det; der var intet Krudt paa Panden, altsaa var det uden Fare. Han morede sig da med at spænde Hanen og trykke den af. Lige i det samme kom Pigen ind af Døren, han sigtede paa hende og trykkede af; det gjorde ingenting, men hun truede ham dog med Fingeren og sagde: „Man maa ikke lege med Geværer!" Heinrich spændte atter Hanen, gik ud af den anden Dør og trykkede igjen løs. Da gik Geværet af med et dundrende Knald, og en Kugle fo'r gjennem Væggen lige mellem Hornene paa en Stud og dybt ind i den modsatte Væg. Forfærdet skyndte han sig ind med Geværet og blev modtaget af Pigens Ord: „Hvor ulykkelige kunde vi dog begge være blevne!" Det følte han dybt. Han takkede Gud for hans overbærende Godhed og vogtede sig siden ængstelig for enhver Spøg, som der kunde være Fare ved.')

Det var ellers i alle Maader en dejlig Tid for Heinrich Jung. Bønderne i Lützel vare ligesaa fornøjede med ham som Børnene. Men ak, det varede kun saa kort. Præsten, som havde skaffet ham ind i Stillingen, bragte ham ogsaa hurtig ud af den igjen. Det var allerede denne imod, at han boede hos. den separatistiske Skytte, thi Pastor Seelbach havde et meget skjævt øje til dem i Sognet, der ikke søgte Kirken. Han plejede derom at sige: „Hver So skal blive ved sit Trug."2) Og da han nu en Dag visiterede i Skolen, blev han vred over, at Heinrich lærte Børnene at regne; han mente, at Tiden, der var saa kort, maatte anvendes til noget bedre. Og da Læreren undskyldte sig med, at Beboerne ønskede det, gjorde det kun Sagen værre. „Jeg har at befale i Skole-

') Jung-Stilling: Schr. 13, 2S5. s) Theobald, 24.43

sager," sagde han, „og ikke jeres Bønder!" Men da disse bag efter flk Præstens Udsagn at høre, forlangte de, at Læreren skulde blive ved med Regningen; det gjorde han da, ja lærte endog de største Drenge lidt Geometri. Det flk saa Præsten Nys om, og ved Mortensdag ophørte som Følge deraf hans Lærervirksomhed. Vel vilde Beboerne holde paa ham trods Præsten, men det syntes Vilhelm ikke om. En Søndag pakkede Heinrich altsaa sin Bylt og vandrede under mange Taarer op over Bjær-gene hjem; Drengene løb i hele Skarer efter ham og græd ogsaa. Og saa maatte han blive hjemme og sidde ved det kjedelige Sytøj; men den Sommer stod altid i frydefuld Erindring for ham.

Det varede dog ikke længere end til Nytaar (1756), før Heinrich Jung havde en ny Lærerplads, men kun for Vintertiden indtil Paaske. Det var hos en rig Staal-fabrikant i Plettenberg, 7—8 Mil Nord for Hilgenbach. Familien syntes rigtignok, at det var en betænkelig Sag at lade den kun I5aarige Yngling drage saa langt fra Hjemmet, men han selv havde Lyst til det. Under mange Taarer tog han da Afsked fra dem og rejste saa med nogle Fragtmænd. Det var jo nu Vintertid, og alting saa' melankolsk ud, heller ikke Fragtmændene vare opmuntrende; de raa Mennesker drev alskens Spas med ham. Alt tegnede saa forskjelligt fra Lützel som vel muligt. Da han saa kom til Bestemmelsesstedet og traadte frem for Familien, blev hans Stemning ikke løftet. Fabrikanten betragtede ham fra Top til Taa, og det samme gjorde hele Huspersonalet. Hjærielighed var der ikke Tale om. Manden var rig og sad i en stor Bedrift; han talte kun lidt, men hvad han sagde, kom med stort Eftertryk, og han forstod den Kunst stadig at krænke Folk ved sine Ord, hvilket syntes at være ham en særlig Fornøjelse. Lige fra Begyndelsen af yndede han ikke Heinrich Jung og denne heller ikke ham. Konen var

skikkelig, men havde intet at sige.

Skolen bestod af Fabrikantens tre Sønner og des-u

uden ikke mindre end 18 store firskaarne Knøse fra Nabolaget, der tog sig ud som Patagoner ved Siden af den endnu langtfra udvoxede Lærer. Hertil kom desuden 12 Piger af samme Beskaffenhed. Man tænke sig en lSaarig Dreng som Lærer for alle disse 33! Heinrich blev ordentlig bange ved Synet af alle de raa Ansigter, men han tog sig i Guds Navn modig sammen og begyndte Undervisningen paa sædvanlig Maade med Bøn, Sang, Læsning og Katekismus.

I de første fjorten Dage gik det saa taaleligt. Prøvede en eller anden paa at have Løjer med den lille Lærer, brugte han modig sin Stok, men naaede ikke stort mere derved, end at han pryglede sig træt, og at de lo ham ud. Saadanne Optrin vare en. særlig Glæde for Fabrikanten; da gik Døren op, man saa' hans stive Skikkelse og hørte hans haanlige Latter. Snart blev det hele næsten til en polsk Rigsdag, og fra Dag til Dag blev det tungere for Heinrich at holde det ud. Men han holdt alligevel beundringsværdigt ud. Fritiden var heller ikke til megen Glæde for ham; af Bøger fandt han næsten kun en stor Baseler Bibel med Træsnit, som han ufortrødent atter og atter pløjede igjennem, skjøndt han havde læst den flere Gange før. Ingen af Familien brød sig det mindste om ham, men alle ansaa' ham for en dum Dreng, fordi han havde et aparte Væsen; hvad der laa paa Bunden af hans Sjæl var og blev en lukket Bog for dem. Deres Samtaler, som gjærne vare tvetydige eller ironiske, forstod han kun lidt af, men naar de spurgte ham om noget, svarede han altid ligefrem og trohjærtet.

I hvilke Omgivelser han var kommet, ses bedst af et lille Træk. Hver Morgen maatté han selv tænde op i Kakkelovnen. Da der en Dag intet Brænde var, gik han op i et Røgkammer oven over Kjøkkenet, hvor der plejede at ligge Brænde for at tørres. Fra Loen førte en Trappe op til dette Røgkammer. Der var den Dag 6 Tærskemænd i Loen. Heinrich løb op ad Trappen, lukkede Døren op, og da Røgen stod som en tyk Sky ud af45

Kämmeret, sprang han rask ind og greb nogle Stykker Brænde. Men i det samme lukkede en af Tærskefolkene Døren i for ham og satte Hvirvelen for. Den ulykkelige Dreng var i Dødsangst inde i det mørke Rum. Røgen kvalte ham, han blev aldeles forvildet og vidste ikke mere, hvor Døren var. I sin Fortvivlelse fo'r han af al Magt mod den ene Væg og traf netop Døren saa haardt, at Hvirvelen gik af, Døren sprang op, og han styrtede ned ad Trappen, hvor han laa bevidstløs. Da han endelig kom til sig selv, stod Fabrikanten og alle Tærskerne grinende omkring ham. „Det er dog Fanden ikke til at le ad!" sagde Fabrikanten. „Jo," svarede Heinrich, „han ler virkelig over, at han engang har fundet sin Lige." Det, syntes Herren, var det bedste Ord, Heinrich nogensinde havde sagt.

Imidlertid skete der en stor Forandring i Hjemmet, idet Vilhelm Jung giftede sig igjen. I 14 Aar havde han nu været Enkemand, Sorgen over Dorthea var forvundet, og han var endnu en Mand i sine bedste Aar. Han giftede sig med en ung Enke, der vel medbragte to Børn, men tillige gjorde ham til Ejer af et mindre Bondested i Kredenbach, to Mil fra hans gamle Hjem. Heinrich var tilstede ved Bryllupet. Han fandt sig med godt Sind i de forandrede forhold, som i ethvert Tilfælde ikke kunde blive gunstige for ham; 500 Rdlr., som Vilhelm havde sparet sammen, g^v han villig Afkald paa. Men det smertede ham, da han paa Spørgsmaalet: „Ligner min nye Moder min salig Moder?" saa' Vilhelm holde Hænderne for øjnene, mens han svarede: „Nej, men det er en brav Kone!" Der var rigtignok en himmelvid Forskjel; denne var et almindeligt Arbejdsmenneske, som aldrig blev noget for Heinrich. Vilhelm var ogsaa i Aarenes Løb undergaaet en Forandring; den stærke pietistiske Opblussen var, som det gjærne gaar, forlængst sagtnet, og han havde taget en Retning efter Erhvervelsen af timelige Goder, som ikke er ualmindelig hos saadanne.

I46

Under Indtrykket af den store Forandring i Hjemmet vandrede Heinrich ud til det gamle kjære Sted, Gimberg Slotsruin. Det var ham altid, som var han dér sin Moder nærmest. Fordybet i hendes Minde vandrede han om, glemmende hele Verden; da raslede det pludselig i Krattet, og en yndig Kvindeskikkelse stod for ham. Forskrækket fo'r han op af sine Drømme og raabte: „Hvor er I fra?" — „Fra Grund!" — „Hvad hedder I?" — „Dorthea!" Med et Skrig sank han afmægtig til Jorden. Det var ham i hans bevægede Stemning, som om det var

Moderen, der havde aabenbaret sig for ham. Men i Virkeligheden var det en ung Pige, som nylig var kommen til Landsbyen. Hun løb til ham, knælede ved hans Side, græd; hun undrede sig over, hvem det unge Menneske med de pæne Klæder og de hvide Hænder kunde være. Han kom snart til sig selv, og de skiltes, men Billedet af den smukke unge Pige sad i flere Aar fast i hans Sjæl; det blev hans første Forelskelse.

Endnu et Par Maaneder blev Heinrich i sin sørgelige Lærerplads, og de gik ikke en Smule bedre end før. Karlene paa Stedet vilde engang drikke ham fuld, men da han mærkede deres Hensigt og i Hemmelighed spyttede Brændevinen ud, bleve de berusede i Stedet for „ham; men fra den Dag søgte de at gjøre ham 'alle mulige Ulykker. Glad var han, da denne Pinetid havde Ende i Paasken; det havde været en uafbrudt Skjærsild for ham. Han rejste til Forældrene i Kredenbach, begyndte igjen at være Skrædder, men sørgede for at samle sig nogle Bøger sammen til sin Underholdning, navnlig laante han sin kjære Homér i Lützel for igjen at nyde den. Hans Læsetid var rigtignok indskrænket, thi han maatte hænge i med sit Arbejde; det var mest om Søndagen og under Maaltiderne, at han kunde styre sin Lyst. Men da Foraaret kom, maatte han hjælpe sin Fader i hans nye Bedrift som Landmand, og det blev en stor Plage for ham; thi vel var han stor og stærk efter sin Alder, men han var aldeles uvant med sligt. Naar han hakkede eller47

mejede^ var det sofn om alle hans Lemmer skulde gaa i Stykker, og tidt var han nærved at synke sammen af Træthed og Smerte. Faderen havde ondt af ham, men Stedmoderen mente, det gik nok over. Nu var han glad ved hver Regnvejrsdag, hvor han kunde sidde i Ro med Naalen, men i Løn sukkede han efter igjen at blive Lærer.

Dette Ønske blev da ogsaa snart opfyldt. Om Efteraaret — det var 1756 — blev han Skolelærer paa Stedet selv. Han fik Kosten paa Omgang hos Bønderne, og i Fritiden maatte han hjælpe sin Fader med Naalen. Men hver Time, han kunde stjæle sig til, sad han over Bøgerne eller mathematiske og andre Beskjæftigelsen ikke alene i Hjemmet, men hvad der var værre, ogsaa i Skolen. Vilhelm bebrejdede ham det, men han svarede: „Fader! hele min Sjæl er rettet paa Bøger; jeg kan ikke styre min Tilbøjelighed, men giv mig mere Tid til at læse hjemme." Faderen svarede: „Det er dog beklageligt! Alt, hvad du læser, skaffer dig jo hverken Brød eller Klæder, og alt, hvad du kunde ernære dig af, duer du ikke til." I Skolen gik det, som sagt, heller ikke saa godt, som det burde; vel holdt Børnene meget af deres Lærer, og Forældrene vare ret tilfredse med ham, men efterhaanden blev der dog snakket meget om, at Heinrich forsømte Undervisningen for selv at læse. Heller ikke syntes de om hans mathematiske Figurer og Solskiver i Skolevinduerne eller om, at de tidt traf ham betragtende Solen gjennem et Glas for at glæde sig over de smukke Lysvirkninger. Præsten var en herlig gammel Mand paa 80 Aar, som i sin Tid var bleven afsat for sin Frimodighed paa Prædikestolen overfor Fyrsten, men siden igjen indsat med Hæder; vel var han ikke altid tilfreds med Skolen, men han formanede da i Kjærlighed, og det gjorde et stort Indtryk paa den unge Lærer.

Saaledes gik et Aar saa nogenlunde, men i Efter-aaret 1757 flk han Tilbud om en anden og bedre Plads som Kapel-Skolelærer i Drisbach, et Par Mil borte.48

Præsten Goebel dér var langt ude beslægtet med Heinrichs Moder Dorthea, og han havde hørt om det begavede unge Menneske. Det var derfor med glade Forventninger, han ved Mikkelsdag holdt sit Indtog paa det nye Sted, og lige fra Begyndelsen af traadte alt ham venligt i Møde. Drisbach ligger i en smuk Dal, omgivet af Bjærge og Skove. Det var en tæt sammenbygget Landsby, hvis hvide Huse tittede frem mellem de mange Frugttræer, og i Midten hævede Kapeltaarnet sig med sit blaa Skifertag. Heinrich blev saa bevæget ved det første Syn, at han gav sine Følelser overfor Gud Luft i et Digt, thi han havde baade Lyst og Anlæg til at digte. Han havde fast besluttet at gjøre sig al mulig Flid med Skolen.

Heinrich kom til at bo hos en Enke med to smukke . Døtre, og det var nær blevet farligt for ham. Det var en velhavende, godmodig Frue, som lige fra Begyndelsen af syntes godt om det unge Menneske, men Døtrene Marie og Anna kom begge to snart til at nære ømmere Følelser for ham. Han følte sig udmærket tilpas i Huset, og det var første Gang i Livet, han kom til at bo hos dannede Folk. At de unge Piger kunde blive indtagne i ham, var ikke saa underligt. Heinrich Jung var nu et smukt ungt Menneske, temmelig høj og velskabt; han havde et kjønt mørkt Haar, krum Næse, meget talende brune øjne. Hans Væsen var som oftest alvorligt og stille; men naar

noget bevægede ham, blev han livlig og flammende; han var da meddelsom og aabenhjærtig. Der var noget over ham, som viste, at han havde en høj, aandelig Stræben, og alt raat og lavt var fjærnt fra ham. Døtrene vare bly og tækkelige Piger, men Dag for Dag kom det mere til Syne, hvor stærkt betagne de vare af ham, og Heinrich mærkede det selv, men da han betænkte, at det i lange Tider maatte blive ham umuligt at gifte sig, kæmpede han tappert imod alle ømme Følelser, som navnlig den ældste indgjød ham.

Det gik nu helt godt i Skolen, han gjorde sin bedste Flid, men mærkede dog mere og mere, at hans egentlige49

Kald slet ikke gik i Retning af at være Lærer. Med sin livlige Natur fandt han paa flere Ting for at gjøre Undervisningen mere tiltrækkende; han satte Børnene i Orden efter deres Flid, han opfandt forskjellige Kappespil for at opmuntre dem, men især havde han Fornøjelse af at lære dem at synge smukt, endog 4stemmige Sange. Thi Heinrich Jung var meget musikalsk. Mangen en smuk Aftenstund gik han med sine Børn ud paa en Høj udenfor Byen, og Bjærg og Dal gav Gjenlyd af deres Sange. Folk stod i Dørene og lyttede, men ingen mere end de to elskende Pigebørn.

Her fandt Heinrich ny og rig Lejlighed til Læsning. Han studerede paa egen Haand Geografi og gik frem i Mathematik; i Skolen havde han indrettet sig et ligefrem storartet Soluhr. Det var malet næsten over hele Loftet, og Himmeltegnene vare nøjagtig satte paa det. Hos en Apotheker flk han Romaner at laane, og her gjorde „den asiatiske Banise" et overvældende Indtryk paa ham. Det er en moralsk-sentimental Roman fra det 17de Aarhundrede, som i sin Tid blev slugt rundt om i Evropa. Gysen, Taarer, Fryd skiftede i Heinrichs Sjæl under Læsningen; da endelig den ugudelige faar sin Straf, og Uskyldigheden sejrer, knælede han ned i en Krog af sit Kammer og takkede Gud. Saa læste han ogsaa Historien om den kristne tydske Storfyrste Herkules og den bøhmiske Prinsesse Valiska, og den gjorde lignende Indtryk paa ham, skjøndt den ellers dengang forlængst var gaaet af Mode. Han blev ved disse Bøger ikke blot opflammet til ædel Stræben, men han flk forøget Tillid til den himmelske Faders Førelser og kom til den Beslutning ganske roligt og blindt at følge hans Ledetraad hele Livet.1) Man maa derfor sige, at disse Bøger bleve af den allerstørste Betydning for ham. Forøvrigt fortæller han om sig selv, at hele hans Aandsretning var ganske sælsom. Alt i Naturen idealiserede han; hver Egn var ham som et

') Jugend 141.50

Paradis, hele Verden stor og skjøn; ligeledes idealiserede han de gode Mennesker, men de, som vare slette, regnede han blandt Dyrene. Al Ironi og Spot var ham en Gru.

Fruen i Huset grundede tidt over Heinrichs Fremtid; saa trak hun sin sorte Snusdaase frem, tog sig en Pris og sagde: „Enten kommer Skolemesteren engang til min Dør og tigger, eller ogsaa kommer han ridende og er bleven en stor Herre, .som vi maa bukke for." Det var ikke saa ilde tænkt af hende. Saa bankede hun paa Daasen, bød ham en Pris, han tog den og sagde: „Herren vil være mit Forsyn!" Døtrene bleve varmere og varmere overfor ham, men skjulte det saa meget som muligt; han var uvilkaarlig mest meddelsom overfor den ældste, Maria, men derover blev Anna indesluttet og melankolsk. Ja, det gik saa vidt, at da hun var i Besøg hos en Tante, flk hun pludselig et Anfald af hysterisk Vanvid. Hun blev hentet hjem, og kun Heinrich kunde berolige hende, naar Raseriet kom over hende. Efter nogle Ugers Forløb var Anfaldet dog forbi, men det førte til, at Heinrich for Fremtiden omhyggelig holdt sig tilbage fra begge Døtrene.')

. I lang Tid gik det nu godt, og det var i det hele en lykkelig Tid for det unge Menneske, men efterhaanden kom der Vanskeligheder i Skolen, hvilket udsprang af hans Lyst til at finde paa nye livligere Maader til at opmuntre Børnene. Det var en Art Basedowske Forsøg før Basedow. Flere af Forældrene syntes ikke om sligt, og en stærk Indignation vakte det hos mange, da han fandt paa et Slags Skole-Kortspil. Han lavede hvide Kort, som hvert blev betegnet med et Tal, der svarede til Tallene paa Spørgsmaalene i Heidelberger-Katekismen. Kortene bleve omdelte mellem nogle Børn, der da spillede saaledes, at de større Tal ståk de lavere. Den, der til-

') I den udførlige Skildring af Vanvidet, Jugendgesch. S. 14.3 —150, mærkes tydelig den poetiske Udmaling af Goethe.51

sidst havde det højeste Tal, behøvede kun at lære det Spørgsmaal, som Tallet henviste til, og havde han i Forvejen lært det, slåp han helt fri; de andre maatte lære efter de Nummere, som de til Slutningen havde paa Haanden, men de slåp da ogsaa for dem, de i Forvejen kunde. Dette Kortspil blev betragtet af mange som en ren Misbrug af Skoletiden; de vilde paa ingen Maade have en saadan Lærer. Præsten Goebel, som nok forstod Heinrichs gode Mening, raadede ham til frivillig at søge sin Afsked i Stedet for at vente paa, at han fik den; thi dette sidste vilde skade hans Fremtid. Det gjorde han da, skjøndt med et tungt Hjærte. Allersværest faldt det ham at tage Afsked med de gode Mennesker, han boede hos; baade Fruen og Døtrene vare meget bedrøvede. Men han rev sig løs, pakkede sine Sager sammen, og da han fra Bjærghøjden kastede det sidste Blik ned paa det smukke Drisbach, hvor han havde tilbragt 2 Aar, udbrød han med Taarer: „Ja, det er sandt, Livet er en Pilgrimsstand!" .Han befalede sig Gud i Vold og vandrede hjem til Kredenbach.

Modtagelsen her var alt andet end behagelig. Faderen sagde: „Naa, er du der igjen, din taabelige Knægt! Jeg har gjort mig forfængelig Glæde for din Skyld; hvad hjælper dine brødløse Kunster dig? Haandværket er dig imod, du sidder og sukker og sukker, og naar du er Skolelærer, saa vil det ingen Steds gaa. — Du maa nu forrette Haandværket og Markarbejdet ordentlig, ellers kan jeg ikke bruge dig." Heinrich svarede: „Fader, jeg føler i min Sjæl, at jeg er uskyldig, men jeg kan ikke ret-færdiggjøre mig. Gud i Himlen véd alt!" Stedmoderen saa' slet ikke til ham. Saa maatte han strax tage fat paa' Arbejdet, og han forstod saa godt at sy, at Faderen tidt mente, at Gud havde egentlig skabt ham til at være Skrædder. Men naar han ytrede det, sagde Heinrich: „Jeg tror ikke, at Gud i dette Liv har fordømt mig til et bestandigt Helvede."

Det var nu en sørgelig Tid for ham, og han var52

dybt tungsindig. Naar Solen skinnede, følte han sine Lidelser dobbelt; var det Regn og Storm befandt han sig bedre, thi det stemmede mere med hans Sind; Efteraaret^ gule Blade fyldte ham med Vemod. Naar Fader Vilhelm engang imellem var vel tilpas, kunde han sige: „Det Sind har du arvet fra din Moder. Vi Junger finde altid Behag i Naturen, hvordan den saa er; men Dorthea var munter og glad om Sommeren; om Efteraaret begyndte hun at sørge og levede ikke op, før Foraaret kom."

Heinrich var saa heldig at finde en Ven, som han kunde udøse sit Hjærte for, en Jærnstøber ved Navn Kaspar. Søndag Eftermiddag spaserede de tidt sammen, og Kaspar trøstede ham da med, at han var vis paa, at Gud havde bestemt Heinrich til noget ganske andet end at være Skrædder og Skolelærer. Det hævede dennes sunkne Mod, og han besluttede at bære sin Skæbne med Taalmod.

Snart lysnede det igjen. Allerede ved Juletid blev han af Skoleforstanderne kaldet til Lærer ved Skolen i Klafeld, der laa i samme Sogn, og ved Nytaar 1760 tiltraadte han Embedet, denne Gang med det faste Forsæt at gjøre sig al Flid, saa ingen kunde klage over ham. Det gjprde han da ogsaa trolig, og kun i Fritiden dyrkede han nu Bøger, Mathematik og Musik. Men hans Lyst til Forskning i Naturens Hemmeligheder kunde nær have bragt ham i Ulykke her. Han gjorde Bekjendtskab med en Skolelærer i Nærheden, som altid talte om store Hemmeligheder, han kjendte; han kunde lede magiske og sympathetiske Kræfter; ja han erklærede under Tavsheds Segl, at han meget godt kjendte det føräte Stof til de Vises Sten. Han saa' derved saa hemmelighedsfuld ud, at den troskyldige Heinrich mente, at han vistnok havde selve de Vises Sten. Læreren var desuden altid saa godt forsynet med Penge. Med stor Interesse læste nu Heinrich Basilius Valentinus' Skrifter, en af de berømteste Adepter. Han mente, at Alkymien maatte være Vejen til ret at lære Naturens Grundkræfter at kjende; derimod brød han sig ikke om at blive rig. En Dag, da han be-53

søgte Læreren, viste denne ham noget, der lignede et Signet, som han havde stukket, og sagde til ham: „Jeg forstaar den Hemmelighed at forvandle Kobber til Sølv og er villig til at optage Dem i Kompagni med mig, men saa maa De af og til hemmelig rejse nogle Dage bort og give Sølvet, jeg har frembragt, ud. Saa kan De blæse ad Skrædderi og Skolelæreri og nemt komme til Brødet." Men Heinrich fattede Mistanke, og^under et Paaskud gik han sin Vej. Faa Dage efter fik han at vide, at Skolelæreren blev efterlyst som Falskmøntner, men var undkommet til Amerika, og han takkede Gud, at han i Tide havde trukket sig tilbage fra ham.

Imidlertid, da Heinrich Jung havde forrettet sin Skole-gjerning til almindelig Tilfredshed i omtrent tre

Fjerdingaar, trak ganske pludselig et Uvejr op over ham, som i en Fart gjorde ham brødløs igjen. Sagen var den, at den forrige Lærer havde været meget afholdt og var kun flyttet bort, fordi han giftede sig og ikke kunde opnaa en Forhøjelse af sin Løn. Men hans Kone var fra Sognet, og hendes Familie arbejdede paa at faa dem tilbage. De havde faaet den gejstlige Inspektor i Nassau-Siegen, der stod over Skolerne, paa deres Side, og denne var en lav Karaktér, som ikke var nøjeregnende med, hvad Midler han anvendte. Heinrich Jung maatte jo først fjærnes, og denne blev da en skjønne Dag, uden at ane noget, stævnet for Konsistorium, hvor to Bønder vare mødte som Klagere mod ham. Inspektoren modtog Jung med de haanligste Udtryk, og da denne forsikrede, at han intet urigtigt var sig bevidst, men bad om at høre Klagen, fik han kun det Svar, at den var protokolleret for 14 Dage siden. Nu blev det indført, at han var mødt, at han havde begjæret Klagen, men at det „af gyldige Grunde" var nægtet ham, og dermed kunde han gaa. Da Heinrich kom hjem, gik han strax hen til Kapellet og ringede med dets Klokke; det var Signal for alle Beboere til at møde. Han fortalte dem, hvad der var sket, og omtrent hundrede Bønder underskrev et54

Papir til Gunst for ham, hvilket saa blev bragt Inspektoren. Men nogle Dage efter sendte Præsidenten i Konsistoriet, en fortræffelig Mand og bekjendt Jurist, Bud efter Heinrich Jung. Han udtrykte sin Deltagelse for ham, men da der i Konsistoriet sad flest Venner af Inspektoren, vilde hap raade ham til hellere godvillig at vige for Uretten i Tide end vente paa en uretfærdig Dom. Han skulde forlange sin Afsked hos Konsistoriet, og Præsidenten skulde nok sørge for, at han kunde gaa med Ære derfra. Dette maatte altsaa Heinrich gaa ind paa. Da han forlangte sin Afsked, blev Inspektoren meget mild og forsikrede, at den skulde han faa tilligemed en god Attest. Men Heinrich frabad sig med glødende Kinder og funklende øjne at faa Attest af saadan en Mand. Da dikterede Præsidenten følgende til Protokollen:

„Idag mødte Skolemester Jung i Klafeld og begjærede af Kjærlighed til Fred sin ærlige Afsked, der ogsaa for denne Aarsags Skyld blev ham tilstaaet, dog paa den Betingelse, at han skal være forpligtet til, i Fald han atter skulde blive kaldet, eller man paa anden Maade vilde bruge ham til Forretninger, da at anvende sine herlige Talenter til Fædrelandets (o: Nassau-Siegens) Bedste." Inden Heinrich fjærnede sig, fik han at vide, at Klagen mod ham gik ud paa, at han, da han sidst havde været til Alters, havde lét. Hertil svarede han blot: „Mennesket ser paa det Ydre, men Gud paa Hjærtet!" Præsidenten, der havde at paase Orden og Ro i Landet, befalede til Slutning, at det under en stor Bøde skulde være forbudt at antage den forrige Skolelærer, da dette vilde føre til Splid i Sognet, og saaledes fik den uværdige Inspektor og hans Venner alligevel intet ud af deres Rænkespil. Hele denne Begivenhed kaster et bedrøveligt Skjær over Tilstandene dengang i de smaa tydske Fyrstendømmer. Men Heinrich stod igjen uden Ansættelse.

Denne Gang gik han ikke hjem, men styrede sin Kaas til sin fjærne Slægtning Pastor Goebel for at spørge ham til Raads om sin Fremtid. Denne gav ham An-55

befaling med til sin Søn, som var Dommer adskillige Mil derfra, og til en Hofpræst; begge vare formaaende Mænd. Heinrich fandt i den unge Goebel en sjælden ædel og kristelig Mand, der modtog ham med den største Hjærte-lighed. Han maatte fortælle ham sit Liv, og han sagde da: „Der maa være noget i eders Færd, som mishager Folk, men jeg skal nok udfinde det, naar I vil blive her nogle Dage." Jung svarede: „Ja, jeg véd nok, hvad det er. Jeg lever ikke i det Kald, som jeg er født til; jeg har Lyst til Videnskaberne." — Goebel: „Vil I ikke gjærne være . en fin Mand med pæne Klæder og herskabelige Omgivelser?" — Jo, det vilde Jung ikke nægte. — „Men vil I ogsaa være en retskaffen Mand?" — „Jo, det er den Polarstjærne, jeg styrer efter." — „Saa skal jeg stille eders Nativitet: Gud vil gjennem en lang og svær Førelse bortfeje alle eders forfængelige ønsker, og hvis det lykkes, bliver I engang en lykkelig Mand og et Guds Redskab.u

Fra ham gik Jung videre til Hofpræsten, der var en indflydelsesrig Mand paa sit Sted. Ogsaa denne havde et ædelt Hjærte. Han mente sikkert at kunne skaffe ham en Plads som Forvalter ved nogle Bjærgværker, men raadede ham i saa Fald til at føre et jævnt og tarveligt Liv, ikke indlade sig i mange Forbindelser, ikke at ville spille den store Herre. Det lovede Jung ogsaa. Men man ser heraf, at der maa have været noget ved hans Fremtræden, som røbede, at han gik med store Tanker.

Glad vendte han nu tilbage til Dommeren Goebel og meddelte ham sine gode Udsigter. Men denne udbrød: „Nej, Fætter, det er en Plads, som Gud giver eder i sin Vrede, og den vil blive den rene ødelæggelse for eder." Heinrich mente, at naar han fulgte Hofpræstens Formaninger, vilde det nok gaa. Men Goebel sagde: „Nej, jeg skal sige eder en Sandhed. Al Moraliseren hjælper kun lidt. Kun Kjærlighed til Gud gjør os dygtige til at blive moralsk gode. Giv Tanken om Hr. Bjærgværks-forvalteren Løbepas, og vend saa hellere hjem til Synaalen, indtil Gud engang drager eder frem." Det fandt Heinrich56

da ogsaa var det rigtigste. Han udbrød med dyb Bevægelse: „O Hr. Fætter! Mit Hjærte er den falskeste Skabning paa Guds grønne Jord; altid tror jeg, at jeg kun vil tjene Gud og Næsten, men det er ikke sandt, jeg vil bare være en stor Mand, klyve højt op og saa falde dybt ned. O, hvor faar jeg dog Kraft til at overvinde mig selv?" Da sagde Goebel: „Ædle Fætter, vær trøstig; Gud vil ikke slippe dette trofaste Hjærte. Han vil være eders Fader. Kraft faar man kun ved Arbejde. Grovsmeden kan vende et Centner Jærn hid og did under Hammeren, som var det en let Pind; det kan vi to ikke. Men saaledes kan et Menneske, der er øvet ved Prøvelser, overvinde mere end en Hjemfødning, der altid ligger ved Brystet og intet har erfaret. Vær glad, Fætter, naar Trængsler komme, og tro da, at I er paa Guds Universitet, og at han vil gjøre noget ud af eder!"

Saa vendte da Heinrich hjem og maatte igjen tage fat paa Skrædderhaandværket. Vilhelm mente, at nu var det klart, at det ikke var Guds Vilje, han skulde være Skolelærer, og det samme mente Heinrich. Han vilde nu slaa sig til Ro ved dette og vente paa Guds Time. Men Faderen satte ham ogsaa til andet Arbejde. Han maatte hele Vinteren igjennem staa op Kl. 2 og tærske i Loen; det pinte ham i en utrolig Gråd; hans Hænder vare fulde af Blærer, og han flk ondt i alle Lemmer. Men det hjalp ikke, at han klagede sig. Navnlig vilde Stedmoderen have det, „thi", sagde hun, „skal han være i vort Hus. maa han ogsaa fortjene Brød og Klæder." Baade Mand og Kone vare meget sparsommelige, og havde ogsaa Grund til at være det, da de fik det ene Barn efter det andet, og de sad smaat i det. Heinrich havde ikke lagt sig noget til Bedste ved sin Lærergjerning, thi han havde aldrig faaet mere enda25 Rdlr. om Aaret, og i Fritiden havde han gjærne læst i Stedet for at sy.

En god Afvexling i det kjedelige og trælsomme Slid blev det imidlertid, da Farbroderen Johan paa Grund af sin Duelighed blev Commerce-Præsident i Nassau-Siegen57

og derfor overdrog sin Landmaalerforretning til Vilhelm, der meget godt forstod sig derpaa. Naar denne da drog ud paa Opmaaling, tog han Heinrich med, og det var da lykkelige Dage; Heinrich forstod det snart endnu bedre end Faderen. Folk undrede sig tidt over hans Dygtighed, og han kunde vistnok være kommet frem ad denne Vej, hvis han havde været mere velklædt. Men han fik aldrig nye Klæder og saa' alt andet end net ud.

For det meste var han dog hjemme og maatte hænge i med Arbejdet. Faderen var efterhaanden bleven mere og mere kold imod ham, paavirket af sin Kone, og tiltalte ham tidt haardt, hvilket faldt tungt paa hans bløde Sind. Tilsidst kom det til en afgjørende, uhyggelig Scene.

En Dag kom Heinrich hjem fra en anden Landsby, hvor han for Tiden syede, for at hente en Ting; han tænkte ikke paa noget og kom nok saa frimodig ind i Stuen. Saasnart Faderen saa' ham, fo'r han op, greb fat i ham og vilde i Forbitrelse kaste ham til Jorden. Men Heinrich, der var stærkere, tog ham i Armene og holdt ham fast, saa at han ikke kunde røre sig. Han saa' ham lige ind i øjnene med et Ansigt, hvor ikke Vrede, men den inderligste Bedrøvelse stod malet, thi han følte sig i det øjeblik saa ulykkelig som ingensinde før. Vilhelm kunde ikke taale hans Blik; han vilde rive sig løs, men Sønnen holdt ham fast og rolig. „Fader," sagde han, „eders Blod flyder i mine Aarer, og en salig Engels Blod, — tir mig ikke til Raseri! Jeg ærer jer, jeg elsker jer, men," i det samme slåp han Faderen, sprang hen mod Vinduet og raabte: „Jeg kunde skrige, saa Jordens Kugle skulde ryste paa sin Axe og Stjærnerne skjælve!" Saa traadte han igjen hen imod Faderen og sagde: „Fader, hvad har jeg gjort, som er strafværdigt?" Vilhelm holdt Hænderne for Ansigtet og græd; Heinrich gik hen i Husets fjærneste Krog og overgav sig til sin Smerte.*) Men det var aabenbart, Sønnen stod som Sejerherren.

') Jugend S. 177.58

Næste Morgen pakkede Heinrich sit Tøj og vilde drage ud i Verden paa sin Profession, men Faderen vilde ikke

lade ham rejse. Kort efter var han saa heldig at faa Arbejde i nogle Uger hos en Skrædder v Hilgenbach, og det var da en Opmuntring for ham at se den gamle Egn igjen. Den første Søndag, han var der, gik han til Grund for at se til Familien. Han fandt den blinde Bedstemoder paa sin Plads bag Kakkelovnen, men hun kjendte ham strax paa Stemmen; han maatte sætte sig tæt ved Siden af hende. Hun havde hørt, at Vilhelm var haard ved ham. Derpaa sagde hun: „Hør nu! Vel er det dunkelt omkring mig, men i mit Hjærte er det saa meget lysere. Jeg véd, det vil gaa dig som en fødende Kvinde; med mange Smerter maa du føde, hvad der skal blive af dig. Det forudsaa' din salig Bedstefader alt sammen. En Aften, da vi ikke kunde sove, talte vi om Børnene, ogsaa om dig. „Ja," sagde han, „jeg gad nok leve og se, hvad der bliver af den Dreng. Jeg tror, at Vilhelm vil komme i en Klemme; saa stærkt, som han nu driver Kristendommen, kan han ikke føre det igjennem; han bliver nok ved at være en from, ærlig Mand, men han skal erfare meget. Han sparer gjærne og har Lyst til Penge og Gods. Men Drengen, — han elsker ikke Penge' og Gods, men Bøger, og deraf kan man ikke leve som Bonde. Hvordan de to vil staa i Baas sammen, véd jeg ikke. Dog, Drengen vil tilsidst blive lykkelig, det kan ikke fejle. Naar jeg laver en øxe, er det for at hugge med den, og hvad Vorherre skaber et Menneske til, det vil han ogsaa bruge ham til." Hvor lød disse Ord dog ikke trøstefulde for Heinrich; det var, som han hørte Eberhards velbekjendte Røst fra Graven: „Vær trøstig, Heinrich, dine Fædres Gud vil være med dig!"

Glad forlod han Bedstemoderen, og i en betaget Stemning vandrede han nu hen over de gamle, uforglemmelige Barndomssteder op til Slotsruinen. Her faldt han paa Knæ og bad til Gud, og her gav han sin Stemning Luft i et yndigt Digt:59

Hftrt ihr lieben Vögelein eures Freundes stille Klagen! Hört, ihr Bäume, gross und klein was euch meine Seufzer sagen! Welke Blumen horchet still was ich jetzo singen will!

Mutter-Engel! wallst du nicht hier auf diesen Grases-Spitzen ? Weilst du wohl beim Mondenlicht glänzend an den Rasen-Sitzen, wo dein Herz sich so ergoss, als dein Blut noch in mich floss? —

Oder schwebst du um mich her, wenn ich oft in trilben Stunden, da mir war das Herz so schwer. einen stillen Kuss empfunden? Trank ich dann mit Himmelslust aus der sel'gen Mutterbrust! —')

Disse Vers af det længere Digt kunne staa her som et Vidnesbyrd om Heinrich Jungs virkelige Poesi, stemnings- og følelsesfuld.

De Uger, han tilbragte i Hilgenbach, gjorde ham inderlig godt; det var i et stille, fredeligt Hjem. En Dag fik han Bud fra Pastor Seelbach om at komme op til ham; det gjorde han og blev vel modtaget. Denne havde fra gammel Tid gode Tanker om Heinrichs Dygtighed og overraskede ham nu ved at sige: „Rektorembedet ved Latinskolen her er ledigt, I skal være Rektor." Ja, det vilde Heinrich inderlig gjærne; det var jo med ét Sæt at komme ud af Fængslet og oven i Kjøbet i en rigtig god Stilling. Nu vilde Seelbach se at sætte dette igjennem, men da han laa paa Kant med Bønderne, skulde der gaas forsigtigt frem, thi de vilde altid det modsatte af ham. Kort efter fik Heinrich en Opfordring fra Bønderne om at komme til dem og foreløbig begynde paa en privat Latinskole, saa vilde ogsaa de se at sætte hans Valg til Rektor

*) Jugend, S. iSo f.6o

igjennem. Paa den Maade bejlede begge Parter til ham, men i al Hemmelighed, og Heinrich flyttede ind til en af Forstanderne, hvor han foreløbig begyndte paa privat latinsk Undervisning. Da nu Afgjørelsen skulde ske, viste det sig altsaa, at Valget fra begge Sider var faldet paa den samme, og det var jo saa meget godt. Men samtidig forlangte Bønderne, at Latinskolen for Fremtiden skulde skilles fra den almindelige Almueskole og være en Skole for sig selv; hidtil havde de været forenede med to Lærere, som gjensidig hjalp hinanden. Da blev Præsten vred, fordi de kom med Fordringer; sligt havde han aldrig kunnet taale. „Gud tilgive mig min Synd!" udbrød han, „dér saa'r Djævelen igjen sin Klinte. Hvoraf skal eders Rektor saa leve?" — „Det bliver vor Sag, ikke eders!" var Svaret, thi det materielle skulde Beboerne sørge for, men Præsten stod for at besætte Embedet. Da fo'r Vreden ud af Præsten. „Hør!" raabte han til Formanden, „I er en ærkedum Karl, et Fæ, saa stort som noget paa Guds grønne Jord — skrup jer hjem!" — „Hvad? I skjælder mig ud?" — „Gaa, store Nar! I faar nu ikke jeres Jung, saa sandt

som jeg er Præst." Og dermed gik han sin Vej. Saaledes blev det hele til Vand, og en anden blev Rektor.

Pastor Seelbach levede ikke ret længe efter denne Begivenhed. Med al hans Myndighed og tyranniske Væsen var der meget godt ved ham; de fattige gik aldrig uhjulpne fra ham, og han var baade retskaffen og god af Hjærtet. Men til Uheld for ham var hans Kone af fornem Familie, og det virkede paa ham, som paa saa mange andre, at han holdt Hovedet højt og vilde dominere. Meget af det stødende ved hans Fremtræden maa desuden skrives paa Tidens Regning; hvad der nu er umuligt, var dengang almindeligt. Da han mærkede, at det lakkede mod Enden, bad han offentlig fra Prædikestolen alle om Tilgivelse, som han havde fornærmet, men kunde dog ikke lade være med at tilføje, at de vilde komme til at savne ham.6l

Og det gjorde de ogsaa; efter hans Død blev han begrædt, medens han i Livet var ilde lidt.

Heinrich blev i Hilgenbach til Paaske. Da han nu grundede over, hvad han skulde gjøre, kom det til at staa tydeligt for ham, at han ikke længere kunde' blive i Hjemmet. De Ord, som fordum lød til Abraham: „Gaa ud af dit Land, fra din Slægt og din Faders Hus til et Land, jeg vil vise dig," lød pludselig i hans Sjæl. Han tog det som en Røst fra Himlen og besluttede at drage ud i Verden for at søge sin Lykke. Faderen kom netop og besøgte ham; ogsaa han var af den Mening, at han helst maatte drage bort i Guds Navn. Og med de Ord: „De hellige Engle ville ledsage dig, hvor du gaar hen; skriv jævnlig til mig, hvordan det gaar," tog han Afsked med Sønnen.

Inden Heinrich forlod sin Barndomsegn for under saa uvisse Omstændigheder at prøve Lykken ude i den store Verden, vandrede han hen til Eberhards og Dortheas Grav. Der fældede han mange Taarer, og han tænkte: Havde de to levet, saa var det gaaet dig anderledes i Verden. Men han satte sin Lid til Gud. De syv Aar, der vare henrundne siden hans Konfirmation, havde i Sandhed været svære Prøveaar for den opvoxende Yngling. Vilde Fremtiden blive lysere for ham ?

4.

Senere Vandreaar.

1762 — 1768.

Det var d. 12 April 1762, at Heinrich Jung drog ud i Verden for at søge sin Lykke. Han var nu i sit 22de Aar. Al hans Ejendom bestod i 4 Rdlr., tre Skjorter, et Par Strømper, en Nathue, Sax og Fingerbøl, foruden hvad62

han var iført: en tarvelig brun Klædes Kjole, sort Vest, Læderknæbuxer, sorte Strømper, Sko og endelig en stor trekantet Hat. I Haanden havde han en lang Knortekæp. Det var hans Tanke at vandre til Holland for der at søge Plads hos en Kjøbmand.Han gik først til Siegen, hvor han flk sit Pas, og styrede saa ad Landevejen mod Nordvest. I en Kro, hvor han overnattede, fik han at vide, at Vejen førte til Elberfeld, og da han altid havde hørt saa meget om denne rige By, besluttede han først at styre sin Kaas dertil. Den næste Dag gik han fra Morgenstunden, men fo'r vild i Taagen og var henad Middag igjen nær ved sit Udgangspunkt; men da han saa atter var kommen paa den store Landevej, gik det rask fremad. Fra et højtliggende Sted kunde han i det fjærne se Barndomsegnen, Gimsberg Slot, Am Höchsten, og han sendte den rørt sit Farvel. Han gik hele Dagen igjennem, til han om Aftenen kom til en ussel Landsby; paa Spørgsmaal om Natteherberge blev han vist hen til et Hus, der kun saa' fattigt ud. Derinde forekom alt ham saa mistænkeligt, at han halvvejs troede, han var falden i Tyve-hænder, men han trøstede sig da med, at han havde ikke meget, som var værd at stjæle. Han fik lidt Mad; der blev lavet et Leje paa Gulvet til ham af Halm. Han kunde ikke sove og hørte da Manden og Konen tale med hinanden i Alkovesengen om, hvad han vel kunde være for et Menneske. Manden mente, at det var maaske en mistænkelig Person, thi han lignede i Paaklædning den Skolelærer, der havde været Falskmøntner; Konen holdt paa, at han saa' ud til at have en god Samvittighed, men var sørgmodig; og begge befalede ham da i Guds Hænder. Ved at høre dette blev Heinrich glad og faldt snart i Søvn. Om Morgenen talte han med dem, og da det var gudfrygtige Folk, bleve de hurtigt som gamle Venner. Konen maatte låve The for at traktere den kjære Gjæst, og Heinrich følte sig taknemlig imod Vorherre, at han havde ladet

') Lehrjahre S. 592.63

ham træffe paa saa gode Mennesker. Styrket gik han da videre.

Han vandrede hele denne Dag og noget af den næste med. Da saa' han paa én Gang en yndig Dal for sig, stor og bebygget, og i denne laa „den uforlignelige Stad" Elberfeld. Det var som et Paradis, der vinkede ham; aldrig havde Ynglingen, der var voxet op i afsides, landlige Egne, set noget saa storartet. Snart var han i Byen og gik helt igjennem den, beundrende Kjøbmændenes „Paladser", Borgernes nydelige Huse og forbavset over den pyntelige og renlige Dragt, som alle viste sig i, selv Tjenestepiger og Smaafolk. Han faldt aabenbart slemt igjennem med sine mer end tarvelige Klæder.

Nu var det hans første Tanke foreløbig at søge Arbejde her i sin Profession, men da han ved at se ind ad et Vindue bemærkede, at Skrædderne her sad paa Bordet med korslagte Ben, afskrækkede dette ham, thi det havde han aldrig gjort. Hvad skulde han da gribe til? Idet han saaledes gik op og ned ad Gaderne, saa' han en Mand med et venligt Ansigt i Færd med at binde to Kurve paa Ryggen af en Hest. Han tiltalte ham og fik at vide, at han var Postbudet fra Solingen. Da faldt det Heinrich ind, at Pastor Seelbach havde en Søn, der var Præst dér, og at flere Skræddersvende fra Siegen opholdt sig dér. Altsaa fulgte han med Postbudet de tre Mil til Solingen.

Pastor Seelbach modtog ham venligt, men gav ham kun liden Trøst med Hensyn til hans Plan om at søge Tjeneste hos en Kjøbmand i Holland. Det vilde næppe lykkes. Saa var der intet andet for ham end at søge Arbejde paa Professionen. Der blev sendt Bud ud for at høre, om der var Plads ledig i Byen for en Skræddersvend, og det var der netop. Heinrich blev strax antaget hos en Mester, og da han om Aftenen gik i Seng paa dette nye Sted, takkede han Gud, fordi han saa hurtigt havde forsørget ham. Tillige betænkte han det gamle Ord, som hans Fader tidt havde sagt til ham: „Et Haand-64

værk er en dyrebar Guds Gave og har en gylden Bund." Han følte, at han gjorde Uret i at være saa kjed af sit Haandværk.

Det var et godt Sted, Heinrich var kommet til. Mesteren og hans Hustru hørte til de Opvakte og vare nærmest af Tersteegens Retning. Heinrich var eneste Svend, men baade Kone og Døtre hjalp med at sy. Den nye Svend syntes de alle godt om, og de fandt, at han var dygtig i Professionen. Men de mærkede ogsaa snart, at han var ikke en almindelig Skræddersvend. Om Søndagen hjalp han den gamle Organist i Kirken med at spille paa Orgelet, og skjøndt han kun havde lært sig selv at spille paa Klavér, vakte hans kjønne Musik dog almindelig Beundring. De fik ogsaa høje Tanker om hans Lærdom ved at høre de mange latinske Ord, han indblandede i sin Tale; det havde han vænnet sig til, især naar han havde finere Folk for sig, vistnok af den Forfængelighed, der gjærne følger med Halvdannelsen.

Hver Søndag Eftermiddag tilbragte Familien nogle behagelige Timer i et Værelse ovenpaa, hvorfra der var en yndig Udsigt. Her læste Heinrich højt for dem af en gammel Foliant, der handlede om den nederlandske Opstand mod Spanien, og han kunde da forklare dem meget, som de ikke forstod. Ofte fortalte han dem et og andet af, hvad han tidligere havde læst, og det havde han gode Gaver til. Søndag Aften spaserede han saa en Tur om Byen med Mesteren, og de fornøjede sig da ikke blot ved den smukke Udsigt, men ogsaa ved at udgyde deres Hjærter for hinanden, og da de stemmede godt overens, bleve de mere og mere sammenknyttede.

Men en Søndag, midt i Juni, hændtes der Heinrich noget overordentligt. Det var et yndigt Vejr, Solen skinnede, Himlen var blaa med nogle enkelte Skyer. Han gik i en Gade uden at tænke paa noget videre. Tilfældig ser han op og ser da en klar Sky over sit Hoved. Ved dette Syn gjennemtrængte en ukjendt Kraft hans Sjæl, han følte sig saa inderlig vel, skjøndt han kom til at65

skjælve, saa han var nærved at synke i Knæ. Fra dette øjeblik af var der kommet den uovervindelige Beslutning i ham, ene og alene at leve til Guds Ære og sine Medmenneskers Vel. Hans Kjærlighed til Gud Fader og Kristus, ligesom til alle Mennesker var i dette Øjeblik saa stor, at han gjærne havde ofret sit Liv for dem, om det forlangtes. Han sluttede lige paa Stedet en uigjenkaldelig Pagt med Gud om, for Fremtiden kun at overlade sig til hans Førelse og ingen forfængelige Ønsker mere nære.l) Det var altsaa et mærkeligt Indtryk af Naaden, han her fik, hvor det aandelige forenede sig med det sanselige (Skyen), og man kan tænke sig, at hans Sjæl i Forvejen var

stemt til sligt gjennem Læsningen af Böhme og maaske ved Samtalerne med Skrædderen. Det var et Slags Gjennembrud, der flk Betydning for hans Liv.

Meget længe kom Heinrich dog ikke til at blive i Solingen. Da han en Dag besøgte Stads-Skolemesteren, fortalte denne, at han netop havde faaet Anmodning fra en fornem Kjøbmand om at skaffe ham en Huslærer, og tilbød nu ham denne Plads. Heinrich saa' deri Guds Finger, at han igjen vilde føre ham til en aandeligere Gjerning, og greb med Glæde Tilbudet. Alligevel var der en Stemme i ham, der hviskede om, at han jo ingen Lyst havde til at være Lærer og derfor hellere maatte blive i den ydmyge Stilling, indtil Gud paa anden Vis vilde ophøje ham, men det slog han hen. Med gjensidig Smerte skiltes han fra den brave Mester og hans Familie efter ialt at have været der et halvt Aars Tid.

Den rige Kjøbmand boede et Par Mil fra Solingen. Her kom Heinrich i aldeles nye Forhold. Det var et meget fint Hus og meget fine Folk. Strax da han kom, traf han den prægtig klædte Frue og de Børn, han skulde

') Stillings JOnglingsjahre, S. 211. Han tilføjer: „Denne Begivenhed er afgjort Sandhed. Jeg overlader til Skjønaander, Filosofer og Psykologer at gjøre deraf, hvad de behage; jeg selv véd nok, hvad det er, der omvender et Menneske og forandrer ham helt og holdent."

undervise, en Dreng og to Piger. Drengen var klædt i en skarlagenrød, 'husaragtig Dragt, Pigebørnene lignede Prinsesser. De bukkede efter Kunstens Regler for deres nye Lærer og vilde kysse hans Haand. Dette gjorde Heinrich rent ulykkelig, og han følte dybt, hvor bondeagtig, kejtet og slet paaklædt han var; tilmed kunde han ikke engang tale rent højtydsk, som han aldrig havde været vant til. Kjøbmanden, som siden viste sig, knuste ham endnu dybere i Støvet ved sit fornemme, overlegne Væsen. Men da Heinrich havde en meget stærk Drift til at hæve sig op af sin Stand, haabede han, at dette Sted skulde blive en god Skole for ham selv til at lære fine Manerer og Verdenstone, og det trøstede ham ikke lidet.

I Begyndelsen gik det hele ganske godt; Børnene vare flinke, Herren var i længere Tid bortrejst. Men efter at han var kommet hjem, flk Piben en anden Lyd. Heinrich mærkede, at man saa' skjævt til ham, man behandlede ham med Mistillid og Foragt. Det kom mest af, at han var saa daarlig klædt; i Begyndelsen havde de ventet, at hans Garderobe vilde blive sendt, men den kom aldrig, da han ingen havde. Tilmed havde han aldrig nogen Frihed; fra Morgen til Aften maatte han hænge i med Børnene. Om Søndagen kunde han ikke længere gaa i Kirke paa Grund af, at Klæderne bleve bestandig daarligere, og den ventede Løn var meget lille. Det var da intet Under, at han hensank i en dyb Tungsindighed.

Saaledes blev det efterhaanden værre og værre; ingen Mennesker vilde have med ham at gjøre. Han blev derved saa aandelig og legemlig angrebet, at han i ensomme Tider, naar han overveiede sin Stilling, rystede over hele Kroppen. Saa' han et Menneske, fo'r han sammen. I Julehelligdagene flk han Tid til i al Hemmelighed at vende sin Kjole og istandsætte de andre Klæder. Nu turde han dog vise sig i Kirken. Han saa' imidlertid elendig ud, var bleg og huløjet og saa mager som en Benrad. En Lysstraale var det, da Præsten en Dag efter Gudstjenesten tog ham hjem med sig, lod ham fortælle sin Livshistorie67

og kjærligt forsikrede ham, at alt var kun en Lutringsild, som Herren lod ham gjennemgaa for snart at føre ham frem ad lyse Veje.

Den 12te April 1763 endte disse Lidelser, efter at han havde været hos Kjøbmanden henimod et halvt Aar. Da han denne Dag Kl. 9 om Formiddagen sad i sit Kammer, rugende over sin tunge Skjæbne, lysnede det paa én Gang inden i ham, og det var, som Fred og Glæde holdt Indtog i hans Hjærte. Det stod i samme øjeblik klart for ham, at han skulde forlade det sørgelige Sted. Han pakkede sine faa Sager sammen i en Bylt og kastede denne hemmeligt ud af et Vindue ned i Gaarden. Derpaa gik han tilsyneladende ligegyldigt ud af Porten, tog -ibemærket Bylten og ilede saa henover Marken til et k:ov, og her satte han sig ned baade træt og sulten; <ke en Skilling ejede han, og vidt og bredt var der ikke t Menneske, han kjendte.

Hvor følte han sig dog ikke ensom og forladt! Der yntes kun at være Valg mellem at tigge eller sulte ihjel, 'len

havde ikke vor Frelser sagt: „Alle eders Hovedhaar re talte og ikke ét skal forkomme"? Saa maatte Hjæl-•ens Time nu være nær. Stod der ikke skrevet: „Alles ^jne vogte paa dig, og du giver dem Spise i sin Tid"?

var den Tid, da han trængte til Spise; hans Tarme ikreg af Sult. Det var ved Middag, og det var første -»ang i Livet, han ikke vidste, hvor han skulde faa Maden. 1 samme øjeblik følte han ligesom en Stemme, der bød ham at vende om og gaa hen til den Stad, som han før var kommet igjennem; dér vilde han finde Hjælp. Det gjorde han da strax. Det var Byen Rade vorm Walde, der ligesom Elberfeld og Solingen laa i Hertugdømmet

Berg. Dér spurgte han om den bedste Skrædder, og et

Barn viste ham da hen til et lille, afsides liggende Hus. Her traf han en bleg og mager Kone i Færd med at dække Middagsbordet. Han spurgte, om der ikke var Arbejde for en Svend, og det var der netop. Hun fik hentet Manden i Byen, og da han havde udspurgt Heinrich og erfaret, at han var fra Siegen, som han ogsaa selv stammede fra, antog han ham strax. Et øjeblik efter sad han vel bænket ved Middagsbordet og tænkte med Taknemlighed paa, at Gud lod Maden laves til ham, da han sad saa ensom og forladt ude i Skoven.

Den Mand, Heinrich nu var kommet til, hed Johan Jakob Becker. Han maatte strax følge med ham paa Arbejde hos en Bager. Saasnart de begyndte at sy, satte denne sig ind hos dem med sin. lange Pibe og fortsatte en Samtale, som var bleven afbrudt ved Middagsbordet. Den drejede sig om, at Kristi Aand er allestedsnærværende, og at den søger at forvandle Menneskene efter sit Væsen; jo fjærnere nogen er fra Gud, desto mere fremmedøer denne Aand for ham. Da udbrød Heinrich: „O Gud! jeg er hjemme! jeg er hjemme!" De andre studsede og stirrede paa ham. „Hvad er der i Vejen, Jung?" spurgte Skrædderen. Heinrich svarede: „Det er længe siden, jeg har hørt saadan Tale, og da jeg nu ser, at De er af den Slags Folk, der elsker Gud, saa kunde jeg ikke styre mig af Glæde."

Hvor glade bleve nu ikke disse Mennesker ved saa uventet at træffe en kristelig Broder! De trykkede med Varme hans Haand, og om Aftenen efter endt Arbejdstid bleve de længe samlede ved et Krüs øl og en Pibe Tobak, medens de samtalede opbyggeligt. Heinrich følte sig lykkelig og skrev hjem til sin Fader om, at det nu gik ham godt.

Det gjorde det ogsaa i Sandhed. Mester Jakob Becker var en ægte from og kjærlig Mand. Da han mærkede, at Heinrich kun havde de gamle daarlige Klæder, kjøbte han nyt Tøj til ham, som de saa syede, og snart kunde han vise sig i en violet Kjole, sort Vest og Buxer, en69

smuk ny Hat og nye Sko; Konen syede ham 6 Skjorter, Mesteren gav ham en af sine Spanskrørstokke. Saaledes var Heinrich til sin store Glæde pludselig bleven en saa fin ung Mand, som han aldrig før havde været, og det gjenlød i ham, det bekjendte Ord: Jeg var nøgen, og I klædte mig!

Nu havde Heinrich da virkelig fundet et Hjem af bedste Slags, og de ædle Mennesker elskede ham. Men her blev han for Alvor ført ind i de opvakte Kredse; Mester Jakob havde i fem Miles Omegn fuldt op af troende Venner. Om Søndagen spaserede han med Heinrich ud paa Besøg hos dem, og hele Dagen lige fra Morgenen gik paa den Maadé. Heinrich frydede sig ret blandt disse Mennesker; de vare vel Pietister efter den da gængse Betegnelse, for største Delen vel ogsaa Separatister, men han fandt ikke noget overspændt hos dem. De lagde Vind paa Kjærlighed til Gud og Mennesker og søgte at efterfølge Kristus; og det syntes han godt om. Han blev ganske optaget i deres Broderskab, og Mester Jakob formanede ham som en Fader til at vaage og bede. Selv følte han ogsaa, hvorledes han voxede under alt dette.

Saaledes hengik 3 Maaneder. Da kom Mester Jakob Becker med sine Folk, altsaa Heinrich med, ud paa Arbejde hos en rig Mand, som hed Peter Johannes Fiender. Han boede ved Krähwinckler Broen, en Milsvej fra Rade vorm Walde, og sad i en meget stor Bedrift. Dels ejede han nemlig en betydelig Jærnfabrik med syv „Hamre", hvoraf de fire vare ved hans Hus, de tre halvanden Mil borte, dels ejede han Gaarde og Huse i Omegnen, hvoraf fulgte et udstrakt Landbrug, og endelig var han Kjøbmand. Han havde en Mængde Mennesker i sit Brød og plejede af og til at have Skrædderen med hans Hjælpere hos sig for at sy Klæder til sig og Folkene.

Da Heinrich traadte ind i Stuen, blev han til sin Forbavselse modtaget af Hr. Fiender, der netop sad og drak sin Kaffe, med de Ord: „God Morgen, Hr. Præceptor!" — „Ærbødigst Tjener," stammede denne, ganske rød i Ho-70

vedet. Mere blev der ikke talt denne Gang, men senere hen paa Dagen kom Hr. Fiender ind i Stuen, hvor de syede, gik en Stund op og ned ad Gulvet, uden at sige noget, stillede sig derpaa lige foran Heinrich og sagde: „Det gaar jo saa godt fra Haanden, som om I var født til at være Skrædder, men det er I dog ikke!" „Hvorfor ikke?" spurgte Heinrich. Fiender svarede: „Netop fordi jeg vil have jer til Informator for mine Børn!" Mester Jakob smilede, men Heinrich svarede: „Nej, Hr. Fiender, det kan ikke blive til noget. Jeg er uigjenkaldelig bestemt paa, at jeg ikke mere vil informere. Jeg er nu rolig og tilfreds ved mit Haandværk og gaar ikke mere fra det." Fiender lo og sagde: „Ja, jeg skal nok lære jer noget andet. Har jeg jævnet saa mangt et Bjærg i Verden, maatte jeg skamme mig, om jeg ikke kunde bringe jer paa andre Tanker." Det var aabenbart, at han paa en eller anden Maade maatte have hørt om Heinrichs gode Kundskaber; han var .forøvrigt ogsaa fra Siegen.

Næste Dag gik Hr. Fiender igjen op og ned ad Gulvet og sagde saa: „Hør, Jung, naar jeg lader mig låve en smuk Dragt og saa hænger den op paa en Krog uden nogensinde at bruge den, er jeg saa ikke en Tosse?" „Jo," svarede Heinrich, „hvis De har Brug for den og den passer. Men hvis De trak den paa og den trykkede Dem rundt omkring, hvad vilde De saa gjøre?" „Det skal jeg sige," svarede Fiender, „saa gav jeg den til en anden." „Men, hvis De nu gav den til syv forskjellige, den ene efter den anden, og alle gav den tilbage, fordi den ikke passede dem, hvad vilde De saa gjøre?" Fiender svarede: „Saa var jeg dog en Nar, om jeg lod den hænge og fortæres af Møl; jeg gav den saa til den ottende og sagde: Lav om paa den, til den passer jer! Men hvis nu den ottende godt kunde finde sig i Dragten og ikke forlangte mere af den, end hvad den duede til, saa vilde jeg jo bære mig urigtigt ad, hvis jeg ikke gav ham den."

Heinrich maatte give ham Ret, men sagde: „Alligevel beder jeg Dem for Guds Skyld, Hr. Fiender! Lad mig71

blive ved mit Haandværk." Han havde gjort altfor mange pinlige Erfaringer som Lærer. Men Hr. Fiender var en bestemt Mand. „Nej! I skal være min Hus - Informator paa tre Betingelser: For det første, da I ikke kan Fransk, men det af flere Grunde er nødvendigt, kan I selv søge jer en Sprogmester deri, tage hen til ham, lære Sproget, og jeg skal betale det hele. For det andet faar I alligevel jer fuldkomne Frihed til at rejse, saasnart I er kjed af at være hos mig, og endelig skal I faa Klæder og alt Tilbehør ellers, saalænge I er hos mig."

Det var et ædelmodigt Tilbud. Mester Jakob var helt rørt og sagde til Heinrich: „Nu begaar I en Synd, hvis I ikke tager imod det. Det kommer fra Gud." Det samme følte Heinrich nu ogsaa og sagde: „Ja, Hr. Fiender, endnu en Gang vil jeg vove det, men jeg gjør det med Frygt og Bæven." Fiender rakte ham Haanden: „Gud ske Lov, nu har jeg da ogsaa jævnet det Bjærg; men nu maa I strax afsted til en Sprogmester, hellere idag end imorgen."

Saaledes endte Opholdet hos den gode Skrædder Becker hurtigt. Heinrich betroede Hr. Fiender, hvorledes denne Mand havde hjulpet ham til nye Klæder, som han endnu ikke havde afbetalt, og Fiender gav ham strax Penge til at klare det med. Han fik da at vide, at Mesteren, der selv var en fattig Mand, havde maattet tage Tøjet paa Borg. Om Søndagen tog han med rørt Hjærte. Afsked med Jakob Becker og de andre Trosvenner i Byen.

Saaledes havde Gud nu ført Heinrich ud af den Stilling, som han vel resigneret vilde blive i, men som han dog i sit inderste Hjærte aldrig kunde blive tilfreds ved. Fra den Dag af var han ingensinde mere Skrædder. En lysere Fremtid aabnede sig nu for den saa længe omtumlede, og denne Gang var det Alvor. Intet Under, at han gav sit glade og taknemmelige Hjærte Luft i et smukt Digt, som han opbevarede, og hvori han siger:72

Ich fühl' ein sanftes Liebeswallen, es säuselt kflhlend um mich her. Ich fühl des Vaters Wohlgefallen, der reinen Wonne Wiederkehr. Die Wolken ziehen sanft heröber, tief unten braun, licht oben drüber.

Noch einmal schau ich kühn zurQcke ins Schattenthal der Schwermuth hin und sehe mit gewohntem Blicke den Ort, wo ich gewesen bin, ich hör' ein wildes Chaos brausen und Ungltická-Winde stQrmend sausen. —

Nu søgte Heinrich en fransk Sproglærer. Han drog til Elberfeld, men fandt ingen dér, som kunde ofre Tid nok paa ham, thi det hele skulde jo gaa saa hurtigt som muligt; 3 Fjerdingvej fra denne By fik han dog opspurgt én,

der passede godt for ham. Det var en Mand, som havde rejst vidt om i Verden og forstod sig paa mange Ting, men holdt ikke af at omtale det; han var formuende, men levede enligt og var i det hele en Original. Fransk forstod han som en Indfødt. Heinrich fik ikke Grund til at fortryde sit Valg. Hver Dag gik han i Skole hos ham fra 8—11 og 2—5, men derefter spaserede de sammen, og da Læreren var vel bevandret i Videnskab og Kunst samt meddelsom, havde Heinrich udmærket Udbytte af Tiden. Hver Dag var ham som en Festdag. I ni Uger opholdt han sig dér og lærte tilstrækkelig Fransk i den Tid; det kunde vel ikke mange have gjort, men Heinrich Jung var begavet med et aldeles fremragende Sprogtalent. Han kunde ikke alene skrive et fransk Brev uden grammatikalske Fejl, men ogsaa læse Fransk saa hurtigt, som om det var hans Modersmaal. Læreren var inderlig glad over sin Elev og fik ham saa kjær, at han ved Afskeden omfavnede ham og bad ham henvende sig til ham, hvis han nogensinde skulde komme i Trang.

Derefter tiltraadte Heinrich sin Stilling hos Hr. Fiender,73

netop ved Mikkelsdag 1763, da han nylig havde fyldt sit 23de Aar. Han underviste Børnene i Latin, Fransk, Religion og de andre almindelige Skolefag, og det skete altid i Hr. Fienders eget Værelse, for at han selv kunde følge med Undervisningens Gang, thi denne livlige Mand havde øje med alt. Da han stedse behandlede Heinrich som en Ven, var dette slet ikke trykkende. Men Fiender havde bestemt ham til mere, thi han saa' hans Dygtighed. Der var ikke gaaet mere end et Par Uger, da han tillige gav ham Opsyn med de tre fjærnere liggende Hammerværker og de Ejendomme, der laa i Nærheden af dem. Hver tredie Dag opholdt Heinrich sig derhenne. Endelig maatte han et Par Gange om Ugen gaa nogle Timer paa den store Landevej for at indkjøbe Raajærn af Fragtmændene, som passerede forbi. Ved alt dette blev rigtignok Undervisningen ikke saa stadig, som den kunde have været, men Afvexlingen i Arbejdet var behagelig for ham. Og hertil kom, at han lærte meget ved saaledes at være Forvalter ved en stor og mangeartet Bedrift; baade Fabrikvæsen, Handel og Landøkonomi flk han i Tidens Løb derved overmaade god Forstand paa, og det kom ham siden til Nytte i Livet. Senere sagde han tidt: „Hr. Fienders Hus har været mit Akademi."

Heinrich Jung var nu ret kommet paa en grøn Gren, og de syv Aar omtrent, han tilbragte paa dette Sted, hørte ubetinget til de lykkeligste i hans Liv. Han udviklede sig i dem fra Yngling til Mand, og hans Udvikling blev ved Forholdene mangesidig. Troslivet, han saa stærkt var kommet ind i, tog ingen Skade her, og han kunde jævnlig dyrke Forbindelsen med de vakte Folk.

Fra Heinrich Jungs ofte ensomme Vandringer paa den store Landevej for at passe paa Fragtmændene, der kjørte med Jærn fra det Nassauske for at sælge det i det Bergske, har han selv opbevaret en ret karakteristisk Fortælling. Han tog ofte ind i en afsides Kro „an der Schmidte" og overnattede der. Saaledes kom han dér74

engang om Efteraaret, da Dagene vare korte; i et Bælte om Livet havde han henved 300 Gylden i franske Dalere. Uagtet der jævnlig i denne Egn forefaldt Røverier og Mord, var han dog aldrig bange; han stolede paa Gud og færdedes frimodigt overalt. Da han traadte ind i Kroen, fandt han tre Mennesker derinde. Den ene var en Haandværkssvend, som sad bag det store Bord med sin Bylt foran sig; han saa' forknyt og fattig ud. Paa hver Side af Ovnen sad der en Mand. Den ene saa' ud til at være 50 Aar og var klædt som Jæger i grøn Trøje og Læderbuxer; en stor Bøsse stod ved hans Side. Hans Ansigt var alt andet end tiltalende. Den anden noget yngre Mand var i blaa Kjole og lignede en Haandværket men hans Blik var underligt sky og uroligt. Heinrich gik frimodigt hen ved Ovnen for at varme sig og indlod sig paa sin sædvanlige ærlige, aabenhjærtige Maade i Samtale med de to Mænd; de svarede ham kun med faa Ord, men lagde aabenbart Mærke til hans velspækkede Bælte. Da de siden spiste sammen, fik den grønne Munden lidt mere paa Gang og fortalte, at han havde været Husar i den nylig endte Syvaarskrig. Heinrich var stadig umistænksom og ligefrem; han fik Lejlighed til at tale om alvorlige Ting, og det havde han ualmindelige Gaver til. Nu blev der redt et Leje af Straa til alle fire Gjæster paa Gulvet, hver fik en Pude under Hovedet, et Dækken over sig, Heinrich forrettede sin Aftenandagt som sædvanlig, og snart laa han i en tryg Søvn ved Siden af de andre. Ved Morgengry stod de alle op; den grønne var hel venlig og skænkede Kaffe for de andre, hvorpaa han bød Farvel tillige med sin Kammerat i den blaa Kjole. Ved Bortgangen spurgte Heinrich om hans Navn. „Jeg hedder Clausberg", sagde han og var borte i det samme.

Da fo'r 'pludselig en Tanke gjennem Heinrich. Clausberg var Hovedet for en Røverbande paa en 50 Mand, der gjorde hele Egnen usikker, men det hed sig, at han paa den Tid sad arresteret. Haandværkssvenden blev ligbleg, da han75

hørte Navnet. Siden fik Heinrich at vide, at denne Claus-berg Natten i Forvejen var brudt ud af Fængslet. Men fra den Stund af blev denne Mand en ganske anden, end han før havde været; han forlod Egnen og bosatte sig i et andet Land, hvor han drev et ærligt Erhverv. Heinrich kom siden til at tænke paa, om ikke hans frimodige Optræden og gudfrygtige Tale havde gjort Indtryk paa den hidtilværende Røver1).

Der blev, trods al det meget, Heinrich havde at bestille hos Hr. Fiender, dog ogsaa Tid for ham til at læse. I Begyndelsen var det mest Poesi. Han gjorde Bekjendtskab med Miltons tabte Paradis, Youngs Natte-tanker og Klopstocks Messiade, hvilke tre Bøger alle have den samme Grundtone: det ophøjede, svulmende og følsomme. Det stemmede saa godt med hans egen Sjælestemning, og det melankolske ved Youngs Natte-tanker faldt i god Jord hos ham, thi efter alt det, han havde gaaet igjennem, var der en tungsindig Grundtone i ham, som aldrig fortog sig. Derefter studerede han Filosofi, navnlig Leibnitz og Wolff; men hvorvel hans Tænkning derved skærpedes, var den tørre, demonstrerende Methode ikke til Gavn for hans indre Menneske. Han følte, at det barnlige Hjaerteforhold til Gud ikke havde godt af disse Bevisslutninger.

Efter et Aars Ophold hos Hr. Fiender blev Heinrich engang sendt i Forretning til Nassau-Siegen og flk derved Lejlighed til at besøge sin Slægt, som han i flere Aar ikke havde set noget til. Først kom han til sin Onkel Johan, Kommercepræsidenten, derefter til sin Fader. Da han uventet traadte ind af Døren, blev denne stærkt bevæget; han sprang op, men sank tilbage i Stolen. Heinrich omfavnede og kyssede ham, Vilhelm holdt Hænderne for øjnene og græd; ogsaa Stedmoderen var helt bevæget. Der var naturligvis stor Glæde over at se, at han var bleven saadan et net, velklædt ungt Menneske,

'} Stilling: Der chr. Menschenfreund, Schr. 13, 287.76

der var kommen i en god Levevej. Næste Dag gik han videre til Barndomshjemmet, hvor han havde hørt, at Bedstemoderen laa for Døden. Ogsaa dér blev stor Glæde over ham baade blandt Slægtninge og Bekjendte. Bedstemoderen Margrete laa i Sengen og var krummet af Gigt; tilmed var hun jo blind. Men hun kjendte ham strax paa Stemmen og bad om at maatte føie hans Ansigt. Han bøjede sig da ned imod hende, men da hun mærkede, at hans Haar var opsat og pudret, sagde hun: „Saa! — du er den første i vor Slægt, der pudrer Haaret, rtien vær ikke den første til ogsaa at glemme Gudsfrygt og Redelighed." Han maatte nu fortælle, hvordan det gik ham, og hun formanede ham til at være ydmyg og from og ikke skamme sig ved sit ringe Udspring og sine simple Slægtninge, saa vilde det nok gaa ham godt i Verden. Det lovede han med Haand og Mund og tog grædende Afsked med hende. Kort efter døde hun, men Heinrich saa' aldrig mere sit Barndomshjem, som fra nu af var ham fremmed.

Nu gik der flere Aar i Hr. Fienders Tjeneste. Heinrich havde det godt og var dygtig. Han blev mest brugt i Handelsforretninger og kom efterhaanden ind paa den Tanke, at det var Guds Mening, han skulde være Kjøbmand. Tilmed var der en rig Kjøbmand i Nærheden, der syntes saa godt om ham, at Heinrich vidste, at denne Mand gjærne vilde gjøre ham til sin Kompagnon og give ham sin Datter til Ægte, en smuk og god ung Pige1). Selv var han dog temmelig ligegyldig ved denne Tanke; egentlig havde han ligesaa lidt Lyst til at være Kjøbmand som Lærer. Han ventede, saa at sige paa, hvad Gud vilde bestemme ham til.

En Dag i Aaret 1768, da Heinrich sad og bladede i en Bog, faldt hans øjne paa en Historie om en Mand, der havde rejst i Grækenland og endnu paa sit Dødsleje priste det græske Sprog, der kan udtrykke aandelige

J) Stillings Lehrjahre S. 593.77

Ting saa udmærket; særlig fremhævede han Ordet Eili-k rin eia1). Ved at læse dette Ord var det som Heinrich vaagnede af en dyb Søvn; Ordet stod for ham i en magisk Glans, og han følte i det samme en uimodstaaelig Lyst til at lære Græsk. Hans Fornuft indvendte, at det var taabeligt i hans Alder og uden bestemt Maal at lære et nyt vanskeligt Sprog, men Driften i ham var for stærk. Her viste Hr. Fiender sig igjen som den højsindede Mand.

„Skal I lære Græsk, saa lær det!" sagde han og gav ham Tid til det. Han flk pogen Anvisning og Hjælp hos en theologisk Kandidat og hos Præsten i Rade vorm Walde, men lærte sig det mest selv og drev det med saadan Flid, at efter fem Ugers Forløb havde han oversat de 5 første Kapitler af Mathæus' Evangelium fra Græsk til Latin uden Fejl og tillige analyseret alle Ordene. Han blev godt hjemme i Græsk og tog derefter fat paa Hebraisk, som han ved samme Præsts Hjælp snart kom saa vidt i, at han kunde læse det gamle Testamente med et Lexikon ved Siden. Hans Hjælpere raadede ham til at studere Theologi, men det følte han ingen Lyst til. Hvad han skulde være, stod stadig dunkelt for ham, og han nærmede sig nu de 30 Aar.

Det blev tilsidst Hr. Fiender, der gav ham Stødet til at komme ind paa den rette Vej; denne Mand var aabenbart en Menneskekjender. En Dag, da Heinrich sad og læste med Børnene — thi Undervisningen blev endnu dreven — gik Fiender som sædvanlig op og ned ad Gulvet. Pludselig standsede han, vendte sig mod Heinrich og sagde: „Hør Præceptor! det falder mig paa én Gang ind, hvad I skal gjøre. I skal studere Medicin!" Heinrich blev helt betaget ved disse Ord og havde ondt ved at fatte sig, men udbrød saa endelig:

') Det betyder Renhed, Lutrethed, Retsindighed, Ægthed i Farve, Tydelighed, men netop disse mange Ord vise, hvor uoversætteligt det i Grunden er. Det forekommer i det nye Test. kun i. Kor, 5,8, z. Kor, i,ia og 2,17.78

„O Hr. Fiender! hvad skal jeg sige? Hvad skal jeg tænke? Ja, det er det, jeg er bestemt til. Ja, jeg føler i min Sjæl, at det er den store Ting, der altid har været skjult for mig, som jeg saa længe har søgt og aldrig kunnet finde!" Saaledes vare Skællene pludselig faldne fra hans øjne; han følte, at det var Guds Mening med ham. Derfor havde Gud sørget for, at han havde lært Latin og Græsk og havde saadan Lyst til at trænge ind i Naturens Hemmeligheder; derfor havde Gud ogsaa giv^t ham en Trang til at hjælpe sine Medmennesker.

Egentlig havde Fiender sine egne Tanker med Forslaget. Han vilde gjærne hjælpe Heinrich til en god Fremtid, og han mente, at dettö bedst kunde ske, naar han blev gift med den oven omtalte Kjøbmands Datter. Men hvorvel Kjøbmanden gjærne saa' ham som- sin Svigersøn, tog det sig dog noget underligt ud i Verdens Øjne at give sin Datter til en forhenværende Skræddersvend. Kunde han derimod tage den medicinske Doktorgrad — og det var efter den Tids Forhold og med Heinrichs gode Hoved ikke noget uopnaaeligt Maal — saa var det ikke længere nogen Mesalliance. Det ene skete, det andet ikke. Gud førte det saa, at Heinrich derved blev ledet ind paa sin rette Bane uden dog at binde sig til en Kvinde, som han ikke brød sig videre om.

Han saa' nu det Maal, han skulde styre efter og lagde alle Kræfter til for at naa' det.

5.

S tuderings-Aar.

1768—1772.

Heinrich Jung tog altsaa fat paa det medicinske Studium, men foreløbig kunde han kun drive det efter79

Lejlighed i Hr. Fienders Hus. Denne Mand, der havde givet ham Ideen dertil, gjorde nu ogsaa sit Bedste for, at han kunde sætte den i Værk. Han brugte for Fremtiden Heinrich langt mindre til Handelsforretninger, for at han kunde faa Tid til at studere. Heinrich fortsatte sine Sprogstudier, men tog samtidig fat paa Anatomi, paa Naturlære og i det hele taget alle Fag, der henhøre til Medicinen, forsaavidt som man kan lære sig det efter Bøger. Han satte sig i Forbindelse med flere Læger, der gav Anvisning paa, hvorledes han skulde drive Studiet. Men da han meldte sit Forehavende til sin Fader og sin Onkel Johan, syntes ingen af dem om det; de vare bange for, at han skulde styrte sig ind i nye Vidtløftigheder og betragtede det som et Bevis paa Ustadighed.

Da Heinrich nu havde studeret et Aarstid, traf det sig, at han blev sendt paa en Forretningsrejse til sit Hjemland Siegen, hvor han besøgte baade Faderen og Onkelen, der begge endnu stadig rystede paa Hovedet ad hans Plan. Men da han efter et Par Dages Forløb paa Hjemvejen igjen kom ind til Onkelen, var denne helt omsindet og raadede ham ivrigt til at blive Læge. Grunden til dette Omslag var følgende: Johan Jung havde en god Ven og Velynder, en forhenværende katholsk Præst, som hed Molitor. Denne Mand, som stod i Yndest hos en Friherre dér paa Egnen, havde i sin Tid skaffet Johan Jung Forretninger som Landmaaler hos Friherren. Molitor var en

udmærket øjenlæge, vidt og bredt bekjendt for sine heldige Kure. Da han nu var gammel og svag, havde han skrevet til Johan Jung, at hvis der var nogen af hans Familie, der vilde lægge sig efter Lægekunsten, kunde han sende ham til ham, og hvis han da fandt Behag i ham, saa vilde han forære ham et Manuskript, der omhandlede alle Hemmelighederne ved hans Øjenkure tilligemed Tilberedelsen af Lægemidlerne. Andre gode medicinske Sager skulde følge med. Men det hele var paa to Be-6o

tingeiser, først at vedkommende Person virkelig skulde studere Medicin, thi han vilde ikke betro det til en Fusker, dernæst at han maatte forpligte sig til aldrig at tage Betaling af fattige for Kuren. Dette Brev var netop kommet til Johan Jung, og denne hilste nu Heinrich som den, der af Gud var bestemt til at udføre Molitors Vilje.

Saa vandrede Heinrich da til Attendorn, hvor Manden boede, og fandt en hjærtelig Modtagelse hos ham. Han tilbragte hele Dagen hos den venlige Olding, saa' hans Laboratorium, hans øjen-Apothek og hans Bøger. Ved Afskeden gav Molitor ham det omtalte Manuskript paa den Betingelse, at han skulde afskrive det og give ham det tilbage; paa den anden Side lovede Molitor, at ingen anden skulde faa det. Nogle Bøger fik Heinrich ogsaa med, og da han nu trykkede hans Haand til Afsked, udbrød den gamle Mand, der havde fundet Behag i ham: „Herren, den hellige, den allestedsnærværende gjøre Dem ved sin Helligaand til det bedste Menneske, den bedste Kristen og den bedste Læge." Disse Ord bleve uforglemmelige for Heinrich, tilmed da de vare Afskedsord for Livet. Thi da han fire Uger efter kom tilbage til Attendorn med Manuskriptet, som han imidlertid havde afskrevet, var Molitor død og begravet. Med Taarer gik han da hjem igjen.

Men det varede ikke længe, førend Heinrich gjorde Brug af Manuskriptet. En af Fienders Karle havde en 12-aars Søn, der længe havde havt daarlige Øjne; paa ham gjorde han sit første Forsøg, og Kuren lykkedes udmærket. Det rygtedes strax, og snart fik han meget at bestille med øjenkure i Egnen.

Paa denne Tid havde han den Sorg ' at miste sin kjære, faderlige Ven Skrædder Jakob Becker. Da han besøgte ham paa hans Yderste, sagde den fromme Mester: „Jeg efterlader Kone og fire Børn, men dem bekymrer jeg mig ikke for, thi Herren vil forsørge dem; dog om de vil vandre paa Guds Veje, det véd jeg ikke, og derfor beder jeg, at De vil staa Dem bi med Raad8l

og Daad, saalænge De boer her i Nærheden." Det lovede Heinrich med et rørt Hjærte, hvorpaa Mester Jakob sagde til ham: „Tænk saa altid i Kjærlighed paa mig og lev saaledes, at vi evig kunne forenes i Himlen!" Samme Nat døde han, og hans Kone fulgte ham snart i Graven. Men Børnene gik det vel.

Fiender havde den Plan, at Heinrich skulde blive endnu nogle Aar hos ham og i den Tid studere Medicin paa egen Haand; saa vilde han give ham nogle Hundrede Rigsdaler, for at han kunde drage til et Universitetet, blive examineret og promoveret, hvilket han mente kunde gjøres paa et Fjerdingaar, og saa komme tilbage, bo igjen hos ham og praktisere. Dette syntes Heinrich ikke om, han vilde studere Medicin grundigt ved et Universitet. Men hvor han skulde faa Midlerne fra, anede han rigtignok ikke.

I Efteraaret 1769 kom der Brev fra en Kjøbmand Heyder i Ronsdorf angaaende en Dreng, der havde syge øjne. Heinrich begav sig strax derhen. Han betraadte saaledes den By, hvor for en Del Aar siden den tidligere omtalte Eller og Anna Buchel havde drevet deres Sværmeri med Forventninger om Tusindaars-riget. Nu var Ronsdorf ikke længere det nye Jerusalem; Eller var død allerede 1750, hans Stedsøn havde en Tid fortsat Forretningen, men nu var Sværmeriet forbi. Ronsdorf havde en yndig Beliggenhed, Hr. Heyder boede nydeligt, og Heinrich blev lige strax saa tiltalt baade af Manden, Hustruen og hele deres talrige Børneflok, det var saa hj ærtelige og fromme Mennesker, at det blev en sand Festdag for ham. .Han mindedes aldrig at have set en saa behagelig Familiekreds. Besøget blev i den følgende Tid oftere gjentaget, thi Heinrich blev mere og mere efterspurgt som øjenlæge der paa Egnen. Som jævnlig kjær Gjæst blev han i Februar 1770 indbudt til at staa Fadder hos Heyders til deres tiende Barn. Det var ham en Glæde. Om Aftenen, da Selskabet var forbi, stoppede Hr. Heyder sin lange Pibe og spurgte sin

682

Gjæst, om han ikke kunde have Lyst til at se til deres syge Datter. Det var det ældste Barn, Christine, en Pige paa

21 Aar. Heinrich havde kun flygtigt set hende ved sine tidligere Besøg, thi hun var meget undselig og ikke vant til at bevæge sig blandt Folk. Nu var hun betænkelig syg; hun havde hysteriske Tilfælde, var afmagret og nervøs. Faderen mente, at Heinrich som halv Læge maaske kunde give et godt Raad.

Da de kom op paa Kamret til Christine, og de havde sat sig ned, rejste hun sig op i Sengen og talte livligt med dem; denne Gang var hun slet ikke undselig, men Samtalen drejede sig om kristelige Gjenstande. Paa Grund af hendes hysteriske Tilfælde maatte der vaages hos hende om Natten. Da de nu vilde gaa ned igjen, bad hun om, at hendes ældste Broder og Heinrich Jung maatte vaage hos hende den Nat, hvis de vilde. Det vare de begge villige til, og kort efter kom altsaa disse to op paa Kammeret, satte sig ved Natbordet, og da hun led af Søvnløshed, søgte de at adsprede hende ved Samtale og Oplæsning.

Kl. l om Natten bad Christine om, at de vilde være stille, da hun troede, at hun kunde sove. Snart slumrede hun ind. Da listede den unge Heyder sig ned for at faa kogt noget Kaffe; han blev længe borte, og Heinrich sad og nikkede paa sin Stol. Omtrent Kl. 2 vaagnede den syge og rørte sig. Heinrich tfak Sengegardinet en Smule til Side og spurgte, om hun havde sovet. Hun sagde: „Hør Hr. Jung, jeg har faaet saadan et levende Indtryk i' min Sjæl om en Ting, som jeg ikke tør nævne før en anden Gang." Heinrich blev næsten maalløs ved disse Ord, han følte sig ligesom gjennem-rislet fra Hoved til Fødder, og en Tanke fo'r som et Lyn igjennem ham. Det stod paa én Gang tydeligt for ham, hvad den unge Pige mente med de forblommede Ord, og han saa' det øjeblikkeligt som Guds Styrelse. Han bøjede sig ind over Sengen og stammede: „Jeg véd nok, kjære Jomfru, hvad det er for et Indtryk, De«3

har faaet, og hvad der er Guds Vilje." Hun fo'r op, rakte Haanden ud og sagde: „Véd De det?" Heinrich greb hendes højre Haand med sin og sagde: „Gud i Himlen velsigne os! Vi ere forbundne for evig." Og hun svarede: „Ja, for evig."

Paa denne mærkværdige Maade blev Heinrich Jung forlovet. Der kan ingen Tvivl være om, at Beretningen er nøjagtig; han har omtalt det paa flere Steder1). Christine var en uerfaren, uskyldig Pige, som hemmelig havde fattet Kjærlighed til ham og bedet Gud om at opfylde hendes ønsker; Kjærlighed, religiøs Følelse og Hysteri blandede sig sammen hos hende. Heinrich Jung var derimod slet ikke forelsket i hende; han siger selv derom paa sine gamle Dage, at det var en Handling, „hvori min Sanselighed virkelig ikke var Skyld; jeg gjorde det blot af Lydighed mod Gud, fordi jeg troede, det var hans Vilje." Han indsaa' senere godt, at det var en mislig Maade, hvorpaa Forbindelsen skete, at det er en egen Sag saa ubetinget at bøje sig for pludselige Indskydelser. Imidlertid gik det her, som saa ofte, at Vorherre er Daarernes Formynder; da de begge dog gjorde Skridtet i Tro, manglede Velsignelsen fra oven ingenlunde.

Heinrich var efter den pludselige Forlovelse ligesom i en Bedøvelse, men følte dog i sit Hjærte en stor ømhed overfor den skrøbelige Skabning, der havde lagt sin Skjæbne i hans Hænder. Da han om Morgenen vandrede hjem, begyndte hans Fornuft at stille alle mulige Indvendinger frem for ham, og han følte nok, at han i ethvert Tilfælde ikke havde baaret sig klogt ad, men han kastede sig i Forsynets Arme og fandt derved Ro i Sjælen. Nogle Dage efter skrev han et Brev til Hr. Heyder, hvori han saa temmelig aabenbarede ham Sagen, og lagde et Brev til Christine inden i. Da han saa otte Dage efter igjen kom til Ronsdorf, betraadte han Huset

>) Ogsaa i Omklædning: Theobald S. 179. — Lehrjahre S. 594.

med bankende Hjærte. Christine var raskere og oven Senge; hun vinkede ham .-strax ind i et Kammer og fortalte ham, at Forældrene vidste alt. De kunde, som rimeligt var, ikke forstaa, hvorledes det var gaaet til, da de næsten intet kjendte til hinanden; desuden vilde et Giftermaal have lange Udsigter, eftersom han først skulde studere, inden han kunde komme i Vej. Men overfor Christines bestemte Ytring, at hvis hun ikke maatte faa den, hun elskede, vilde hun aldrig tage nogen anden, og vistnok i Betragtning af den farlige Indflydelse paa hendes Helbred, som et Afslag kunde have, gav de deres Samtykke. Om Aftenen da Forældrene og de to unge vare samlede i Dagligstuen, fremsatte Heinrich det hele for dem og spurgte, om de vilde regne ham med i deres

Børnekreds; tillige forsikrede han dem om, at det var langt fra hans Tanke at ville drage nogen Fordel af denne Forbindelse. Hr. Heyder saa' Guds Finger i denne Begivenhed, og da han kjendte Heinrichs ædle og redelige Sind, nærede han ingen Frygt for at betro sin Datter til ham, men vilde dog strax tilføje, at hans Omstændigheder ikke satte ham i Stand til at lade ham studere. Dette ønskede Heinrich heller ikke; vel indsaa' han ikke, hvor Pengene til det medicinske Studium skulde komme fra, men lagde det roligt i Guds Haand. „Herren vil sørge derfor," var bleven ham som et Valgsprog.

Endnu et .Aarstid efter Forlovelsen blev Heinrich Jung hos Hr. Fiender uden dog at underrette ham om, hvad der var sket; Forholdet skulde foreløbig være en Hemmelighed. Da han saa endelig sagde sin Plads op, faldt det Hr. Fiender for Brystet; han sagde intet, lagde ham heller intet i Vejen de tre Maaneder, han endnu var hos ham, men det var aabenbart, at han følte sig skuffet i sine Planer, og Venskabet kjølnedes derfor. Han var, som vi tidligere have set, en energisk Mand, der gjærne vilde raade, og det behagede ham derfor ikke, at Heinrich gik sine egne Veje. Fienders Planer vare langt fornuftigere end Heinrichs; denne lod sig helst umiddelbart85

lede af Forsynet, selv om det var imod Fornuften. Nu blev Enden paa det, at denne forlod det Sted, hvor han havde tjent de sidste syv Aar, ligesaa fattig som han var kommet dertil. Han havde havt alting frit, Fiender havde forsynet ham rigeligt med alle Fornødenheder, ogsaa med Bøger, men nogen Pengeløn havde aldrig været akkorderet, og han fik heller intet udbetalt, da han rejste.

En Maanedstid opholdt Heinrich sig nu i Svigerforældrenes Hus. Hr. Heyder gav ham 100 Rdlr. til at anskaffe det fornødne til hans forestaaende Ophold ved et Universitet; nogle troende Venner i Elberfeld forærede ham en smuk Klædedragt. Men til hvilket Universitet, han skulde drage, vidste han slet ikke. Dette blev dog, som alt det andet, afgjort paa den Maade, Heinrich helst vilde, nemlig ved Guds umiddelbare Styrelse. En Kirurg i Elberfeld ved Navn Tro o st, en Mand paa 40 Aar, stod i Begreb med at drage til Strasburg for dér at studere Anatomi. Det var en kristelig og menneske-kjærlig Mand, og han vilde gjærne tage sig af Heinrich Jung med Raad og Daad. Denne kunde ikke faa nogen bedre Ledsager, og altsaa bestemte han strax at drage til Strasburg, hvis Universitet netop i medicinsk Retning stod i høj Anseelse.

Imidlertid vare Heinrichs Udsigter ingenlunde lyse, thi han havde, rent ud sagt, aldeles intet at studere for og heller ikke Udsigt til at faa noget. Under saadanne Omstændigheder at rejse til et fjærntliggende Sted maatte synes fortvivlet, og i enkelte øjeblikke stormede ogsaa de Tanker ind paa ham, at han bar sig ad som en gal Mand. Men hvad der drev ham og holdt ham oppe, var den faste Tillid til, at hvad Gud har begyndt, vil han ogsaa vide at fortsætte. Gud havde selv ført ham ind paa Lægevejen, ledet ham Skridt for Skridt, og derfor kunde han trøstig som et Barn betro sig til hans faderlige Førelse. Til Heyders kunde han stundom sige med et kjækt Smil: „Jeg gad nok vide, hvor min Fader i Himlen vil opdrive Penge til mig!" Men til andre talte86

han aldrig om sine Omstændigheder, heller ikke til Hr. Troost.

Ved Afskeden var den gode Heyder meget bevæget og sagde, at det gjorde ham saa inderlig ondt, at han ikke kunde hjælpe Heinrich, men han havde begyndt sin Handel med intet og var først nu kommet saa vidt, at han kunde slaa sig igjennem. Heinrich svarede med godt Mod: „Hør, Hr. Svigerfader! jeg begjærer ikke en Hvid af Dem. De kan sikkert tro, at han, der i ørken kunde mætte saa mange Tusinde Mennesker med en Smule Brød, han lever endnu. Til ham overgiver jeg mig; han vil nok skaffe Raad."

Med 40 Rigsdaler, som han havde tilovers af dem, som Heyder havde givet ham, drog nu Heinrich afsted med Hr. Troost. Rejser vare dengang besværlige og kostbare, saa Pengene vare slemt formindskede, da de ankom til Frankfurt, og her vilde Skjæbnen, at de maatte vente i 11 Dage paa videre Lejlighed. Saaledes gik det da til, at da de 9 Dage vare gaaede, havde Heinrich kun en eneste Daler tilbage. Han talte ikke om det; vel svigtede Modet ham ikke, men han gik dog urolig om i Byens Gader, idet han stadig bad til Gud. Saa mødte han en Kjøbmand, som han kjendte fra Elberfeld. Denne blev glad ved at se ham og bad. ham spise til Aften hos sig i hans Logis. Efter Maaltidet ytrede denne: „Sig mig, min Ven, hvor faar De Penge fra til at studere?" Heinrich smilede og sagde: „Jeg har en rig Fader i Himlen, han vil forsørge mig." Kjøb-manden saa' paa ham: „Hvormeget har De endnu?" Heinrich svarede: „En Rigsdaler, det er det hele!" „Naa saadan!" sagde Kjøbmanden. „Ja jeg er én af

Deres Faders Rentemestre og skal derfor nu op med Pungen." Dermed udbetalte han Heinrich 33 Daler. „Mere kan jeg for øjeblikket ikke undvære," sagde den ædle Mand, „men De finder nok alle Vegne Hjælp. Kan De engang give mig Pengene igjen, er det godt — kan De ikke, er87

det ogsaa godt." Med Taarer takkede Heinrich og følte sig gjennemstrømmet af Mod og Tillid.

Med en Returvogn kom endelig han og Troost afsted fra Frankfurt og drog til Mannheim og herfra videre med en anden Returvogn til Strasburg. Dagen efter Ankomsten lod de sig indskrive ved Universitetet, hvad man altsaa kunde uden at være Student. De lejede et smukt Værelse paa en første Sal hos en rig Kjøbmand, der havde Familie i Elberfeld og derfor nærede Interesse for de to, der kom fra den Egn. Heinrich gav sig derpaa med største Iver til at høre saa mange medicinske Forelæsninger, som han paa nogen Maade kunde overkomme, navnlig over Naturlære og Anatomi foruden øvelse i Dissektion. Han følte sig rigtig i sit Element og slugte med Videbegjærlighed alt, hvad han hørte, men skrev ikke noget op; med hans glimrende Hukommelse kunde det undværes, og det tog for meget af den knap til-maalte Tid. De berømte Professorer Spielmann og Lobstein fattede snart Godhed for ham.

Hvad der fik en meget stor Betydning for Heinrichs Ophold i Strasburg var en tilsyneladende ringe Omstændighed, nemlig at han og Troost fik deres Middagsmad i Jomfru Lauths Spisekvartér. Her traf i alt en Snes unge Mennesker daglig sammen. Lige fra den første Dag var der især én, som tiltrak sig Heinrichs Opmærksomhed; vel kunde han se ud til at være en vidtløftig Fyr, men han var alligevel saa fængslende, ikke blot ved sin Skjønhed men ogsaa ved sit overlegne frie Væsen. Det var den 2iaarige Goethe, der i April 1770 var kommet til Strasburg for at studere Jura efter sin Faders ønske, men som i Virkeligheden mere drev filosofiske og kemiske Studier eller hengav sig til, hvad der i øjeblikket interesserede ham. Foruden ham, som spillede en Hovedrolle i de daglige Sammenkomster, var der ogsaa andre Genier til Stede her, saasom Theologen Frants Lerse, en vittig Satiriker, der er bleven foreviget i „Götz v. Berlichingen", og den blide Reinhold88

Lenz, en af de hedeste poetiske Skikkelser fra hin Tids Sturm- und Drangsperiode, som siden gik til Grunde i Vanvid. De fleste vare unge, livlige Medicinere, og en af disse ved Navn Melzer blev snart Ven med Heinrich Jung. En betydelig Personlighed var Aktuaren Salzmann, der førte Forsædet ved Bordet, en beskeden, men dygtig Mand og filosofisk Aand. Det gik meget levende til paa dette Sted; der blev debatteret med Vid og Lune om hvad der var oppe i Tiden, og man skulde være paa sin Post for ikke at blive kjørt til Dørs. Derfor var det et godt Raad, som Troost gav Heinrich, at det var det klogeste at forholde sig tavse de første fjorten Dage, indtil de vare tilstrækkelig inde i Forholdene.

Kun altfor hurtig smeltede de 33 Daler imidlertid hen, og snart havde Heinrich kun en eneste tilbage. Saa begyndte han igjen at bestorme Gud med sine Bønner og ikke forgjæves. En Morgen sagde Troost til ham: „Jeg tror ikke, De har faaet Penge med; jeg vil laane dem 6 Karoliner, til De faar Vexler." Heinrich, som hverken havde Penge eller Vexler i Vente, tog med Glæde imod Tilbudet og takkede Gud, som havde bevæget denne gode Mand dertil. Men det var dog kun Galgenfrist, og snart var han igjen i Knibe. Efter Mortensdag begyndte Forelæsningerne over Fødselsvidenskaben, og det var en Hovedsag for Heinrich. Altsaa indtegnede han sig strax som Tilhører og mente, at Betalingen blev ikke forlangt, før Forelæsningerne vare endte; „kommer Tid, kommer Raad," tænkte han. Men til hans Forskrækkelse blev Betalingen, 6 Louisd'orer, forlangt til Torsdag Aften. Her vare altsaa gode Raad dyre.

Da Heinrich med denne Besked kom hjem paa sit Værelse, laasede han Døren af, kastede sig paa Knæ i en Krog og bad inderlig Gud om Hjælp. Imidlertid gik Dagene lige til Torsdag Aften; Kl. var 5, endnu ingen Penge. Han begyndte næsten at vakle i Troen, Angstsveden brød frem, hans Ansigt var badet i Taarer. Op og ned gik han i Værelset, kæmpede og bad. Paa én89

Gang banker det paa Døren. „Kom ind!" raaber han, og ind træder Husejeren, den rige Kjøbmand. Efter de dengang sædvanlige Komplimenter siger denne: „Jeg kommer for at se, hvorledes De befinder Dem, og om De er tilfreds med Værelset." Heinrich forsikrede, at det var ham en stor Ære, at han befandt sig vel, og at han var udmærket fornøjet med Boligen. Værten sagde da, at det glædede ham, især da baade han og Troost vare

saadanne vakre Mennesker. „Men jeg vilde navnlig spørge Dem om én Ting: Har De ført Penge med Dem eller faar De Vexler?" Heinrich fortalte, at han havde ingen Penge medbragt. Kjøbmanden saa' stivt paa ham og udbrød: „Men for Guds Skyld, hvordan kommer De da ud af det?" Jo, Hr. Troost havde laant ham nogle. „Hør," vedblev Værten, „han har selv Brug for sine Penge, men jeg vil give Dem Forskud, saa meget som De behøver; naar De da faar Vexler, kan De lade mig faa dem. Behøver De strax Penge?" — „Ja," svarede Heinrich, „jeg har rigtignok Brug iaften for 6 Louisd'orer og var i Forlegenhed." Den gode Kjøbmand udbrød da: „Nu ser jeg, at Gud har sendt mig til Hjælp for Dem," ilede ud og kom et øjeblik efter tilbage med 8 Louisd'orer, idet han bad ham om at henvende sig til ham, hvis han igjen trængte. Saaledes blev han atter hjulpen i Nøden og forbavsedes ligefrem over Guds Bønhørelse, der var ligesom til at tage og føie paa. Saa kunde han da gaa paa de vigtige Forelæsninger.

Fjorten Dage efter fik han aldeles uventet et Brev fra hin Elberfelder Kjøbmand, der havde hjulpet ham i Frankfurt, med en Vexel paa 300 Rigsdaler. Saa stod han da i ingen Henseende beskæmmet, men kunde betale de Laan, han havde faaet, og havde nok at leve af hele Vinteren 1770—71. Vexlen var forøvrigt halvt fra Kjøbmanden, halvt fra Hr. Heyder; de havde en Dag truffet hinanden, Talen var kommet paa Heinrich, om hvis store .Flid de havde hørt, men ingen af dem kunde fatte, hvor han fik Midlerne fra. Da bleve de enige om90

at hjælpe ham. Da Heinrich fik Vexlen, lo han højt, gik hen til Vinduet, saa' op mod Himlen og sagde: „Det var kun muligt for dig, almægtige Fader!"

Hvor var han ikke flittig, Tiden var jo kostbar. Han lavede anatomiske Præparater og foreviste dem offentlig; den berømte Professor Lobstein satte stor Pris paa ham. Han besøgte allerede i denne Vinter Hospitalerne. Men han nøjedes ingenlunde med de medicinske Studier. Filosofi havde altid fængslet ham, og han drev den her med Lyst; for at øve sig i den, holdt han i en ledig Time hver Eftermiddag Kl. 5—6 et offentligt filosofisk Kollegium paa sit Værelse. Der kom mange Tilhørere, og han forstod at fængsle dem ved sin Veltalenhed; selv opnaaede han at faa øvelse i offentlige Foredrag og at blive befæstet i den gængse Filosofis Demonstrationer.

Hertil kom saa Oplivelsen ved det daglige Bordselskab. At Heinrich her maatte være rustet til at staa imod Angreb, kan man ikke undre sig over i et Selskab af livlige, unge Mennesker, og han var ikke fri for at frembyde nogle Punkter, der indbød hertil. For det første var hans Paaklædning noget gammeldags i det moderne, halvt franske Strasburg, og dernæst var han for ubehjælpelig og tung i Vendingen. En Dag havde han taget en rund Paryk paa, som han af Sparsommelighed vilde slide op; ellers gik han med Pungparyk. Begge Dele var gaaet af Mode blandt de unge, der nu bar deres eget Haar friseret. En ung Mediciner, der havde et Horn i Siden paa ham for hans Kristendoms Skyld, spurgte ham da strax, om Adam ikke havde gaaet med rund Paryk i Paradis. De fleste lo, Heinrich blev vred og svarede: „De maa skamme Dem over saadan Spot! Den Slags Godtkjøbs Indfald er ikke værd at le ad." Goethe tog strax Heinrichs Parti og sagde: „Prøv først et Menneske, om han fortjener Spot! Det er lavt at have en retskaffen Mand, der ikke har fornærmet nogen, til Bedste!" Og fra det øjeblik af tog Goethe sig meget af Heinrich Jung, besøgte ham tidt, sluttede Venskab og Broderskab med91

ham og søgte ved alle Lejligheder at vise ham sin oprigtige Hengivenhed, Heinrich fik ham overmaade kjær.

Goethe har i sin Levnedsbeskrivelse omtalt Heinrich Jung og sit Samliv med ham i Strasburg. En saadan Mands Udtalelser have stor Vægt, og vi skulle derfor anføre det væsentligste. Han skriver altsaa1): „Blandt de ny ankomne befandt sig en ung Mand, der især interesserede mig; han hed Jung og er den samme, der siden først er bleven bekjendt under Navnet Stilling. Hans Skikkelse havde, uagtet en forældet Klædedragt, ved Siden af noget vist drøjt tillige noget sårt. En Haarpungparyk vansirede ikke hans betydelige og behagelige Ansigt. Hans Stemme var blid uden at være blød og svag, ja den blev klarttonende og stærk, saasnart han blev ivrig, hvilket meget let skete. Naar man lærte ham nærmere at kjende, fandt man hos ham en sund Menneskeforstand, der hvilede paa Gemyttet og derfor lod sig bestemme af Tilbøjeligheder og Lidenskaber, og af dette samme Gemyt udsprang Enthusiasme for det gode, sande, rette i muligst Renhed. Dette Menneskes Livsførelse havde været meget jævn og dog rig paa Begivenheder og mangfoldig Virksomhed. Kilden til hans Energi var en urokkelig Tro paa Gud og paa en umiddelbart derfra flydende Hjælp, der øjensynligt viste sig i en uafbrudt Omsorg og en

ufejlbarlig Redning af al Nød, af ethvert Onde. Jung havde gjort saa mange Erfaringer af den Slags i sit Liv, de havde endog oftere gjentaget sig i den sidste Tid, i Strasburg, saa at han med den største Munterhed førte et rigtignok tarveligt, men dog sorgfrit Liv, og meget alvorligt drev sine Studier, skjøndt han ikke kunde bygge paa noget sikkert Udkomme fra det ene Fjerdingaar til det andet." Efter en kort Omtale af Jungs tidligere Aar fortsætter Goethe: „Sin inderste og egentligste Dannelse skyldte han hin udbredte Klasse af Mennesker, som paa egen Haand søgte Frelsen, og som, idet de ved Læsning

') Goethe: Aus meinem Leben. 9 B.92

af Skriften ög velmente Bøger, ved gjensidig Formaning og Bekjendelse, søgte at opbygge hinanden, derved opnaaede en Grad af Dannelse, som maatte vække Beundring. Thi idet den Interesse, som stedse ledsagede dem, og som bandt dem sammen, hvilede paa Sædelighedens, Velviljens og Velgjørenhedens rene Grund, og de Vildfarelser, der kunne forekomme hos Mennesker af saa begrænset Rækkeævne, kun ere af ringe Betydning, og som Følge deraf deres Samvittighed som oftest var ren og deres Aand munter, — saa opstod derved ingen kunstig, men en virkelig naturlig Dannelse, som ogsaa havde Fortrin for andre derved, at den passede for alle Aldere og Stænder og efter sin Natur var samfund-søgende. Derfor vare ogsaa disse Personer i deres Kredö virkelig veltalende og i Stand til at udtrykke sig passende og behageligt om alle Hjærtesager, selv de fineste og vigtigste. Saaledes var nu ogsaa den gode Jung. Iblandt nogle faa, om just ikke helt ligesindede, saa dog saadanne, der ikke erklærede sig for Modstandere af hans Tænkemaade, fandt man ham ikke alene snaksom, men veltalende; især fortalte han overmaade smukt sin Livshistorie og vidste at gjøre alle Omstændigheder tydelige og levende for sin Tilhører. Jeg skyndede ham til at opskrive dette, og han lovede det. Men da han i sin Ytringsmaade lignede en Søvngænger, som man ikke maa tilraabe, hvis han ikke skal falde ned højt oppe fra, eller en jævn Strøm, som man ikke maa stemme op imod, hvis den ikke skal bruse over, saa maatte han ofte føie sig ilde til Mode i større Selskab. Hans Tro taalte ingen Tvivl og hans Overbevisning ingen Spot. Og naar han var uudtømmelig i venlig Meddelelse, saa gik alt strax i Staa hos ham, naar han fandt Modsigelse. Jeg hjalp ham ved saadanne Lejligheder gjærne over det, hvorfor han belønnede mig med en oprigtig Hengivenhed. Da hans Følelser aldeles ikke vare mig fremmede, og jeg _ meget mere havde lært dem nøje at kjende hos mine bedste Venner og Veninder, og de desuden overhovedet93

tiltalte mig i deres Naturlighed og Naivitet, saa kunde han ubetinget bedst finde sig til Rette med mig. Hans Aandsretning var mig behagelig, og hans Vidundertro, der kom ham saa meget til Gode, lod jeg uantastet."

Denne Udtalelse er interessant, fordi den kaster Lys baade over Jung og Goethe selv. Hvad denne angaar, maa man erindre, at der var betydelig Forskjel paa Goethe som ung og som gammel. Paa sine ældre Dage karakteriserer han sig selv som „Hedning"; i sine yngre Dage var han vel ingensinde virkelig Kristen, men stod dog anerkjendende overfor Kristendommen og var ikke upaa-virket af den. Det er bekjendt, at den fromme Frøken v. Klettenberg en Tid lang havde megen Indflydelse paa ham, og især ved Omgangen med hende havde han faaet øjet opladt for Kristendommens Betydning. Goethe har engang udtalt det Ord: „Enhver positiv Religion har sin største Tillokkelse, saalænge den er i sin Vorden; derfor er det saa lærerigt at tænke sig ind i Apostlenes Tider, hvor alt endnu fremstiller sig friskt og umiddelbart aandigt. Brødremenigheden har noget magisk ved sig derved, at den synes at fortsætte hin første Tilstand." Skjøndt han selv holdt sig tilbage fra Kristendommen, fordi han blandt andet tvivlede om dens historiske Sandhed, ja skjøndt han var saa fjærn fra et virkeligt Gudsforhold, at han allerede i hin Ungdomsperiode næsten helt havde hørt op med at bede1), saa havde han med sin fine aandelige Sands et umiddelbart Behag i saadanne Mennesker, der aabenbart med hele deres Sjæl levede i den. Derfor syntes han ogsaa saa godt om Jung, der netop hørte til den Slags'2).

') Som man ser af Kestners Dagbog 1772, hvori der.ne siger om Goethe: „Religionen, Kristendommen agtede han højt hos andre, men han selv forblev fjærn fra det kirkelige Samfund og tilstod om sig selv, at han sjælden mere kunde bede."

*) Goethe sagde engang 1829 i en fortrolig Samtale, at den Tanke ofte havde besøgt ham, om han vel havde handlet rigtigt i at vende sig bort fra en Retning (den kristelige, navnlig ved Frk. v. Klettenberg), der længe

syntes „velgjørende for hans Aand og Hjærte."94

Goethe var meget for Jung i Strasburg, ikke blot ved sit virkelig varme og uegennyttige Venskab, men ogsaa ved de Impulser, han gav ham. Han gjorde ham bekjendt med de Digtere, der saa stærkt bevægede den unge Slægt dengang, fremfor alt Shakespeare og Ossian, ogsaa Fielding og Sterne. Vistnok ved ham var det ogsaa, at Jung kom ind i et Selskab for de skjønne Videnskaber i Strasburg, hvor han videre blev bekjendt med den moderne Skjønlitteratur. Hele denne Omgang blev af stor Betydning for ham; hans Synskreds udvidede sig, hans Væsen blev friere, han ligesom krøb ud af Hylsteret og begyndte at føie Vingekraften paa en ny Maade. Stor Betydning flk ogsaa en anden ung Mand, som i Løbet af Vinteren kom til Strasburg; det var Herder, som var Hovmester for en Prins af Eutin, og som tillige søgte Professor Lobstein for at opereres paa et sygt Øje. Ligesom Goethe strax med Beundring sluttede sig til denne geniale unge Digter, saaledes ogsaa Heinrich Jung. Denne sidste udtaler nogle lignende Ord om Herder som Matthias Claudius; han udbryder, at han aldrig i sit Liv har beundret noget Menneske som ham. „Herder har kun én Tanke og denne er en hel Verden!" Ja, han siger, at har nogen nogensinde faaet Stød til en evig Bevægelse ved et Menneske, saa har han faaet det ved Herder, med hvem han efter sin Natur harmonerede mere end med Goethe. Herder var nemlig følelsesfuld ligesom Jung og desuden kristeligsindet. Men det er aabenbart, at denne unge Digter har havt noget overordentlig vækkende og betagende ved sig.

Det var saaledes en god Førelse for Heinrich Jung, at han kom i nær og fortrolig Berøring med et Par af Tidens epokegjørende Aander og blev frugtbart paavirket af dem. Men undgaas kunde det ikke, at der derved kom en Spaltning i hans Indre. Paa den ene Side stod hans nedarvede, dybt grundfæstede Kristendom, paa den anden Side traadte den nye Tid med sine -Tvivl, sine forkastende og overlegne Domme, sin Hylding af Menneske-95

aanden ind paa Livet af ham. Tvivl om den historiske Kristendom laa i Luften dengang som nu, og de letbevægelige Unge vare som oftest grebne af de frie Tanker. Jung var højst modtagelig for Indtryk og kom saaledes ind i en Skjærsild. Udvortes talt bevarede han stadig Forbindelsen med de vakte, troende, til Dels pietistiske Venner i sin gamle Egn1), men stod tillige i daglig Forbindelse med de nye frit tænkende Universitets-venner. Om de indre Anfægtelser, han led af,, skriver han selv mange Aar efter:

„I Strasburg blev jeg kjendt med Fritænkere, og dér lærte jeg alle Indvendingerne mod Kristendommen at kjende. Der opstod Knuder i , mit filosofiske System, som min Fornuft ikke kunde løse, og, Gud! hvad var der dengang bleven af mig, hvis jeg selv havde havt Formue til at studere og ikke havde været afhængig af det moderlige Forsyns Kasse. Denne Afhængighed holdt mig altsaa ved Bønnen og Troen, uagtet min Fornuft nu satte sig op imod dem begge. O, hvor roligt havde jeg ikke forhen levet! Jeg kjendte ikke til Tvivl, og hvad jeg fra ung af havde lært i Bibelen og af min Fader og mine Bedsteforældre, det var mig ligesaa sikkert, som at 2 Gange 2 er 4" 2). Men den Skjærsild, som Heinrich Jung saaledes var kommet ind i, skulde det vare mange Aar, før han helt slåp igjennem. Al Tro skal jo have sin Prøvetid.

I April 1771 forlod Hr. Troost Strasburg, dog følte Heinrich sig ikke ene, da han nu havde saa mange Venner dér. Men en Aften kort før Pintse, da han i Theatret overværede Opførelsen af Romeo og Julie, blev han overfaldet af en pludselig Sørgmodighed, som om der forestod noget tungt. Nogle Dage efter, da han var ene hjemme paa sit Værelse, blev han igjen betaget af Angst og denne Gang mere voldsomt; han følte en uimod-

J) Som det fremgaar af hans Brevvexling med Legationsraad Saltzmann. *) Jung-Stilling: Heimweh, Schr. 5, 265.96

staaelig Drift til strax at drage hjem til sin Forlovede, men Tanken om de 50 Miles Afstand og hans faa Penge holdt ham igjen tilbage. Han bønfaldt Gud om at vise ham, hvad der var det rette. Da modtog han i det samme et Brev fra sin Svigerfader, hvori denne med megen Sindsbevægelse meldte ham, at Christine var bleven heftig syg, saa at hun efter menneskelig Beregning næppe havde ret langt tilbage. Hun vilde inderlig gjærne se ham endnu en Gang, men Heyder vidste ikke, hvad han skulde raade ham til, og overlod derfor alt til ham selv og til Gud. Heinrich blev aldeles fortvivlet ved dette sørgelige Budskab og følte det strax som sin Pligt at drage afsted. Med Brevet i Haanden fo'r han hen til Goethe, der blev meget bevæget ved hans Sorg og strax tog sig af ham, saa godt

han formaaede. Han og en anden Ven pakkede Heinrichs Vadsæk, et Skib blev op-spurgt, som samme Middag skulde til Mainz, Goethe besørgede den nødvendige Rejseproviant til ham og bar den ned i Skibet. Saaledes kom han i en Fart afsted, og det indtraf paa en heldig Aarstid, da de fleste Forelæsninger vare standsede.

Sejladsen til Mainz varede 3 Dage, og ved Ankomsten hertil erfarede han, at en stor lukket Baad, der skulde til Køln, og hvori der var god Plads, var afsejlet for et Par Timer siden. Han lejede da en lille Jolle, der paa 3 Timer skulde bringe ham til Bingen, hvor den lukkede Baad vilde overnatte. Det blev en slem Sejltur. Jollen var altfor lille til de fire Personer, der vare i den, saa at Vandet stadig gik ind, og der maatte uafbrudt øses. Heinrich bad om at maatte blive sat i Land, da han saa hellere vilde gaa, men Baadfolkene, et Par skumle Personer, vilde ikke. Snart blev det mørkt, de kom ind mellem Bjærgene, et Uvejr med Torden, Lyn og Blæst trak op, og Heinrich var fuldt belavet paa at drukne, men hvis Christine døde, vilde han heller ikke bryde sig om Livet. Pludselig saa' han tæt ved sig Masten af en Jagt og raabte om Hjælp; Jollen dreves af Vinden, trods97

Sømændenes Anstrengelser, hen imod den; en Mand paa Jagten trak Jollen til med en Baadshage, lyste med en Lygte ned over den, Heinrich sprang i en Fart op paa Skibet, kastede Betalingen ned i Jollen, som derefter drev bort i Nattens Mulm. Paa Jagten kom han snart til Bingen, hvor den lukkede Baad ganske rigtig laa. I et behageligt Rejseselskab sejlede han saa med denne uden videre Æventyr til Køln og gik derfra til Ronsdorf, hvor han kom 2den Pintsedag.

Han fandt Christine endnu levende, men saa syg, at hun talte i Vildelse og stødte ham fra' sig. Lidt efter kom hun dog til Samling og var da saa jublende glad ved at se ham, at hun ved Sindsbevægelsen fik de voldsomste Krampeanfald, der varede tre Dage, i hvilken Tid Heinrich stadig vaagede over hende. Men mod al Forventning blev hun saa igjen bedre, og i de følgende fjorten Dage gik det saa meget frem med hende, at hun undertiden kunde være oven Senge.

Flere af Heyders bedste og erfarneste Venner raadede nu til, at de Forlovede skulde giftes, Heinrich havde ikke noget derimod, og saaledes blev han den 17de Juni viet til Christine, der laa til Sengs. Hr. Troost og en anden Læge overværede Vielsen, og disse foreslog nu Heinrich, at han skulde bosætte sig i Elberfeld, saa snart han var færdig med Studeringerne. Dette vilde han ogsaa gjærne, hvis han kunde se, det var Guds Vilje. Den havde han ment at se med Hensyn til sin uventede Forlovelse, ligesaa med sit bratte Giftermaal, og den vilde han helst se ved ethvert vigtigt Skridt.

Efter et kort Ophold drog Heinrich atter tilbage til Strasburg. Ved Afskeden var Christine ude af sig selv. Aftenen før fandt han hende liggende paa Knæ med foldede Hænder, stiv og maalløs; hele Natten gik hen med Sorg og Taarer; om Morgenen, da han bød hende Farvel, hang hun om hans Hals med Hulken, saa at han med en Kraftanstrengelse maatte rive sig løs. Paa syv Dage var han igjen i Strasburg.

898

Hans første Gang var hen til Goethe. Da denne saa' ham, sprang han op, faldt ham om Halsen, kyssede ham og raabte: „Er du kommet igjen, gode Jung? Hvordan har din Pige det?" Da saa Heinrich svarede: „Hun er ikke mere min Pige, hun er nu min Kone," udbrød Goethe: „Det er godt gjort; du er en excellent Fyr!" Heinrich omgikkes i den følgende Tid endnu mere end før med Goethe, og disse to samt Lenz og Lerse udgjorde nu en lille Kreds for sig, der stadig kom sammen, og hvor Heinrich, trods deres frie Tanker, følte sig vel til Mode. Men efterat Goethe d. 6te Avgust havde disputeret for den juridiske Licentiatgrad, forlod han kort efter Strasburg. Ved Afskeden fra Heinrich Jung sluttede de to et „evigt Venskab", og hvor vidt forskjellige de end vare og endnu mere bleve sidenhen, bevarede de ogsaa altid Venskabsfølelsen for hinanden. De havde gjort saadanne Indblik i hinandens Hjærter, som betinge et sandt Venskab.

Heinrich blev endnu den følgende Vinter i Strasburg; Svigerfaderen forstrakte ham med de nødvendige Penge. Christines Brødre og Søstre holdt saa meget af ham, at de for hans Skyld gjærne vilde undvære, hvad der ellers tilkom dem. Heinrich Jung forfattede nu sin latinske Afhandling uden nogens Hjælp og disputerede for Doktorgraden med megen Ære i Begyndelsen af 1772. Den fungerende Dekan erklærede, at det var længe siden,

han med saadan Glæde havde tildelt en Kandidat denne Æresbevisning, thi han havde i to Aar arbejdet mere end mange andre brugte 5—6 Aar til. Denne Ros var kun den rene Sandhed; han havde vist en forbavsende Flid og Dygtighed.

Den 24de Marts forlod Heinrich Jung Strasburg, drog først til Mannheim, hvor han overrakte sin Afhandling til Kurfyrsten af Pfalz, hvem han havde dediceret den til, og rejste saa til Køln, hvor han med Glæde blev modtaget af sin Svigerfader og et Par Svogre. Ved Ankomsten til Hjemmet fandt han Christine siddende med99

Ansigtet trykket ned mod Bordet, højt grædende. Han omfavnede og kyssede hende; derefter spurgte han, hvorfor hun nu græd. Jo, fordi hun ikke følte Kraft nok til at takke Gud for al hans Godhed. Det kunde han nok forstaa, men venligt formanede han hende til i Stedet for Sorg at lade Glæden drage ind; hele det Liv, der nu laa for dem, skulde være en stadig Tak til ham, der hidtil havde hjulpet og for Fremtiden vilde hjælpe.

De to Aar, Heinrich Jung havde tilbragt i Strasburg, vare nogle af de betydningsfuldeste i hans Liv. I dem var han bleven udviklet til en dannet Mand, havde faaet et frit Syn paa Livets Mangfoldighed og endelig vundet noget, der maa sættes overordentlig højt, men desværre saa sjældent findes: en stor Upartiskhed, der blev et Særkjende for hele hans følgende Liv. Med alt dette havde han ingenlunde lidt Skibbrud paa Troen, om han end stundom følte sig omtumlet paa de stride Vover.

6.

Læge i Elberfeld.

1772 — 1778.

Kort efter at Heinrich Jung var kommet tilbage fra Strasburg, i Maj 1772, nedsatte han sig som praktiserende Læge i Elberfeld. I denne Egn følte han sig hjemme. Alle de Steder, han havde levet, efter at han forlod Fædrehjemmet for 10 Aar siden, lige til han kom paa Universitetet, — baade Solingen, Rade vorm Walde, Krähwinkel og Ronsdorf — laa i Nærheden af Elberfeld. Han havde fra dette lange Tidsrum mange Venner trindt omkring, saa godt som alle hørende til de kristelige Folk. Nu glædede han sig til den Gjerning, han skulde begynde her som kristelig Læge. Hvor haabefuldt laa det ikke for ham at skulle virke paa én Gang til sine Med-
lOO

menneskers legemlige og aandelige Gavn; det ene maatte jo støtte det andet. Og Gud havde selv ad underlige Veje beredt ham dertil.

Elberfeld var et yndigt Sted; Byen laa saa skjønt i den nederste Ende af en herlig Dal, der næsten lignede en Have, saa tæt var den besåt med prægtige Landsteder. I disse boede de rige Kjøbmænd og de mange Fabrikanter. Det var især Lærredsfabriker, her var, men i Aaret 1772 plagedes man endnu ikke af de rygende Dampskorstene. Det var den smukkeste Aarstid, da det unge Ægtepar, den 32aarige Jung og den 23aarige Christine, flyttede ind i den beskedne Bolig, som nogle Venner havde lejet til dem lidt bag ved Hovedgaden nær ned imod Wupperfloden. Fra den lille Have var der en dejlig Udsigt mod Syd hen over Bjærgene, og gik de lidt udenfor, kunde de se opad Dalen, der paa denne Aarstid var ligesom o versnet af det hvide Lærred, som overalt blegedes paa det grønne Græs. Hertil kom den livlige Færdsel, den travle Virksomhed, baade fjærn og nær, noget der i høj Grad hører til for at glæde Menneskehjærtet, thi uden den bliver i Længden selv den skjønneste Natur tung og melankolsk.

Det nye Hjem var meget tarveligt, men havde netop deri noget vist fortryllende, som unge Ægtefolks Hjem nu til Dags saa ofte savner. Hele Bohavet bestod af et Bord, en dobbelt Seng, 6 Træstole og en Pigeseng; dertil kom et Par Fade, nogle Tallerkener og det mest nødvendige Linned. Da Lejligheden var rummelig, saa' den meget tom ud, men de vare jo unge, og Fremtidens Perspektiv viste dem naturligvis en stedse hyggeligere Bolig med stadig flere Møbler og Bekvemmeligheder. Der var noget at arbejde for, og det vare de begge opsatte paa. Pengekassen var heller ikke meget rigelig forsynet; den indeholdt ialt kun 5 Rdlr., men Fortsættelsen skulde komme med den forhaabede Praxis.

Det var altsaa et fattigt Ægtepar, Hustruen tilmed overmaade svagelig, Fremtiden yderst usikker i en By, hvor der i Forvejen var mange Læger. Men saa havdeloi

de noget, der nok kunde veje op imod dette. Begge havde en fast Tro paa Gud, begge kunde bede til ham i det rette Navn; en ærlig Vilje til at gjøre det gode manglede de ikke, og endelig holdt de af hinanden. Christine nærede alle sine Dage en glødende Kjærlighed til sin Mand; han var hendes Et og Alt, og hun kaldté ham altid „sin Engel", hvilket dengang ingenlunde lød saa sentimentalt som nu. Hendes ønske var kun at leve saa stille som muligt, afsondret fra Verden, for sin Mand.

Nu gjaldt det først og fremmest om at faa Praxis som Læge. Den første, der henvendte sig til Jung, var en Kone fra en Landsby i Omegnen, der havde en uaars Søn, som nylig havde havt Skarlagensfeber. Ved uforsigtig Behandling havde Sygdommen kastet sig paa Hjernen; nu havde han i nogen Tid ligget uden Bevidsthed og Følelse, ja uden Bevægelse, undtagen at hans højre Arm uafladelig gik konvulsivisk frem og tilbage som et Pendul. De havde prøvet forskjellige Læger uden Nytte; kun Drengens Liv var med Besvær holdt vedlige. Det var ingen let Begyndelse for Jung, men et Forsøg maatte gjøres. Han vandrede ud til Landsbyen, medens han uafladelig bad Gud om Vejledning og Velsignelse; han saa' Drengen og gik hjem igjen, idet han sagde til Moderen, at hun om en Time kunde komme og hente Medicin hos ham. Paa Hjemvejen faldt det ham ind at prøve Dippels animalske Olie, som var bleven berømmet som et godt Middel mod Krampe, og han medgav altsaa Konen en Flaske heraf. Et Par Timer efter blev han atter kaldet ud til Patienten; ved sin Ankomst fandt han til sin største Forbavselse Drengen siddende op i Sengen, munter og vel til Mode, Armen var kommet i Ro. Huset var fuldt af Folk, der saa' paa Jung med Beundring, som var han en Engel fra Himlen; Medicinen havde strax virket. Med uendelige Taksigelser af Familien kunde han saaledes glad vende hjem, vel vidende, hvem han skyldte det lykkelige Udfald af sin første Kur.102

Rygtet herom udbredte sig snart, og mange ansaa' ham næsten for en Mirakeldoktor. Praxis strømmede ind paa ham. Man bragte mange Patienter til ham, som vare fuldstændig uhelbredelige, og da han heller ikke kunde gjøre noget ved dem, tog det stærke Tilløb igjen hurtig af; men han erhvervede sig dog nu en saadan Stilling, at han kunde slaa sig igjennem. Han havde stadig nok at bestille, og hans Kure vare ofte meget heldige; dog gik det altid bedst, naar han havde med Fattige og Smaa-folk at, gjøre, thi da følte han sig ret paa sin Hylde som Velgjører. Blev han derimod kaldet til finere Folk, hvor han følte de kritiske Øjne, mislykkedes det tidt. Han var for ærlig til at betjene sig af, hvad han kaldte „det finere og vel nok tilladelige Charlatanen", som de praktiske Læger, der vilde tjene Penge, brugte. Naar han samvittighedsfuldt havde undersøgt Sygdommen, lagde han en bestemt Plan for Behandlingen og fulgte saa den ihærdig; mislykkedes den, var han slaaet af Marken og tilstod det. Men idet han derved idelig kom til at føie sine -Mangler, dreves han uophørlig fremad til at studere videre, idet han mente, at man maatte kunne naa' til Sikkerhed i Behandlingen af Sygdomme. Imidlertid førte denne hans samvittighedsfulde Ihærdighed efterhaanden til, at han ikke blot kom til at tvivle om sit Kald til at være Læge, men ogsaa om Lægekunsten i det hele.

En Kjendsgjerning er det dog, at Heinrich Jung de Aar, han tilbragte i Elberfeld, virkede til stor Velsignelse blandt Smaafolk, fordi han baade var troende Kristen og menneskekjærlig Læge. Han har paa sine ældre Dage fortalt os en lille Begivenhed fra den første Tid paa dette Sted, som sætter os ret levende ind i Forholdene. En Dag, da han sad i sit Værelse og studerede, hørte han noget humpe op ad Trappen; en Mand med et Træben traadte ind af Døren. Det var en fattig, men ordentlig klædt Mand med et i Sandhed apostolisk Aasyn; Fromhed og Ærlighed lyste ud af det. Han bad, om Jung ikke vilde følge med ham til en syg Kvinde, og han var strax103

rede. De kom til et lille Hus udenfor Byen, som tilhørte Manden — Langenborn var hans Navn —; her laa Patienten, en middelaldrende Kvinde, med et forfærdelig sygt Ben. Skinnebenet var blottet for Kjød lige fra Knæet til Fodleddet, Læggen havde løsnet sig og hang kun ved Huden og et Par Muskler sammen med Benet; man kunde lægge hele Forarmen ind i det uhyre Saar. Jung flk nu at høre, hvorledes det var gaaet til. Hun havde en Snes Aar tjent hos en rig Mand, da hun pludselig fik en Svulst paa det ene Ben, og eftersom hun stadig maatte passe sit Arbejde, blev det værre og værre; en Kvaksalver, hun henvendte sig til, brugte et Pulver, som aad

Kjødet bort, og den stakkels Pige blev, meget imod sin Vilje, nødt til at holde Sengen. Hendes Herre var haard og ubarmhjærtig og forlangte, at hun skulde forlade hans Hus. Da fik Manden med Træbenet, Langenborn, Nys om Sagen, og hurtig indfandt han sig med et Par Karle, som bar den syge hjem til hans Hytte. Her var baade daarlig Plads og Raad, men Hjærterummet skaffede ogsaa Husrum. Langenborn havde Kone og to voxne Døtre; Ægteparret havde deres Seng i Stuen, Døtrene deres i et lille Kammer. Nu blev den syge anbragt i den bedste Seng, nemlig i Stuen, Døtrene laa paa Gulvet paa Straa i samme Rum for stadig at kunne være ved Haanden, Forældrene laa i det lille Kammer. Og saaledes havde disse fattige Mennesker, der kun havde det nødtørftigste fra Haanden og i Munden, plejet den syge, som de i Forvejen intet kjendte til. Manden ernærede sig véd en lille Maskine til at låve Snørebaand.

Da Jung havde undersøgt det daarlige Ben, fik han dem alle sat i Virksomhed, én med at samle Urter, nogle med at pille Charpi, én maatte hente Honning, og da alt var tilberedt, blev Saarets Hulhed fyldt med Charpi, der var dyppet i Urte- og Honningsaft, hvorefter Benet blev indbundet. I Løbet af en Maaned kom Pigen sig og kunde atter tage ud at tjene. Men Langenborn blev en af Jungs bedste Venner. Da de senere skiltes, gav den104

fromme Mand ham det Ord med paa Livets Vej: „Tragter ikke efter de høje Ting, men holder eder til det ringe!" ')

Dette var altsaa en troende Ven og dem havde Jung mange af, men forøvrigt var hans Forhold til de tidligere kristelige Venner, som han med ét Ord benævner „Pietisterne", ingenlunde saaledes som han havde ventet det. I den lange Aarrække, han før havde tilbragt paa denne Egn, havde han staaet i et nært og stadigt Samkvem med dem, og det var heller ikke ganske afbrudt under Opholdet i Strasburg. Men nu blev det lige fra Begyndelsen anderledes. Naar de før havde omfavnet og kysset ham og kaldt ham Broder, saa holdt de sig nu i Afstand, bukkede og hilste ham høfligt. Det kom af, at han var bleven dem for verdslig i flere Henseender. For det første ståk hans Ydre dem slemt i øjnene; han gik med Haarpung og med Krave og Manchetter, hvilket var dem det rene babelske Væsen. Pietismen i hine Egne var i udvortes Henseende langt mere yderliggaaende end f. Ex. Pietismen i Danmark. Den var mere praktisk-social, som det i det hele ligger i Befolkningens Karakter.2) Man afsondrede sig saa meget som muligt fra de almindelige Verdensbørn; Klædedragt og Levemaade spillede derfor en stor Rolle. Man holdt sammen i tætsluttede Kredse. Og det var et andet Anstød ved Jung, at han kunde omgaas ogsaa med andre Folk og finde noget godt hos dem. De mente i det hele taget, at han var bleven et Stykke af en Verdensmand.

Denne friere Holdning hos Jung var jo nærmest et Udslag af hans Ophold i Strasburg; han selv var fuldstændig klar over sin Stilling. Han svigtede ikke det virkelig kristelige, men han satte sig imod Udvortesheden. Ofte forsøgte man at drage ham bestemt over paa den pietistiske Side og faa ham til at overvære deres Forsamlinger,

>) Jung-Stilling: Erzählungen i, Schr. 12 Bd. s) Rudelbach: Christi. Biographie 1, S. 496.105

men han svarede da, at han havde længe nok snakket om Pligterne, nu vilde han tie og udøve dem.') Han havde faaet øjet skærpet for Pietismens Misligheder og skriver derom: „Jeg tilstaar gjærne, at de retskafneste Mennesker og bedste Kristne findes blandt dem, men de fordærve alt det gode ved deres Dømmesyge; hvem der ikke ganske er af samme Mening som de og ikke taler og fornemmer om Religionen ligesom de, han regnes for intet og anses for uigjenfødt." Mange af disse Folk bleve nu hans Modstandere og bagtalte ham ved Lejlighed. Dog havde han ogsaa Venner i ægte kristelig Betydning. Men med hans bløde Hjærte vakte de brudte Forhold ham megen Sorg.

Hertil kom nu ogsaa Vanskeligheder ved Udkommet. Til Dels var det Jungs egen Skyld, thi han forstod ikke godt at omgaas med Penge og indlod sig ofte letsindigt paa Udgifter, naar der var Bøger eller andet, han flk Lyst til; men en stor Del kom ogsaa af hans Godmodighed, idet han ofte tog Apothekersager, som han hjalp Fattige med, paa sin Regning. Og da hans Praxis for største Delen angik saadanne Folk, fik han i mange Tilfælde slet ingen Betaling. Ved Udløbet af det første Aar var han allerede kommen i nogle Hundrede Dalers Gjæld, hvilket dengang vilde sige mere end nu. Det var almindelig Brug i Elberfeld, at man kun opgjorde Regnskaberne ved Nytaar, men medens han maatte betale sine Regninger hos de Handlende, kunde han ofte ikke faa sine

Fordringer, der vare fordelte i smaa Portioner paa mange Hænder, inddrevne. Uagtet de unge Ægtefolk levede meget tarveligt, og Christine særlig havde smaa Fordringer til Livet, gik det dog fra Aar til Aar ned ad Bakke.

Undertiden var der en ligefrem trykkende Nød paa Færde, saa at der fattedes Penge til de nødvendigste Udgifter, men naar Heinrich Jung da i Bønnen tyede til

*) Häusliches Leben. Schr. i, S. 297.io6

Vorherre, bleve de altid hjulpne. En Dag kom den Mand, der bragte dem Kul, som sædvanlig kjørende med sit lille Vognlæs og holdt for Døren. De kunde ikke undvære Kullene, som dér i Byen er det eneste Brændsel, men Jung havde ingen Penge, og der skulde betales kontant. Altsaa tiggede han Vorherre om Hjælp. Manden havde læsset Kullene af og vaskede sine Hænder for at tage imod Pengene; Heinrichs Hjærte bankede stærkt af Sindsbevægelse. I det samme traadte en Mand og en Kone fra en nærliggende Landsby ind af Døren; Jung havde nylig behandlet denne Mand i en svær Sygdom og ventede ikke Betaling før paa sædvanlig Maade efter Nytaar. Manden var nu kommet i Tanker om, da han netop gik forbi Døren, at han ligesaa godt kunde afgjøre sin Regning strax, eftersom han havde Penge paa Lommen. Det var 10 Rdlr., og Heinrich var mere end hjulpen. Men saadanne Exempler paa Bønhørelse havde han jævnlig, og han følte nu ligesom i Strasburg, at det var nødvendigt for hans Tro saaledes at holdes i stadig Afhængighed af Gud.

En anden Prøvelse var Christines Svagelighed. Hun havde ofte hysteriske Anfald med voldsomme Krampetrækninger, og undertiden skreg hun, saa man kunde høre det flere Huse bort. Naar sligt forenede sig med trykkende Næringssorger, kostede det Kamp at holde Modet oppe. En Aften var det rent galt. Christine var syg og • svag, og da Jung maatte forlade hende hele den følgende Dag paa en Rejse i Praxis, havde han sendt Pigen hen at kjøbe en Flaske Vin til hende. Pigen blev flere Timer borte, hvorfor Jung skjændte paa hende, da hun kom hjem. Hun gik ned i Kjøkkenet uden at sige noget, men et øjeblik efter hørte han hende skrige med en underlig hæs og uartikuleret Stemme. Han løb da derned og saa' Pigen staa med flyvende Haar, skrigende som en vanvittig, med fordrejet Ansigt og Fraaden ud af Munden. Da han derpaa greb fat i hende og tiltalte hende, blev hun rent rasende, hvinede og slog fra sig, indtil hun107

endelig styrtede om i Krampe. I samme øjeblik hørte den ulykkelige Mand frygtelige Skrig oppe fra, og da han nu ilede op, fandt han Christine ligeledes som vanvittig kastende Puder og Dyner ud af Sengen, rodende om i Halmen, der laa i Bunden, indtil Krampen endelig tog hende i den Grad, at hendes Hoved bøjedes bagover i en fuldstændig unaturlig Stilling. Da styrtede Jung ind til de nærmeste Venner og bad dem komme sig til Hjælp; det gjorde de da ogsaa, flk først Pigen bragt i Seng, senere ogsaa Christine. Men denne laa nu bevidstløs hen, og man forstaar, hvor tungt Heinrich Jungs Hjærte maatte være, da han om Morgenen red ud i sit Embedskald. Det var en svær Byrde, han havde faaet i den hysteriske Hustru, som jo endog smittede sine Omgivelser, thi det var vel nok derved, at Pigen ogsaa blev det.

Saaledes var der store Skygger paa Jungs Vej her i Elberfeld, men det var dog ingenlunde lutter Skygge; Vorherre sendte ogsaa Lys og Glæde. Dertil hørte Bekjendtskabet med begge de bekjendte Brødre Jacobi. Den ældre, netop jævnaldrende med Jung, hed Johan Georg og var Kanonikus i Halberstadt, men forøvrigt Digter, den anden, Fritz, tre Aar yngre, var kurfyrstelig Raadsherre i Düsseldorf og senere berømt som filosofisk og æsthetisk Forfatter. Begge vare livlige og elskværdige unge Mænd med Hjærtet paa det rette Sted og begejstrede for alt godt og skjønt; derhos vare de rige og fornemme. Det var i Efteraaret 1772, at de en Dag kom til Elberfeld, og da en Ven af Jung, Lægen Dinkler, gav dem en fordelagtig Skildring af denne, blev der sendt Bud efter ham. Jung tilbragte en saa fornøjelig Aften sammen med de aandfulde unge Mænd, at det var ham som en Opfriskning af de glade Timer i Strasburg sammen med Goethe og de andre Venner dér. Skjøndt de i Samfundsstilling og efter Fødselen stod højt over ham, behandlede de ham som Ligemand og syntes saa godt om ham, at de ved Afskeden omfavnede og kyssede ham. „Deresjp8

Hjærter flød sammen og de holdt Sjælssamtaler, som ikke alle forstaa", siger Jung. Den næste Dag, da denne kom igjen, medbragte han efter et af dem udtalt ønske en Afskrift af nogle Optegnelser om sit Liv, som han havde sendt til de skjønne Videnskabers Selskab i Strasburg. Han læste det op, og de vare henrykte. Efiter deres

Opfordring skrev han kort efter en østerlandsk Fortælling, som blev trykt i „Der deutsche Merkur".1)

Det følgende Aar var i flere Henseender vigtigt for Jung. Christine fødte en Datter og overlevede det uagtet sin Svaghed. Af stor Betydning for hans Fremtid blev det, at han lykkeligt opererede en ung Kone for den graa Stær. Han havde lært denne Operation i Strasburg, men da den er saa vanskelig, havde han hidtil ikke turdet indlade sig derpaa. Da Konen kom til ham, afviste han først hendes Anmodning, idet han sagde, at Operationen let kunde mislykkes, og da var hun haabløs blind. Hun trængte imidlertid ind paa ham og raabte: „Hr. Doktor! De maa gjøre det. Gud har kaldet dem til at hjælpe de nødlidende; De kan operere for Stær, jeg vil være den første, jeg vil godt vove det, og hvis De ikke hjælper mig, anklager jeg Dem paa den yderste Dag!" Det var en pinlig Stilling for Jung, thi al Operation havde han Ulyst til; han var for følsom og tillige for ængstelig samvittighedsfuld til at kunne tage det med Ro. Han svarede hende hverken Ja eller Nej, men fjærnede sig.

Den blinde Kone opgav dog ikke Sagen, men henvendte sig til sin Præst, den ædle opofrende Theodor Müller2), og denne skrev nu et saa indtrængende Brev til Jung, at han ikke længere turde undslaa sig. Hans Venner Lægerne Dinkler og Troost tilskyndede ham paa det kraftigste, og den første lovede at staa ham bi. Saa skete da Operationen, og skjøndt den paa Grund af Jungs Sindsbevægelse blev udført „ynkelig daarligt", som han

') Om Brødrene Jacobi se min: Math. Claudius S. 169 ff. 3) Præst i Wichlinghausen, hvor Konen boede'.109

selv fortæller paa sine gamle Dage, og Regnbuehinden blev skaaret i Stykker, saa lykkedes den dog. Da Stærlinsen faldt ud, raabte Konen: „O, Hr. Doktor, jeg kan se Deres Ansigt, jeg kan se det sorte i Deres øjne." øjet kom sig, og nogle Uger efter opererede Jung det andet øje med betydelig større Sikkerhed.

Denne Begivenhed var en af de vigtigste og lykkeligste i Jungs Liv. Der gik Ry om det, flere Blinde kom til ham,, og han opererede dem med Held. Han kom derved ind paa en ny Virksomhed, som bragte ham mange Glæder — ogsaa nogle Skuffelser, thi altid lykkedes det naturligvis ikke — og som gjorde ham berømt. I Tidens Løb blev han herved en Velgjører for utallige Mennesker, som vi siden ville se. Men med Rette betragtede han det som en særegen Guds Styrelse, at han kom ind paa dette; han blev nødet dertil imod sin Vilje. Saaledes føres vi ofte til det bedste i vort Liv ikke efter vore egne Tanker og Beregninger, men lige imod dem!

Nogen Tid efter indtraf atter en vigtig Begivenhed for Jung. En rig Mands Hustru i Elberfeld var kommet i Barselseng, men laa hen i to Døgn uden at kunne føde. Jung blev hentet, og ved en nøjagtig Undersøgelse fandt han, at Barnet umulig kunde fødes levende og derfor maatte ofres for at redde Moderens Liv. Dette skete altsaa, og Moderen kom sig snart. Men det skete ikke uden megen Pine for Jung, og ved denne og andre Fødselsbegiven-heder blev 'han saa nervøs, at han endnu mange Aar efter fo'r op med Forskrækkelse og Hjærtebanken, naar nogen bankede paa Døren om Natten, da han saa bildte sig ind at skulle hentes ud i Barselnød. Imidlertid forøgede denne Begivenhed det gode Omdømme om Jung, og mange indsaa', at han maatte være en dygtig Mand, men hans Modstandere vare heller ikke uvirksomme, hvilket han snart kom til at mærke. Tre Uger efter flk han nemlig Befaling fra Medicinal-Kollegiet i Düsseldorf om foreløbig at afholde sig fra al Fødselshjælp og dernæst110

at indfinde sig for at examineres i dette Fag. Da han saa kom til Düsseldorf, blev han modtaget af en af Medicinalraaderne med de smukke Ord: „Jeg hører, De stikker ogsaa øjnene ud paa Folk!" — „Nej," svarede han, „men jeg har lykkelig opereret flere for Stær." — „Det er ikke sandt," brummede Raaden, „dér lyver De!" Da Blev Heinrich Jung vred, hans øjne lynede, han beraabte sig paa Vidner og gjorde Fordring paa at behandles med Agtelse, da han altid søgte at opfylde sine Pligter. Men Raaden lo ham lige op i øjnene og sagde: „Er det at opfylde sine Pligter, naar man dræber Børn?" Ved disse Ord følte Jung sig ramt paa sit ømmeste Sted, han stammede nogle Ord, men sank derefter om paa en Stol, idet Taarerne brød frem ved Tanken om hans elendige Stilling; thi han var aabenbart meget afhængig af disse Menneskers Dom. Saa gik han sin Vej, spaserede længe paa Byens Vold for at samle sig og besøgte derefter sin nye Ven Fritz Jacobi i Pempelfort lige udenfor Byen. Hvilken Modsætning var det ikke midt i denne pinlige Stilling at komme til Jacobis yndige og rige Landsted, i hans Families Skjød, hvor Velvilje, Spøg, aandelige Samtaler og let Konversation slog ham i Møde. Ak, han var vel i dette øjeblik kun lidet oplagt til alt dette, kunde meget mere have Lyst til at aabne sit Hjærte helt og holdent

for den ædle Ven og fortælle ham a 1 sin nærværende Nød, men en vis Undseelse holdt ham tilbage, en Følelse af, at det kunde misforstaas. Tilmed vilde han nødig, naar han skildrede sine huslige Gjenvordigheder, høre de Indvendinger, der laa saa nær: „Hvorfor giftede De Dem, inden De vidste, om De kunde leve, og hvorfor indgik De Forening med en saa svag, hysterisk Kvinde?" Altsaa tav han dermed.

Heinrich Jung maatte møde til Examen for Kollegiet, og den theoretiske Del bestod han godt nok. Derefter skulde han agere Fødselshjælper, idet han skulde forløse en Dukke ud af en Maskine, men det kunde han ikke, fordi man var saa venlig at holde fast paa Dukken, skjultUl

bag et Gardin. Man forbavses ved, at sligt kunde gaa for sig. Altsaa bestod Jung ikke Prøven, men blev sendt bort med det Skudsmaal, at han vel var nogenlunde i Theorien, men duede ikke til Praxis, hvorfor det kun i yderste Nødstilfælde blev tilstedt ham at yde Fødselshjælp. Hvor latterligt det hele end var, følte Jung sig dog med Rette højlig krænket, og han begav sig derfor samme Dag til Duisburg, hvor der var et medicinsk Fakultet. Her fik Piben en anden Lyd. Jung blev erklæret for fuldstændig uskyldig i det foreliggende Barseltilfælde, og hans Ære som Læge blev aldeles restitueret. Saaledes kunde det ske dengang. Det gode skriftlige Vidnesbyrd, som han her modtog, lod Barselkvindens Mand opslaa paa Raadhuset i Elberfeld.

Kort efter hin ærgerlige Begivenhed havde Jung den Glæde lykkelig at operere en anset Mand, en Professor i Marburg, for den graa Stær, hvilket i høj Grad forøgede hans Anseelse i den Retning. En anden Glæde havde han ved at gjense sin Fader Vilhelm Jung efter en Række Aars Forløb; denne kom efter Indbydelse til Elberfeld, fik den kjærligste Modtagelse og tilbragte otte Dage dér. Han kunde ikke noksom undre sig over den store Lykke, hans Søn havde gjort, og denne vilde ikke rive ham ud af Illusionen, skjøndt der jo var saa meget tvivlsomt ved den Lykke.

En morsom og opmuntrende Hændelse indtraf kort efiter. En tidlig Morgenstund blev Jung kaldet hen paa en Gjæstgivergaard til en fremmed Patient. Han traf denne i Sengen med et tykt Klæde om Halsen, Hovedet indhyllet; den Fremmede strakte Haanden ud af Sengen og sagde med en svag, rusten Stemme: „Hr. Doktor, føl min Puls, jeg er meget syg og svag." Jung følte, men Pulsen slog fortræffeligt, og han sagde da: „Jeg mærker ingen Sygdom, Pulsen er god." I samme øjeblik fo'r den Fremmede ud af Sengen, rev Tørklæderne af sig og omfavnede Jung med Latter. Det var Goethe, som denne Sommer 1774 tumlede sig paa Rejser; han112

havde nylig været med Lavater i Ems, derefter hos Jacobi i Düsseldorf og vilde nu se til sin gamle Ven Jung. Der blev nu stor Glæde, Goethe spiste til Middag hos Jung og Christine og besaa' bagefter Elberfelds Herligheder. En anden Digter Vilhelm Heinse, som en Tid havde været i Besøg hos Jacobi, var ogsaa kommet hertil. Jung kjendte denne unge Mand, men yndede ikke hans Selskab, da han var en Spotter af Kristendommen og skrev letfærdige Bøger, som rigtignok ikke manglede Vidl). Lidt efter ankom ogsaa begge Brødrene Jacobi med Lavater, den berømte Præst fra Zürich, Rektor Hasenkamp fra Duisburg, en filosofisk Tænker, og Dr. Collen-busch fra Wichlinghausen, en theologisk Læge, der havde uddannet sig en egen kristelig Religion2). Alle disse tog ind til en bekjendt Kjøbmand; Goethe, Heinse og Jung, som fik Underretning derom, skyndte sig derhen. Det var et mærkeligt Selskab, der nu samlede sig om Kjøb-mandens aflange Spisebord, og Jung, som i høj Grad var optaget af det hele, har givet en meget levende Skildring af det Indtryk, denne Kreds gjorde paa ham.

Først sad der en ældre Mand af from, mystisk Retning, Discipel af Tersteegen. Han havde et rundt Ansigt, rund Paryk, sorte Klæder; hans Væsen var mildt og venligt, han vejede alle sine Ord paa Guldvægt, men han syntes urolig ved at være kommet i et saa blandet Selskab, og af og til lod han et lille Formaningsord falde. Det var for at være sammen med Lavater, at han var kommet her. Ved hans Side sad Fritz Jacobi, en fin Verdensmand, slank og smuk med dejlige blaa øjne;

') Heinse var født 1749, døde 1803. Mest bekjendt er hans Kunstnerroman: „Ardinghello", hvori ret aandfulde, æsthetiske og filosofiske Bemærkninger ere indflettede i den forøvrigt temmelig frivole Bog.

') Ifølge denne havde Kristus som Menneske i den Grad affført sig alle guddommelige Egenskaber, at han endog havde Tilbøjelighed til Synd, som han maatte bekæmpe. Hasenkamp var af samme Mening. En hel Retning

dannede sig efter Collenbusch.113

han sprudlede af Liv og Følelse. Efter ham fulgte Broderen Georg i en broget Sommerdragt; sin graa Hat havde han kastet hen i Vinduet. Han var mindre livlig, mere blid og forekommende og gjorde Indtryk af at være en rigtig Menneskeven. Den næste var Værten, med'en kulsort Paryk og Haarpung, brun Slobrok med grønt Bælte; han talte lidet, men hørte godt efter, og hans skarpe trekantede Ansigt forenede Due-Enfoldighed med en god Portion Slangekløgt. Saa kom Lavater, dengang knap 33 Aar, en overordentlig tiltalende Skikkelse, høj og slank, stor Næse, med et Udtryk i Ansigtet, som hans Venner lignede ved Apostelen Johannes'. Han var overordentlig livlig, kjærlig og veltalende; man hørte strax paa Udtalen, at han var Schweizer. Uagtet 'han indgjød Ærefrygt og var meget præstelig, var al Stivhed ham fjærn; han var fuld af Vid og Lune. Paa denne Tid drev han især sine fysiognomiske Studier, og han medførte derfor en dygtig Tegner paa denne Rejse.

Efter Lavater fulgte saa Hasenkamp, en mager, noget bøjet, hektisk Mand med et langt Ansigt; han talte langsomt og med Eftertænksomhed. „Hans Aand," siger Jung, „søgte altid efter Luft og var i sit Hylster ængstelig efter at finde Sandhed, indtil den fik sprængt Hylsteret og med et lydeligt Hallelujah fløj op mod Lysets og Sandhedens Kilde." Collenbuschs Ansigt var saaledes, at det gjorde hele Lavaters Fysiognomik til Skamme; hans Aand var betydelig, men hans Ansigt meget dagligdags1). Han var stærkt koparret, havde syge, næsten blinde Øjne, og hans Væsen var yderst høfligt og beskedent. Ved Siden af ham sad Heinse, en lille, skjævhovedet Fyr paa 25 Aar, med klart Blik og satirisk Mund; han var en tavs Iagttager af de andre. Derefter fulgte en ung, brav Kjøbmand, saa kom Heinrich Jung, hvis daglige Kummer for øjeblikket var trængt tilbage ved det gode Selskab; han var livlig og følte Trang til at oplade sit

') Ligesom Klopstocks.

8114

Hjærte. Det smigrede ham at være optaget i Kredsen af saadanne Skjønaander sorri nogle af dem, der her vare til Stede; Folk af ringe Udspring føie altid særligt Behag derved. Endnu et Par ubetydeligere Størrelser sad ved Bordet, men Goethe, den 25aarige smukke unge Mand, der allerede havde et stort Navn efter sin Götz og Werther, havde ingen Ro til at blive ved Bordet. Han dansede omkring, var alle Vegne, skar Ansigter og morede sig kosteligt over hele det blandede Selskab. Elberfelderne troede næsten, at han var forstyrret i Hovedet. Jung og de andre, som kjendte Goethe bedre, vare nærved at briste af Latter, naar de gode Borgere betragtede ham med et medlidende Blik, og han igjen saa' paa dem med sit store funklende øje.

Efter Bordet spaserede nogle af Selskabet en Tur udenfor Byen, og her lærte Jung rigtig Lavater at kjende; de talte uafbrudt med hinanden og bleve fra den Stund Hj ærtens Venner. De vare nu forbundne for hele Livet. Jungs Portræt blev optaget i Lavaters Fysiognomik.

Den følgende Dag vare de alle igjen spredte fra hinanden, men Goethe fik ved Afskeden Jungs Optegnelser om sit Barndoms- og Ungdomsliv med. Det hele Møde var som en klar Lysstraale i Jungs triste Tilværelse; hvor gjorde det ham ikke godt at føie sig optaget i det unge Tydsklands ypperste Selskab! Det var en Blanding af Forfængelighed og den berettigede Higen efter at blive til noget godt og helst stort i Livet. Men af alle disse Aander følte han sig mest i aandelig Forstaaelse med Lavater og Fritz Jacobi, maaske mest med denne sidste efter sit egentlige Grundvæsen. Goethe var han vidt forskjellig fra; ham beundrede han og havde ikke lidt forelsket sig i ham. Den unge Digter besad en overordentlig Lethed i Omgangen, en Smidighed i hele sin Fremtræden, en Nobelhed i sit Ydre, altsammen noget, som Landsbybarnet tidt med Smerte savnede hos sig selv. Goethe havde for sit Vedkommende faaet det samme gode Indtryk af Jung som tidligere. Han skriver115

om denne, „at han bestandig havde Troen paa Gud og Troskaben mod Menneskene som sit kostelige Følge".1)

Jung vedligeholdt Forbindelsen med Jacobi, idet han af og til kom til Düsseldorf, der laa saa nær. Engang da han var der, kom Talen paa gamle tydske Folkesange, som man nu sværmede for, og begge Brødrene Jacobi vilde gjærne have saa mange som muligt af dem; Jung maatte lære dem nogle, som han kjendte fra sin Barndom. Da han om Aftenen trak sig tilbage til sit Værelse, digtede han en meget smuk Romance: Es leuchten drei Stevne

über ein Königes Haus. Om Morgenen ved Frokosten sagde han, at han havde opskrevet én Folkesang til, som han kunde huske, og rakte dem sit Digt. De læste den flere Gange igjennem og vare henrykte; derefter begyndte de at undersøge den kritisk for at opdage, hvilket Aarhundrede den vel kunde stamme fra. Jung lod dem roligt undersøge. Da han endelig fortalte, at den var splinterny og lavet af ham selv, blev der naturligvis stor Forbavselse og megen Munterhed.2) Han satte siden baade denne og flere lignende Sange ind i Historien om sit Barndomsliv.

Lige i Begyndelsen af 1775 kom der en Opfordring til Jung fra en anset Mand i Frankfurt, en Overhofmester Lersner, der havde hørt om hans heldige øjenoperationer, om at hjælpe ham, der havde den graa Stær. Han bød ham 1000 Gylden for at tage til Frankfurt og operere ham, hvilken Sum vilde blive ham betalt, enten det lykkedes eller ikke. Et saadant Tilbud turde Jung, der sad saa daarligt i det, ikke afslaa, skjøndt hans Ven Præsten Müller fraraadede ham det. Altsaa begav han sig paa denne længere Rejse til Hest med en Vejviser-. Det blev en meget besværlig Tur i øsende Regn og ingenlunde uden Fare, da der var Oversvømmelser mange Steder; i en Dal, der lignede en Flod, red han, trods

J) Aus meinem Leben, 3 B. S. 130.

3) Briefe an Fouqué, S. 174. Sangen staar i Stillings Jugend, Schr. 1,57.116

Folks Advarsel, igjennem Bølgerne og kom vel fra det. Derefter gik Vejen gjennem hans Fædrene-Egn, som han saalænge ikke havde set, og det blev et helt Triumftog. Han kom først til sin Onkel Johan, hvor Faderen Vilhelm ogsaa var til Stede. Onkelen modtog ham med de Ord: „Vær velsignet, kjære Hr. Fætter! Vor Glæde over at se Dem ved Deres ønskers Maal er ubeskrivelig stor; De er med Berømmelse steget op paa Ærens Trin og er vor Families Stolthed!" Folk i Landsbyen vare strømmede sammen for at se dette Vidunder, denne fordums fattige Skrædder og Skolemester, som nu var en berømt Læge, der hentedes saa langvejs bort; og de hilste paa ham med den dybeste Ærbødighed. Derefter drog han, ledsaget af Faderen, videre til dennes Hjem i Kredenbach. Hér vare Mænd og Ynglinge gaaede ham en Mil i Møde og ledsagede ham nu i Flok. Ankommen til Landsbyen, fandt han alle de andre Beboere paa Gaden, og lydelige Vel-komstraab lød ham i Møde; han var rørt til Taarer. Stedmoderens Modtagelse var kjølig, men desto hjærte-ligere var Fasternes, gamle Eberhards Døtres, der vare komne hertil med deres Børn. Hele Huset var stadig fuldt af Mennesker, der vilden se ham og høre et Ord af ham; der var ikke at tænke paa Ro. Derfor skyndte han sig at ride bort igjen den næste Morgen, medens hele Byens Farvel lød om ham. Faderen løb efter ham, greb hans Haand endnu en Gang og stammede med Taarer: „Den almægtige velsigne dig!"

Men midt i alt dette lyse og opmuntrende, der maatte kvæge Heinrich Jungs Hjærte, steg der tunge, nagende Tanker op i ham. Det burde ikke have været saa, men saaledes var han nu engang. Æren var han ingenlunde ufølsom for, med Tak saa' han ogsaa op til sin himmelske Fader, men Lykken, hvor var den? Ak, han følte sig netop inderlig ulykkelig paa Grund af sin mislige Stilling. En svag Hustru, nu to Børn og betynget af Gjæld, saa han ikke vidste, hvornaar Kreditorerne vilde drive ham fra Hus og Hjem. Og saa en usikker Rejse, som kunde117

aldeles mislykkes! Bekymring var en af hans Livs værste Fjender.

I Frankfurt boede han hos Goethes Forældre. Han opererede Hr. Lersner, og Operationen gik lykkeligt, skjøndt den var vanskelig. Rygtet herom fløj gjennem hele Staden, og Lykønskninger strømmede ind. Andre øjenpatienter søgte til Jung og bleve hjulpne. Han følte sig nu saa lettet og glad som ingensinde; han tænkte paa at nedsætte sig i den store By, hvor han kunde vente en ganske anderledes Praxis end i Elberfeld. Blandt dem, han opererede, var en Rabbi, som boede i den bekjendte, af Baggesen saa glimrende beskrevne Jødegade. Dette førte igjen til, at en gammel, blind Tiggerjøde opsøgte ham hos Goethes; ledet af en Dreng kom han og bønfaldt Jung om at hjælpe ham. Denne blev rørt, flk ham med Nød og næppe indkvarteret paa Jødehospitalet, men det viste sig, at Staklen var yderst bange for Operationen. Jung brugte da List; han sagde, at han først maatte undersøge og gnide hans øjne, for at han senere virkelig kunde opereres. Manden troede det, spærrede øjnene godt op, og Jung skar da Stærlinsen ud af det ene. Da raabte Jøden: „Jeg tror, Herren har opereret mig! O Gud, jeg ser, jeg ser alting! Joel, Joel (det var Drengen), kys hans Fødder!" Det vilde Jung dog ikke tillade. „Nej, nej,"

raabte nu Jøden, „om jeg saa havde Millioner øjne, lod jeg mig gjærne operere paa dem alle og gav en Krone for hvert!" Ved sin Bortgang takkede og priste han Gud og den vidunderlige Mand. Langsomt gik han ned gjennem den lange Gade og raabte uafladelig: „Ol Folk, tak Gud for mig! Jeg var blind og er bleven seende! Gud lade Doktoren leve længe, at han kan hjælpe mange Blinde!" Baade Sælgere og Kjøbere kom ud af Butikerne og hørte med Deltagelse paa ham, og det regnede med Skillinger til den lykkelige Mand.

Det var en sand Glæde for Jung saaledes at kunne hjælpe fattige Folk, og denne var ikke den eneste. Men118

en stor Sorg blev det for ham, at Hr. Lersner, den Mand, for hvis Skyld hele Rejsen var sket, ikke blev helbredet. Han fik Betændelse i øjnene, ingen Midler hjalp, og han mistede Synet for stedse. Hvor var Jung dog ulykkelig, ja nærved Fortvivlelse! Det var jo ogsaa et stort Slag for ham. Tilliden tabte sig snart, thi det rygtedes strax i Byen; alle de lyse Forhaabninger svandt, og hvorledes kunde han tage imod de 1000 Gylden, som han dog paa ingen Maade kunde undvære? De bitreste Selvbebrejdelser stormede ind paa ham; han havde ikke været forsigtig nok; han var et letsindigt Menneske; Gud havde straffet ham for hans mange og store Fejl! Forgjæves søgte Goethe og dennes Forældre at trøste ham, det hjalp ikke. „Vi spillede," siger Goethe, „Jobs ulystelige Drama fra Begyndelse til Ende; den gode Mand overtog selv de skjændende Venners Rolle!" Noget lettede det, at Lersner selv trøstede Jung med, at det saaledes var Guds Vilje. Denne modtog de 1000 Gylden med et tungt Hjærte og halv modstræbende; aldrig havde han følt sin Fattigdom pinligere.

Saa bød han Frankfurt Farvel og skiltes fra Goethe. Denne havde inderlig ondt af ham, men kritiserede dog noget i hans Væsen. Det behagede ikke Goethe, at Jung troede paa, at Gud greb ind i alt ganske umiddelbart, at alle Førelser „hørte med til hans Pædagogik". Og han samstemmede vistnok i, hvad en Mand sagde om Jung: „Hvis jeg stod mig saa godt med Gud som han, saa vilde jeg ikke bede det højeste Væsen om Penge, men om Visdom og gode Raad, at jeg ikke skulde gjøre saa mange dumme Streger, der koste Penge og drage ynkelige Gjældsaar efter sig." Der kunde vel være noget sandt heri, men det var dog talt af en ganske anden Aand. >)

Saaledes endte denne Rejse, der var begyndt saa glædelig, paa en højst bedrøvelig Maade, og Heinrich

') Goethe: Aus meinem Leben, 3 B. S. 165 ff.119

Jung var kommet endnu dybere ind i Trængslernes Smelteovn end før. Ved sin Hjemkomst erfarede han, at en stor Del af hans Praxis var tabt for ham ved hans lange Fraværelse og ved det uheldige Udfald, som hurtig var rygtedes. De 1000 Gylden gik til at betale noget af den værste Gjæld, men bitre Næringssorger indfandt sig strax igjen, og selv Svigerfaderen Heyder gjorde ham Bebrejdelser, fordi han var en daarlig Husholder. Midt i alt dette gjorde han en ny Rejse til Frankfurt for at undersøge, om der ikke skulde aabne sig Mulighed for, at Hr. Lersner kunde faa Synet, men det blev ikke til noget. Han saa' ved denne Lejlighed Goethe for sidste Gang i mange, mange Aar; som bekjendt kom denne til Weimar, ved dette Tidspunkt og blev fra nu af fastknyttet til dette Sted.

Medens Jung var i Frankfurt, faldt et Skrift af den rationalistiske Forfatter Nicolai ham i Hænde. Bogen hed: „Hr. Magister Sebaldus Nothankers Liv og Meninger", og Tendensen med den var at fremstille alle Rationalister som ædle, højsindede Mennesker, alle Bibeltroende derimod enten som Faarehoveder eller Kjæltringer.') Bogens Helt, Pastor Sebaldus, bliver afsat fra sit Embede, fordi han nægter Helvedstraffenés Evighed. Nødlidende kommer han til Berlin; her hører han i en fuldproppet Kirke en ung Kandidat med Fuldmaane-Ansigt og hvid bølgende Paryk prædike saa dejligt om Kjærlighed, at Sebaldus, overbevist om at have truffet en Mand med Hjærtet paa det rette Sted, strax efter Gudstjenesten iler hjem til ham for at forelægge ham sin Nød. Men da han saa fortæller Grunden til sin Afsættelse, korser Kandidaten sig forfærdet, og hans Fader, Sognepræsten,

') C.F.Nicolai (1733—1811) var Ven af Lessing, og de lignede hin: anden i skarp Forstand, men der var den svælgende Afgrund imellem dem, at Lessing hele sit Liv igjennem søgte efter Sandhed, Nicolai derimod mente forlængst at have fundet den; Lessing var desuden Digter, Nicolai en inderlig tør Prosaist.120

raaber: „Hvad! Ingen evig Helvedstraf! Det var smukt, hvis min Nabo, Separatisten, der foragter Præster, ikke skulde komme til at brænde i Helvede!" — Et andet Sted i Bogen hører man om en Pietist, der kommer til Berlin en Søndag. Han ser til sin Forfærdelse Folk spasere, ride, kjøre omkring, men trøster sig med, at disse Belials

Børn gaa lige i Svovlpølen. Han indlader sig i Samtale med en Mand og udbryder: „O, naar han blot vidste, hvor godt det er for den, der tilbringer sine Timer i det slagtede Lams Vunder!" Men Manden svarer: „Herre! jeg var forrige Søndag i „Lammet", men øllet var surt!" — Magister Sebaldus faar tilsidst Ende paa sin Nød ved at komme til en ædel Rationalist, der har havt samme Skjæbne som han og nu tager sig af ham. — Denne Bog opirrede Jung i høj Grad, og han følte, som han skriver, Trang til at sige Forfatteren offentlig lige op i Øjnene, at han var en ondskabsfuld Spotter og tilmed en Stymper af Romanskriver. Dette gjorde han ufortøvet i et lille Skrift: „En Hyrdedrengs Slyngekast mod den haanlige Filister osv.". Jung lægger her ingenlunde Fingrene imellem, men forløber sig tvertimod ved altfor voldsomme Udtryk. Han kalder Nicolai et Dyr af et Menneske, der vil gjøre Kristendommen latterlig; han siger, at hvis han ikke i Tide fremstammer sit: „Fader, jeg har syndet!" vil Kristus paa Dommens Dag sige: „Vig fra mig!" Men der er ædel Varme, og derfor tilgiver man det altfor stærke. Jung gjør Indsigelse imod, at Gud har nedlagt „Værdighed og Godhed i Menneskenaturen", som Nicolai siger. „De maa skamme Dem, at De ræsonnerer saa elendigt! Apostlen lærer, at Menneskets Natur er helt fordærvet." Angaaende Helvedstraffene siger Jung, at Kristus taler jo om dem, saa kan en Kristen ogsaa baade tale og synge om dem. — Skriftet er altsaa et Forsvar for Pietisterne, som Jung kjendte saa godt. Skjøndt de ikke længere vare venligsindede mod ham, kunde han dog ikke taale, at de skulde spottes,121

fordi han med alle deres Svagheder ansaa' dem for sande Kristne.

Den lille Bog blev baade skrevet og trykt, medens Jung var i Frankfurt, men da han kom hjem til Elberfeld, fik han Skrupler og frygtede for, at Folk skulde faa den Tro om ham, at han var en orthodox Dumrian, hvilket han nødig vilde gaa for, især naturligvis for sine filosofiskdigteriske Venners Skyld. Saa skrev han da et nyt Skrift: „Hyrdedrengens Theodicee imod Vantroens Sygdom", hvor han gjør nærmere Rede for sin Mening om flere Ting, saasom Synden og Helvedstraffene. Om Synden skriver han, at den er ikke begrundet i Menneskets Natur, men er kommet ind ved en bestemt Begivenhed og ved en fremmed Magt. Om Frelsens Nødvendighed lærer han ganske i Overensstemmelse med Bibelen, og han finder, at al Rationalisme (Sociånisme) er Oprør mod Gud. Hvad Vorherre vil gjøre ved de ulykkelige, som ikke omvende sig, véd vi ikke; har han Udvej for dem, saa meget desto bedre, Skriften, siger intet bestemt derom, men fremstiller derimod de fordømtes Kval som evig. Jung henholder sig angaaende sligt til et Ord af Ter-steegen: „Jeg er Barn i Guds Hus og ikke hans Ge-hejmeraad." Forøvrigt er Skriftet mere oprigtigt og aabent end just aandfuldt; Jung forfaldt let til en vis Bredde. Da der nu fremstod en Forsvarer for Nicolai, som tillige skarpt foreholdt Jung den Tone, der gik gjennem hans „Slyngekast", mødte denne med et Svar: „Hyrdedrengens Theori til Berigtigelse af Slyngekastet." Det er mere bevægeligt i Tonen og inderligt i Følelsen end det forrige. Her taler Jung om sin Livsførelse, om hvorledes han fra Barn af har lært alle religiøse Partier at kjende og set Skrøbeligheder alle Vegne, stundom ogsaa Urimeligheder. Siden har han lært de frie Tænkere at kjende og har en Stund været i Vilderede med sin Tro, men Gud har ved sine Førelser holdt ham fast ved sig. „Guds Forsyn straffede mig stadig paa fersk Gjerning ved ydre og indre Lidelser, saasnart jeg afveg fra122

Sandheden. Jeg har kjendt Timer, hvor jeg med inderlig Kjærlighed til Sandheden har bedet Gud om Vished i denne eller hin Del af Religionen, ja endog forvovent har sat Gud paa Prøve, og han har virkelig holdt mig oppe og ved ganske særlige Midler overbevist mig." Angaaende sit „Slyngekast" tilstaar han, at det er skrevet i en Hast, i Opbrusning, og han beder derfor Hr, Nicolai om Tilgivelse for de Fornærmelser, der findes i det; men hvad han har fremsat om Kristendommen viger han ikke fra. Forøvrigt bemærker han, at han med frit Forsæt læser ogsaa saadanne Bøger, der ere imod Guds Rige. En udmærket Præst, som nu var død (Th. Müller), havde sagt til ham, at en Præst maa kjende alle Slags Bøger, thi ellers kan han ikke dømme, raade eller advare, og det samme maa til Dels gjælde andre Kristne.')

Imidlertid gik alt sin skjæve Gang i Elberfeld. Vel var det en Opmuntring for Jung, at han kom til at spille en fremtrædende Rolle i en Forening, der ugentlig samledes for at høre paa Foredrag eller diskutere forskjellige nyttige Æmner, thi ved sin livlige Fremstilling af Fysiken vandt han sig adskillige Venner, — og vel fik han lidt Praxis ved at blive ansat som Læge ved en nylig opdaget mineralsk Kilde i Nærheden af Byen, men det gik dog stadig ned ad Bakke for ham i det hele og store. I Foraaret 1776 blev han nødt til at flytte fra sin hidtilværende

Bolig, som Værten selv skulde bruge; han lejede en anden i en Udkant af Byen. Men til alt Uheld kunde han ikke betale de 70 Rdlr., som han skyldte i Husleje for det sidste Aar, og i Følge Loven maatte ingen flytte bort, før Lejen var berigtiget. Værten, som var en retskaffen, men meget nøje regnende Mand, gav ham imidlertid Lov til at flytte, mod at han bestemt skulde betale ham senest om 14 Dage. Jung drog altsaa ind i den nye, bedre Bolig og stolede paa Guds Hjælp, men Tiden gik, ingen Penge viste sig, og det var en Gaade, hvor

') Alle disse Skrifter af Jung findes i Ergänzungsband, Schr. 13.123

de skulde komme fra. Idelig tyede Jung ind i sit Sovekammer, faldt paa Knæ og anraabte Gud om Hjælp; var han borte i Forretninger, gjorde Christine det i hans Sted, græd og bad til Gud. Men intet viste sig, og den skjæbnesvangre Fredag kom, da Værten sikkert vilde gjøre Exekution.

Ligefra Morgenstunden paa denne Dag bad begge Ægtefolkene under stor Hj ærteangst. Kl. 10 traadte Posten ind ad Døren med Kvitteringsbogen i den ene Haand og et tungt Pengebrev i den anden. Det var fra Goethe, og paa det stod: „Indlagt 115 Rdlr. i Guld". Forbavset brækkede Jung Brevet og flk Gaaden løst. Goethe havde uden hans Vidende udgivet hans Barndomshistorie, som han havde til Laans, og sendte ham hermed Honoraret. Saasnart Postbudet havde forladt dem, faldt begge Ægtefolk hinanden om Halsen og takkede og lovede Gud, der havde hørt deres Bøn. Denne Begivenhed fyldte dem med en svulmende Tro; de følte, at de vandrede under Guds Varetægt, og at alle Prøvelserne kom fra hans Faderkjærlighed. Og det var en kjær Tilsætning til Glæden, at Hjælpen netop kom gjennem Goethes Haand; det viste, at Venskabet med ham saavelsom med de andre Skjønaander ikke kunde være mod Guds Vilje!

Paa saa skjøn en Maade traadte Jungs Barndomshistorie under Titelen: „Heinrich Stillings Jugend" ind i Verden. Pseudonymet „Stilling", som Jung selv havde opfundet, skal antyde hans Forbindelse lige fra Barn af med „de stille i Landet". Bogen havde vundet Goethes Bifald i højeste Grad, og han havde selv forbedret den ved sin poetiske og smagfulde Sans, men i alt væsentligt var den dog Jungs eget Værk. Den gjorde en ganske overordentlig Lykke, som den da ogsaa i fuldeste Maal fortjente. Det er ikke for meget sagt, at den er noget af det ypperste i den tydske Litteratur i sin Art og hører til de klassiske Skrifter, som ville hævde sig en Plads ned igjennem Tiderne. Der er124

ægte Folkeduft og Poesi over den1). Adskillige Digte, alle af Jung selv og meget smukke, ere indflettede i den.

Denne Bog var ikke blot, som vi have set, en Hjælp i Nøden for . den haardt betrængte, men den var i Virkeligheden et større Svar fra Himlen paa Jungs Tro og Bønner. Den blev den egentlige Grundlæggelse af hans Fremtids betydeligste Gjerning. Idet Bogen blev læst overalt, blev „Stilling" en bekjendt og yndet Person; man flk let at vide, hvem Pseudonymet skjulte, thi Jung lagde kun lidet Dølgsmaal derpaa. Han vandt ved den Venner trindt omkring, ogsaa udenfor Tydskland, og som han selv siger paa sine gamle Dage, „det var et stort, ædelt tænkende og velvilligt Publikum".

Men mange af Pietisterne havde ondt af Jungs Forbindelse med Goethe og talte ilde om ham derfor. Ved Tanken derom udbryder han: „Jeg har sagt det hundrede Gange og kan ikke blive træt af at gjentage det: Hvo der vil være en sand Guds Tjener maa ikke skille sig ud fra Menneskene, men kun fra Synden. Han skal ikke slutte sig til noget særligt Samfund, der vil tjene Gud bedre end andre, thi i Bevidstheden om denne Bedre-tjeneste blive de efterhaanden hovmodige. Vil du gaa den sande Vej, saa skal du kun udmærke dig ved et

') Da Auerbach i en nyere Tid udgav sine „Dorfgeschichten" skrev Freiligrath til ham:

Als Knabe schon von Berg- und Höttenmännern
hab' ich entzückt ein kleines Buch gelesen,
es fOhrte mich zu frommen Kohlenbrennern
und ist ein herzig's kleines Buch gewesen,
ein rechter Spiegel alter Bauertugend,

mit Namen hiesz es: Heinrich Stillings Jugend.

Das war die erste deutsche Dorfgeschichte! Die hat mit Lied, mit Mährchen und mit Sage, die hat in Einfalt und in eitler Schlichte das Gold im Volke treu geschürft zu Tage, die liesz mich schaun durch ihrer Meiler Schwelen im festen Umrisz starke, muthge Seelen!125

rent Liv og ædle Handlinger; bekjend Jesus Kristus ved en tro Efterfølgelse."

Sin Barndomshistorie fortsatte Jung nu i den følgende Tid, og om Fortsættelsen end ikke er saa poetisk skjøn, er den dog meget god; han naaede til det Tidspunkt, da han blev Læge i Elberfeld og kaldte den „Jünglings-jahre". Men adskillige Pietister fandt nu paa at kalde ham Fritænker, og for at vise hvor langt han var fra det, forfattede han derpaa en Roman „Hr. v. Morgen-thaus Historie".

Vi skulle ikke skjænke denne Bog nogen lang Omtale. I sin Tid blev den læst og atter læst, og mange Taarer ere udgydte over den; nu til Dags er den aldeles usmagelig. Den er i hin Tids sentimentale Hyrdestil og har baade et religiøst og et filantropisk øjemed. Hr. v. Morgenthau (selve Navnet „Morgendug" er jo karakteristisk) er en forklædt Fyrste, der har bygget sig et Slot i en øde Dal, og rundt om dette anlægger han en Koloni af Huse med smaa Jordlodder. Nybyggere faa Skattefrihed i 6 Aar, og de strømme da til; da de ere af forskjellig Konfession bygger han flere Kirker for dem (altsaa lidt i Stil af Fyrsten af Wittgenstein). Alle Slags Forbedringer blive indførte i Marken, Staldfodring bruges; et udmærket Skolevæsen indrettes. Saaledes blive Beboerne lykkelige baade i aandelig og materiel Henseende. Det er Tidens Forsøg eller Drømme, der her gaa igjen. Men vi ville dog give en lille Mundsmag af Bogen, hvis Sentimentalitet visselig ikke maa lægges Jung alene til Last.

Det er en idyllisk Præstebolig, alle ere til Ro undtagen Datteren Johannette. Hun staar i et Vindue, naturligvis i Maaneskin, og ser ud over Bjærg og Dal, fyldt af dette ubevidste „Jeg véd ej hvad". Da banker det paa Døren, og ind træder en ubekjendt Herre (v. Morgenthau), velskabt, i violette Klæder, Sølvknapper i Kjolen.

') Schr. i", S. 346.126

Med et tillidvækkende Blik beder han hende følge med ud i Haven; hun kan ikke nægte det, og snart befinde de sig i et Lysthus. Da siger den ædle Mand: „Jeg vandrer i et Eden — alle sove. Gud, De og jeg ere alene. Gud! hvad føler jeg! Et Pust fra østen suser hid, Menneskenes Faders Velbehag (han synker i Knæ).

0 Allestedsnærværende, hvor føler jeg mig vel!" Disse Ord gaa Johannette gjennem Marv og Ben, hun synker skjælvende ned ved hans Side. Saa rejse de sig op — hun nærmer sig tættere til ham og siger: „Hvad er det dog min Herre? Saadan et inderligt Velbefindende — nær ved en sød Afmagt! — Jeg føler en ren, en øm Drift til at være Deres Veninde — tag mig ikke dette Udtryk ilde op; jeg føler ikke mere, end hvad jeg siger!"

— „O, hvis De følte mere," svarede den Fremmede, „skal det ikke tages ilde op. En saadan Følelse forener Serafen med det besjælede Støv, saa de flyve over

1 hinanden; hvorfor da ikke vi som Broder og Søster?"

— Efter denne Introduktion glider Samtalen snart hen paa en ømmere Kjærlighed. Hun ønsker at vide hans Navn, ja hun besværger ham ved det blide Maaneskin at nævne det, men maa nøjes med, at han kalder sig Adam. Endelig udbryder han: „Elsker De mig, saa skjænk mig Mund, Haand og Hjærte!" — Hun svarer: „Mine Sanser forvirres — De er et forskrækkeligt Menneske! Hvem kan udholde saadan en Scene! Jeg er en tydsk Pige, uden Forstillelse!" og dermed overgiver hun sig grædende. De ere forlovede! — Men da Læseren næppe heller kan udholde saadanne Scener/bryde vi af. Saaledes var Modesmagen dengang1).

Imedens Jung saaledes drev paa en dobbelt Gjerning baade som Læge og Forfatter, kom en tredie til. Jung havde, medens han var i Strasburg, skrevet en Afhandling om den forstmæssige Benyttelse af Skovene i Fyrstendømmet Nassau-Siegen, og det var et dygtigt

') Romane v. Jung-Stilling, Schr. 9, 344 f.127

Skrift. Han havde nemlig under sin brogéde Livsførelse og særlig i de 7 Aar hos Hr. Fiender faaet praktisk

Indblik i mange Ting. Nu havde en fremragende Mand i Sydtydskland ved Navn Eisenhart faaet oprettet et landøkonomisk Selskab i Kaiserslautern i Pfalz, hvilket siden gik over til at blive et Kameral-Akademi. Denne Mand ansaa' Jung for at være en god Medarbejder og henvendte sig først til ham angaaende nogle Oplysninger om en Fabrik i Elberfeld; derefter skrev Jung flere landøkonomiske Afhandlinger, som bleve oplæste ved Akademiet i Kaiserslautern og fundne gode. Som Tak udnævnte man ham til udenlandsk Medlem af det landøkonomiske Selskab, en forresten brødløs Ære. Men det viste sig snart, at alt dette i Guds Haand skulde blive Indledning til noget meget vigtigt for Jung.

Foreløbig gik det stadig daarligere med hans Lægepraxis, og han maatte mærke, at mange gjorde Nar af ham. Nogle kaldte ham en Fritænker, andre en taabelig Fantast, som nu havde slaaet sig paa Romaner. Men det blev værre endnu. I Efteraaret 1777 mærkede han, at Folk stod stille paa Gaden og saa' efter ham, naar han kom gaaende, eller man løb til Vinduerne; han hørte hviskende Bemærkninger som: „Se, dér gaar han — du gode Gud!" Talte han med Folk, saa' de enten med Opmærksomhed paa ham eller vendte sig halv frygtsomt bort. Det hele var ham aldeles uforklarligt, men det pinte ham umaadeligt; han skammede sig tilsidst ved at gaa paa Gaden og holdt sig inde saa meget som muligt. Patienter bleve ogsaa borte, næsten al Praxis ophørte. Hvad var der dog i Vejen?

Endelig flk han det at vide af sin Vært, der fortalte ham, at hele Byen troede, han pludselig var bleven gal for et Par Uger siden, men paa en Maade, saa det ikke var let at mærke. Værten selv kunde ikke ret tro derpaa. Ved disse Ord holdt Christine Forklædet op for sit Ansigt, græd højt og løb bort, Jung var som lamslaaet og saa' det strax som Udslag, af en rigtig udspekuleret128

Ondskab imod ham. Det var dog det smerteligste, de endnu havde oplevet. Man véd nok, hvorledes sindssvage Folk dengang bleve betragtede.

Dette skrækkelige Rygte tabte sig vel snart igjen, men hans Praxis var og blev ødelagt. Gjælden derimod var voxet Aar for Aar og var nu rent fortvivlet. Al Christines Sparsommelighed og Jungs ærlige Bestræbelser kunde ikke standse Lavinen i dens Fart. Hans Godhed var jo for en Del Skyld i det fra tidligere Tid, og han kunde kun daarligt inddrive sine Fordringer. Ved Nytaar 1778 begyndte Kreditorerne at true. Oven i Kjøbet havde han taget mod Penge af Subskribenter paa landøkonomiske Skrifter for Akademiet i Kaiserslautern, og disse kunde han heller ikke betale; men han maatte sige sig selv, at det var betroet Gods, som han skulde gjøre Rede for. I denne Nød skrev han til Eisenhart, fortalte ham det hele og bad om en lille Henstand. Tillige kom han i Brevet til at berøre den ringe baade Fordel og Glæde, han havde af sin Lægepraxis, som han med Aarene var bleven mere og mere kjed af, idet han saa', hvor svag og famlende Lægekunsten er. Eisenhart svarede meget forekommende, at den Smule Gjæld til Selskabet maatte han slet ikke tænke paa. Han havde troet, at han stod sig godt og havde Glæde af sin Praxis, men da det ikke var Tilfældet, spurgte han, om han ikke kunde have Lyst til at blive Lærer ved Akademiet i Landhusholdning, Teknologi, Handel og Dyrlægevidenskab. Lønnen vilde blive 600 Gylden, og Forelæsninger vilde kunne indbringe 2—300 Gylden.

Ved Modtagelsen af dette Brev sad Jung som forstenet. Christine, som havde staaet bagved og læst over hans Skulder, slog Hænderne sammen af Jubel, sank om paa en Stol, græd og takkede Gud. Ak, de Stakler! De havde gjennemgaaet saa meget, tunge Næringssorger, daglig Kamp for Brødet, Miskjendelse, Ringeagt, alt det som gjærne følger med de trange Kaar. Men de havde altid trofast holdt sammen og trolig søgt Hjælpen oventil.129

Nu kom der en Solstraale og varmede deres Hjærter, de takkede Gud og talte om hans gode Veje. Nu kunde de jo saa tydelig se, hvordan Vorherre selv havde beredt Heinrich Jung allerede for længe siden til en saadan Gjerning. Han kjendte Landvæsen fra Barn af og baade Skov- og Bjærgværksvæsen ligesaa; han havde styret baade Godser og Fabrikker for Hr. Fiender, ikke at tale om Handel; han havde for at blive Læge dyrket Fysik, Kemi og Naturhistorie. Han var ligesom skabt til at holde Forelæsninger, saa veltalende og klar. Og han havde Lyst til at være med til at gjøre Folk lykkeligere ved Forbedringer i deres Bedrift, ved Aabningen af nye Leveveje; det var ligefrem et brændende ønske hos ham. O, hvor vare de to glade og lykkelige; nu skulde der begynde et nyt Liv! Lægetiden havde været Prøveaar.

Vel traadte nu det vanskelige Spørgsmaal frem for Jung, hvorledes han skulde slippe fra Elberfeld med al den Gjæld, han havde, men han troede paa Guds Bistand med Haab imod Haab. Han fortav ingenlunde Planen, men mange troede ikke derpaa og mente, at det var kun tomme Luftkasteller og Vigtighed. Imidlertid valgte Senatet i Kaiserslautern ham virkelig til ordentlig Professor i de omtalte Fag, Valget blev billiget af Kurfyrsten, og der manglede nu kun det formelige Kaldsbrev. Da han saaledes var vis i sin Sag, trak han sig næsten helt tilbage fra den Smule Praxis, han havde, for at forberede sig til sin nye Stilling. Og dette gjorde han da med den inderligste Glæde, - saa at Sommeren henrandt paa en lykkelig Maade for ham trods de trange Kaar. Efteraaret kom, og han ventede nu hver Dag Kaldsbrevet. Dog endnu en Gang skulde han prøves. I Stedet for Kaldsbrevet kom det Tordenbudskab, at da Kurfyrsten var flyttet fra Pfalz til Bayern, var det nu paatænkt at forlægge Akademiet til Mannheim, men her var der dygtige Mænd i Forvejen, der kunde overtage de Fag, Jung skulde havt. Altsaa var Døren lukket for ham.

Dér sad da Mand og Hustru i deres Sovekammer,

9130

og Taarerne randt. Det var som en Bedøvelse, der lagde sig over Jung; saa lyse Forhaabninger og nu alt udslukt* Hvor kunde Gud dog nænne det! Men Bølgerne lagde sig i Hjærtet, og han ydmygede sig for Herren. Han skulde altsaa tømme det Bæger, der var iskjænket ham, og med Taalmodighed blive, hvor han var. Og han lærte ogsaa at føje sig efter Guds Vilje. Han gik igjen ud til Venner og Bekjendte, fortalte dem sit Uheld, og at han paany af al Magt vilde praktisere. Virkelig vandt han i kort Tid saa megen Praxis tilbage, at det tegnede til at skulle gaa bedre end før. Han troede nu igjen, at det var Guds Bestemmelse, at han skulde vedblive at være Læge. At mange Elberfeldere nu triumferende sagde, at de jo havde havt Ret i, at det hele var Opspind med hans Professorembede, anfægtede ham kun lidet.

Da ankom 8 Dage før Mikkelsdag hans Kaldsbrev alligevel; Akademiet skulde forblive i Kaiserslautern. Med stille Glæde modtog Ægteparret dette Budskab og beredte sig nu til Afrejsen. Jung bød Farvel til Lægekunsten for stedse med et lettet Hjærte; den laa ikke for hans følsomme Sjæl. Kun lovede han sig selv at vedblive med Stæroperationer, som han havde saa megen Dygtighed i, og hvormed han overalt kunde gavne sine Medmennesker. Men endnu var det værste Bjærg tilbage, den store Gjæld, hvoraf 800 Gylden i det mindste maatte betales, før han kunde rejse. Nogle Venner raadede ham til at opgive sit Bo, men det vilde han ikke; han vilde redeligt betale enhver sit, om end det maatte tage Tid. Og naar man saa sagde til ham, at Kreditorerne da sikkert vilde lægge Beslag paa hans Møbler og lade ham selv arrestere, svarede han blot: „Jeg lægger alt i Guds Haand og bekymrer mig ikke derfor; det bliver hans Sag!"

Uhindret pakkede han nu alt det sammen, som han vilde føre med. Resten solgte han ved Avktion, og ingen lagde sig imellem. Man fortalte ham, at et Par Kreditorer131

havde bestemt at holde ham tilbage i Gjældsfængsel, men det gik helt anderledes. Vorherre jævnede ogsaa her Vejen for ham. En af de sidste Dage traadte hans Ven Troost ind med et straalende Ansigt. „Ven!" sagde han og Taarer glimtede i hans trofaste øjne, „nu gaar det igjen til paa Stillingsk Vis." Dermed trak han en Lærredspose med 60 Rdlr. op af Lommen. Troost var kommet til en Kjøbmand, hvem Jung skyldte 60 Rdlr., og bad ham rent ud at eftergive ham Gjælden. Kjøb-manden havde hertil svaret: „Ja, det vil jeg, men jeg vil oven i Kjøbet forære ham 60 til, for jeg véd, hvordan han er i Knibe." Den trofaste Ven raadede nu Jung til allerede næste Dag at gaa rundt for at sige Farvel til alle Bekjendte, for at han kunde have Ro den sidste Dag.

Fredag Morgen begyndte Jung sin Afskedsvandring. Hans første Gang var til en rig Kjøbmand, der modtog ham med de Ord: „Hr. Doktor, jeg véd, De kommer for at tage Afsked. Jeg har aldrig miskjendt Dem, De var stedse en retskaffen Mand. Som Læge har jeg ikke brugt Dem, da jeg var vel tilfreds med den, jeg havde. Gud har hævet mig op af Støvet; jeg erkjender, hvad jeg er ham skyldig. Hav den Godhed at modtage denne Erkjendtlighed i hans Navn; beskæm mig ikke med et Afslag og forsynd Dem ikke ved Stolthed." Derpaa omfavnede og kyssede denne sande Guds Tjener ham og ståk ham en Rulle paa 20 Dukater (eller 100 Gylden) i Haanden. Saaledes begyndte Dagen. Og da Jung om Aftenen var kommen hjem fra Besøgene — da havde han

paa denne Maade ialt faaet 800 Gylden, hverken mer eller mindre, netop hele den Gjæld, han følte sig nærmest forpligtet til at betale. Hvor glade og taknemlige de to Ægtefolk vare, behøve vi ikke at beskrive. Men det hele var et skjønt Vidnesbyrd om, at mange af de Kristne i Elberfeld, enten de nu vare Pietister eller ikke, ingenlunde kun førte Kristennavnet som et Skilt, men bar den i Hjærtet. Thi den inderste Grund til, at de hjalp

ham saa rigeligt, var dog sikkert den, at de erkjendte Jung for en kristen Broder, om end der var et og andet ved ham, der ikke smagte dem.

Endnu gjorde Ægteparret et Afskedsbesøg i Christines Hjem i Ronsdorf. ' Heyder var af den Slags Mennesker, der ikke kunne forstaa en aandelig Stræben, og derfor var hans Forhold til Jung med Aarene blevet meget kjøligt. Han savnede det praktiske Greb hos denne og var misfornøjet med hans Gjæld, som han til Dels var gaaet i Borgen for. Jung lovede at afdrage den aarlig, og de skiltes i Venlighed, men Christine, der dybt følte, at hendes elskede Mand var bleven miskjendt af hendes nærmeste, sagde dog et alvorligt Ord til Afsked og erklærede, at det ikke faldt hende tungt at skilles fra dem. Hun formanede dem til at leve saaledes, at de kunde mødes igjen for Guds Trone. Men hun gjensaa' dem aldrig mere i denne Verden.

Professor i Kaiserslautern og Heidelberg.

1778 — 1787.

Da Jung efter næppe 7 Aars Virksomhed opgav at være Læge for at slaa ind paa en hel anden Livsvej, kunde det se ud som om han gjorde sig skyldig i en-Vildfarelse, enten dengang han paa Fienders Ord følte Lægegjerningen som sit Kald, eller nu da han saa hurtigt forlod den. Men det behøver ikke at være saa. Der gives vel mange Mennesker, der have et bestemt Kald af Gud for hele Livet, men der gives ogsaa dem, som have et forskjelligt Kald i de forskjellige Livsperioder. Gud havde ad sine underlige Veje beredt Jung til flere Livsgjerninger, og det var ved hans Førelse,

at han nu kom ind paa en ny. Som Læge havde han været virksom og nidkjær, havde været en Velgjører mod Fattige, men baade indre Grunde, nemlig Mistillid til Lægekunsten, og de ydre Kaar nødte ham til at forlade denne Vej. Gud havde for længe siden beredt ham til den nye.

• Rejsen syd paa var en Lysttur for Ægteparret, der med nyt Mod saa' ud i Fremtiden. I Düsseldorf tog de Afsked med Jacobis. I Ehrenbreitstein aflagde Jung et Besøg, som siden fik Betydning for ham, hos den bekjendte Fru Sofie de la Roche; .den næsten 50aarige, aandrige Dame, Wielands Ungdomsflamme, halv tydsk, halv fransk i sin Dannelse, havde gjort sit Hus til „et aandeligt Valfartssted ved Rhinen". Goethe kaldte hende spøgende sin Mama1), Jung fik hende ogsaa kjær. I Frankfurt gjæstede denne sin gode Ven Pastor Kraft, en Mand der i Trossager svarede til sit Navn. Over Mainz og Worms gik Rejsen derpaa til Mannheim, hvor han blev hjærtelig modtaget fornemmelig af Eisenhart, men ogsaa af Folk i det hele taget, og han fik ret at mærke, hvorledes hans Barndoms- og Ungdomshistorie havde banet Vej for ham. Men Eisenhart raadede ham til at optræde med Forsigtighed i religiøs Henseende, naar han kom i sin nye Stilling, da Folk havde den Tanke om ham, at han var Pietist, hvilket var særlig ilde set.

Saa gik da Rejsen videre ind i Pfalz. De stejle Klipper, de skovbegroede Bjærge, de gamle Ridderborge, alt hilste Jung saa venligt i Møde; det mindede ham om hans Barndomsegn. Endelig dukkede Kaiserslautern frem. Dér laa hans Fremtids Hjem, kranset af Skove, med sine mange gamle Taarne højt i Sky. Hvor ban-

*) Hun var Datter af en Læge, var født 1731, døde 1807; havde en Tid været i Huset hos Pastor Wieland, Fader til Digteren. Dennes glødende Kjærlighed delte hun ikke, meil blev ham altid en tro Veninde, Hun blev gift med en Hofraad de la Roche. Rousseau paavirkede hende stærkt, og flere Romaner af hende bære Vidne derom.

kede ikke Ægteparrets Hjærter, da de i Aftendæmringen rullede gjennem Porten ind i Staden og kom ind i de snævre Gader med de gammeldags, løjerlige, uregelmæssige Huse. „Holdt!" raabte pludselig en Stemme, „er Professor Jung i Vognen?" Det var en Kollega med sin Hustru, der venligt modtog dem og førte dem ind i deres

nye Hjem. Her saa' rigtignok anderledes ud end i det moderne Elberfeld: låve Stuer med Loftsbjælker paa Kryds og Tværs, smaa Vinduer med runde eller sex-kantede Ruder, Døre, der af Alderdom ikke kunde slutte, Ovne af en forskrækkelig Størrelse med gamle bibelske Billeder, og endelig Udsigt til lutter tungsindige Granskove. Dette faldt i Begyndelsen Ægteparret noget for Brystet, men de bleve snart vante dertil.

Nu var Jung altsaa landøkonomisk Professor, og han drev sin nye Gjerning med Liv og Lyst, men tillige med virkelig Dygtighed. Han holdt Forelæsninger, og allerede i Sommeren 1779 kunde han udgive en Lærebog for Studerende under Titelen: „Forsøg paa en Grundlære af samtlige Kameralvidenskaber", hvilken Bog tilfulde viste hans alvorlige Stræben. Han drev forøvrigt ikke alene de Fag, han var ansat i, men ogsaa andre dermed beslægtede, thi han vilde gjærne omfatte saa meget som muligt, at hans System kunde blive fyldigt. Senere udgav han flere Skrifter, hørende til dette Omraade, navnlig „Ideer om Statshusholdning", og viste derved baade sin Grundighed og sit Talent. Man kan ikke andet end beundre hans overordentlige Arbejdsdygtighed og fortræffelige Dømmekraft, der saa hurtigt satte ham i Stand til at yde noget for hin Tid fortjenstligt. Skjøndt det ligger udenfor vor Bogs Plan at fordybe sig i denne Side af Jungs Livsgjerning, skulle vi dog anføre nogle spredte Træk.x)

Det er en Fejltagelse, naar Jung gjærne er bleven opfattet som en Discipel af Skotten Adam Smith, om han

') Ffter Roscher's store: „National-Oekonomik". S. 552 ff.

end ingenlunde er i Strid med dennes Grundsætning, at Arbejdet er den sande Rigdom.1) Jung hævder: Det almene Bedste bestaar af den samlede Sum af de enkeltes Bedste; jo flere Borgere der paa et givet Rum fremme deres Lykke, desto større bliver det almene Bedste. Han holder altsaa paa, at det er heldigst, naar Befolkningen er saa talrig som mulig efter Stedets Vilkaar. De store Godser skulle derfor tillades udstykkede i saa smaa Dele, som en Familie • kan ernære sig paa, og han paastaar, at det er sikkert, at Jordens Udbytte overalt svarer til Arbejde og Gjødningskraft. Da han ønsker Befolkningen forøget, hævder han den størst mulige Omsorg for Børnene. Uægte Børn skulle, hvis Faderen ikke kan det, forsørges af Staten; og denne maa ikke forbyde Ægteskaber, fordi Parret ikke synes at kunne ernære sig og deres Afkom. Jung holder paa almindelig Frihed i Haandværk og. Fabrikdrift, men anser dog Lav med fastsatte Læreaar, Svendeprøve og Mesterstykke for nødvendige, hvis det hele ikke skal blive til Fuskeri. Ogsaa i Handel, ja selv i Agerdyrkning ønsker han Prøver, saa at f. Ex. Kræmmere skulle bevise deres Duelighed i Bogføring. Forøvrigt vise mange af hans Ideer en underlig Blanding af Frihed og Stats-Absolutisme, hvilket dog er let forklarligt, da Frihedsideerne allerede før Revolutionen laa i Luften, og han paa den anden Side havde stor Ærbødighed for det nedarvede Herredømme. Han ønsker rent ud fuld Handelsfrihed, ingen Tvang paa Indførsel af fremmede Varer, intet Forbud mod Bøger, ingen Stats-understøttelse af Fabrikker (som dengang var saa almindelig), og paa Godserne skal det stilles Bønderne til frit Valg, enten de selv ville gjøre Hoveri eller stille Daglejere i Stedet for sig eller betale et Vederlag. Paa den anden Side ønsker han, at alle Statsudgifter skulle dækkes ved Indtægten af Domæner og andre Regalier, ikke ved Skatter, en Tanke, som kun hører hjemme i saadanne

') Derimod har han lært meget af Statsakonomen Sonnenfels.

Smaastater, som Jung havde levet i. Han ønsker videre, at Staten skal udse de Børn, der egne sig til at studere. Sligt er jo upraktisk, men upraktiske Forslag laa i Tiden, og Kejser Josef d. 2den gik i Spidsen med dem. Hvad skal man sige til den Grundsætning af Jung, at ingen maa forpligtes til at følge Love, der tilsigte at gjøre Befolkningen lykkeligere, førend man har indset Rigtigheden af dem! Eller at ingen Brandskadeerstatning maa udbetales til nogen, førend vedkommende har bevist, at hverken han selv eller nogen af hans har givet Aarsag til Branden!

Jungs kristelige Sindelag spores overalt i hans statsvidenskabelige Skrifter. Billighed og Mildhed gaa som en rød Traad igjennem dem. Han beskytter Tyendets Ret og vil, at øvrigheden overalt skal have et vaagent øje dermed, ligeledes Børnenes, hvor han gaar saa vidt, at Forældrene af Hensyn til dem saa godt som intet af deres Ejendom maa give bort. Helt puritansk lyder det, naar han vil have alle Værtshuse forbudte, og at kun Logishuse maa vedblive. Derimod ønsker han en Slags protestantiske Klostre, der kunde yde dem, der trænge til Ro, et

Tilflugtsted, en Tanke, som ofte har trængt sig frem, og som Hernhuterne jo til Dels søgte at virkeliggjøre.

Medens Jung nu i en Række Aar fordybede sig med Lyst i disse Theorier, der angik Tidens mest brændende Spørgsmaal, og virkelig erhvervede sig et hædret Navn som Statsøkonom'), kom han ogsaa til at prøve det praktiske, men med mindre Held. Halvanden Mil fra Kaiserslautern havde det landøkonomiske Selskab en Ejendom, der skulde drives som Forsøgs- og Mønstergaard. Hidtil var alt slaaet fejl med den; nu blev det overdraget til Jung at lede den. Men hvor kunde det blive til noget?

!) Manger i „Deutsche Biographie" roser hans alvorlige Stræben og bekræfter, at hans Skrifter viste, i „hvor høj Grad hin Stræben var lykkedes ham".137

Jung tog fat med den største Iver og manglede ikke Indsigt, men Midlerne manglede aldeles. Han fandt en Besætning, der lignede Faraos syv magre Køer, og saa godt som intet Foder, uagtet det var i Begyndelsen af Vinteren. Han solgte nogle af Køerne for at kjøbe Foder for det indkomne, men Pengene kom aldrig ind, da det var Kreditorer, der kjøbte dem. Intet vilde lykkes, Tyendet var utro, Understøttelse fik han ikke, tværtimod skaffede han sig selv ny Gjæld i sin Iver for at tilvejebringe det fornødne. Tilsidst blev han nødt til at frasige sig det hele. Det var i ét og alt et Misgreb ikke fra hans, men fra Selskabets Side.

Befolkningen i Kaiserslautern var overvejende katholsk, og dette gav Anledning til andre Bryderier for Jung og hans Hustru. Kameral-Akademiets Lærare vare alle Protestanter, hvilket var en Torn i Øjet paa Byens ledende Kredse; særlig havde disse Jung i Kikkerten for hans Kristendom. Gjennem en vis halvlærd Person, en hemmelig Franciskaner, der forgjæves havde søgt den Plads, Jung havde, udspejdede de hans Veje; og denne Person var saa meget farligere, som han havde nemt ved at finde Vej til Kurfyrsten. Naar Jung om Aftenen sad ved sit Klavér og spillede en Salme, medens baade Christine og han selv sang dertil, saa lyttede man udenfor; det hed sig, at der blev holdt gudelig Forsamling, og det blev hurtig berettet til Kurfyrstens Hof. En lille Begivenhed gjorde det snart rent galt. Christine blev en Dag indbudt til en kristelig (protestantisk) Familie med sine to Børn; Jung kom ogsaa derhen senere. Han traf hende tilligemed nogle Kvinder siddende i et Lysthus; mellem Kaffekopperne laa der Opbyggelsesbøger, og de vare inde i en religiøs Samtale. Jung, der bedre kjendte Forholdene i Byen, advarede dem; det kunde let føre til Ubehageligheder, da man holdt skarpt øje med Protestanterne. Men ingen af dem anede, at den før omtalte Person netop stod skjult bag en Hæk og lurede. Otte Dage efter fik Jung Breve fra Venner i Mannheim, der bebrejdede ham,138

at han deltog i gudelige Forsamlinger og derved satte sin Fremtid paa Spil, og i hele Kaiserslautern kom der Gjæring, øvrigheden begyndte at true. Protestanterne i Byen, der dannede en Menighed, følte sig derimod krænkede ved, at de ikke engang skulde have Lov til at føre kristelige Samtaler i deres Hjem, og de kom netop derfor Jung og hans Hustru i Møde med megen Kjærlighed. Den protestantiske Præst henvendte om Søndagen nogle Ord fra Prædikestolen til Jung og tilraabte ham: „Vær trøstig, taal og vandre forsigtig mellem Faldgruberne, som Modstanderne berede dig; du vil sejre, og Gud vil krone dig med Velsignelse." Fjenderne bragte det imidlertid saa vidt ved Hoffet i München, at det var saa godt som afgjort, at Jung skulde have sin Afsked; men i det afgjørende øjebkk kom netop en anset Gejstlig, der var en Velynder af Jung, ind til Kurfyrsten og tog ham saaledes i Forsvar, at denne strax blev omstemt. Dette fik Jung først senere at vide. Men den truende Uvejrssky var saaledes lykkelig trukken forbi.

En anden mørk Sky stod imidlertid stadig i Baggrunden; det var de ulykkelige Pengesager. Hans Løn var god, men alt var saa dyrt her; han havde ondt ved at betale Renterne af sin Gjæld, men kunde slet ikke afdrage den. Heyder, som var gaaet i Borgen for ham, skrev de ynkeligste Breve, da han truedes af Jungs Kreditorer og mente at maatte gaa Fallit, hvis de gjorde Alvor af deres Trusler. Jung følte i højeste Maal den sørgelige Stilling; han skrev til formaaende Venner om Hjælp, men fik ingen. Pengenøden drev ham da til at skrive nogle Romaner, men Honoraret for dem forslog kun saa lidt. Det hele gik foreløbig paa Stumperne, som man siger, og Uvejret truede bestandig med at bryde løs.

Den første af de Romaner, Jung nu skrev, hed „Flo-rentin v. Fahléndorn". Den skildrer en fattig Hyrdedrengs Historie, og Forfatteren paastaar, at den i Hovedsagen er virkelig. Hyrdedrengen Florentin elsker Rosine, men

begge maa gjennemgaa store Prøvelser, før de faa139

hinanden. Florentin bortføres af hollandske Hververe og kommer til Surinam, men dér undslipper han af Soldatertjenesten og bliver Forvalter hos en Filantrop, der har grundet en Koloni med en Slags Andelsfortjeneste for Arbejderne, der have de lykkeligste Kaar. Hans Elskede, Rosine, falder imidlertid i Hænderne paa en Forfører, men modstaar standhaftig alle Angreb paa hendes Dyd. Florentin kommer siden hjem som en rig Mand, idet hin Filantrop er bleven hans Velgjører,^ ægter Rosine, og paa det Gods, han erhverver sig, grundlægger han en Lyk-saligheds-Koloni med alle Slags velgjørende Indretninger. Til Slutning samles de fleste Personer, der ere optraadte i Romanen, til en landlig Fest paa Godset. Der er rejst Telte med hvide og rösenrøde Silkeflag i Toppen, de lykkelige Bønder blive trakterede baade med Kaffe, The og Chokolade, Herren og Fruen bære som Vært og Værtinde hvide Forklæder. Derefter bliver en af de ældste af Vajsenhuseleverne (thi der er naturligvis et Vajsenhus) viet til en af Vajsenhuspigerne, og til Slutning opføre Bønderne forskjellige Danse. Alt ender saaledes nok saa nydeligt som var det paa et Theater. Bogen er ganske efter hin Tids Smag og gjorde Lykke; nu til Dags har den kun kulturhistorisk Interesse.

Den næste Roman: „Theodore v. der Linden" er langt bedre. Den viser os to Søskende Theodore og Hans Jakob, Børn af en rig Bonde, der sukke under Faderens urimelige Hængen ved det gamle og Uvilje mod alt nyt. Som det er gaaet i hans Faders og Farfaders Dage, skal det ogsaa i Fremtiden blive ved at gaa. Børnene have en fremadstræbende Aand, de ville følge med Tiden, og de føie Trang til at virke; skjøndt de ellers have det godt, er Hjemmet dem som et Fængsel. Jung taler her for de unges Ret til at rive sig ud af slige Folder og bruge deres Kræfter, eftersom de føie Trang til, og han lader det lykkes for disse unge. En ædel højtstaaende Embedsmand bliver indtaget i Theodore og ægter hende trods Standsforskj ellen; hans ligesindede140

Søster ægter Hans Jakob. Herved komme begge Søskende frem og blive frigjorte til at virke efter deres fromme Hjærtes Tilskyndelse; og det driver dem til at arbejde for deres Medmenneskers Lykke, hvori de finde fuld Tilfredsstillelse. Forfatteren vil hermed vise, at den ædle Higen krones med Held, naar man tager Vorherre med, thi han, som har nedlagt Trang i Hjærtet, tilfredsstiller den ogsaa. Der findes i denne Bog mange Træk ud af Livet, som vidne om Jungs Opfattelsesevne. Som ét blandt mange anføre vi fqlgende: „Ofte maa jeg smile," siger han, „naar jeg om Søndagen staar ved mit Vindue og iagttager Bønderkonerne, der gaa til Kirke. Jeg kan næsten gjætte, hvem der allerede har gifte Børn. En høj Mine, et selvtilfreds Blik udmærker dem, og taler man lidt med dem, betjene de sig af alskens Snigveje for at lede Talen hen paa deres gifte Børn; de forstaa at fremstille, hvor megen Gavn de allerede have stiftet i deres smaa Husholdninger." ') Ofte vender han tilbage til det, som han selv saa tydeligt havde erfaret i Livet: „Man lægge Mærke til," siger han et Sted, „hvorledes Gud lidt efter lidt omdanner de fromme Mennesker til Engle. Læser man deres Historie, saa vil man finde, hvorledes en fortløbende Række af Lidelser, Kors og Trængsler slynger sig gjennem deres Liv, stadig krydser deres Egenvilje og efterhaanden danner dem til ægte Mennesker." s)

Jung skulde netop paa dette Tidspunkt faa at mærke, at hans egen Trængselstid ingenlunde var forbi. I Avgust 1781, da Christine en Dag løftede en tung Kurv op paa Pigens Hoved, følte hun ligesom et Knæk i Brystet og strax efter en stikkende Smerte. Da Jung kort efter kom hjem fra Forelæsning, traadte hun ham dødbleg i Møde og sagde: „Bliv ikke vred, kjære Mand! Jeg har løftet en Kurv og beskadiget mit Bryst. Gud være dig og mig

J) Romaner, Sämmtl. Schr. 9 Bd. S. 618. ') Smstds S. 727.141

naadig; jeg aner, at jeg skal dø!" Den samme Anelse slog ogsaa ham i Møde, og han gjennembævedes af Angst, thi han elskede hende højt. Hun kom i Seng og blev strax meget syg, men gav sig taalmodig over i Guds Haand. „Herre, gjør med mig, hvad du vil," bad hun, „jeg er dit Barn. Vil du, at jeg ikke mere skal se mine Forældre og Søskende, saa befaler jeg dem i din Haand; led du dem, saa jeg engang maa se dem for din Trone." Hun havde Brystfeber, ledsaget af hysteriske Tilfælde. Efter 14 Dages Forløb syntes hun bedre, og Jung haabede paa hendes Helbredelse, men saa gik Sygdommen over til Lungetæring; hun hostede store Stykker op og led meget. Men altid var hun taalmodig. I de stærke Lidelser bad hun Herren om at tænke paa hende efter sin store Barmhjærtighed, og ofte bad hun sin Mand og den Kvinde, der plejede hende, om at tilgive hende al den Møje,

hun voldte dem. Jung kæmpede med Gud i Bønnen; den Plet af Gulvet i et Hjørne af hans Studereværelse, hvor han plejede at knæle, blev hel glat ved Slidet. Længe var det som om Himlen var lukket for hans Bønner, men en Aften silde, da han stod ved Vinduet og opsendte sine Hjærtesuk, følte han paa én Gang en usigelig Fred, derefter en Hengivelse i Guds Vilje, stærk til at bære, hvad Gud vilde lægge paa ham. Da han kort efter traadte ind i Sygeværelset, kaldte Christine ham til sig, saa' paa ham med sine dybe, brune øjne og sagde: „Jeg dør, kjæreste Engel! Fat dig, jeg dør gjærne. Vor tiaarige Ægtestand har været fuld af Lidelser; det behager ikke Gud, at jeg skal se dig udløst af din Kummer, men han vil redde dig. Vær du trøstig og stille, Gud vil ikke forlade dig. Mine to Børn behøver jeg ikke at lægge dig paa Hjærte, du er Fader, og Gud vil forsørge dem." Fra det øjeblik vare de begge rolige og fattede.

Om Aftenen den 17de Oktober, Tomaaneders-Dagen efter Sygdommens Begyndelse, mærkedes Dødstegnene. Dog gik Natten roligt, men da Jung tidlig om Morgenen142

saa' til hende, .raabte hun glad til ham: „Nu har jeg overvundet. Nu ser jeg hin Verdens Glæder levende for mig; intet bekymrer mig mere, slet intet." Hun fremsagde derefter nogle Salmevers om den kommende Herlighed, holdt sin Ven i Haanden og gjentog ofte de Strofer: „Du kan gjennem Dødens Døre os i Drømme føre!" Endnu engang saa' hun paa Jung med sine store sjælfulde øjne, trykkede hans Haand, laa' saa en Stund ligesom i en Slummer og hensov endelig med et Smil.

I den dybeste Betydning havde det været et lykkeligt Ægteskab, thi de havde elsket hinanden inderligt og trolig delt Byrderne i Guds Navn. Men begge og navnlig Jung havde indset, at deres bratte Forbindelse i sin Tid-var overilet. „Begge havde længe nok følt de sørgelige Følger af deres paa Fanatisme grundede Ægteskab, men de lærte Visdom i Lidelsens Skole." Disse Ord, der ere skrevne nogle Aar efter Christines Død, ere meget sigende. Med „Fanatisme" mener han, at de havde antaget Christines heftige Forelskelse for en Indgivelse af Gud.l)

Nu stod Heinrich Jung altsaa ene i Verden med sine to Børn, en Pige paa 9 og en Dreng paa 7 Aar. Dem anbragte han i en god Pension i Zweibrücken, der ligger 6—7 Mil fra Kaiserslautern, ophævede saa hele sin Husholdning og levede som Ungkarl. Han fik Maden hos Værten og spiste alene i sit Værelse. Men det var et tungt Efteraar for ham. Naar han gik dér i sin Ensomhed i den øde Lejlighed og saa' paa de afbladede Træer og de mørke Skyer, da følte han sig saa forladt. Han havde af Naturen Hang til Tungsindighed, og de svære Tider, han havde gjennemgaaet, forstærkede det. Hans Fader Vilhelm skrev et trøstefuldt Brev til ham og skildrede sin egen Sorg, da han mistede sin Ungdoms Brud; kjær-

') Theobald S. 297. Jung lader Helten Theobald faa den unge Pige Sannchen paa samme Maade som han selv fik Christine, og lader dem i deres Ægteskab opleve det samme, de havde oplevet. Personerne ere identiske. Smlgn. hermed Jungs Häusl. Leb. S. 393 f.143

lige Venner var der ogsaa i Kaiserslautern, men Trykket hvilede alligevel stadig over Jung. Han bad saa at sige uophørlig; han bad, naar han var hjemme, hans Hjærte sukkede til Gud, naar han stod paa Kathedret. Da kom en Aften en fremmed ung Embedsmand venligt og høfligt ind til ham. Han skulde opholde sig en Tid i Byen for at sætte sig ind i nogle landøkonomiske Fag og hans Hustru var med ham. Da han havde hørt om Jungs Sorg og Ensomhed, foreslog han, at han og Hustru skulde flytte ind til ham, og at de skulde føre fælles Husholdning. Dette skete og blev til gjensidig Opmuntring hele Vinteren igjennem. Jung arbejdede nu med rastløs Flid og skrev Lærebøger i sine Fag; han solgte en Del af sit Indbo og betalte af paa sin Gjæld. Men i Paasken 1782 drog hans Husfæller bort, og han var atter alene.

Af og til flk han opmuntrende Vidnesbyrd om, hvor meget han var kjendt og elsket, navnlig gjennem sin Ungdomshistorie. En Dag traadte en ung, fremmed Mand ind ad Døren; han hed v. Bilden, var Søn af en Patricier og skulde studere her, hvorfor han meldte sig til Indtegning. Tilfældig fremviser han sin Stambog, og i denne stod der skrevet følgende Ord: „Herren vil have Omsorg. Dette Stillings Valgsprog tilligemed hans Tillid til Gud anbefaler dig, kjæreste Broder! din tro Søster Amalie." Det unge Menneske anede ikke, at Stilling var den samme som Professor Jung, der stod for ham, og siger derfor troskyldig: „De har dog vel ogsaa læst Stillings Skrifter?" Denne svarede smilende: „Ja, jeg kjender dem meget godt." V. Bilden ønskede gjærne at vide, hvor

Stilling levede, thi han følte sig saa taknemlig imod ham, og man kan tænke sig hans Glæde, da han erfarede, at det var den Mand, han talte med, og hvis Vejledning han nu skulde nyde.

I Længden faldt det Jung altfor tungt at leve enligt,

>) Jung-Stillings Erzählungen. Schr. 12 Bd. S. 69 ff.144

og efter Venners Tilskyndelse begyndte han at se sig om efter en anden Hustru. Da han imidlertid et Par Steder fik en Kurv, besluttede han, fortrydelig derover, at forholde sig ganske rolig og vente paa, hvad Gud vilde føre ham til. Kort efter fik han Brev fra Fru de la Roche, som nu boede i Speyer, efter at hendes Mand havde faaet Afsked i Unaade fra sin forrige Stilling. Hun havde hørt om Jungs uheldige Frierier, ærgret sig deroyer og anbefalede ham nu en smuk og dydig Pige, 23 Aar gammel, af god Familie, som kunde medbringe et godt Udstyr men ingen Formue. Hendes Navn var Selma v. St. Florin tin. Jung saa' Guds Styrelse deri, og den unge Dame indvilgede i en Sammenkomst med ham, hvilken fandt Sted i Speyer d. 25de Juni 1782.

Det var en yndig Sommerdag. Solen skinnede ned fra en skyfri Himmel, da Jung med en Ledsager vandrede ud af Speyers Port og førtes ind i en smuk Have. Her' saa' han Selma, klædt i en rødgul Silkekjole, med en sort Straahat paa det opsatte Haar, vandre urolig frem og tilbage, øjensynlig i stærk Sindsbevægelse. Hendes Broder og en anden Dame vare ogsaa til Stede. Da Jung gift nærmere, satte alle sig i Positur, og han gjorde en almindelig Reverens for dem; derefter traadte han hen imod Broderen og sagde paa en Maade, der stod i stærk Modsætning til de stive Komplimenter: „Min Herre, jeg ønsker, at jeg snart maa kunne kalde Dem Broder!" Den fine unge Mand blev noget frapperet, bukkede og sagde smilende: „Deres ærbødige Tjener, Hr. Professor! Det skal være mig en Ære!" Derefter trak han og de andre sig noget tilbage, ladende Parret alene. Jung bød Selma Armen og tiltalte hende med samme Ligefremhed: „Mademoiselle! De véd, hvem jeg er (hun havde læst hans Historie), De kjender ogsaa Hensigten med min Rejse. Jeg har ingen Formue, men tilstrækkelige Indtægter og to Børn . . . Kan De beslutte Dem til at blive min Ægtefælle, saa hold mig ikke for længe i Spænding. . . Jeg frygter Gud og vil forsøge at gjøre Dem lykkelig."145

Selma fattede sig, hun slog sine aandfulde øjne op, rakte sin højre Haand med Viften i Vejret og sagde: „Hvad Forsynet vil, det vil jeg ogsaa!" Efter et kort Ophold skiltes de ad, men om Eftermiddagen skulde de igjen mødes hos Fru de la Roche.

Den unge Dame havde gjort det gunstigste Indtryk paa Jung. Imidlertid trak hendes Komme langt ud over den bestemte Tid, og han sad paa Naale, frygtende en ny Kurv. Endelig kom hun med Broderen, der strax af Husets Frue blev ført ind i et andet Værelse, for at Parret kunde være ene. Jung spurgte, om Ligegyldighed var Grunden til, at hun havde tøvet saa længe. Ingenlunde, hun var bleven opholdt: „Min Følelse er uudsigelig," forsikrede hun med Taarer i øjnene. — „De .bestemmer Dem altsaa til at blive min?" — „Ja, hvis min Moder samtykker, er jeg Deres for stedse." — „Men Deres Fru Moder?" — „Hun vil ikke gjøre nogen Indvending." Ved disse Ord omfavnede og kyssede Jung hende, og i samme øjeblik traadte Fruen, der formodentlig fra det andet Værelse havde' fulgt Samtalen, ind med Broderen. „Er De allerede saa vidt?" raabte hun fornøjet og omfavnede dem begge, hvorpaa hun meget bevæget velsignede dem. Selma erklærede, at hun vilde se at træde i Christines Sted for Børnene, saaledes at hun engang trøstig kunde møde hende hisset. Og paa denne Maade var altsaa denne vigtige Sag hurtig ordnet til fælles Tilfredshed, thi Moderens Samtykke lod ikke længe vente paa sig.

Fru St. Florintin opholdt sig i Kreutznach nogle Mil borte, og her tilbragte Jung nu nogle Dage for at lære sin Brud bedre at kjende, og alt fyldte ham med Glæde, thi han mærkede, at de passede fortræffeligt sammen. Men en Dag fik Selma et Brev, som aabenbart voldte hende megen Uro; hun skiftede Farve og ilede op i sit Sovekammer. Jung blev forskrækket, thi det maatte sikkert være noget ubehageligt, som angik deres forestaaende Forening. Det var det ogsaa. I Brevet havde en Ven underrettet hende om, at Jung sad dybt

IO146

i Gjæld, hvilket hun ikke vidste af, thi han havde endnu ikke havt Mod til at sige hende det. Nu maatte han jo frem med Tilstaaelsen, men trøstede hende med, at da han var flittig og Indtægterne gode, vilde Gjælden ved en

fornuftig Sparsommelighed i nogle Aar kunne betales. Imidlertid stillede han det frit for hende, om hun ønskede at løses igjen fra Forbindelsen. Da han saaledes nærmere havde klaret det hele, ventede han sin Dom. Selma rejste sig hurtig og sagde: „Nej, jeg forlader ikke Jung; Gud har bestemt mig til, at jeg skal bære Byrden med Dem. Velan, jeg gjør det gjærne. Vær ogsaa De ved godt Mod; ogsaa dette ville vi overvinde med Gud." Og saaledes var den Anstødsten ryddet af Vejen.

Bryllupet stod allerede d. 16de Avgust i Kreutznach. En rig Ven af Familien foranstaltede Festmaaltidet for dem og indbød dem til en Lysttur den næste Dag i det smukke Rheingau. Selskabet kjørte i to Vogne til Bingen, hvor de satte over Rhinen, derfra til Niederwald, hvor de spiste til Middag i et Jægerhus. Paa Tilbagevejen gik Herrerne i Forvejen ned ad Bjergene til iRüdesheim, hvor de tømte en Flaske Rhinskvin paa deres fremtidige Venskab ; derfra lod de sig sætte over Floden, men Overfarten var besværlig, da det var blæst op til en stærk Storm.

Damerne - kjørte imidlertid bagefter, og da Herrerne vare vel ovre, saa' de Vognen med Damerne holde paa den-anden Side af Floden. Ogsaa disse vilde nu trods det tiltagende Mørke og Uvejr lade sig sætte over. Færgen stødte fra Land, men Herrerne saa' til deres Forfærdelse, at den i Stedet for at sejle tværs over, drev ned ad Floden og førtes ustandselig afsted mod det farlige Bingerloch, hvor Vandene bruste som en ijæm Torden. Det var en overhængende Fare, der snart rygtedes; alle Folk i Bingen kom løbende, man raabte og larmede, medens de fortvivlede Herrer, fremfor alt den nygifte Jung, stod maalløse af Skræk. Imidlertid blev en Baad gjort klar, og nogle raske Søfolk roede afsted for at indhente Færgen,.før det var for silde.147

I bange Forventning stod nu alle tilbage. Mørket havde lagt sig over hele Egnen, ingen vidste noget. Af og til hørte man det Udraab: „De stakkels Mennesker! det er ude med dem. Gud være dem naadig!" Endelig kom en ung Mand, en katholsk Gejstlig, gjennem Folkestimlen hen mod Herrerne og talte beroligende Ord til dem; han vilde vædde, at Damerne vare reddede. Derefter førte han dem langs Flodbredden ud ad den Vej, hvor de først maatte faa Efterretning. Bestandig stirrede og lyttede de mod Floden til højre, men pludselig hørte de en raslende Lyd fra den anden Side som af en Vogn. Det var for mørkt til at se noget, men Jung raabte, og hvem skildrer hans Glæde, da han hører Selmas Stemme: „Vi ere reddede!"

Der blev nu en Spørgen. Færgefolkene havde været saa fulde, at de ikke kunde staa paa Benene, end mindre styre Færgen; Søfolkene havde indhentet dem nærved Bingerloch, faaet Færgen gjort fast ved deres Baad og med overordentlig Anstrengelse bugseret dem forbi Klipperne til den anden Bred. Da Jung spurgte Selma om hendes Tanker i Farens Stund, sagde hun, at hun havde tænkt: „Gud gjør alting vel! Vil han rive mig fra dig, maa han have en god Hensigt dermed. Altsaa ske hans Vilje!" Og dermed havde hun været ganske rolig.

En saa alvorlig Indvielse fik Jungs og Selmas Samliv, men den tjente jo netop til at knytte dem nærmere sammen. Da de et Par Dage efter drog til Kaiserslautern, fik de en uventet festlig Modtagelse. Et langt Stykke udenfor Byen bleve de modtagne af Studenter, anførte af den flinke v. Bilden; der blev overrakt Brudeparret et Lykønskningsdigt, og under Musik holdt de Indtog i Staden, hvor der ogsaa til deres Ære blev holdt et Bal.

Hermed begyndte saa et nyt Liv. Børnene kom tilbage til Hjemmet og fandt en anden Moder i Selma. Hun var ogsaa en sjælden Kvinde, langt betydeligere end Christine og dog med et ligesaa varmt Hjærte. Hun var egentlig af italiensk Adel, men hendes Slægt var i det

lo*148

17de Aarhundrede kommet til Frankrig. Hendes Bedstefader var Huguenot og maatte under Forfølgelserne tage sin Tilflugt til Tydskland, hvor Familien siden havde levet; hendes Fader var død for nogle Aar siden som Kammer-direktør i et lille Fyrstendømme i Øvre-Schwaben. Selv havde, Selma trods sin Ungdom prøvet en Del i Verden, havde ogsaa været uheldig forlovet, men det Ægteskab, hun nu havde indgaaet, var en rolig Havn for hende. Hun var en forstandig Kvinde, der lige trå Begyndelsen tog sig af det svage Punkt i Huset, nemlig Pengesagerne. Hun overtog hele Finansvæsenet, betalte i Løbet af tre Aar al den Gjæld, Jung havde gjort i Kaiserslautern, foruden at hun punktlig betalte Renterne af den ældre Gjæld; efter den Tid begyndte hun ogsaa at

afdrage denne. Tilmed sørgede hun for, at de aldrig kom i Forlegenhed; der var altid Penge i Huset. Kom der Rykkerbreve, besvarede Selma dem. Saaledes nød Jung nu i den Henseende en Lykke, der stod i den glædeligste Modsætning til den foregaaende Tid. Dertil kom, at hun var en dannet og kundskabsrig Dame, vant til at bevæge sig i finere Kredse.

Jungs Fremtræden mindede endnu i nogle Henséender mindre heldigt om hans Ungdoms Forhold, men i Omgangen med hende blev han paa en god Maade mere poleret, hvilket nu engang ikke har saa lidt at betyde i Verden.

Saaledes kunde Jung med Rette prise Gud for sin Selma. Hun højnede hans Liv og gav det en Fasthed, som det før havde savnet. Men i deres korte Forlovelsesdage sagde hun engang til ham: „De vil ikke beholde mig længe. Jeg bliver ikke 30Aar; det har en mærkelig Mand i Oettingen sagt mig." Denne Tanke om en tidlig Død kastede et eget alvorligt men tillige mildt Skjær over hende.

Saaledes henrandt nu nogle Aar lykkeligt og roligt; dog begyndte Jung at længes efter en Forandring i sin Stilling, og denne kom saa at sige af sig selv allerede149

1784, da Kurfyrsten flyttede Akademiet fra Kaiserslautern til Heidelberg for at forene det med det gamle Universitet (Ruperto-Carolina) dér. I Efteraaret brød Jung op og kom dertil. Forandringen var i det hele taget behagelig. Egnen er jo yndig og var mere civiliseret end i Pfalz; han fik noget større Indtægt og en mere udstrakt Virkekreds. Heller ikke manglede han her kjære Venner, og han nød megen Yndest blandt Befolkningen paa Grund af sine Stær-Operationer og Øjenkure, som han fortsatte, hvor han saa kom hen, og altid udførte uden Betaling for mindre bemidlede. Kurfyrsten paaskjønnede hans Virksomhed ved at give ham Titel af Hofraad. Megen Glæde havde han ogsaa af at være Medlem af „det tydske Samfund" i Mannheim, hvor han kom hver 14de Dag og færdedes i en Kreds af intelligente Mænd.

Den vigtigste Begivenhed i Heidelberg i den Tid, Jung boede i denne By, var Universitetets 400 Aars Fest 1786. Den blev fejret med stor Stads, og mange Folk fra nær og fjærn samledes her ved denne Lejlighed. Jung skulde holde Festtale paa det statsvidenskabelige Fakultets Vegne. Alle de andre Taler bleve holdte paa Latin i Festsalen, hvor der var koldt, og Tilhørerne vare inderlig kjede af „den evige Latinsnak og Promoveren". Men Jung kom til at tale i den statsvidenskabelige Højskoles egen Sal, der baade var opvarmet og smukt oplyst, da det var Aften, og han talte paa Modersmaalet. Hertil kom, at han var godt skaaret for Tungebaandet, havde baade Kraft og Følelse. Han rev Tilhørerne i den Grad med, at de snart græd, snart frydede sig, og han blev flere Gange afbrudt af Bifaldsklap og Bravoraab. Sligt var ganske anderledes usædvanligt end nu, og gode Talere vare i det hele sjældne Fugle dengang. Da han gik ned af Kathedret, takkede Ministeren v. Oberndorf ham meget forbindtlig, og man kan tænke sig, at den fordums Skrædder og Skolemester maatte føie sig smigret, da de pfalziske Stormænd i al deres Stads, med Stjærner og Ordensbaand paa, traadte hen til ham og én for én150

omfavnede og kyssede ham, hvilket blev efterfulgt af de Deputerede fra Rigsstæderne og Universiteterne. Denne Begivenhed var et ydre Glanspunkt i Jungs Liv, en Balsam for mange bitre Timer og fordums Tilsidesættelser. Men han følte tillige saa levende som nogensinde, at alt var en Gave af Gud, og takkede ham derfor.

len Tale, Jung samme Aar holdt i Mannheim, forudsagde han med Bestemthed, at en stor Revolution vilde bryde løs, hvilket jo ogsaa skete tre Aar efter.

Om Jungs Liv i Heidelberg er der ikke meget at melde, Tiden gik i det hele godt, og han var lykkelig ved sin Selmas Side. Vel var der et indre Tryk, der ofte hvilede paa ham, en Forpinthed i Sjælen i det dybeste af alle Forhold, nemlig overfor Gud, men i Bønnen kom han dog altid paany over det. Vi ville siden høre mere derom.

En kjøn lille Begivenhed fra denne Tid ville vi dog mindes. I Bayern nærved Tyrols Grænse boede en hæderlig Mand ved Navn Gotthard, der havde tre flinke Sønner, som han trods sine indskrænkede Kaar havde givet en god Opdragelse. De drog til forskjellige Højskoler for at studere, men da Faderen næsten ingen Hjælp kunde give dem, viste han dem hen til Jungs Exempel, kjendt fra hans Ungdomshistorie, og sagde til dem: „Bær jer ad som Stilling: bed og stol paa Gud!" Det gjorde de, og det gik dem alle godt. Den ældste blev Theolog, den anden

Jurist, den tredie, Max, kom til Heidelberg for at studere Statsvidenskab. Jung holdt meget af Max, denne kom i sin Professors Hus, spillede ofte paa Luth og sang smukt dertil, men han vilde ikke tage imod det venlige Tilbud at spise en Dag om Ugen hos Jungs. Han vilde leve ligesom Stilling i Strasburg, nøjes med hvad Gud vilde give ham uden at falde andre til Byrde og ikke forvænne sig; sit tarvelige Udkomme fik han navnlig ved at synge i Kirken. Men han lærte ogsaa af Jung at operere for Stær, for i den Henseende at kunne gavne sine Medmennesker ligesom han. Dette151

fortræffelige unge Menneske, der var Jung og Selma saa kjær, fik en god Fremtid. En ung Greve, der ogsaa studerede her, og som jævnlig kom til Jung, lovede at tage sig af ham og gjorde det. Da Max skulde forlade Universitetet, kom Greven til ham og sagde, at han behøvede en Mand til at bestyre sine Godser og bad ham være den Mand. Saaledes blev Afrejsen frydefuld for det unge Menneske. Den sidste Aften, han var i Heidelberg, spiste han fot første Gang hos Jungs, og Selma forsynede ham med Rhinskvin, Skinke, Pølser o. m. til Rejsen. Max flk en udmærket Stilling hos Greven, og Jungs glædede sig over hans Lykke.l)

Vi have omtalt de Romaner, som Jung tidligere havde skrevet, og som, uden at have blivende Værd, paa hin Tid bleve meget læste; vi komme nu til den sidste i Rækken, men uden Sammenligning den betydeligste, „Theobald eller Sværmerne".2) Det er i Grunden en Mellemting mellem Roman og virkelig Historie. Jung har i den skildret de religiøse Bevægelser i Rhinlandene i Aarhundredets første Halvdel, men han har sammenknyttet disse Skildringer ved et romantisk Baand, idet han lader opdigtede Personer, navnlig den ældre og den yngre Theobald, træde i Forhold til de forskjellige historiske Personer og Begivenheder. Dog er navnlig den yngre Theobald heller ikke ganske Fantasi, men ofte ét med Jung selv. Da vi i Bogens Indledning have berørt de meget brogede religiøse Bevægelser i Rhinegnene, behøve vi ikke her at dvæle derved; en stor Del af vort nøjere Kjendskab dertil stammer fra denne Jungs Bog, thi han havde fra Barn af hørt om de forskjellige Personer, han havde truffet Tilhængere af dem allerede i Hjemmet hos sin Fader og siden ofte paa sin bevægede Ungdomsvej, ja havde til visse Tider levet sammen med saadanne. Enkelte af Lederne havde Jung endog per-

1) Jung: Erzählungen Nr. 17. Sçhr., 12 Bd. ») Schr., 6 Bd.152

sonlig kjendt. Der var næppe nogen, der kunde skildre disse Tilstande som han. „Theobald" har derfor blivende Værd for enhver, der vil sætte sig ind i hin Tid, om end det hist og her mod Forfatterens Vilje brister lidt paa den historiske Nøjagtighed.

Det var ingenlunde Jungs Mening at ville bryde Staven over hine religiøse Bevægelser i Almindelighed; tværtimod havde han jo fra ung af indsuget Kjærlighed til det pietistiske Trosliv, og han havde altid en Retning imod det. Derfor fremstiller han med Deltagelse, ofte med Beundring, saadanne Mænd som Hochmann, Rock, Marsay, Haug o. s. v. Han skriver et Sted: „Man gaar for vidt i at dadle Pietisterne. Hvorfor' anse I en Mand for et stort Geni, naar hans Sjæl sværmer om i Fantasiens Rige, digter og maler herligt, skriver fortræffelige Romaner? Det dadle I jo ikke. Men naar et fantasirigt Hoved holder Religionen for en værdig Gjenstand og har roman- og feagtige Begreber om den, da fare I op og ville banlyse en saadan af det menneskelige Selskab. Er det ogsaa billigt? — Ja, sige I, disse religiøse Romanhelte vildlede Folket og stifte Skade! — O, langtfra ikke saa megen' som eders Kjærligheds- eller forgiftede Romaner! Disse føre Ynglingen og den uskyldige Pige ind paa Føleriets og Lastens Vej, hvorimod hine næsten altid have den virksomste Indflydelse paa at føre et dydigt Liv. I ville næsten altid finde, at en Pietist vandrer ulasteligt blandt Menneskene." ') Her tænker Jung altsaa paa gode Pietister. Men at han havde et skarpt øje for Udskejelserne, ses noksom af hans Fremstilling af Sekten i Ronsdorf (Eller og Anna Buchel), som han havde nem Adgang til at høre om, efter at han selv ved sin Forbindelse med Familien Heyder var bleven saa nær knyttet til dette Sted. Her lægger han ingenlunde Fingrene imellem.

Jung havde et stort Kjendskab til Menneskehjærtet,

') Theobald, Schr. 6, 82.153

navnlig i dets Forhold overfor det religiøse, og det fremtræder paa mange Maader i „Theobald". Saaledes naar han skildrer Forbindelsen mellem Bondesønnen Dietrich Theobald og den adelige Frøken v. Wirthen. Disse

træffe hinanden ved gudelige Forsamlinger, de samtale om deres Sjæles Tilstand, og Enden bliver, at de forlove sig med hinanden i den Hensigt ved Samlivet at bestyrkes i Troen. De sætte nu alt ind paa at blive gifte, flygte til en troende Præst for at vies af ham, men da han nægter det, tage de til Takke med en Allemands-Præst, der for gode Ord og Betaling er villig til alt. Dette Ægteskab, som saaledes med Vold og Magt er sat igjennem uden deres Slægtninges Samtykke, bliver slet ikke til det, de havde ventet. Det viser sig, at det egentlig var den kjødelige Drift, der havde draget dem sammen og som havde skjult sig under de gudelige Rørelser. Saasnart de ere blevne gifte, have de ikke mere Trang til at tale med hinanden om religiøse Ting; det bliver et trivielt, dagligdags Ægteskab uden dybere Sympathi. At Sanselighed tidt skjuler sig under religiøs Rørelse, navnlig naar denne har et pietistisk Anstrøg, er en Erfaring, som ofte er gjort.')

Skulde man angive Hovedhensigten med Jungs „Theobald", da tager man næppe Fejl ved at finde den betegnet i Mottoet: „Mittelmasz die beste Strasz". Han mener hermed, at Mellemvejen (i god Betydning) er den bedste, at altfor stor Overspænding kan blive ligesaa fordærvelig som altfor stor Slaphed. Denne Mellemvej søgte Jung selv at gaa, mellem Pietismen paa den ene Side og Tidens stedse større rationalistiske Kjølighed paa den anden. Det følgende vil vise, i hvad Grad dette lykkedes ham.

Jungs Ophold i Heidelberg var ikke af lang Varighed. Han nød nu saa megen Anseelse, at da Land-

') Theobald S. 40 ff. Om nogle af de værste Udskejelser i de separatistiske Samfund findes der interessante Meddelelser. S. 155 ff.154

greven af Hessel-Kassel, Vilhelm d. 9de, ønskede at udvide Universitetet i Marburg, tilbød han Jung et Professorat i de landøkonomiske Fag med en Løn af 1200 gode Dalere eller 2160 Gylden. Dette Tilbud maatte denne anse for en Styrelse af Gud og tog altsaa med Glæde imod det. Ved Paasketid 1787 flyttede han med sin Selma og deres eneste levende Barn, en lille Pige paa et Aar, til det nye Opholdsted. Christines to Børn, der vare temmelig store, kom ud fra Hjemmet, Datteren til den Heyderske Familie (Heyder selv var nylig død) og Sønnen i en Pensionsanstalt hos en Præst. Da Revolutionskrigene nogle Aar efter udbrød, kom Professorerne i Heidelberg i stor Elendighed og fik i flere Aar slet ingen Løn, saa at Jung fik Grund til at takke Gud for, at han i en god Stund kom fra dette Sted, hvor han iøvrigt havde levet lykkelige Aar.

8.

Første Aar i Marburg.

1787—1793.

Ved sin Forflyttelse til Marburg kom Jung igjen nærmere til sin Fødeegn, som i lige Linie kun er en halv Snes Mil derfra. Marburg, som ligger omtrent midt imellem Kassel og Frankfurt ved den lille Flod Lahn, gjorde ved det første Blik ikke noget heldigt Indtryk, da den saa' gammeldags og forfalden ud, men ved nærmere Eftersyn svandt dette. Baggesen, der besøgte den paa sin Labyrinthrejse ikke ret længe efter at Jung var kommet dertil, beskriver den paa følgende Maade: „Oven over den paa Siden af Bjærget hængende By lader et Slot til at falde ned af Skyerne. I Steden for at Gaderne i andre Stæder ligge jævnsides, ser man dem155

her opstablede paa hinanden. Den ældgamle Kirke synes — i Begreb med at opklavre Højden — af Alder og Mødighed at være bleven staaende paa Halvvejen. Egnen rundt omkring er malerisk, bjærgfuld, skovrig og bestrøet med Ruiner. Staden selv er indeni mørk, forfalden og smudsig, men fra de hen over hinanden fremtittende Huse have Beboerne de skjønneste Udsigter; især er Overblikket fra det høje Slot underholdende. Fra den lavere til den højere Hovedgade krøb vi op paa en Trappe. Hist og her kan man fra 3die Stokværk spasere lige ud i Haven, og den ene Gade har Skygge af Træerne, som staa i den anden. Nedenunder flyder Lahnen i mangehaande Bugter. Byen vrimlede af Indbyggere — arbejdsomme, godlidende, snaksomme Folk."1) Det gunstige Indtryk, som Beboerne gjorde paa den danske Digter, stemmede ogsaa med Virkeligheden. Jung siger, at man fandt Hjærtelighed og et virksomt Venskab som næppe paa noget andet Sted. De gode Hessere, som udmærkede sig ved deres lange Haarpiske, vare nok værd at leve iblandt.2)

Modtagelsen af Embedsbrødrene var meget venskabelig, og Jung følte sig hurtig vel tilpas i sin nye Stilling. Da

det gamle Hjem var saa nær, indbød han sin Fader Vilhelm til at besøge sig. Gjærne havde han ogsaa set sin Onkel Johan, men han var død Aaret før. • Vilhelm, som nu var en 70 Aar gammel, kom efiter Indbydelsen. Da Jung en Dag stod paa Kathedret, traadte pludselig nogle Studenter ind i Avditoriet, og én af dem raabte højt: „Deres Fader er her! Nu hører alting op!'" Jung skyndte sig ned til sine Værelser, ledsaget af en Flok Studenter. Lige indenfor Døren stod Fader Vilhelm med Hatten i Hænderne, bøjet af Alder og med furet Ansigt. Halv undselig saa' han fra Siden hen mod sin Søn. Først stod begge et øjeblik tavse overfor hinanden,

') Labyrinthen 2, S. 53. (Nyeste Udgave.) ') Engelstoft saml. Skrifter 3, S. 63.156

da omfavnede og kyssede de hinanden med dyb Bevægelse. „Fader," udbrød Jung, „I er i de sidste 13 Aar bleven gammel." — „Det er jeg ogsaa, min Søn." -— „Det er mig, som stod jeg for min Bedstefader; I er kommen til at ligne ham meget, min dyrebare Fader!" — „Ham lig paa Legem og Sjæl. Jeg føler den indre Ro, som ogsaa han havde, og som han handlede, søgte ogsaa jeg at handle." — „Gud, hvor haarde og stive er dog eders Hænder — har I det da saa svært?" Han smilede som Eberhard og sagde: „Jeg er en Bonde og født til Arbejde; det er nu engang mit Kald. Läd det ikke bekymre dig, min Søn!" Onkel Johans Søn, som var Bjærgmester, var fulgt med Vilhelm, og de tilbragte nu nogle gode Dage i Marburg; Vilhelm sagde flere Gange, at denne Tid var ham som en Forsmag paa Himlen.

Jungs Virksomhed i Marburg var i Hovedsagen en Fortsættelse af den i Kaiserslautern og Heidelberg. Han havde fuldt op at gjøre med sine Forelæsninger, hvoraf han daglig holdt fire til fem, et højst anstrengende Arbejde, som dog ikke forhindrede ham i en flittig Forfattervirksomhed. Han skrev dygtige Lærebøger i forskjellige Fag, saasom over Stats-Politi, Finansvidenskab og Grundrids af Statshusholdning, saa at han ialt har skrevet 11 saadanne Bøger. Dertil kom, at han fortsatte sin Levnedsbeskrivelse med „Heinrich Stillings Husliv",-der skildrer hans Oplevelser fra 1772, da han nedsatte sig i Elberfeld, til 1787, da han kom til Marburg. Skjøndt denne Bog ikke er saa livlig skrevet som de to foregaaende Dele af,hans Liv, har den dog stort Værd baade til at kjende ham og hans Tid. Endvidere fortsatte Jung stadig sine Øjenoperationer, førte en stedse stigende Brevvexling med mange forskjellige Folk og skrev flere religiøse Værker, saa at man med Rette kan sige, at de 16 Aar, han tilbragte i Marburg, vare en overordentlig flittig Arbejdstid.

Forholdene i den lille Universitetsby vare hyggelige157

og behagelige for Jung. Han havde adskillige Kollegaer, som han satte megen Pris paa, men den kjæreste var ham den theologiske Professor Coing, en Mand, som han fuldt kunde stemme med i det kristelige og som tillige besad en blid Karaktér. Familierne Jung og Coing bleve snart saa indgaaede, som vare de ét, og Selma sluttede sig inderligt til Coings ældste Datter Elise. Blandt Studenterne nød Jung ogsaa i en Aarrække megen og vel fortjent Anseelse. '

Men trods alt dette glædelige, og skjøndt Forholdene i det hele dannede en lysende Modsætning til de fordums tunge Dage i Ungdomstiden og i Elberfeld, manglede Jung og havde i en Række Aar manglet den rette, rolige, indre Tilfredshed. Det er en sørgelig Bekjendelse af en Mand, der troede paa Gud og elskede hans Veje, men han giver selv Forklaringen dertil. Denne Utilfredshed, som netop hang sammen med hans uophørlige Trang til at staa i Barneforholdet til Gud, havde en vis naturlig Tungsindighed til Baggrund. Jungs Sind var let bevægeligt, meget følsomt, Smil og Taarer vexlede hyppigt hos ham, men han mente selv, at de store Gjenvordig-heder, han havde gjennemgaaet i sine yngre Dage, havde stemt ikke blot Alvorens men Tungsindets Strænge i ham, og det er troligt nok. Dog, den egentlige Kilde til den aandelige Utilfredshed, laa i en tærende Tvivl, der i en Snes Aar, lige fra Strasburgtiden, bestandig ståk sit Hoved frem, hver Gang han følte sig glad i Gud. Han kalder hin Tvivl en Goliath, og det var ogsaa en frygtelig Kæmpe. Det var Determinismen, som han i sin Tid havde læst sig til i den Leibnitz-Wolffske Filosofi, det vil sige: Læren om en uforanderlig, i Tingenes Natur liggende, Skjæbne. Hvor denne Lære faar Indpas i et Menneske, dér svinder Troen i sin dybeste Betydning, Og man tvivler om, at der er en levende Gud til. "

Man kunde synes, at et Menneske, der stadig havde gjort saa dyre Erfaringer netop om den levende Guds158

Bønhørelse og Bistand, at en saadan mindst af alle skulde blive en Bold for den Slags Tvivl. Men det er en Fejltagelse. De største Troskæmper have altid lidt under de største Tros-Anfægtelser. Hvor Hveden er saaet, kommer Fjenden netop med sin Klinte. Jung saa' det som en Fjende, en Goliath, han skulde bekæmpe, og han brugte ogsaa Davids Trosvaaben imod ham, men hver Gang, han troede at have sejret, kom han igjen. Paa samme Tid som han bad til Gud, paa samme Tid Læseverdenen trindt omkring opbyggedes ved Skildringen af Jung-Stillings Trosliv og aabenbare Bønhørelser, paa samme Tid hviskede den skrækkelige Kæmpe ham stadig paany ind i Øret: „Det nytter ikke, du beder, thi hvad Gud engang har bestemt, det sker, enten du beder eller ikke!" Tænkte han saa paa de tydelige Beviser paa Guds Bønhørelse, han i sit Liv havde havt saa mange af, da hviskede Kæmpen: „Det var kun tilfældigt!" Men Jung overgav sig aldrig til Uhyret; trods Tvivlen blev han ved at bede, og da han havde et opladt øje for Guds Haand, mærkede han ogsaa tydeligt, at den faldt tungere paa ham, hver Gang han slappedes i Tro og Bøn.

Han skriver selv derom: „Den mørke, fatale Determinisme lejrede sig som en stærkt væbnet i min Sjæl, og den sagde Nej til alt, hvad jeg hidtil havde troet — og jeg kunde ikke gjendrive den, det vil sige, jeg kunde ikke kæmpe den ud. Thi alle mine hidtidige Førelser og alt, hvad der før havde været overbevisende for mit Hjærte, og hvormed ogsaa min Fornuft havde beroliget sig, derved beroligede den sig nu ikke mere. Men hvorledes kunde jeg i den Sindsforfatning vedblive at være Kristen? Ja, jeg bekjender med dyb Ydmygelse og inderlig Bevægelse, at det havde ogsaa været umuligt, hvis ikke den gode og barmhjærtige himmelske Fader daglig og stadig havde holdt mig i øvelse i Korsets' Skole. Jeg var stedse i den Stilling, at jeg enten rent ud og i Ordets fulde Betydning maatte tro kristeligt eller løbe saa langt, mine Fødder kunde bære mig, eller skyndsomst tage Livet159

af mig selv. — Jeg troede tidt, jeg skulde forgaa." ') Hvor maa man dog takfte Jung for disse Bekjendelser! Hvor godt det end er med Bekj endelser fra de uom-vendte Dage, som vi have dem fra mange Kristne, saa ere de uforbeholdne Bekjendelser om Troslivets Anfægtelser og Lidelser dog endnu mere værd2). Der skal en vis Sjælsstorhed til at fremlægge sligt for Almenheden, naar man som Jung bliver set op til som en af Troens Bærere.

Men i Aaret 1788 fik hin frygtelige Kæmpe i Jungs Bryst endelig et Dødsstød ved Guds gode Styrelse. De fleste ville vist finde sig skuffede ved at høre om Maaden, hvorpaa det skete, men Guds Midler ere mange. En Ven fra Heidelberg, Kirkeraad Mieg, som besøgte Jungs dette Aar, henledte nemlig hans Opmærksomhed paa Kants Skrifter, som Jung hidtil ikke havde havt Lyst til at studere, og anførte navnlig et Udsagn af denne Filosof, der forekom ham slaaende. Da Jung nu fordybede sig i Kants berømte Bog „Kritik der reinen Ver-nunft", blev den Midlet til, at han fik Bugt med hin Tvivlens Kæmpe. Kant beviser nemlig heri, at den menneskelige Fornuft intet véd, som er udenfor den sanselige Verdens Grænser, men at den i oversanselige Ting altid kommer i Modsigelse med sig selv. Dette blev en ligefrem Lægedom for Jungs saarede Sjæl; Bogen var for ham som en Udvikling af Pavlus' Ord: Det sanselige Menneske fatter ikke de Ting, som høre Guds Aand til, thi de ere ham en Daarligheds). Knuden var løst for Jung; alt delte sig nu for hans Bevidsthed i

') Heimweh S. 266.

2) De, der fordybe sig i Udmalinger af de merke Tilstande inden Omvendelsen, men tie med hvad der af den Art kommer efter den, ligne de Forfattere, der beskrive de elskendes Konflikter og Lidelser før Bryllupet, men lade Ægteskabet gjøre en lykkelig Ende paa alt sligt. I begge Tilfælde bibringer man Folk urigtige Forestillinger, og der er gjort megen Skade ved slige Illusioner.

3) i. Kor. 2, 14.i6o

to Verdener, den højere, som vi kun fatte ved Guds Aabenbaring, den lavere, som vi kjende gjennem Naturen og Fornuften. Da Jung lejlighedsvis i et Brev takkede den königsbergske Filosof for dette Lys, svarede denne bl. a.: „Ogsaa deri gjør De vel, at De søger Deres eneste Beroligelse i Evangeliet, thi det er den uudtømmelige Kilde til alle Sandheder, som, naar Fornuften har ud-maalt hele sit Omraade, ikke ere at finde andet Steds end dér."') En mærkelig Udtalelse af denne Mand, som Jung til sit eget Gavn optog i al Enfoldighed.

Da Jung senere gjennempløjede flere af Kants Skrifter, følte han sig imidlertid meget skuffet, thi han saa', at denne i Virkeligheden ikke søgte Kilden til de Sandheder, der overgaa vor Forstand, i Evangeliet, men i „Moralprincipet". Da sagde Jung til sig selv: Dette saakaldte Moralprincip er en meget vag Ting, saare forskjelligt hos de forskjellige Folkeslag; det tillader Mexi-kanerne at ofre Mennesker, de nordamerikanske Indianere at skalpere deres Fanger, Otaheitierne at stjæle. Og vil man svare, at det skal være „det rene" Moralprincip, da er det en blot Ordlyd, thi det findes ikke paa Jord uden ét Sted, i Guds Ord. Altsaa er det kun i Evangeliet. Jung saa' med sit kristeligt klarede Blik tydelig det Selvbedrag, hvori Kant svævede. Denne kunde saaledes aldrig blive hans Mand, om han end ved Guds Styrelse var bleven et Middel til Beroligelse i hans Sjæl.

Saaledes var den frygtelige Fjende, der i saa mange Aar havde pint Jung, lykkeligvis forsvunden. Men en v anden, ligesaa farlig, dukkede strax efter frem, og det var Rationalismen, der mere og mere udviklede sig paa hin Tid og vandt Indgang overalt. Jung havde jo tidligere angrebet den, da han bekæmpede Nicolais „Sebaldus Nothanker"; nu skulde han selv prøve dens Farlighed. Man har ofte ondt ved at sætte sig ind i en forsvunden Tids Strømninger, men saa meget er klart,

') Jungs Husliv, S. 445.l6l

at de Mennesker, der aandeligt leve med i deres Tid, ikke kunne undgaa Paavirkning af hvad der med Aands-magt er oppe i den.

Med et Par unge studerende Grever kom en theologisk Kandidat som disses Hovmester til Marburg, og da de hørte alle Jungs Forelæsninger, fik denne snart meget med dem at gjøre. De kom til ham, og han blev ofte indbudt til at spise hos dem. Jung fandt et vist Behag i Omgangen med Kandidaten; det var en kundskabsrig, dannet Mand, som havde færdedes meget i Verden og havde meget at fortælle. Han havde et stort Talent til at opfatte Personer og kritisk Blik til at bedømme dem; rigtignok var han altfor kritisk og overlegen, hvilket stødte Jungs Kjærlighedsfølelse, men paa den anden Side var han saa dygtig og virksom, saa aandslivlig og interessant, at Jung altid uvilkaarligt fængsledes af ham. Skjøndt Theolog var han i Følge sin Stilling bleven en hel Verdensmand, traadte flot op og forstod overalt at gjøre sig gjældende. Han var Rationalist, ikke af den prosaiske flade Art, men med Tænksomhed og Aand. Under den hyppige Omgang med denne Mand blev Jung • nu efterhaanden paavirket ikke lidet af en hel Del af hans religiøse Ideer, som enkeltvis ikke syntes farlige, men som i deres Følgeslutninger førte bort fra sand Kristendom. Blandt andet kom han ind paa den Tanke — der forøvrigt rundt omkring gik igjen dengang — at Kristi Forsoningsdød kun var en østerlandsk Udsmykning af, at Kristus havde gjort sig sædelig fortjent af Menneskeslægten, en Tanke, der jo aldeles omstyrter en af Kristendommens Grundpiller. Man ser heraf, paa hvilket farligt Punkt Jung befandt sig, men for at forstaa, hvorledes han kunde være modtagelig for sligt, behøver man kun at tænke paa, at de rationalistiske Forestillinger dengang laa saaledes i Luften, at man stadig maatte være paa sin Post overfor dem, og at den gammeldags Kristendom blandt dannede Mennesker stod i stedse lavere Kurs som parret med Fordomme og Overtro.

il1Ö2

Det hele blev dog kun som et forbigaaende Pust. Jung havde for dybe Rødder i den sande Tro og for dyrtkjøbte Erfaringer til ret længe at lade sig betage af Verdensvisdommen. Saalænge disse rationalistiske Forestillinger havde en vis Magt i ham, følte han sig højst ulykkelig, Freden veg bort fra hans Hjærte, Bønnen blev mat, han syntes at mærke gamle, forlængst overvundne Fristelser komme igjen. Et helt Aar igjennem varede denne Tilstand, men da hjalp Gud ham ud af Garnet; „den gode Hyrde indhentede ham", som han selv siger, og han fandt atter sin gamle Stilling i den enfoldige Kristentro. Præsten Sartorius, en Mand a-f Franckes Skole, som Jung besøgte paa en Rejse, kom sig selv uafvidende til at aabne hans Øjne for den Afgrund, han var i Begreb med at styrte ned i. Men den Skjærsild, Jung havde gjennemgaaet, blev et Middel i Guds Haand til i Fremtiden at gjøre ham til et udvalgt Redskab, som, byggende paa egen Erfaring, kunde bekæmpe den rationalistiske Aand eller den ligefremme Vantro med fremragende Dygtighed. Hans kjærlige Sind viste sig imidlertid ogsaa ved denne Lejlighed, idet han, anerkjendende Kandidatens øvrige gode Egenskaber, vedblev at omgaas meget med ham i alle de tre Aar, denne opholdt sig i Marburg.

I Paasken 1789 aflagde Jung efter Indbydelse af Grevinde Stolberg, der nærede Interesse for ham som kristelig Forfatter, et Besøg paa det smukke rigsgrevelige Sæde Werningerode i Harzen. Da han ønskede at forene det nyttige med det behagelige paa sine Rejser, blev det bekjendtgjort, at alle Blinde kunde indfinde sig for at undersøges af ham, og han opererede elleve. Blandt dem var en ung Kone, der var bleven begravet i Sne paa Vejen fra Andreasberg til Ilsenburg, og som, da man fandt hende, efter at hun havde ligget saaledes i et Døgn, var bleven aldeles blind. Hun blev nu igjen seende. Ligeledes opererede Jung en gammel Mand og hans Søster, der i en Snes Aar havde været blinde; da de nu fik Synet, undredes de gjensidig over hinanden,163

at de saa' saa gamle ud. Besøget hos den kristeligsindede Stolbergske Familie blev siden gjengjældt af denne i Marburg, hvor Grevens vare med til at fejre Jungs 49aarige Fødselsdag.Kort efter gjorde denne en anden Rejse syd paa langs Rhinen, hvor han ligeledes øvede sin velgjørende Virksomhed som øjenlæge-; men et Sted havde han det sjældne Tilfælde, at en blind Mand af religiøse Grunde ikke vilde hjælpes. „Herren har lagt dette Kors paa mig," sagde han, „jeg vil ogsaa bære det til hans Ære." Hovedbesøget 'paa denne Rejse gjaldt Neuwied, hvor Jung for første Gang saa' en hern-hutisk Menighed, og dennes hele Forhold og Gudstjeneste gjorde et dybt og blivende Indtryk paa ham. Hidtil havde han havt visse Forbehold overfor Brødremenighederne, om hvem han i sin Barndomsegn havde hørt mange skarpe Domme af de Opvakte, hvilket ikke var saa underligt, da Zinzendorfs og hans Tilhængeres Optræden i Berleburg i sin Tid ikke altid havde været heldig. Nu vare mange af de skarpe Kanter paa dem afslebne, og Jung følte sig ret forenet med dem i Troen. Han kom i de følgende Aar mere og mere til at betragte disse Menigheder som gode Oaser midt i den stedse voxende Vantros ørken, og deri havde han heller ingenlunde Uret. Paa Neuwied knyttede Jung et fortroligt Venskab med den ædle gamle Fyrstinde, som han stod i Brevvexling med til hendes Død.

Paa Hjemvejen fra denne Rejse fik Jung Efterretning om, at Selma var bleven syg, og fyldt af bange Anelser hastede han hjem. Hun havde skjænket ham flere Børn; det sidste var dødfødt, og ved den Lejlighed havde hendes Helbred faaet et Knæk. Nu var hun igjen i velsignede Omstændigheder. Da Jung kom op ad Trappen i sit Hjem, saa' han Selma staa øverst oppe, støttende sig ved Rækværket; hun saa' bleg og forandret ud. Med

') Det er en Hukommelsesfejl af Jung-Stilling, naar han i sine Lehr-jahre, Schr. i, S. 449 kalder det den 50de.

11*1Ö4

Smil gjennem Taarer sagde hun: „Kjære, vær ikke bange; det har ikke noget at betyde med mig," men det havde det alligevel. Da de siden sad i Sofaen ved hinandens Side, greb hun hans Haand og sagde: „Kjære Mand! Hør rolig paa mig og bliv ikke bedrøvet. Jeg véd bestemt, at jeg vil dø i denne Barselseng. Jeg passer heller ikke mere i din Livsvandring. Jeg har opfyldt det, hvorfor Gud gav dig mig, men for Fremtiden passer jeg ikke mere i din Stilling. Hvis du nu vil have, at jeg Resten af min Tid skal leve roligt og dø med Glæde, da maa du love mig, at du vil gifte dig med min Veninde Elise Coing. Hun passer fra nu af bedre for dig end jeg, og jeg véd, at hun vil være en god Moder for mine Børn og en fortræffelig Ægtefælle for dig. Sæt dig nu dog ud over det, man kalder Velanstændighed, og lov mig det. Vil du ikke nok, du kjære?" Dette underlige Løfte, som Selma i sin Sygelighed vilde tage af ham, kunde Jung naturligvis ikke aflægge, men hun sagde da: „Det er dog sørgeligt, at du ikke kan sætte dig ud over alt det for at berolige mig; at jeg skal dø, véd jeg sikkert."

Formodentlig sigtede Selma med de Ord, at hun ikke længere passede for Jung, til sit ødelagte Helbred, som vilde gjøre hende til en Byrde for ham, hvis hun skulde leve. Men rimeligvis havde hun ogsaa en Følelse af, at Elise kunde blive mere for ham i kristelig Henseende. ') Deres Forhold havde altid været kjærligt og godt.

Hele den følgende Vinter beredte Selma sig til sin Død, ligesom man laver sig til en Rejse. Hun søgte at bringe alt i Orden med den største Sindsro. Idelig talte

') Jung skriver selv derom: „Hun var en herlig Kone, men der gives Stillinger og Forhold, hvor selv det fortræffeligste Menneske ikke passer." Altsaa delte han i Grunden hendes Mening. Det kan næppe forstaas anderledes, end at hun ikke fuldt ud stemte med hans kristelige Retning, og netop i disse Aar blev hans Livs-maal mere og mere et bestemt religiøst. Lehrjahre S. 458.165

hun om sin Mands Ægteskab med Elise Coing; hun havde sat sig den Tanke fast i Hovedet og vilde ligesom tvinge den igjennem. En Aften da disse tre sad alene sammen og spiste, saa' Selma paa sin Veninde og sagde: „Ikke sandt, kjære Lise, De tager nok min Mand, naar jeg er død?" Elise blev rød som Blod og svarede: „Tal dog ikke saadan; Gud bevare os fra at komme i det Tilfælde." Det gik endog saa vidt, at Selma henvendte sig til andre, for at de skulde overtale hendes Mand dertil.

I Maj 1790 fødte Selma en Søn, og alt gik godt. Jung takkede Gud og ytrede til hende, at hendes Anelse heldigvis var fejl. Men hun sagde med stærkt Eftertryk: „Kjære Mand, vi ere endnu ikke færdige." Paa den sjette Dag flk hun Frislinger og blev meget syg. Elise og Jungs ældste Datter Hanne, som var en voxen Pige, samt Fru Coing plejede hende, men hendes Tilstand forværredes hurtigt. Da Jung en Eftermiddag sad ene hos hende, begyndte hun at tale vildt og pille paa Lagenet; da vidste han, at der var ikke langt tilbage. Han skyndte sig ud for at være alene med sin Gud og ilede gjennem Byens Port til en lille Birkelund ved Slotsbjærget; dér bad han for at faa Kraft til at bære det Slag, som nu vilde komme. Da han saa kom hjem, var han rolig, men han pintes i saa høj Grad ved at se Selmas Lidelser, at han kun faa øjeblikke ad Gangen kunde taale at være hos hende. En Gang, da han traadte ind til hende, kastede Selma, som paa Grund af Mundkrampe ikke kunde tale, et bønligt Blik paa ham og' vinkede ad Elise, som sad derinde — Jung forstod hendes Mening og gik sin Vej. Da han næste Dag tidlig igjen kom ind til Selma, var hendes Ansigt forklaret, Evighedens Morgenrøde kastede sit Skjær over det. „Har du det godt?" spurgte han. „O, ja!" svarede hun gjennem den sammenklemte Mund. Men hun laa endnu hele denne Dag og døde først næste Nat.

Selma blev ikke 30 Aar gammel, og hun efterlod to Døtre foruden den nyfødte Søn. Hun havde været sin166

Mands „Stolthed", som han udtrykker sig; hun var aandrig og klog, hendes Dygtighed havde grebet ind paa alle Omraader; Husvæsenet havde hun styret fortræffeligt, bragt Orden i Pengesagerne, afslebet Kanterne i Mandens ydre Væsen, hele Hjemmet havde ved hende faaet et rigere og skjønnere Præg.

Et halvt Aar efter Selmas Død ægtede Jung den Kvinde, som hun havde udpeget for ham, Elise Coing; hun var da i sit 35te Aar. Bryllupet fandt Sted paa hendes Daabs- og Navnedag den 19de November, den hellige Elisabeths Dag. Da hun blev døbt, havde hendes Bedstemoder, Oldemoder og Tipoldemoder, der alle hed Elisabeth, staaet Fadder til hende; selv hed hun ogsaa egentlig Elisabeth. Hun var en mild, kjærlig Sjæl, som i kristelig Henseende ganske stemmede med Jung og som elskede baade ham og hele hans Børneflok højt; hun var tillige en taalmodig Kvinde, som netop derved egnede sig godt til at staa ved en Mands Side, der hele Livet igjennem havde svære Kampe. Det er vistnok med Rette bleven sagt om Jung-Stilling, at han var overordentlig lykkelig i alle sine tre Ægteskaber, men at Elise var dog Kronen paa det hele.

Paa Bryllupsdagen holdt Jung først fire Forelæsninger, derefter læste han en Time med Arveprinsen af Hessen-Kassel, som i denne Vinter opholdt sig i Mar-burg, og efter at dette Dagværk var endt, fandt saa Bryllupet Sted. Mellem Vielsen og Festmaaltidet sang Datteren Hanne til Faderens Klavérspil en smuk Sang, som denne havde digtet om Selma og Elise1), og det var i det hele en skjøn, om end alvorsfuld Bryllupsdag.

Kort efter kom en svær Prøvetid med den ældste Datter. Hun blev hysterisk, ligesom hendes Moder Christine havde været, og næppe var det bleven lidt bedre med hende, før en Student forelskede sig saa rasende i hende, at det nødvendig maatte vække en pinlig Opsigt.

') Lehrjahre, Schr. i, 462.167

Han anholdt om hendes Haand hos Forældrene og fik til Svar, at naar han kunde forsørge hende, og hvis hun vilde have ham, vilde de ikke sætte sig imod det. Men da hun bestemt erklærede, at hun paa ingen Maade vilde have ham, opfordrede han Jung til at tvinge hende, og dennes Afvisning nyttede aldeles intet. Den rasende Elsker trængte engang ind til Hanne paa hendes Værelse, medens Faderen var paa Forelæsning, men ved hendes Angstskrig kom denne hende til Hjælp; derefter, indlogerede han sig ligeoverfor dem, for at iagttage og være beredt, men man fik hende bragt i Sikkerhed til et fjærnere Sted. Flere Gange trængte han siden ind for at finde Hanne, men blev kastet paa Døren. Endelig styrtede han sig i Fortvivelse i Floden, men blev trukket op og bragt

til sit egentlige Hjem nogle Mil fra Marburg. Herfra bestormede han Jung med Truselsbreve, saa at denne tilsidst maatte henvende sig til øvrigheden om Beskyttelse, for sin Familie, og da blev endelig det unge Menneske ved Politiets Hjælp skaffet bort og kom til Udlandet, hvor han kort efter døde. Men Hanne blev forlovet og snart efter gift med en elskværdig ung Præst Schwarz i Nærheden af Marburg.

Jungs Husstand voxede imidlertid, trods Datterens Giftermaal. Den ældste Søn Jakob, der hidtil havde været andet Steds i Pension, kom hjem og blev en flink Student, og da Elises Forældre, Hr. og Fru Coing døde, bleve alle hendes Søskende optagne i Familien. Men Elise fik snart en bedrøvelig Svaghed, idet hendes Hoved trak sig ned mod den højre Skulder og hele Overkroppen efterhaanden bøjedes til denne Side, saa at hun blev ganske skjæv. Ingen Midler hjalp; det blev en mange-aarig eller rettere vedvarende Lidelse, som vel senere mildnedes noget, men aldrig ophørte. Med stor Taal-modighed bar Elise dette ydre Kors.

Vi vende os hermed fra de mindre Forhold for at betragte de større, som nu udviklede sig, og som bleve af gjennemgribende Betydning for Jung.168

Revolutionen, den store franske, var begyndt. Medens saa mange af Tydsklands fremtrædende Mænd i de første Aar delte den almindelige Begejstring for Friheds-og Lighedsideerne, for siden at blive bitre Modstandere, gik det Jung ligesom hans samtidige Aandsfrænde Matthias Claudius. Han var fra Begyndelsen af for sit Vedkommende klar over, at her optraadte fordærvelige Magter, som af al Kraft skulde bekæmpes. Og han følte Kald fra oven til at være en af disse Kæmpere, ikke direkte imod Frankrig, men mod den Vantroens Aand, som havde sin stærke Fæstning dér, og hvis Virkninger allerede længe havde været kjendelige baade i Tydskland og andet Steds. Han saa' det som en Mørkets Tid, der mere og mere vilde vinde Indgang, thi han havde længe været en opmærksom Iagttager af Tidens Tegn. Allerede 1786 havde han jo i en Tale varslet om en stor Omvæltning uden dog dengang at ane, at den var saa nær forestaaende. Nu kom den i al sin Vælde, og ikke blot Troner vaklede, men hvad der var værre, Troen vaklede trindt om i Folkenes Hjærter.

I den protestantiske Verden, som Jung tilhørte, var Fritænkeriet allerede i en Aarrække trængt ind. Paa den ene Side stod Vantroen, navnlig i Voltairesk Stil, paa den anden Side stod den gamle Aabenbaringstro. Theologerne trindt omkring søgte at mægle, som Jung siger, mellem Kristus og Belial. Kristendommen skulde opgive Troens Dogmer, Fritænkerne skulde forbyde de grove Laster, begge skulde mødes i broderlig Forening paa Moralens Grundvold. I den Hensigt gav Theologerne sig til at revidere Bibelen, og en stor Del af dens Indhold blev vejet og fundet for let. Idet saaledes de, der skulde være Vogtere for Kristendommen, gav denne til Pris, begyndte efter Jungs Mening det store Frafald, der er varslet om i den hellige Skrift, og med dette ventede han, at det „Syndens Menneske"l) snart vilde

') 2. Thess. 2, 3.169

oprette sit ugudelige Rige her paa Jorden. Tanken om dette havde allerede længe fyldt Jungs Sjæl, og da Revolutionskrigene nu udbrød, blev det brændende i ham, thi han mente, at alt vilde hurtigt udvikle sig. Hertil kom, at den let bevægelige Mand, særlig gjennem hin theologiske Kandidat, der færdedes i forskjellige Kredse, havde faaet Nys om — hvad han selv havde anet — at der bestod en stor hemmelig Forening i Tydskland, der stod i Forbindelse med Frankrig, og gik ud paa, dels at gjøre Evropa republikansk, dels at afskaffe Kristendommen og indføre Naturreligion. Den havde sine Forgreninger rundt omkring lige til Amerika.1) Endelig havde Jung i de senere Aar studeret Joh. Alb. Bengels († 1752) Skrifter og af dennes Forklaring til Johannes' Aabenbaring set, at det ogsaa var hans Mening, at de sidste Tider vare i nært Frembrud, de Tider, der skulle gaa forud for Tusindaarsrigets Komme.

Vi, som leve 100 Aar senere, kunne jo nu se, at det var overdrevne Forestillinger og fejlagtige Forventninger. Men hvad der ikke var overdrevent, det var det store Frafald i Kristenheden dengang, og det var i sin rette Orden, at det fyldte alle virkelig troende Kristne ikke alene med Sorg, men tillige med den Ansvarsfølelse, at nu var det ikke Tid til Ro, men nu skulde der be-kjendes og strides. Det blev der ogsaa, og iblandt de Navne, som særlig have en god Klang som Sandhedsvidner i hin nedbrydende Tid, findes ved Siden af saadanne som Claudius' og Lavaters ogsaa Jungs. Hermed begynder den vigtigste Gjerning i denne sidstes Liv, som i Grunden lige til dets

Afslutning udfyldes af den, en Gjerning som Herold og kristeligt Vidne. Men da han i denne sin "store og betydningsfulde Virksomhed stedse fremtraadte under Kjendingsnavnet Jung-Stilling, et Navn, som fra Begyndelsen nærmest var et

') I Barruels „Histoire du Jacobinisme" 5. Bd. 1800 findes adskilligt derom.170

Forfattermærke, men efterhaanden blev saa gængse, at han selv gjærne skrev sig med det, ville vi fra dette Tidspunkt af kalde ham saaledes.

I Aaret 1792, da Jung-Stilling var Prorektor ved Universitetet, og han i Høstferien .var en Rejse syd paa for at operere Blinde, fik han ved Frankfurt Underretning om, at Franskmændene vare faldne ind i det tydske Rige. Han maatte skyndsomst rejse hjem, og hver Dag ventede man nu i Marburg Besøg af Fjenderne, som under Custines Anførsel vare i Nærheden, men Hessen slåp dengang med Skrækken, og længe mærkede man her intet videre til Krigen.

Paa denne Tid havde Jung-Stilling som Pensionær i sit Hus den siden som Overpræsident i Westfalen 1844 afdøde Friherre v. Vincke, en Mand, der indlagde sig store Fortjenester under den tydske Frihedskrig, og som var en udmærket Styrer af den ham betroede Provins. Den lSaarige Yngling befandt sig udmærket i Jung-Stillings Hus. Han skriver derom i sin Dagbog: „Jeg fandt her (i Marburg) meget duelige Lærere og i den fortræffelige Jungs Hus, ved hans Familiebord, tusinde Glæder, som jeg slet ingen Fordring kunde gjøre paa, og dette bidrog vel hovedsagelig til, at jeg befandt mig tilfreds og lykkelig i mine nærværende Forhold." Han var et saa flittigt Menneske, at han begyndte sin Dags-gjerning Kl. 4 om Morgenen, ja i et Par Sommermaaneder endog Kl. 2, og endte den ikke før Kl. IO om Aftenen. Efter at han det følgende Aar havde forladt Marburg, skrev Jung-Stilling til ham: „At vi alle har Dem usigelig kjær, og at Deres Minde er i Velsignelse hos os og alle retskafne Marburgere, kan De være vis paa. For alt det gode, De har nydt hos os og vi igjen af Dem, ville vi nu ikke mere takke hinanden, men vi ville ved fremdeles at virke det gode, hvor vi saa ere og hvor vi komme hen, vise os taknemlige mod ham, der er alt det godes Ophav." ') I Paasken 1793 besøgte Jung-Stilling hans

') Bodelschwingh: Leben des Freiherrn v. Vincke. 1. Th. 28.171

Fader, def paa Struensees Tid havde været preussisk Afsending i Kjøbenhavn og nu boede i Minden. Paa denne Rejse gjorde han ogsaa Bekjendtskab med en Række kristelige Mænd, der alle ærede ham som en Medstrider i Evangeliet.*) At de ikke tog Fejl i denne Betragtning, skulde de følgende Aar tilfulde vise, da Jung-Stilling traadte frem som fuldt rustet Kæmper.

9.

Epokegjørende Skrifter.

Jung-Stilling havde engang i et Selskab hørt nogle Scener af Wielands Oversættelse af Lucian oplæse, og de forekom ham saa morsomme, at han anskaffede dette Værk; men bagefter fortrød han at have anvendt saa mange Penge paa en overflødig Bog. Da faldt det ham ind, at naar Lucian havde skrevet Scener fra Gudernes Rige, kunde han have Lyst til at skrive lignende fra de afdødes Sjælerige til alvorlig Eftertanke og Opbyggelse. Dette iværksatte han, og saaledes fremstod hans Skrift: „Scener fra Aanderiget" i to Dele, hvoraf den sidste først udkom efter flere Aars Mellemrum.8)

I Forordet til denne Bog skriver han om sit kristelige Standpunkt: „Jeg vil hverken hedde Calvinist eller Hernhuter eller Pietist; alt dette lugter af Sektaanden. Jeg bekjender mig ene og alene til Jesu og hans Apostles Lære og bærer derhos til Adskillelse mellem de forskjellige politisk fastsatte Religionssamfund den evangelisk-reformerte Kirkes Uniform, fordi jeg nu engang skal have en Uni-

') Saadanne som Kleucker, Moser, Ewald og Passavant.

*) Scenen aus dem Geisterreiche. Schr., 2. Bd,172

form, indtil det endelig bliver de hvide Klæder» Aabenb. 7, 14."

Om Sjælene i Mellemtilstanden fra Døden til Opstandelsen mener Jung-Stilling, at de svæve hver over sit Legeme og blive ligesom magnetisk tiltrukne af dette. Men hvis Legemets Dele splittes eller Asken strøs for alle Vinde, saa følger Sjælen den egentlige Opstandelses-spire, der findes enten i Hjerne eller Hjærte, men snarest i dette sidste. Han hævder, at dette ikke strider imod ^Skriftens Udsagn f. Ex. Jesu Ord til Røveren: „Idag skal du være med mig i Paradis"; thi i Tilstanden efter Døden er der ikke Tale om Rum, om nær ellér fjærn, men Sjælene leve dér uden at forandre Sted i den legemlige Verden. Han antager, at der hinsides, foruden et foreløbigt, uafgjørende Skyggerige, er tre store Riger for de fromme Sjæle, i forskjellig Grad, og ligeledes tre for de ulykkelige, Jammerens, Mørkets og Ildens Rige. Det første af de gode Riger er Undervisningens, hvor Børn og saadanne voxne, der have havt en Retning imod Gud og ellers levet retskaffent og godt, komme hen og blive videre opdragne til Guds Rige. Det andet gode Rige er for de egentlig troende, og her er et yndigt Liv i yndige Egne, men i det tredie Rige komme de ægte Sandhedsvidner og Korsdragere, hvor de leve som Engle og færdes paa de dejligste Steder med Glimt af Guds Herlighed. I Udmalingen af de forskjellige Lysets og Mørkets Egne viser Jung-Stilling sin glimrende. Fantasi. Han skildrer saaledes Jammerens Rige som en vild og øde Bjærgegn; en evig Dunkelhed ruger over den, men fra den vestlige Horisont luer en Ildglød højt op paa den kolde Himmel. Alt er stivnet og dødt,, de afdødes Aander i forvrængede Skikkelser bo i mørke Klippehuler og beskjæftige sig med det, der var deres Lidenskab paa Jorden, men uden at finde nogen Tilfredsstillelse. Af og til vise Helvedes Fyrster sig i Kæmpeskikkelse og udskille de Aander, der ere modnede til videre Dom, jagende dem despotisk foran sig hen173

imod det næste, værre Rige, Mørkets. Men de, som gaa i sig selv og ydmygt søge Naade, kunne frelses; da bliver deres Skikkelse bestandig mindre forvrænget, mere menneskelig..

I denne Bog fremstilles nu en Række Scener mellem Aander, .og deres foregaaende Liv her paa Jorden skildres. Dette er gjort med stor Dygtighed, ofte meget gribende, og de vidne om Forfatterens Kjendskab til Menneske-hjærtet. I den 7de Scene høre vi om en Kjøbmand, der til sit 30te Aar havde levet uden Gud, ofte snydt sine Kunder, selv de fattige, forført uskyldige Piger og hjærte-løst ladet dem fare, medens han tillige havde været ond imod sin fromme Hustru. Men ved hendes Dødsleje blev han omvendt og begyndte et nyt Liv, angrede sine Synder og søgte at gjøre alt godt igjen. Da han saa døde, kom han til det mellemste gode Rige, hvor han blev modtaget af en venlig Sjæl? der viste ham om dér, forklarede ham alt og indlod sig i Samtale med ham. Han havde ikke fuldt ud turdet tilegne sig det Ord, at Kristus har gjort Fyldest for alle vore Synder, men den venlige Sjæl viser ham, hvorledes der kun er to Muligheder, enten dette eller at gaa til Grunde i sin Synd. Da denne store Trossandhed nu gaar op for ham, lysner det pludselig, en Engel viser sig og fører dem begge gjennem dejlige Egne frem mod øst, hvor Kristi Trone er, og her hører den fordums Kjøbmand et Ord, der gjennemtoner ham med Fryd: „Dine Synder ere dig forladte!" Da forvandles hans venlige Ledsager pludselig, og han kjender, at det er hans tro, forudgangne Hustru. De synke, i hinandens Favn. Men da Kjøbmanden før har skadet Mennesker; faar han nu det Hverv — thi alle de salige døde have deres Gjerning — at tage sig af Menneske-Sjæle og hjælpe til, at de kunne komme frem mod Lyset, mod Gud.

En rationalistisk Præst, som forøvrigt her i Livet har gjort meget godt, kommer til Undervisningsriget, hvor han først maa tilegne sig den sande Tro og derefter i en af de fjærneste Egne maa arbejde blandt dydige, men174

raa og vilde Hedninger, indtil al hans Selvfølelse og Egenkjærlighed er udryddet.

Den af Scenerne, som vakte mest Opsigt og hos visse Folk tillige Uvilje, var den 14de:' „Pietisterne". Vi ville gjengive den i Hovedtrækkene: Elon, en Pietist, dør og kommer til Skyggeriget, Uafgjørelsens Sted. Dér er øde og ensomt, men han finder, at det stemmer godt med hans Forestillinger, da der jo nok endnu er visse Ufuldkommenheder hos ham, som her skulle udrenses, inden han kommer ind til Saligheden. Imidlertid træffer han her én for 8 Aar siden afdød Ven Jathir, ogsaa Pietist, og forbavses højlig over, at han ikke er kommet videre endnu. Jathir svarer: „Ak Broder, jeg véd ikke, hvad jeg skal sige. Vi vare saa sikre i vor Sag, naar vi sad sammen i vore Forsamlinger og glædede os over, at Herren havde benaadet os fremfor saa mange andre. Men tænk bare: jeg har set, at mange'af dem, som vi ikke regnede for vakte, ere blevne førte af Englene over i de

saliges Rige, men ingen Engel har lagt Mærke til mig. Ligesaadan gaar det med vor Broder Meraja, som staar ensom og trist derhenne. Nylig nærmede han sig en af Englene, men strax fo'r et elektrisk Slag ud fra denne, og den stakkels Meraja røg langt bort. Du véd jo godt, hvor højt vi regnede Meraja for hans Erkjendelse og Veltalenhed, hans bestandige Vandel for Guds Ansigt og hans Afsondring fra Verden; tilmed var han saa trofast til at bemærke vore Fejl og sige os dem. Han var i Grunden vor Fører, og vi vare saa visse paa, at hans Arvelod vilde blive skjøn, men mange af vore Bekjendte ere blevne foretrukne for ham." Elon spørger forskrækket: „Hvem for Exempel?" „Overmaade mange, men ubegribeligst er det dog, at vor Præst, da han kom her, uden noget Ophold strax blev ført videre frem af Englene." Elon: „Vor Præst? Gud, hvor er det muligt! En Mand, der pudrede sin Paryk, bar Halskrave og Sølvspænder, ikke at tale om Guldring paa Fingeren! En Mand, som ikke undsaa' sig ved sommetider at se paa-175

det afskyelige Keglespil eller en forfængelig Dans! En Mand, der ikke kjendte noget ordentligt til det indadvendte Liv, den dunkle Tro, Vandelen for Guds Ansigt og en tilintetgjort Sjæl!"1) Jathir: „Ja, han er salig og vistnok i en meget høj Grad."

En forklaret Aand Gadiel kommer nu hen til disse fordums Pietister og belærer dem om, at Kjærlighed er Hovedsagen, men viser dem tillige, at den havde de manglet; derhos havde de været aandeligt hovmodige, hykkelsk ydmyge, haardt dømmende mod andre. „I har dannet jer en Religion, som er en Blanding af Sandhed, Usandhed, Føleri og Fantasi. At udbrede den kaldte I at føre Sjæle til Herren, og dermed mente I at have opfyldt Kjærlighedsbudet mod Næsten. Saalænge Hovmodets og Dømmesygens Kilde i jer ikke er tilstoppet, kunne I ikke blive salige." De beraabe sig da paa den Ro, de føie i Sjælen; det er Aandens Vidnesbyrd om Barneretten, Hertil svarer Gadiel: „En Kristens første Pligt er at retvende sin Samvittighed, og naar det er sket, følge den strængt. Saa kommer det sande Vidnesbyrd om Barneretten, og det ytrer sig i hjærtelig Ydmyghed." Da udbryder Elon: „Om Herren ogsaa evig fordømmer mig, vil jeg dog elske ham og forherlige ham ved mine Kvaler!" Meraja: „Jeg med!" Jathir: „Ja, det er ogsaa min faste Beslutning!"'-') Da straaler Gadiel i forfærdelig Glans: „Bort med eder, at Guds Vrede ikke skal slynge eder ned i det yderste Mørke! I bilde eder ind, at eders Kjærlighed er stærkere end Helvede og have ikke engang begyndt at elske! Bort!" De arme Aander fare langt bort til en Udørken, hvor de først skulle ydmyges og lære at øve Kjærlighed mod de vilde Aander, som ere dér.

Jung-Stilling tilføjer: „Man skulde næsten tro, at jeg overdrev disse Menneskers Formastelse, men jeg kan fremlægge skriftlige Beviser for hvem, der ønsker det."

') Pietistiske Slagord fra hin Tid. ') De bevæge sig stadig i Selvbedrag.-176

Den første Del af disse Aandescener vakte megen Opsigt. Naturligvis vare mange, baade Rationalister og Pietister, fornærmede og kritiserede Bogen stærkt, men den vandt strax en stor og taknemlig Læsekreds. Det fortjente den ogsaa. Den staar til Dels langt over de senere Forsøg paa at skildre Mellemtilstanden; naturligvis ligger Bogens Styrke ikke i det, som er dunkelt for Jung-Stilling som for alle andre, men i hans sandfærdige Billeder af Menneskelivet og de rigtige Bedømmelser, han giver. I den 2den Del, som udkom senere, skriver han: „Jeg beder alle de Læsere, hvem Forestillingerne om Hades, Aandeverden, Himmel, Helvede, Sjælenes Dom efter Døden, ere imod, blot at betragte hele dette Værk som en nyttig Digtning og sindbilledlig Forestilling om Menneskets Skjæbne efter Døden eller som en Iklædning af den Sandhed, at en meget alvorlig Dom venter Mennesket efter Døden." Værket er ogsaa en nyttig Digtning, idet hver Scene lægger os Livets Alvor paa Sinde. Vi ville som et Exempel af 2den Del gjengjve Hovedindholdet af den 3die Scene: „Troskabens Løn".

Warnfried, en fattig Væver, og Kunigunde, hans Hustru, ere fromme Mennesker, der have gaaet meget igjennem. Manden er død for nogle Aar siden, nu ligger Konen ogsaa paa Dødslejet. „Børn," siger hun, „jeg lider store Smerter. — Men nu faar jeg det paa én Gang saa godt! Der maa vist være Engle om os; ak ja, min Frelser, en Engel styrkede jo dig, da du stred i Gethse-mane; du styrker ogsaa mig." En Datter siger: „Ja, kjære Moder, det er ogsaa bleven saa godt for os. Vi talte just med hinanden om, at vi ere til Mode, som om vi skulde blive rigtig lykkelige." Moderen: „Jeg føier, at jeg snart har overvundet; Herren vil være med jer!" Imidlertid staar Han ni ei, en forklaret Aand, usynlig ved hendes Side. Han siger til Dødsengelen, der, hyllet i en Sky, venter paa Vinket:

„Himmelske Broder, løs de Baand, som knytte Sjælen til det skrøbelige Ler!" Idet Hanniel vender sit Aasyn bort, svinger Dødsengelen sin177

Le og siger: „Fald hen, du Lidelsernes Bolig — og du, Sejervinderske, il til Kranen!" Kunigunde dør og ser et øjeblik efter Hanniel, der lyser af Glæde, for sig. „Herre Jesus!" udbryder hun, „du viser dig for mig som for Maria Magdalena!" Hanniel svarer: „Jeg er ikke din Frelser, kjære Sjæl, men en Fælle i Forløsningen. Du har nu overvundet, fat dig!" Kunigunde: „Hvordan er det dog! Jeg havde det saa ondt, var ren afmægtig, det var, som om jeg døde hen; paa én Gang drømte jeg, at jeg var ligesom i en snæver Hvælving, en Kjælder; det var bælgmørkt om mig, og jeg var saa bange. Men med ét straalede da et herligt Lys som en Regnbueglans fra en Krog; jeg løb derhen, og se, der var en Spalte, som jeg kunde smutte igjennem, og da saa' jeg dig for mig." Hanniel: „Du drømmer ikke! Fat dig! Johanna er nu dit Navn for Evigheden." Johanna: „Jesus Kristus! hvordan er det dog med mig! Jeg skinner ligesom du. Ak, min Gud, nu forstaar jeg, at jeg er død og er bleven salig." Hanniel: „Kom med mig; jeg er sendt for at hente dig hjem til vor Herres Glæde." — Under Johannas uendelige Jubel svang begge sig nu afsted og svævede uden Tøven igjennem Hades op paa Højden af de østlige Bjærge. Herfra overskuede de hele det store Barnerige, og det var saa skjønt, at Johanna udbrød: „Det er rigtignok aldrig opkommet i noget Menneskehjærte, hvad Gud har beredt dem, som elske ham." Hanniel: „Og dog er dette kun Herlighedens Dæmring; det er Stedet for Børn og umyndige." Johanna: „Men tilgiv mig, hvad skal jeg kalde dig? Er du en Engel, eller har du ogsaa været et Menneske som jeg?" Hanniel: „Johanna! Jeg var din Medvandrer i din Pilgrimsfærd." Johanna: „Du, min Medvandrer! Har jeg da kjendt dig?" Hanniel: „Vil du se din første lille Søn, som døde fra dig i sit Jordelivs andet Aar?" — Hanniel omslynger hende med sin Arm, og saaledes svæve de blidt hen over yndige, grønne Dale; et Purpurskjær fra østen straaler dem i Møde, og en Luftning med Aand og Liv gjennemtrænge!-

12-178

Johanna. Forbi dejlige Skove, langs klare Sølverbække, hen over Enge med de yndigste Blomsterflokke, der straale med mangefold Glans, komme de til en Højde med Palmetræer, hvor .et Pallads hæver sig, skinnende som gjennemsigtigt Marmor. Hanniel fører sin Ledsagerske ind i en Hal af ubeskrivelig Skjønhed, orangegul med Purpurbræmmer, hvor mange opholde sig. En Yngling i Lysklædning river sig løs fra de andre og svæver hen mod Johanna. „Min Moder!" raaber han og omfavner hende; det er den tidlig døde Søn. Men Hanniel vender sig derpaa imod hende og siger, medens hans Øjne straale: „Min hulde Viv!" Det er hendes afdøde Mand, den fordums fattige Væver. Og de lykkelige Sjæle svinge sig nu ind i Lysriget.

„Scenerne fra Aanderiget," skriver Jung - Stilling mange Aar efter deres Fremkomst, „har i det hele taget været en alle Steder velsignet Bog. Lovet være Herren, fordi han dengang saaledes ledede mine Ideer. Kristi Fortjenestes Værd bliver ikke indskrænket ved Læren om Renselse efter Døden." l) Siden Jung-Stillings Dage er Tanken om Sjælenes Udvikling i Mellemtilstanden bleven levende hos mange protestantiske Kristne, og han har Ret i, at den formindsker ligesaa lidt Betydningen af Frelsen, som den formindsker Livets Alvor.8)

Efter at Jung-Stilling havde skrevet første Del af denne Bog og givet Honoraret for den til fattige, uhelbredelige Blinde, kom han hurtigt til at beskjæftige sig med et nyt større Værk. Foranledningen var, som det ofte gaar med sligt, en ydre. Boghandler Krieger i Marburg kom en Dag i Sommeren 1792 hen til ham og bad ham, om han ikke vilde skrive noget æsthetisk, en Roman eller lignende, som der kunde være lidt Fortjeneste

') Briefe an Fouqué. 12. Novbr. 181c. S. 177.

J) Baade Rudelbach (Christi. Biogr. 1, S. 507) og Matter (Hertzögs Realencyklopædi, Artiklen Jung-Stilling S. 735 f.) udtale deres Anerkjendelse af Aandescenerne.-179

ved, thi de tørre videnskabelige Sager gik kun daarligt fra Haanden. Jung-Stilling lovede det strax, thi det faldt ham ind, at der var en gammel, kjær Tanke, som han kunde udføre. Lige fra Barn af havde det jo været hans ønske at skrive en Bog i Lighed med Bunyans „Pilgrims progress"; i den travle Tid i Strasburg havde den Tanke ikke lidet opfyldt ham, idelig var den vendt tilbage, og nu skulde det være Alvor. Saasnart han var kommet i

Færd med Arbejdet, følte han sig saa løftet af det, at den Tid, som det tog ham at skrive Bogen, fra Avgust 1793 til December 1-794, derved blev et af de lykkeligste Tidsrum i hans Liv. Dette Arbejde laa ganske for Jung-Stilling. De Sider i ham, der stærkest vare udviklede, Følelse, Fantasi og religiøst Liv, vare netop dem, der vare Brug for til en Bog, der skulde fremstille en Kristens Kampe og Farer, Lidelser og Fristelser, men ogsaa Sejre. Han siger om sig selv, at hans Sjæls Tilstand i denne Tid var rent ubeskrivelig, hans Aand var som løftet op i ætheriske Egne, en vidunderlig Ro og Fred hvilede over ham. Naar han begyndte at skrive, straalede Ideerne for hans Sjæl og oplivede ham saaledes, at han knap kunde skrive saa hurtigt, som Tankerne krævede det. Dertil kom endnu den Mærkelighed, at ofte fremstillede overjordisk dejlige, paradisiske Landskaber sig for hans Sjæleøje, naar han om Natten laa i en Tilstand mellem Søvn og Vaagen; men dem mægtede han naturligvis ikke at gjengive med sin Pen.

Dette nye og store Værk i fire Bind kaldte han „Hjemve", og Anledningen hertil var, at en Ven nylig havde skrevet i hans Stambog de Ord (som forøvrigt ikke ere bibelske): „Salige ere de, som have Hjemve, thi de skulle komme hjem." Det er ogsaa Grundtanken i Bogen.

Her kan ikke være Tale om at gjengive Hovedindholdet af denne højst fantastiske, men tillige i de utalligste Enkeltheder fint udtænkte Allegori. Den fremtræder i Form af en Roman og skildrer en ung Mands utalligei8o

Farer og Fristelser paa hans Rejse til det fjærne østerland, der vinker ham. At den som Allegori er alt andet end let forstaaelig, har Jung-Stilling selv indrømmet ved bag i Bogen at tilføje en stor og udførlig „Nøgle", uden hvilken Læseren sikkert ogsaa vilde forvilde sig i Meningsløshedens Labyrinth.

Den unge Mand, Bogens Helt, hedder Christian Evgenius von Ostenheim og betegner det Menneske, der, vakt ved den forberedende Naade, ledes af Forsynet og har den rette Hjemve i sig. Rejsen, han foretager, er Vandringen til Hjemmet. Han indvies til Rejsen i en dunkel Klippeborg, hvor han føres ned i en afskyelig Hvælving, der stinker af Mudder og Raaddenskab. Dette betyder, at Mennesket skal erkjende sin egen elendige Tilstand, og først naar dette er sket, kan man føie Hjemve. Men den,-der skal lede ham ad den vanskelige Vej, er Ura nia, den himmelske Visdom, der fremtræder som en Kvinde, hvem Helten maa elske, og som i Førstningen kun glimtvis træder op, saalænge han endnu hildes i Fristelser, men som han siden, efter at have besejret den ene efter den anden af disse, lykkelig bliver formælet med. Den første og betydeligste Del af Værket, som skildrer dette, skal altsaa betegne det vakte Menneskes gradvise Bortvendelse fra Sanselighedens Herredømme, til han tilsidst helt har givet sig hen til den himmelske Visdom, der er ét med Sandheden selv.

Det hele er skildret i Form af en Rejse gjennem Tydskland, over Wien, Ungarn til Konstantinopel, derfra over Smyrna til Ægypten og videre til Jerusalem. Helten træffer mange forskjellige Mennesker paa sin Vej og fristes paa mange Maader. Saaledes træffer han i München paa Filosofer, der sætte ham i Hovedet, at alt maa undersøges med Fornuftgrunde, og dette giver igjen Anledning til, at han maa gjennemgaa mange Prøvelser, som han ellers var sluppet for, thi man maa aldrig undersøge Guds Aabenbaring, men kun tro. Til disse Prøvelser hører, at han kommer i Kast med en Fru T rauni8i

(o: Natur), som han en Tid er indtaget i og næsten bilder sig ind at være den himmelske Urania selv. Det betegner den daværende Modefilosofi, der var Naturalisme. I Ungarn kommer Helten til Frøken Nischlin's (o: Sinnlich, Sanselig) Slot, hvor han en hel Vinter holdes fangen og udsættes for hendes Forførelser. Hun er overordentlig godgjørende, „thi", siger Fcftfatteren, „der gives ingen blødere Sofa end Godgjørenhed; den er ligesom en stor og vid Purpurkaabe, under hvilken man meget bekvemt kan skjule en hel øglerede af Laster." Men Prøvelserne have gjort Helten Evgenius stærk, og han modstaar hende. Ligefra denne fristende Dame kommer han i Hænderne paa en fornem Hr. Safienta (o: Fantasia), som giver sig af med Magi, Kabala, Aandemanen, og Evgenius bliver en Tid hans Discipel; men da Safienta tilsidst giver sig ud for at kunne fremvise det uskabte Urlys eller „Herrens Herlighed", vækkes Evgenius' Harme, og han bryder med ham. Aabenbart er dette grebet ud af Jung-Stillings eget Liv, thi han har havt Fristelse til at fordybe sig i mystiske Kunster.

I vanskelige Øjeblikke bliver Evgenius advaret af en graa Mand og efter overvundne Fristelser opmuntret af ham. Denne graa Mand er Samvittigheden.

Paa sin videre Rejse til Ægypten efter nye vel over-standne Fristelser, bliver Evgenius overfaldet af Arabere og ført ud i en ørken, hvor han længe maa leve som Husfoged hos en forøvrigt ædel Emir og mangen en møjsom Dag vandre om i ørkenens Sand. Dette betyder, at naar man gjennem Kampe er kommet til en ret Tro, saa kommer der en ørkentid, hvor man uden Aandens Glæde, uden Følelse af Barneretten, uden at mærke til andet end Fordringen skal bevare Troen og Modet.

For endelig at give en nøjere Forestilling om den Fantasi og i Enkeltheder gjennemførte Allegorisering, som udmærker denne den berømteste af alle Jung-Stillings Bøger, vælge vi Evgenius'Æventyr i Ægyptens Pyramider. Han vandrer ved Thebens Ruiner og finder et-182

Stenbord, der rager op af Sandet; i Bordet er én Kanöp o: et Æg, hvoraf et Mandshoved stikker frem, alt af Sten. Evgenius prøver paa at trække Hovedet op, men kan ikke rokke det. En Kopter, der er hans Ledsager, viser ham, at der er en Aabning i Hovedets ene øre, rækker ham en Nøgle, som passer i Aabningen, og lærer ham de Drejninger, han skal gjøre med' den. Saasnart Evgenius har udført dette, kan han med Lethed løfte Hovedet ud af Ægget, og finder da under det en Plade med Indskrift, der melder om, at i en vis nærmere betegnet Pyramide ved Memfis er Nedgang til Visdommens Mysterier; Indgangen til Pyramiden findes ved at tage en løs Mursten paa Vestsiden ud. Evgenius kommer da til Pyramiden og finder den store, løse Sten. Han faar denne med Besvær trukket ud, en ganske smal Gang viser sig bag den; han tænder en Lampe, som han har med sig, og kryber uforfærdet ind. Gangen udvider sig efterhaanden, og han kommer endelig til et Kammer, i hvis Midte der staar et Stenbillede af Horus med Fingeren paa Læberne og bag denne en Kanöp. I Kanopens Øre finder han en Nøgle; han drejer den om i øret, og kan da løfte Kanopens Hoved op; under det finder han den Indskrift: „Hvis du søger Vejen til den skjulte Visdom, saa sæt dig paa Isis' Søns Skjød, hold ham fast i dine Arme, bevar dit Lys omhyggeligt og frygt ikke!" Dette gjorde da Evgenius. Han satte sig paa Horusstøttens Skjød, holdt fast om ham, og strax sank den med ham vel omtrent 50 Favne dybt ned i Jorden, medens han hørte en stærk Lyd som af Ruller. Endelig havde den naaet Bunden, Evgenius rejste sig, og strax gik Horus op igjen med Larm. Den unge Helt fandt en Gang og fulgte den vel en halv Mil lige mod Vest, indtil den endte i en Hvælving med fire Døre, én mod hvert Verdenshjørne; en Kiste af sort Marmor stod midt paa Gulvet. Uvis om, hvilken Vej han skulde vælge, fandt han tilsidst en Indskrift, der betegnede ham Vejen mod Syd. Efter en meget lang Vandring i denne kom han atter til et firsidet Kammer-183

med fire Døre, men de tre vare lukkede. Her var et Stenbillede af en siddende Isis med Slør for Ansigtet og med Indskriften: „Jeg var, jeg er, jeg vil være; endnu har en .dødelig aldrig løftet mit Slør." Men længere nede stod der: „Den, der var død, men er levende og regerer i Evighed, har først afhyllet mit Aasyn, og enhver, der er døbt med hans Aand og Ild, kan løfte mit Slør." Ved Isis' Fod var atter en Kanöp, som kunde aabnes ligesom de tidligere, og dér fandt Evgenius en Plade og en Nøgle, læste paa den første, hvorledes han skulde bruge den anden, og fandt efter denne Anvisning en Aabning nedenfor Isis' Slør, satte Nøglen derind og kunde da slaa Sløret op ligesom en Falddør. Nu saa' Evgenius da Ansigtet, men der var i Virkeligheden fire, en Kvindes, en Løves, en Oxes og en ørns; det hele saa' afskrækkende ud. Under Hovedet var en gylden Plade med den Indskrift: „Tag Nøglen af min Hals og gaa gjennem den Dør, som den kan aabne". Derved kom han ud gjennem den vestlige Dør, og efter nogen Vandring saa' han Lysningen af en Lampe, der stod paa en Mumiekiste i et rundt Kammer med kun én, lukket Dør. Ved denne stod en skrækkelig Skildvagt, en levende A nub i s med tre Hundehoveder, klædt i et Kobberharnisk, med et Sværd i den ene, en Lampe i den anden Haand. Han spærrede Gabene op paa alle sine Hoveder, viste Tænder og talte: „Kjender du den halvfødte?" — Ja. — „Har du forløst ham?" — Ja. — Da lukkede Anubisen Døren op, og Evgenius kom videre gjennem en ny Gang til en ny Kanop, der paa sædvanlig Maade aabnedes, og efter at-være kommet gjennem nok en Dør, stod han tilsidst for et uendeligt Mørke, medens hans Lampe flimrede og var lige ved at gaa ud. Pludselig sank en siddende Harpokrates-Støtte med Bulder ned, Evgenius satte sig paa dens Skjød, den steg igjen op, og da den endelig standsede, befandt han sig for en aaben Dør, der førte ind til en Sal, hvor tre Mænd sad ved et Bord. „Velkommen, Evgenius! i Visdommens ældgamle Boliger," lød-184

det ham i Møde. Disse indviede ham nu, efter at han først havde faaet sin legemlige Sult stillet, i den sande højere Visdom, og da det var den, han havde søgt efter gjennem alle de dunkle og farlige Veje, naaede han saaledes sit Maal.

Hvad nu Betydningen af alt dette angaar, vilde Paavisningen af alle Enkeltheder i Allegorien baade blive for vidtløftig og trættende, men vi maa nøjes med noget af det vigtigste. Kanöpen betyder Fornuftmennesket i sin Naturtilstand, hos hvem Hovedet er født, men ikke det hele Menneske, hvilket først sker ved at tilegne sig Guds Naade. Pyramiderne ere de gamle filosofiske Systemer, men den bestemte, Evgenius kom ind i, er Psykologien eller den sande Sjælelære. At han var alene, betegner, at enhver selv maa gaa ad sin Tænknings Vej. At han kommer dybt ned i Jorden, viser os, at den filosofiske Gransker maa sænke sig ned i sin egen Tilværelses Dybde; Horus med Fingeren paa Munden betegner, at der skal være tyst, naar man skal finde ind til Sandheden. At Vejen stedse paany findes ved at lukke den halvfødte Kanop op, antyder, at man stadig maa løfte sig op af Sanseligheden. De lange Gange ere de filosofiske Undersøgelser, og Isis med Sløret er den metafysiske Guddom, Naturaanden, som den moderne Verden vil sætte i Stedet for Kristus. Naar Sløret løftes, ser man, at det ikke er ham, men kun Naturen med Forstand, Magt, Virksomhed og Trang mod Lyset (de fire Ansigter). Da Evgenius har set, at det ikke er den rette Gud, trænger han videre ind i Dunkelheden og træffer Uhyret Anubis, det er Fatalismen, den jærnhaarde, uforanderlige Skjæbne, hvis tre Hoveder betyde Kristushadet, Fortvivlelse og Egenkjærlig-hed. Lang og trættende er Vejen for at komme ud af Fatalismen (Jung-Stilling havde selv erfaret det); Lampen, der brænder paa Mumiekisten, viser os, at Fornuftens Lys kun fører til Døden. Endelig naa's Maalet for al Menneskets egen Forskning, det uendelige Mørke; her er Grænsen. Da hæves den, der ikke fandt Visdommen i-185

alt dette, men trofast vil fremad, endelig op til de højere Regioner, hvor den sande Gudsvisdom kommer én i Møde. Altsaa, den sanselige Fornuft har gjennem de møjsommelige Undersøgelser erkjendt sin egen Uformuenhed;- men Sandhedslængselen driver os op til de rette Læremestre, det er den Helligaands Naadevirkninger.

Efter denne Prøve paa Bogen skulle vi kun bemærke, at Evgenius kommer til Jerusalem og bliver formælet med Urania, hvorefter han bliver Fyrste, hvilket betyder, at den, der opnaar Aandens fulde Indvielse, ogsaa faar en fremragende Plads som Forkæmper i Guds Rige. Han kommer dog i nye Farer. IBokhara, en dejlig Hvileplads, saaledes som Gud stundom bereder dem alt hernede for sine Korsriddere, fristes han til Kvietisme, til selv intet at gjøre, men lade Gud gjøre alt. I Samarkand, hvor Folket beundrer og efterligner ham, fristes han til Selvbehag. Men han havner lykkeligt i Solyma, den store Fredens Stad, hvor efterhaanden alle sande Kristne samles.

Nogle enkelte Smaabemærkninger af Bogen maa her finde Plads som Strøtanker af Jung-Stilling:

„Den Kantske Filosofi er en sand underjordisk Laby-rinth, som jeg har fremstillet det i Pyramiderejsen; den, der ikke har de indviedes Olielampe med, er fortabt."

„Naar vi ere i Trængsler, viser Forsynet os ofte en Udvej, hvorved vi kunde befries af vor Nød. Vi rette da yort Haab mod dette Punkt, men det gaar ganske anderledes; det synes endog at blive værre, og se da! endelig ere vi uformodet befordrede langt videre og reddede langt ærefuldere. Josef haabede, at Mundskjænken af Taknemlighed vilde hjælpe ham ud af Fængselet, og da var han maaske bleven, hvad han før var. Men han maatte endnu udholde to hele Aar i Fængselet, indtil Farao drømte, for da at blive hans Gehejmeraad og et Kongeriges Redningsmand."

En smuk Gudstjeneste tænker Jung-Stilling sig saaledes: Et Forsamlingshus af Træ — da Tidens Ende-186

nærmer sig, er det unyttigt at bygge af Sten — i Firkant med Kuppel over, hvorfra alt Lyset kommer; mod øst en Udbygning i halv Bredde, skjult bag et himmelblaat Forhæng. Midt for Tæppet er en Prædikestol, paa Gulvet lutter almindelige Stole. Fra et Galleri under Kuplen spilles der paa Blæseinstrumenter, og der synges, dels af et Kor, dels Solo. Efter Prædikenen trækkes Forhænget til Side, og man ser et ophøjet Rum. Paa Bagvæggen er et stort Vindue med transparent, farvet Glas, hvor man ser Kristus paa Korset i Legemsstørrelse paa himmelblaa

Grund, denne igjen omgivet af Regnbuefarver. Midt paa Forhøjningen er et dækket Bord med Brød og Vin og tolv Stole omkring. „Paa denne Side Graven", siger Jung-Stilling, „er vor udødelige Sjæl fængslet til sine Redskaber, de sanselige Organer; den kan uden dem ikke virke det ringeste, ikke engang tænke det allermest aandelige. Den, der tror at kunne det, bedrager sig vældigt og kjender ikke sig selv. I mørke Hængehoveder! Gaa i en hernhutisk Brødre- eller Søstreforsamling, — og fornægt saa dine Sanser! Kan du det, er du en Klods, og kan du det ikke, saa giv Gud Æren!"

Om at efterligne den ydre Fremtræden af store Mænd skriver Jung-Stilling: „Hvor mange preussiske Generaler bar ikke Hatten og red ligesom Frederik den 2den? Tersteegianerne trykke én i Haanden med stiv Arm og vise smilende Tænder, og hvor længe saa' man ikke Zinzendorfs Smil paa Hernhuternes Ansigter?"

„Barnepiger og Ammer stemme Livsklaveret mere end Hovmestere og Lærere."

„Den kristelige Lærers Prædikestol skal være et Tabor, hvor man ser Frelseren i hans Herlighed, men ogsaa i hans Selskab Lovlæreren Moses og Bodsprædikanten Elias."

„Naar Troen er frugtbar ved Ægteskab med den himmelske Sandhed, tør den ogsaa nok til venstre Haand lade sig vie til Videnskaben, men maa dog vogte sig for, at der ikke af dette Ægteskab avles en Fjende af Guds Folk." . -187

Til Slutning udbryder Jung-Stilling bevæget: „Gud, du være evig takket, fordi du altid begynder med Aften og Efteraar og ender med Morgen og Vaar! Bliv hos os, Herre, thi det lakker mod Aften, og Dagen hælder! Lad ikke, som du vil vandre videre, thi vi stakkels Emaus-disciple ere bange. Aander spøge om os, de bære Lamper i Haand, se i Afstand hvide ud ligesom fromme bortgangne Sjæle, som ved deres Bortgang endnu have glemt noget, og de lokke én ligesom Sirenerne ved deres rørende Sang — men Ve dem, som følge efter deres Lamper og Sang--!"

„Store Anelser svæve som Fremtids Aander, især i ensomme, stille øjeblikke, forbi min Sjæl, men de ere kun som fjærne Lynglimt om Natten."

„Snart sender min Aand et Blik, men ogsaa kun et Blik mod et Billede, som forsvinder allerede i dets Fremkomst. Det er mig da, som saa' jeg en Del af den nye Himmel og den nye Jord, men jeg ser den stedse belyst enten af Aften- eller Morgensolen. Fra dette høje Billede vifter da en Følelse hid til mig, som gjennemtrænger min hele Aand, men ogsaa kun varer et Øjeblik. Kunde min Sjæl fæstne denne Følelse, denne Straale fra det evige Lys, da var jeg salig."---

„I ere nu forbi, I gyldne Timer af Turtelduesangen i ørken! Min Hjemvesbog nærmer sig Enden. Jeg har tegnet Vejen hjemad, ligesom Drengen, naar han presser Pennefjefen mellem Fingrene, saa at de blive brune og blaa, og saa tegner en Kirke eller et Slot, saa man knap kan se, hvad det er."

Han tænker paa, naar han selv som Barn sad og malede en Kirke, og Fader Eberhard smilede og sagde: „Den Dreng maa være Præst!" „Nej, kjære Bedstefader! Præst er jeg ikke bleven, men jeg har skrevet en Hjemvesbog, som du skulde have læst!"---„Jeg haaber,

mine Fædre ville trykke min Haand og ryste den, naar jeg engang kommer til dem. — Men jeg vil kun rose-188

mig af min Skrøbelighed; hvad har jeg vel gjort, som jeg kunde kalde mit Værk? — Amen, Halleluja!"1)

„Hjemve" er baade en apologetisk og en profetisk Bog. Den er et Forsvar for Kristendommen overfor den falske Filosofi — Kakosofien kalder han den — som paa hin Tid under Kristendommens Navn undergravede dens Troslærdomme. Skildringen af Tidsaanden er lykkedes Jung-Stilling fortrinligt. „Det er en Akabs- og Jesabels- eller snarere, en Herodes- og Pilatus-Tid, vi ere komne ind i," skriver han, „endskjøndt der, Gud ske Lov, endnu findes mere end 7,000, der ikke have bøjet Knæ for den nye Guddom, den babyloniske Hore, og Dyret, som rider derpaa."5) Gjennem hele Bogen gaar der en kraftig Manelse til Kamp for Kristi Rige; man hører ligesom Basunstødene, der samle Korsridderne: „Nu er det den rette og fuldkomne Tid, nu er det Midnat; stol ikke paa Lygtemændene!" Men Bogen er tillige en Profeti, hvori han, byggende paa de gamle Profeters Ord, varsler om en

nær forestaaende, blodig men sejrende Fremtid for Kristi Kirke, idet alt nærmer sig Afslutningen. „Hjemve" er baade en opbyggelig og en dybsindig Bog. „Den er efter vor Mening," skriver Rudelbach, „Kronen paa Jungs Skribentvirksomhed. — Og det er en iøjnefaldende Fordel ved dette Skrift, at Tiden stedse klarere og klarere giver „Nøglen" til det, og det i en Betydning, som Jung endnu ikke anede."3)

Denne Bog vakte ved sin Fremkomst stor Opsigt og gjorde i vide Kredse overordentlig Lykke. Den blev læst i Borg og Hytte, den blev oversat paa flere Sprog; Takkebreve, endog fra Rusland og Amerika, ikke at tale om Danmark og Sverige, strømmede ind til Forfatteren. Det var aabenbart et Ord i rette Tid, et Opmuntrings- og Vejledningsord for alvorlige Kristne trindt omkring. Ved

') „Heimweh" findes i Jung-Stillings Sämmtl. Schr. B, 5—6.

') Heimweh 5, 439.

3) Rudelbach: Chr. Biographie 1, 507.-189

sin romantiske Iklædning og ved sin stærkt følelsesfulde Tone passede den for Tiden. Nu til Dags er det anderledes. Bogen er svær at komme igjennem; de uendelige Allegorier trætte, de rædselsfulde Scener virke undertiden noget parodisk, den stærke Følelse forekommer os tidt at være Sentimentalitet, og den har endelig i høj Grad den Fejl, som de fleste af Jungs Skrifter lide af, den mangler Humor og er altfor vidtløftig. Det samme kunde være sagt paa det halve Rum. Men for den taalmodige Forsker frembyder den mange Guldkorn. Det er i det hele en af de Bøger, der stærkt minde os om Tidens Omskiftelser; saa meget læst og højt skattet som den engang var, kjendes den kun lidet af den nuværende Slægt.

Jung-Stilling blev nu, hvis han ikke før havde været det, en berømt Mand og fra mange Sider overøst med Virak, som ikke altid bekom ham vel. I det hele taget fik han fra nu af den Tanke, at Gud havde bestemt ham til et af sine udvalgte Redskaber i Verdens sidste Tider og givet ham en særlig Oplysning. Som Følge deraf tabte han mere og mere Lysten til anden Gjerning end den at virke for Guds Rige, og han tilskyndedes ogsaa fra mange Sider dertil. Der var en Del Overvurdering af sig selv heri, som ofte kommer frem i hans Skrifter, men da den fremtræder med en barnlig Naivitet og forenes med Ydmyghed, fristes man ikke til at gaa strængt i Rette med ham derfor. En for høj Selvvurdering ere de Mennesker særlig udsatte for, som have hævet sig op fra en lav Samfundsstilling og blive hyldede af deres Samtid. Men hos Jung-Stilling traadte den altid frem som en Beundring af Gud, der havde gjort det Mesterværk at danne ham af det ringe Ler til at blive et fremragende Redskab. Og at han virkelig i hin Tidsalder blev det, kan ikke nægtes.-190

10.

Senere Aar i Marburg.

1794—1803.

„Hjemve" betegner altsaa Overgangen til en ny Periode i Jung-Stillings Liv, hvor det religiøse mere og mere udelukkende optager ham. Vel vedblev han endnu en Del Aar med sin statsvidenskabelige Professorvirksomhed og opfyldte samvittighedsfuldt sin Embedspligt, men Lysten var borte. Dertil kom ogsaa, at da Studenterne mere og mere bleve grebne af den moderne Bevægelse, tabte hans Popularitet sig stærkt. Tilhørerkredsen tog stadig af. Ved en vis Lejlighed fik han den forandrede Stemning tydeligt at mærke. En ung, meget afholdt Docent fik sin Afsked af Kurfyrsten; Studenterne troede, at Jung-Stilling havde havt en Finger med i Spillet. Det var da Meningen at slaa Ruderne ind hos ham, men Sønnen Jakob, der var Student, fik det afværget ved at indmelde sig i deres hemmelige Broderskab. De nøjedes da med at drage forbi Jung-Stillings Hus og spytte. Sønnen drog derefter til Göttingens Universitet.

En stor Opmuntring for Jung var et Besøg af Lavater 1794, da denne vendte hjem fra sin Rejse til Kjøbenhavn. Han havde ikke set ham i en Snes Aar, men dog af og til vexlet Breve med ham. Nu gik han ham en Mil i Møde for at være saa længe som muligt sammen med den mærkelige Mand, hans Broder og Medkæmper i Troen, der allerede maatte rejse igjen den næste Dag. De fik nu udvexlet Tanker, følte deres indre Overensstemmelse og

stod fra den Stund af i nøjeste Forbindelse med hinanden. Hvor berømt Lavater var, viste sig tydeligt i Marburg, hvor der udenfor Jung-Stillings Hus samledes en Trængsel af Mennesker, nysgjerrig efter at se et Glimt af ham. I de følgende Aar vexlede de mange Breve, enige som de vare i den kristelige Hovedsag, men-191

rigtignok uenige i mange Enkeltheder.') I Aaret 1799 hændtes der noget meget mærkeligt. Jung-Stilling sendte en Sum indsamlede Penge, bestemt til nødlidende Folk i Unterwalden, til Præsten Hesz i Zürich, Lavaters Svigersøn. Medens han nu skrev Brev til denne, flk han pludselig den Indskydelse: Lavater vil finde en blodig Død, en Martyrdød! Dette skrev han i Brevet og bad Hesz tillige ved Lejlighéd at fortælle Lavater det. Denne Anelse gik, som bekjendt, ogsaa i Opfyldelse. Lavater blev den 26de Septbr. 1799 dødelig saaret af en fransk Soldat (egentlig en Schweizer), men levede under store Lidelser lige til den 2den Januar 1801. Ved hans Død skrev Jung-Stilling en ny Aandescene: „Lavaters Forklarelse", hvor han paa en smuk Maade fantaserer over hans Modtagelse hisset og fremdrager de Ord, han skal have sagt: „Jeg vil opsøge min Morder i alle Himle eller alle Helveder og takke ham for de Lidelser, han har voldt mig." Men endnu samme Aar hændtes det mærkelige, at rimeligvis selve Morderen besøgte Jung-Stilling. Da denne en Dag sad ved sin Pult, bankede det paa Døren, en yngre Mand traadte ind, saa' sig urolig om, lagde Mærke til Lavaters Portræt, der hang paa Væggen, betragtede det med et sky Blik og sagde: „Jeg kan ikke forblive i Tydskland; her er overalt usikkert for mig, man-kunde gribe mig; ak, Hr. Hofraad, hjælp mig til at komme bort!" Paa Jung - Stillings Spørgsmaal fortalte han, at han var en Schweizer, at han vilde til Amerika og røbede ved sine Ord, at han utvivlsomt var Lavaters Morder. Den forskrækkede Jung raadede ham at skynde sig til Hamburg og komme bort med et Skib hurtigst muligt, inden Politiet kom efter ham. Og pludselig var Manden ligesaa bråt ude af Døren, som han var kommen, formodentlig frygtende en Angivelse.

') Deres Breve gik aabne gjennem to andre Mænds Hænder, Dr. Hotze og Pastor Passavant i Frankfurt, som havde Lov til at læse dem. Paa den Tid spillede jo Brevvexlinger en fremtrædende Rolle.-192

De urolige Tider mærkedes imidlertid mere og mere, ogsaa i Hessen, som dog ikke deltog i Krigen. Da Franskmændene 1796 faldt ind i Tydskland, flygtede Masser af Mennesker til Kurhessen. Rundt Om paa Landevejene saa's lange Tog af Vogne, lige fra de fineste til de tarveligste Karrer, belæssede med Flyttegods, og Skarer af Folk, til Fods eller ridende, de fleste med Elendigheden præget i Ansigtet. Da øvrigheden i Mar-burg engang holdt Tælling over alle de Fremmede, som opholdt sig dér og i de omliggende Byer, fandtes der ikke mindre end 45,000. Al den Elendighed gjorde et dybt Indtryk paa Jung-Stilling. Hans egen Husstand voxede i disse Aar ogsaa meget. Hans gamle, nu 8oaarige Fader Vilhelm havde i lange Tider havt det meget kummerligt, men skjult det for Sønnen, fordi han engang til denne havde ytret, at han hellere vilde spise tørt Brød end understøttes af sine Børn. Da Jung-Stilling erfarede hans Kaar, sendte han ham i længere Tid en regelmæssig Understøttelse. Men da Vilhelms Kone døde, og de andre Børn intet kunde gjøre for ham, lod Jung-Stilling ham hente til sig i Marburg. Han var nu meget svag, hans Fødder vare fulde af Bylder og Saar, som udbredte en afskyelig Lugt; men han blev plejet med stor Kjærlighed af Elise og hendes Søstre. Han var aandssløv, kjendte næsten ingen, huskede intet uden sin Kristendom; Skriftsteder, der havde været ham kjære, faldt ham midt i Sløvheden trøstende ind, især saadanne, der handlede om Syndernes Forladelse; dem gjentog han idelig under mange Taarer og med sammenknugede Hænder. Det blev en lang Plejetid, thi han levede 6 Aar i Jung-Stillings Hus, lige til 1802, gik tilsidst aldeles i Barndom og døde efter store Lidelser. En ældre Enke var i de senere Aar antaget til at pleje ham. — En Tid lang opholdt den ældste Datter Hanne, gift med Præsten Schwarz, sig ogsaa i Hjemmet som Flygtning. Endvidere hørte Elises to Søstre, hvoraf den ene senere blev gift med Jung-Stillings Søn Jakob, stadig til Husstanden,193

foruden fire af hans egne Børn, blandt hvilke tre vare Elises. Et Par Børn vare døde.

Med denne store Husstand havde Jung-Stilling ondt nok med at faa Indtægterne til at slaa til og betale af paa sin Gjæld, uagtet Elise var en sparsommelig Husmoder og paa lignende Maade som Selma styrede Pengevæsenet. Men endnu bestandig mærkede Jung Guds faderlige Omsorg, naar han bad til ham. Saaledes skete det engang, da Familien var i stor Pengeforlegenhed uden Udsigt til Hjælp, at der uventet kom Brev fra en Dame i Schweiz, der

havde raadført sig med Jung-Stilling angaaende sin Mands Blindhed, med en Vexel paa 300 Gylden. Hun skrev, at hun følte sig drevet til at sende denne Ubetydelighed, uden at det skulde være som en Betaling.

Med Øjenoperationerne vedblev Jung - Stilling stadig, ja de tog netop i dette Tidsrum med hans stigende Navnkundighed meget til. Han havde et stort Overløb af Blinde, thi man sendte ham saadanne fra alle Kanter med Attest for deres Uformuenhed. Saare gjærne opererede han dem, men da man stadig glemte, at efter Operationen fulgte en Kur, som tog nogen Tid og hvor de altsaa maatte have Ophold i Marburg, gav dette ham megen Ulejlighed. Thi han kom saa til at sørge derfor, hvilket i Almindelighed skete derved, at de to protestantiske Vajsenhuse i Byen optog dem for en billig Betaling; men denne Betaling maatte han skaffe til Veje. Han gjorde mange Rejser som øjenlæge, næsten altid ledsaget af sin Hustru, ofte besværlige nok, da han i en lang Række Aar led af Mavekrampe, men Bevidstheden om at virke til Gavn og de mange kjære Bekjendtskaber, han stiftede, opmuntrede ham stedse. Blandt disse vare adskillige fyrstelige Personer, og andre saadanne indlod sig med ham i Anledning af hans Bøger, thi der var som en Levning fra tidligere Tiders Kristelighed ikke faa, mest ældre, der glædede sig over hans Virksomhed for Guds Rige. Til disse hørte Kurfyrst Karl Frederik af Baden, hvem

>3-194

vi siden ville høre mere om, og den bekjendte Prins Karl af Hessen. Denne Fyrste, gift med den danske Kong Frederik den 5tes Datter Louise og i hele sit Liv knyttet til Danmark, hvor han særlig spillede en Rolle i Kristian den 7des første Regeringsaar og 1788 som Overgeneral i Norge, tillige Svigerfader til Frederik den 6te, var en kristeligsindet Mand med stærk Retning til Mystik. Det var vistnok særlig den mystiske Side hos Jung-Stilling, som drog Prinsen til ham, -og en anden Sammenknytning var Frimureriet. Som bekjendt var dette tilligemed andre hemmelige Ordener en stærk Faktor i hin Tid, og Jung var efter hele sin Aandsretning meget oplagt for sligt, hvilket forøvrigt ogsaa gjaldt andre fremtrædende Kristne som Lavater og Claudius. Allerede i Kaiserslautern var Jung-Stilling bleven Frimurer. Prins Karl var Stormester i Ordenen, foruden at han indtog en høj Rang i et andet hemmeligt Selskab, Illuminaterne. Aandeseen, Somnam-bulisme og sligt interesserede Prinsen sig meget for, og Jung-Stilling til Dels ogsaa. Efter at de i længere Tid havde korresponderet med hinanden, gjorde Jung hans personlige Bekjendtskab 1803, da Prinsen var til Stede ved Festlighederne i Anledning af hans Broder Landgrevens Ophøjelse til Kurfyrste af Hessen-Kassel. Jung-Stilling kom efter hans Opfordring til Kassel og tilbragte to Dage dér i „særdeles glædelige" Samtaler nred Prinsen om Ting af højeste Vigtighed angaaende Guds Rige. Han skriver: „Prins Karl er en sand Kristen og hænger ved sin Frelser med den højeste Grad af Kjærlighed og Tilbedelse — for ham' vil han leve og dø. Derhos har han ogsaa sjældne og overordentlige Kundskaber og Erfaringer, som dog paa ingen Maade ere for Hvermand, og her kan der i al Fald ikke tales om dem." ') Han kalder ham en stor og oplyst Fyrste.2)

') Lehrjahre Schr. 1, S. 576.

') Om Prins Karl: Bricka: Dansk biogr. Lexikon 3, S. 360 ff. Prins Karl: Memoires de mon temps, 1861.-195

Da Jung-Stilling nu følte det som sit ypperste Kald at virke for Guds Rige, begyndte han kort efter Udgivelsen af „Hjemve" paa et nyt litterært Arbejde, et Tidsskrift, som han kaldte „Der graue Mann", der fra 1795 udkom i en lang Aarrække til henimod hans Død. Tidsskrifter vare dengang sjældne Varer i Sammenligning med nu til Dags, og da det udgik fra en berømt Mand, vakte det strax stor Opsigt og fandt talrige Læsere baade i og udenfor Tydskland. Det blev et af de ypperste-Organer til Forsvar for sand Kristendom i hin opløste Tid, let tilgængeligt for alle, da det var populært i Ordets gode Betydning. Jung-Stilling var i flere Henseender udmærket skikket til denne Gjerning dels ved sin store kristelige Erfaring, dels ved sin Upartiskhed, og endelig fordi han fulgte nøje med Tidens Rørelser. Det, der manglede ham, var en vis Bevægelighed og det lunefulde Vid, der f. Ex. i saa høj Grad i sin Tid havde givet „Wandsbecker Bote" sin store Tiltrækningskraft. Jung-Stilling var altid den alvorlige Mand, der kun sjælden viste et Smil, og saaledes er ogsaa hsfns Blad, men hans Samvittighedsfuldhed og en vis Naivitet give nogen Erstatning derfor.

I det første Nummer fortæller han, hvad han mener med Bladets Navn. Han kalder det „Den graa Mand", fordi graat er Alderens og Dødens Farve; men der ligger tillige deri en Antydning af Ordet „Grauen", Gru eller Gysen,

fordi han vil vække sin letsindige Samtids Samvittighed og bringe den til at gyse over sig selv. Forresten giver han Manden Navnet Ernst Uriel von Qs.tenheim. Ernst er tydsk, fordi han navnlig vil vende sig til sine Landsmænd, og han kommer med Alvor; Uriel betyder „Gud er mit Lys", og Ostenheim antyder, at hans Hjem er i det evige østen, dér, hvor Hjemveen ogsaa stunder efter. „Jeg er min Herres Sendebud og skal hverve gode Stridsmænd for ham; Haandpengene er en god Samvittighed og Guds Fred, og hvo der vil kæmpe, faar en straalende Sejerskrone.-196

Men den, der vil være nevtral eller endog Fjende, skal jeg forkynde, at min Herre vil holde en stor Dom. En hylende Storm vil blæse de falske Oplysningsmænds Lamper ud."

„Den graa Mand" meddeler mangfoldige Træk af Livet, baade bedrøvelige og glædelige, og det var jo fortjenstfuldt at bringe dette frem paa en Tid, da offentlige Blade vare sjældne, og hver i høj Grad var henvist til sin egen Kreds. Der er derfor i dette Tidsskrift ypperlige Bidrag til en religiøs og sædelig Tidshistorie.

Frankrig (man huske, at det er 1795) kalder Jung-Stilling et aandeligt Babel, hvor Vorherre paany bliver korsfæstet. Med Taarer havde Forfatteren set en af Franskmændene ødelagt katholsk Kirke. Der var vistnok drevet meget Afguderi i den, men der var ogsaa opsendt mangen varm Bøn, og det nu itubrudte Orgel har vakt hellige Følelser. Hvor skar det ham ikke i Hjærtet, da et Par franske Soldater traadte ind, trallende Marseillaisen og tilraabende Frelserefis Billede et haanligt Vive/ Dog indser han, at den franske Revolution midt i alt det onde alligevel har maattet tjene til det gode, da den ved al sin Gru har revet mange ud af deres Ligegyldighed og bragt dem til at gaa i sig selv. Herren har nu Kasteskovlen i sin Haand.

Han fortæller adskillige Træk af Franskmændenes Frivolitet, saaledes som følgende: I Mømpelgard vare 5 franske Soldater i Færd med at hjælpe en Bonde med at plukke Frugt. Det var den 4de Avgust 1796. Da brød pludselig et voldsomt Tordenvejr løs, og alle tyede ind under et stort Træ. Franskmændene bandede paa saa afskyelig en Maade imod Vorherre, at Bonden af Skræk over at være i deres Nærhed fjærnede sig; men den frækkeste af dem rakte Geværet mod Himlen og raabte: „Holdt! Jeg skal sende denne Spektakelmager deroppe en Kugle gjennem hans Hoved!" I det samme slog Lynet ned og dræbte de 4, medens den femte blev en ynkelig Krøbling for hele Livet.-197

Bladet meddeler ogsaa mange Skildringer af hin Tids Rationalisme i Tydskland, hvoraf vi meddele nogle enkelte. En troende Præst skulde paa Kristi Himmelfartsdag prædike for en anden. Da han er kommet ind i Præstegaarden, bliver han meget høfligt modtaget af Stedets Pastor, men med de Ord: „Ærbødigst Tjener, Hr. Broder! Nu! De har vel taget en kjøn Vogn med for at kjøre den Herre Kristus op i Himlen?" Dette viser, hvordan Tonen kunde være mellem Præster dengang. En berømt theologisk Professor havde en Dag i sin Forelæsning med megen Ordbram modsagt Kristi Guddom og søgt at bevise, at han kun var et slet og ret Menneske. Da Timen var ude, sagde han saa til sine unge Tilhørere: „Nu, mine Herrer! imorgen ville vi ogsaa stække Vingerne paa den Helligaand." — En meget bekjendt Gejstlig udbrød i et Selskab, da en Kandidat vilde forsvare Kristus: „Ej hvad! Han er med Rette bleven henrettet, han var en Oprører mod sin øvrighed." Jung-Stilling fortæller ogsaa om en Præst, som fra L'hombrebordet blev kaldt bort for at døbe et Barn, men da han var gnaven herover, gav han det de tre Haandfulde Vand uden at sige et Ord hverken før eller efter. „En af de mest priste Theologer nu til Dags, hvis Bøger beundres" førte saadan Konversation i Selskaber, at Damerne bleve røde, og ærbare Kvinder turde ikke sætte sig ved Siden af ham.

Naturligvis vakte saadanne Meddelelser megen Forbitrelse i visse Kredse, og en Recensent skrev derfor nok saa fornemt: „Hofraad Jung i Marburg kan umulig skrive det Stads; formodentlig er der én, som udgiver det under hans Navn for at gjøre ham foragtelig."

Mange smukke Træk fra Troslivet findes rundt omkring i „Den graa Mand". En from Mand havde den Sorg, at hans Hustru efter et 5 Ugers Sygeleje blev opgivet af Lægerne. Da han en Dag kom i Kirke, hørte han Evangeliet om den kananæiske Kvindes Tro. Gjennemtrængt af dette Ord og fyldt med en barnlig Frimodighed bad han nu: „Kjære Fader! Du véd, jeg er-198

din, og du er min. Du elsker mig og jeg dig. Lad Kjendetegnet paa dette være, at min Hustru fra denne Time bliver rask!" Jung-Stilling vilde ellers kalde det forvovent at bede saaledes, men i dette Tilfælde skete det i Frihed og Glæde. Da han nu kom hjem, fandt han sin Kone staaende ved Skorstenen, i Færd med at koge noget. Hun modtog ham med de Ord: „Kjære Johan! Jeg er paa én Gang bleven rask." — „Ja," svarede Manden, „det tror jeg nok!" Hun mente, at han hemmelig havde givet hende et Lægemiddel. Men da hun fik Sammenhængen at vide, faldt de begge ned for Gud.

Som et glædeligt Forbud paa, at det dog nogle Steder begyndte at blive bedre Tider, fortælles følgende: En Præst havde i 25 Aar prædiket Moral, og alt forblev koldt og dødt. Men i den senere Tid skete der en Forandring med ham; han blev mere evangelisk og varm. Folk kom nu mere og mere i Kirke, tilsidst kom der mange, da det var en stor Menighed. Anden Juledag var der omtrent 5000 (?) Mennesker i Kirke. Da aflagde Præsten en uforbeholden Bekj endelse af sin forrige Vildfarelse, hyldede formelig Kristus som sin Herre og lovede at stride mod Mørkets Rige. Da han tilsidst udbrød: „Hvo der ogsaa vil hylde denne Konge, han rejse sig," da saa' man hele Forsamlingen rejse sig. Dette vakte megen Opsigt rundt omkring, som man kan tænke sig.

Jung-Stilling beretter os om en bestemt Forudsigelse af Revolutionen længe før hans egen i Mannheim 1786. Det var Præsten Thube i Ludwigslust i Meklenburg, som engang i Aaret 1775 skulde prædike over Evangeliet om, at Jesus forudsiger, at Trængsler og Forfølgelser ville komme. Hertugen var til Stede. Før Præsten kom paa Prædikestolen, medens en Salme blev sungen, faldt der pludselig en stor Angst over ham; Prædikenen havde han fuldstændig glemt. Da Salmen hørte op, og han skulde begynde, vendte han sig ydmygt til Gud, anraabte ham om hans Kraft og Bistand, og øjeblikkelig var al Angsten forbi. Nu holdt han en meget frimodig Prædiken, og i-
199

den sagde han med Bestemthed, at fra da af om 15 Aar vilde en stor Omvæltning i politiske og aandelige Sager begynde.

At den erfarne „graa Mand" kommer med mange gode Bemærkninger, ei- ikke mere end man maatte vente. Om Bønnen skriver han: „Det er en afgjort Sandhed, at Guds Vilje er alene god, og at han véd bedst, hvad der er tjenligst til Menneskenes Helliggjørelse og Fuldendelse. Men det er ligesaa vist, at Menneskets Vilje paa Grund af hans yderst indskrænkede Indsigt i Forsynets Veje og den stedse fremdukkende sanselige Egenkjærlighed næsten altid er uren og derfor sjælden stemmer overens med Guds Vilje. Naar derfor Mennesket i denne Tilstand beder om noget, kan han ikke bønhøres, undtagen naar hans Begjæring engang imellem tilfældig falder sammen med Guds Vilje. Derfor er det en Kristens højeste Pligt uafladelig med Alvor at stride for, at hans Vilje lidt efter lidt bliver ganske fuldkommen hengiven i Guds Vilje. Han maa søge at blive aldeles tilfreds med alt, hvad Forsynet tilskikker ham, i den faste Tillid og Vished, at netop det, der foregaar med ham, er det bedste."

Om Guds gode, velbehagelige og fuldkomne Vilje (Rom. 12,2) skriver Jung-Stilling ganske morsomt: „Naar en Præst sidder med stor Familie i et lille Kald og da søger og faar et bedre, handler han efter Guds gode Vilje. Men hører han saa, at hans Eftermand er en daarlig Sjælesørger, og derfor siger sig fra det gode Kald og bliver i det lille, opfylder han Guds velbehagelige Vilje. Sad derimod Præsten i en rig Stilling, men vidste, at han i et bestemt fattigt Kald kunde virke mere godt, og derfor opofrer den rige Plads, saa handler han efter Guds fuldkomne Vilje. Det første er at bære sig ad som et retskaffent Menneske, det andet som en Kristen, det tredie som Kristus selv."

Angaaende utrolige Ting i Bibelen siger han til dem, der ville omforklare den: „Lad dog Bibelen være som den er; det staar jo til eder selv, om I ville tro eller-200

ikke. Om sligt gjælder følgende: i) Folk anse ofte Ting for taabelige og ubetydelige, som ikke ere det for Gud. 2) I de Tider, da man var vant til overordentlige Erfaringer, faldt ingen Historieskriver paa at skildre alle Biomstændigheder. 3) Det er nu umuligt apodiktisk at bevise hine fjærne Kjendsgjerninger."

Oftere prises Hernhuterne i „Den graa Mand". Der hævdes, at de gjennem de tidligere mähriske Brødre nedstamme umiddelbart fra den apostoliske Kirke. Jung-Stilling mente, at Kvinden, som var beklædt med Solen, i Joh. Aabenbaring, vistnok skal betegne Hernhuterne.

Man mærker i det hele taget i Tidsskriftet, at Forfatteren i høj Grad lever i Betragtning af Tidernes Tegn og Kristi snarlige Gjenkomst; det er den kjære, stadige Tanke, hvilket jo forøvrigt ikke er saa underligt, men altid gjentager sig paany hos alvorlige Kristne, naar Tiderne ere onde, og har sit Forbillede hos Apostlene. Havde Jung-Stilling et opladt øje for det store Frafald midt i Kristenheden, saa var hans Blik dog ligesaa aabent for ethvert Tegn paa, at der endnu var Spirekraft, trods Sne og Kulde. Derfor melder han med Fryd om Stiftelsen af Missionsselskabet i England 1795 og om Udsendelsen af det første Missionsskib til Sydhavsøerne, ligeledes om det tydske Selskab i Basel. Han ønskede en Forening af Missionsselskaber fra alle Lande. Man skulde komme til Forstaaelse af, hvad der er det væsentligste i Kristendommen og paa dette Grundlag, der vilde svare til den evangeliske Alliances nu til Dags, anlægge en Højskole til Uddannelse baade af Missionærer og Præster. Thi hvad disse sidste angaar, kunde de gammeldags Troende ikke være tjente med saadanne, der udgik fra Universiteterne med deres moderne Rationalisme eller Vantro. En saadan international Anstalt skulde stilles under en Souveræns Beskyttelse og anlægges i et passende Land. Men Jung-Stilling vidste intet Land, der mere egnede sig til dette end Danmark baade for dets Beliggenheds Skyld og paa Grund af „dets vise og taal--201

somme Regerings-Maximer". Han tænkte sig den liggende i Holsten.') Vi kunne i denne Forbindelse anføre, at han glædede sig over Balles Tidsskrift: „Bibelen forsvarer sig selv", som i de Aar udkom, og at han i en profetisk Udtydning af Billedstøtten i Nebukadnesars Drøm udtaler, at da de nordiske Lande ikke kunne regnes ind under det romerske Rige, som saa mange Lande kunne, deriblandt ogsaa Tydskland, synes det som om disse skulle bevares for Undergang og „formodentlig er dér Gjemmestedet for de sidste Udvalgte under den store Trængsel."2)

Idet Jung-Stilling har den stedse dybere Kløft mellem Verdens og Guds Rige for Øje, vender han idelig sin Tanke hen paa, hvem der er de sande Kristne, og det er „de Stille i Landet"; blandt disse staa „Pietisterne" i første Række, men der er da ogsaa andre foruden dem. Til Pietisterne skriver han et Sted: „Jeg véd meget godt, at Pietisterne ere Herrens Folk, Jordens Salt og det aandelige Israel. Jeg er jo opdraget i Pietisme og tilhører eder til den Dag idag; men hører mig netop af den Grund, for at Gud igjen maa høre eder! I vide, at I ere omvendte, vakte, Abrahams aandelige Sæd, Jordens Salt. Bærer eder dog nu ikke ad som fordum det kjødelige Israel, der udelukkede Hedningerne fra alt Gudsfællesskab og i alt Fald regnede sig selv højere end alle, ogsaa de dydigste Hedninger. Tro mig for vist, der gives fortræffelige og Gud kjære og dyrebare Sjæle blandt dem, som I regne til Verden og anse for Verdensmennesker. Disse Sjæle vide ikke selv, at de vandre og have vandret den sande Bods, Tros og Forsagelses Vej, fordi ingen har sagt dem det, netop paa samme Maade som en fornuftig men ulærd Mand kan dømme herligt, om han end ikke kan benævne de logiske Regler, hvorefter han dømmer. Saadanne Sjæle danne ikke deres Samvittighed

') Der graue Mann, Säramtl. Schr. 7, 232. ') Smstds 7, 34.0.-202

efter Bøger, efter Andagtstimer eller efter gudelige Sjæleledere, men efter Guds rene Ord, som den Helligaand har gjort til en levende Kilde i dem." ') Der forekommer ofte meget træffende Tilrettevisninger af Pietisterne, af deres Klikevæsen, deres Foretrækken af Lægprædikanter, deres Hang til aandeligt Hovmod og deres snævre Syn. Disse Udtalelser ere faldne med stor Vægt paa dem, da de kom fra en Mand, der kjendte det hele fra Grunden og snarere havde Sympathi end Antipathi overfor dem. Vi se saaledes, at Jung-Stilling i „Den graa Mand" gjorde Front til to modsatte Sider, som alle ægte Sandhedsvidner maa, og hævdéde sit gamle Mundheld: „Mittelmasz beste Strasz".

1798 udgav Jung-Stilling „Den kristelige Religions Sejershistorie", nedskrevet, som han siger, under Bøn. Den ydre Foranledning til denne Bog var, at da han en Dag vilde meddele noget om Johannes' Aabenbaring, kom der pludselig ligesom en Rørelse over ham; han følte denne ikke som en Inspiration, men dog som et særegent Kald fra Gud, og gav sig strax i Færd med at oversætte Aabenbaringen og udlægge den Vers for Vers.2) Grundlaget for Bogen er egentlig Bengels Udlægninger, men han fører dennes Beregninger videre. Det, der tiltaler mest ved „Sejershistorien", er den varme Overbevisning om Herrens snarlige Komme; af den laaner hele Bogen sin Farve, men noget egenligt nyt Syn paa Aabenbaringen giver den ikke. Bogen fik en overordentlig Udbredelse, og

mange vare de Kristne, som i hin Tid fordybede sig i Jung-Stillings Udlægninger og tillagde dem et afgjørende Værd. Under Revolutions- og

') Der graue Mann, Särnmtl. Schr. 7, in. *

s) X et Brev af 27. Septbr. 181 o skriver Jung-Stilling: „Jeg véd med den allerfuldstændigste Vished, at det var Guds Vilje, jeg skulde skrive Sejershistorien. — Den Velsignelse, som Herren har lagt i denne i hele Tydskland, foruden i Rusland, Sverige, Danmark, Holland og Amerika, vil paa hin store Dag legitimere mig for hele Verden."-203

Napoleonskrigene, da alle de sædvanlige Forhold forrykkedes og Rædsler hjemsøgte baade Tydskland og andre Lande, medens Vantro og Letsindighed bredte sig, vär det ikke saa underligt, at Kristne søgte Lys og Trøst i Johannes' Aabenbaring. Mange havde henvendt sig privat til Jung-Stilling med Spørgsmaal om et eller andet i "denne, saaledes særlig om „Dyret fra Afgrunden" ikke førte den røde Jakobinerhue og den trefarvede Kokarde som sit „Tegn", thi saa vidste man jo, at det var Frankrig, der mentes dermed. Saadanne Spørgsmaal søgte han nu at besvare i „Sejershistorien". Hvad Dyret angaar, hævdede han, at det ikke var en Nation, men en enkelt Person, der vilde stifte et Universalmonarki. Uagtet han ikke hermed sigtede eller fornuftigvis kunde sigte til Napoleon i Aaret 1798, bidrog denne Antydning dog til, at mange nogle Aar efter antog denne derfor. Jung-Stilling selv gjorde det ikke.') Som bekjendt øvede „Sejershistorien" en ulykkelig Indflydelse paa Kong Gustav den 4de i Sverige, men denne Monark troede fuldt og fast, at Napoleon var den indkarnerede Apollyon eller Satans Søn.2)

Jung-Stilling har mange Talberegninger i sin „Sejers-historie", støttet til Bengel, og det er ham en særlig Glæde, naar de synes at kunne passe. Saaledes f. Ex.: Den babyloniske Skjøge er Pavedømmet i dets Udartning. Denne begynder fra Aaret 1130 (hvilket forøvrigt er meget vilkaarligt). Lægger man hertil Aabenbaringens Tal 666 (13, 18), faar man Aar 1796, da Pavedømmets Magt kunde synes endt og den babyloniske Skjøge saaledes ødelagt. . „Det er aabenbart gaaet i Opfyldelse," siger Jung-Stilling. „Sig nu selv, om man kan tvivle om Apokalypsens Guddommelighed!"3) Et andet Sted

') Som man kaa se i „Der graue Mann", Sämmtl. Schr. 8, 106 og 440, Mere herom senere.

a) M. Arndt: Schriften 1, 196. Gustav den 4de havde Samtaler med Jung-Stilling i Karlsruhe.

3) Siegesgeschichte i Sämmtl. Schr. 3, 323.-204

har han udregnet, at da en Verdensdag er 1000 Aar, saa er en Verdenstime 83 Aar og 4 Maaneder. Efter en vidtløftig Bevisførelse faar han ud, at man nu var paa Verdens Fredag Eftermiddag, omtrent Kl. 7 og 19 Minutter. Der er derfor kun ganske kort til Fredag Aftensabbath, og Herrens Gjenkomst er saaledes nær forestaaende, da den sker, naar Sabbathen bryder frem. Det hele viser kun, hvilke golde Spekulationer en dunkel Bog som Apokalypsen kan friste Folk til, som have Anlæg for sligt, og det havde aabenbart Jung som saamange af hans Landsmænd i Rhinegnene. Lavater skrev i et Brev til en Ven angaaende „Sejershistorien": „Ved den første Gjennembladen stødte jeg paa mange yderst tvungne og evig falske o: selvmodsigende Udlæggelser. Imidlertid fattes der ikke fromme, skjønne, aandige, originale Tanker, heller ikke vigtige Oplysninger. Men den hele afgjørende Tone behager mig ikke."2) Og denne Dom over Bogen ville de fleste Nutidslæsere næppe finde for haard.

En langt mere tiltalende Bog er: „Den kristelige Menneskevens bibelske Fortællinger", som Jung-Stilling skrev efter fleres Opfordring et Par Aar senere, og som ved Understøttelse fra England blev udbredt blandt Almuen. Her have vi igjen den ægte, gode Jung-Stilling, barnlig from, enfoldig i Fremstillingen og dog grundig. Det er en Bibelhistorie i to tykke Bind, udførlig uden at være bred, med Forklaring uden at forfalde til Rationalisering, læselig for Børn og dog saaledes, at Voxne kunne have meget Udbytte af den. Skjøndt den snart er 100 Aar gammel, kunde den fortjene at udgives paany, thi den er af de ægte Folkebøger, der aldrig ældes.s)

') Smstds S. 4.73.

') Til Sarasin 6. Novbr. 1800. Gelzer: Die deutsche Nationallitteratur

2, 60.

3) Des chr. Menschenfreunds biblische Erzählungen, sämmtl. Schr. 10. og 11. Bd.-205

Midt under al sin travle Gjerning og den i disse Aar stadig voxende Berømmelse følte Jung-Stilling sig som oftest ulykkeligere end nogensinde. For en stor Del var Aarsagen hertil legemlig; hans Nervesystem var svækket, formodentlig ved Overanstrengelse. Om sin Gjerning fortæller han i „Den graa Mand": „Jeg underviser i 8 forskjellige Videnskaber, nemlig om Sommeren: Stats-, Forst-, Land- og Fabrikvæsen, om Vinteren: Handelsvidenskab, Politi-, Finans- og Kameralvæsen." 4 Timer holdt han stadig Forelæsninger hver Dag, hvortil kom Forberedelsen, som de krævede; hvert Aar opererede han i Gjennemsnit 50 Blinde og flere Hundrede andre øjensvage. To Dage om Ugen anvendtes for en stor Del til hans stedse tiltagende Brevvexling. Endelig kom hertil hans Forfattervirksomhed, som han kun kunde øve i afbrudte Timer. Hans Flid var Saaledes ganske overordentlig. Alt dette maatte tage paa Nerverne, og hans i disse Aar stadige Ophold paa Landet et Stykke fra Marburg kunde ikke forslaa til at oprejse hans Kræfter. Den hyppige Mavekrampe nedstemte end mere hans Sind. Han følte sig saa forunderlig tom for al Glæde. Intet kunde opmuntre ham, selve Livet i Gud var ham som en vemodig Følelse, og alt hvad der foregik om ham, var ham ligegyldigt. Hans Hustru Elise var den eneste, han kunde betro sig til, og vel kunde hun ikke hjælpe ham, men hendes Deltagelse var dog den bedste Lysstraale i Mørket; i den tungeste Tid, Aaret 1798, bleve de to saa fast knyttede til hinanden, at han fra da af altid nødig savnede hendes Selskab. Vel lysnede det siden mere for Jung-Stilling, men altid var han dog tung i Sindet, og stundom kom det til mismodige Udbrud. Allerede i „Hjemve" synger han:

Wie ist mir die Reise so schwer und so bitter, wie wenig Freude hab ich gehabt!

Mehr Sonnenstiche, mehr schwere Gewitter als mich des Lebens Wonne gelabt.

') Der graue Mann, Sehr. 7, 276.-206

Ofte kom det i Forbindelse med religiøse Anfægtelser enten ved at se, hvordan det gik til i Verden, eller ved at se ind i sig selv. Saaledes skriver han engang: „Naar man nu i Ensomhed alvorligt og roligt tænker over den Kristnes Vandring i dette Liv — saa er det sandelig intet Under, om Ængstelse og Tungsind falder over én. Overalt sejrer Fornuften med dens saakaldte Oplysning; den Kristnes Tro bliver erklæret for ynkelig Overtro, og den, der endnu holder sig til den, regnes næsten til de Forryktes Klasse, til dem, der have mistet Forstanden. Taler og skriver man end nok saa kjærligt og fornuftigt om Sagen og beder de største Oplysnings-mestre om grundig Gjendrivelse og Undersøgelse, saa afvises man med et haanligt Blik, eller de antage den sædvanlige Recensent-Maxime: dadle uden at give Grunde, og dermed er det forbi."

„Saa venter nu den Kristne paa den høje Udvikling ovenfra — venter og beder, men det ser ud, som om Gud ikke mere hørte ham, ja det ser ud, som havde de Oplyste Ret, og i det Tilfælde er han det elendigste og mest bedragne af alle Mennesker. Vistnok, naar man iagttager alle Forsynets Veje, naar man med Assaf gaar ind i Helligdommen, da tror man sikkert at bemærke Fodtrin, der synes at være for store og for dybt indtrykkede for Natur og Mennesker. Men saa ganske sikkert er det dog heller ikke, om ikke ogsaa disse Hændelser ere naturligt indvævede, saa at sige, af den skabende Guddom i Verdens Plan."') Dette er jo uhyre tungsindigt og er et levende Vidnesbyrd om den Ildprøve, som de Kristne dengang maatte gjennemgaa. Saaledes synger Jung-Stilling engang:

Oft zweifelt auch das Herz an deiner Vatertreue, und dies geschieht allzeit, wenn ich mich sehr zerstreue, da wank ich hin und her und habe keine Spur von deiner Vaterhuld, da sieget die Natur.

') Scenen aus dem Geisterreiche, 2. Del. Sämmtl. Schr. 2, 23 c.-207

Vistnok kom han altid gjennem disse Anfægtelser, men hvor led han ikke! Man faar en Forestilling om hans tunge Timer, naar man hører hans Udbrud til sin Hustru engang: „Hvis de Fordømtes Kval i Helvede end ikke er større end min, saa er den stor nok!" Men det var ogsaa paa Højdepunktet i Aaret 1801, og derefter blev det bedre.

Midt i alle den nærværende Tids Lidelser vendte Jung-Stilling Blikket mod Fremtiden, thi af den ventede han jo

snarlig Oprejsning for de Kristne. Ved Indgangen til det nye Aarhundrede skriver han om dette: „Det vil blive en Dag som ingen anden, siden Morgenstjærnerne priste deres Skaber, og alle Guds Børn jublede ham i Møde, en Dag, hvor vi hvert øjeblik, hvor vi end vende os hen, se Guds store Gjerninger! — Idag om 100Aar vil en almindelig Fred som en Foraars-Morgenluftning suse henover hele den befolkede Jord! Sværd og Kanoner vil man kun kjende af Historien og fremvise i Samlinger for nysgjerrige Rejsende som Tegn paa Fortidens Jammer!" ') Den Forventning er rigtignok bleven sørgelig skuffet, men Grundlaget for den var ogsaa skrøbeligt, nemlig hans Beregninger efter Johannes' Aabenbaring. Skjønnere er det, at han „paa Aarhundredets højeste Top" beder alle, som han maaske har fornærmet, om Tilgivelse og ligeledes Gud om Forladelse for hvad han har skrevet, der kunde være ham imod.

I 1801 gjorde Jung-Stilling og Elise en vigtig Rejse til Schweiz, hvor han var opfordret til at operere en blind Kjøbmandsenke, der atholdt alle Rejseudgifterne. Vejen gik over Frankfurt og Heidelberg, hvor han gjensaa' sin og Selmas Datter Lisette efter 10 Aars Adskillelse; hun var opdraget dér hos en kristelig Familie. Men det blev kun et flygtigt Gjensyn, og de saa's kun endnu en Gang paa Hjemvejen, thi Aaret efter døde hun, 16 Aar gammel. Rejsen var halvvejs et Triumftog,

') Der graue Mann, Sch. 7, 349.-208

thi overalt flokkedes Folk for at hilse paa den berømte Mand. Mange interessante Bekjendtskaber gjorde han, og mange Venskaber bleve sluttede, deriblandt med Vajsenhuslæreren Hartmann, om hvem Lavater havde sagt, at hvis Kristus nu var paa Jorden, vilde han sikkert vælge ham til en af sine Apostle. Over Würtemberg kom de til Schaffhausen, hvor Jung-Stilling opererede en I5aarig blindfødt Dreng, som, da han fik Synet, forbavset udbrød: „Jeg ser Guds Majestæt!" I Winterthur boede den omtalte Kjøbmandsenke, Fru Frey, og denne Gang lykkedes Operationen bedre end fordum i Frankfurt med den rige Lersner. Hun blev seende, dog kun paa det ene øje; Rejsen var altsaa ikke forgjæves, og Jung-Stilling kunde med Ære tage imod Betalingen. Her havde Ægteparret lykkelige Dage hos de kjærlige Mennesker, og i det hele taget var Opholdet i Schweiz Glanspunktet af Rejsen, ikke blot paa Grund af Naturskønhederne, men væsentligst paa Grund af den store Venlighed, ja ligefremme Hyldest, der blev vist Jung-Stilling. Magistraten i Winterthur lod saaledes en Medaille præge til hans Ære. I Zürich stiftede han Bekjendtskab med den nylig afdøde Lavaters Familie, men her var et saadant Overløb af Blinde, at han, der idelig led af Mavekrampe, undertiden i sin Utaalmodighed talte dem noget haardt til, hvorfor han bagefter i en offentlig Skrivelse bad dem om Tilgivelse, som han havde fornærmet. Som sædvanlig tog han ingen Betaling for Operationerne, men afslog den heller ikke, hvis velhavende Folk af sig selv vilde yde den som en Gave. Iblandt de 72 Blinde, han opererede i Schweiz, var der én, som sendte ham 1650 Gylden, hvilke han modtog i Basel. Da Ægteparret om Aftenen kom ind i deres Soveværelse, laa Pengene paa Sengen. Men det var netop den Gjæld, han endnu havde tilbage, hverken mer eller mindre, hvilket vedkommende umuligt kunde vide. Med inderlig Tak til Gud faldt begge paa Knæ, og Elise sagde: „Det hedder med Rette: Sine Venner giver han det som i Søvne." En209

anden sendte ham 600 Gylden, fra flere fik han ligeledes betydelige Gaver, saa at de kunde vende hjemad „som Bier fra en Blomsterrejse".

Paa Tilbagerejsen aflagde han Visit hos Kurfyrst Karl Frederik i Karlsruhe, som kjendte og yndede hans Bøger i høj Grad. Han blev tilsagt til at komme endnu en Gang samme Eftermiddag, og at han havde gjort et gunstigt Indtryk paa den ædle Fyrste, fik han siden gyldige Beviser paa.

Men midt i alt dette lyse og lykkelige, som Jung-Stilling var saa taknemlig for, led han baade legemligt og sjæleligt. En stor Angst var over ham paa Tilbagerejsen, og han var glad ved at naa' hjem.

Samme Efteraar gjorde han en lignende Rejse i Nordtydskland, denne Gang med Hovedmaalet at operere en from gammel, men fattig Dame uden Betaling; men da han havde faaet saa rigeligt paa den forrige Rejse, vilde han gjærne vise sin Taknemlighed ved selv at bekoste denne. Hun boede i Nærheden af Brunsvig, og Operationen lykkedes; men ved samme Lejlighed ydede han ogsaa andre Blinde sin Hjælp. Hertugen af Brunsvig viste Jung-Stilling megen Velvilje og sagde til ham: „Alt hvad De har gjort her, betragter jeg som gjort mod mig selv", og

sendte ham 60 Louisd'orer, hvorved Rejsen rigelig blev betalt. Han gjorde Bekjendtskab med Børnevennen Campe, Lægen Zimmermann og flere udmærkede Mænd samt aflagde Besøg hos den Stolbergske Familie paa Wernigerode. Men paa denne Rejse led han næsten endnu mere end paa den forrige af Tungsind; stundom veg det for hans brændende Bøn, men kom altid tilbage. Da sendte Vorherre endelig Hjælp paa en underlig Maade. I Nærheden af Fulda kjørte Jung-Stilling, der foruden af sin Hustru blev ledsaget af flere af Familien, i sin store Rejsevogn med et Forspand af fire vælige Heste. Kusken smeldede med Pisken, drejede i det samme for bråt om med Kjøretøjet og væltede haardt og tungt. Medens de andre bleve

'42 IO

slyngede ind paa en Eng- og slåp godt fra det, blev Jung-Stilling, som sad inde i en Kalesche, meget ilde tilredt. Han laa' dér indeklemt, blodig og forslaaet; et Ribben var brækket, et blødende Saar havde han i den ene Tinding, hans Bryst havde faaet et stærkt Slag og hovnede op. Men fra det Øjeblik var al Tungsindigheden borte. Efter nogle Dages omhyggelige Pleje var han i Stand til at rejse hjem.

Imidlertid vare hans Forhold som Professor i Marburg stadig blevne ubehageligere; ofte havde han kun et Par Tilhørere paa sine Forelæsninger. Landgreven af Hessen yndede ikke hans religiøse Skribentvirksomhed, og i Universitetskredsene var man ogsaa imod den. Stedse tydeligere følte han Kald til udelukkende at hellige sig Kristendommens Sag, og en mærkelig Tilskyndelse fik han af en fattig Haandværksmand, der boede langt borte og intet kjendte til hans Forhold. Han havde nemlig i Drømme set Jung-Stilling gaa ivrig sysselsat omkring paa en Mark, hvor en Mængde Skatte laa spredte i smaa Bunker, og havde da faaet Befaling at skrive til ham, at han skulde bære alle disse Skatte sammen i én Bunke, sætte sig rolig ved Siden af den og passe paa denne ene Skat. Jung-Stilling svarede Manden, at det vistnok var heldigst at forene det mangfoldige til en Enhed, men han var nødt til at leve af sit Professorembede og bad derfor Manden nøjere at forklare, hvordan han mente det. Hertil svarede denne saa, at han skulde overlade alt til Herrens Styrelse, han vilde nok vide at indrette det. At dette gjorde stærkt Indtryk paa Jung-Stilling, er let at forstaa.

Imidlertid kom han samme Aar, 1802, paa en ny Schweizerrejse, atter kaldet did for at operere en Blind. I Karlsruhe fik han Indbydelse fra Kurfyrsten til at komme om Formiddagen og blive til Middagstaflet. Han blev meget naadigt modtaget og fik Mod til at anbefale sin ældste Søn Jakob, som var gift, men var i en uheldig Stilling, til Kurfyrstens Godhed. Denne optog det venligt211

og forsørgede ham ogsaa siden ved at gjøre ham til Assessor ved Hofretten i Mannheim. Dernæst udviklede Jung - Stilling frimodigt sine egne Forhold, og den ædle Fyrste sagde da til ham: „Jeg haaber, at Gud vil give mig Lejlighed til at hjælpe Dem og sætte Dem paa en saadan Plads, at De udelukkende kan ofre Dem for Deres religiøse Skribentvirksomhed og øjenkurene." Men han bad ham vente et halvt eller helt Aar endnu, hvortil Jung-Stilling svarede, at han vilde vente saa længe, det behagede Gud, og indtil Fyrsten udfandt den rette Plads.

Med dette gode Løfte drog Jung-Stilling nu til Schweiz. En Taknemlighedsgjerning fik han Lejlighed til at øve dels før dels paa Rejsen. Vi mindes Skrædderen Jakob Becker, som i sin Tid saa kjærligt og broderligt havde taget sig af ham. Hans Børn vare komne i stor Nød ved en Ildebrand; for at hjælpe dem paa Fode skrev Jung-Stilling en Opfordring i „Den graa Mand" om at komme dem til Hjælp1), og da han i Basel holdt Foredrag i Missionsselskabet, gjorde han ogsaa ved denne Lejlighed en Indsamling til dem. Ved den første kom der omtrent 1000 og ved den sidste henved 100 Gylden ind, saa Vorherre hjalp ham til at gjengjælde den Kjær-lighedstjeneste, der i sin Tid var vist ham.

Paa denne Rejse gjorde Jung-Stilling Bekjendtskab med den navnkundige Pestalozzi og hans Opdragelsesanstalt. Han udtaler i denne Anledning, at det ikke var Mandens Opdragelsesmethode, men hans Undervisning s maade, der var saa forbavsende, at ingen, der ikke selv havde hørt eller set det, vilde tro det. Dog var det egentlig kun Anskuelsesævnerne, der bleve udviklede, navnlig hvad der angaar Tid og Rum. Hvordan det gik med de abstrakte Begreber og med de religiøse Kræfters Udvikling, maatte Tiden vise; det var for tidligt at dømme derom.

') Der graue Mann, Schr. 7, 476.

»4*-212

I Begyndelsen af 1803 skete der noget, som gjorde det aldeles tydeligt for Jung-Stilling, at han ikke længere burde blive i Marburg. Et Reskript fra Kassel paabød, at ingen- Skribent i Marburg maatte lade noget trykke, førend det var prøvet af to Professorer. Dette var ene og alene stilet mod Jung-Stilling og særlig hans „graa Mand", men var dog ikke udgaaet fra selve Landgreven af Hessen. Fra nu af kan man forstaa, at Jung-Stilling inderlig sukkede efter snart at komme bort. Det var ham nu en Vederkvægelse, hver Gang han kunde flyve ud af den trykkende Rede, og i dette Aar drog han med sin Elise over Weimar og Dresden til Hernhut baade for at operere og tillige for at se den ham saa kjære Brødremenighed nærved. En halv Snes Dage opholdt de sig her og følte sig inderlig vel; det var den stille Uge, medens de vare der, og de gik til Herrens Bord Skjærtorsdag med hele Menigheden. Det var for ham ligesom en højtidelig Indvielse til den udelukkende kristelige Gjerning, der skulde fylde hans Livsaften. Og paa intet Sted vilde han hellere modtage Indvielsen end her, „hvor," som han siger, „Jesus Kristus og hans Religion maaske renest og klarest bekjendes og læres i hele Verden." Paa det Tidspunkt havde Hernhuterne virkelig en betydelig Gjerning i den protestantiske Kristenhed og frembød baade aandeligt og ligefrem udvortes et kjærkomment Asyl for mange alvorlige Mennesker.

I Pintsen vilde Jung-Stilling besøge sin Barndomsegn endnu en Gang, inden han fjærnedes for langt derfra. I 38 Aar havde han ikke set de uforglemmelige Steder. Men da det kom til Stykket — Dagen var allerede bestemt — blev han overfaldet af en uforklarlig Angst uden at fatte nogen Grund til den. Han tog det da som en Advarsel af sin Skytsengel, opgav det og gjensaa' aldrig mere Barndomsegnen.

I de samme Dage fik Jung-Stilling Forespørgsel fra Karlsruhe, om han vilde drage dertil, foreløbig kun med en Løn af 1200 Gylden aarlig. Dette var mindre end-213

Halvdelen af, hvad han havde i Marburg, og dog havde dér intet været tilovers. Alligevel vaklede han ikke, thi han saa' det som sin Samvittigheds Pligt at følge Guds Kald, hvorved han blev i Stand til udelukkende at ofre sig for sine Medmenneskers timelige og evige Vel. „ Han stolede paa, at Gud vilde lægge sin Velsignelse dertil.

Netop i denne Tid modtog Jung-Stilling en Gave paa 20 Louisd'orer fra en Dame, der intet kjendte til hans nærværende Forhold. Hun skrev, at hun havde følt en Drift i sig til at sende ham disse Penge; han vilde nok selv vide, hvortil de skulde tjene. Derved fik han nu Penge til Flytningen. Saaledes forstod han, at Gud jævnede Vejen for ham til det nye Sted.

Efter at have søgt og faaet sin Afsked fra Professorembedet i Naade, endog ledsaget af en egenhændig venlig Skrivelse fra Landsherren i Hessen, forlod Familien med bevægede Hjærter det Sted, hvor de havde levet i 16 Aar. Ved den Lejlighed mærkede de, at mange havde dem kjær og vilde savne dem. Det var den lode September 1803, to Dage før Jung-Stilling fyldte sit 63de Aar, at han saaledes for tredie Gang i sit Liv drog mod Syd. Skjøndt Alderdommens Dage vare begyndte for ham, gik han Fremtiden i Møde med ungdommelig Lyst til at udføre endnu en Gjerning i Livet.

11.

Sidste Leveaar i Heidelberg og Karlsruhe.

1803 — 1817.

Da Jung-Stilling var kommet til sit nye Opholdssted, det yndige Heidelberg, hvor han tidligere havde boet nogle Aar, modtog han fra flere Sider Lykønskninger til "de rolige Dage, han nu gik i Møde, men han svarede-214

offentlig: „Tror I da, at det stemmer med Guds Visdom at danne et Menneske med saa forbavsende Møje og saa megen Bekostning, for derefter at sætte mig paa Hvile-bænken og lægge Hænderne i Skjødet? — Det er egentlig uden Sammenligning Mesterstykket i min Livsførelse." Saaledes maatte den Mand tænke, som hele Livet igjennem havde set Guds Styrelse med Troens øje, havde gjort saa rige Erfaringer om, hvorledes hver ny Vending i Livsførelsen havde en bestemt Hensigt til Gavn for ham selv og andre, og som brændte efter at udføre

Guds naadige Vilje. At den nu for ham oprundne Periode var Mesterstykket i hele Livsførelsen, var vistnok en naiv Ytring, men klæder godt i dens Mund, der som han var en stadig Beundrer af Guds Visdom. Nægtes kan det heller ikke, at han nu var kommet i en Stilling, som næsten var enestaaende. Hvordan den var, fremgaar bedst af de Ord, hvormed Kurfyrsten af Baden modtog ham: „Jeg glæder mig ved at vide Dem i mit Land. Jeg har fra ung af havt det ønske at vie alle mine Kræfter til Religionen og Kristendommen, men Gud bar betroet mig Regentembedet, som jeg skylder al min Kraft. De er nu den Mand, som Gud har beredt til dette øjemed. Jeg løser Dem derfor fra alle jordiske Forpligtelser og paalægger Dem i mit Sted at fremme Religion og praktisk Kristendom ved Deres Brevvexling og Skribentvirksomhed. Dertil kalder og lønner jeg Dem."

Det var altsaa en Tillidspost som faa. Den fordums Skolelærer og Skræddersvend som en Fyrstes højest betroede Mand i den ypperste af alle Gjerninger paa Jorden! Og hvilken Fyrste? Badens Hersker, Karl Frederik, var en Mand paa 76 Aar og havde dengang regeret det skjønne Land i ikke mindre end 55 Aar; Retsind og kristelig Fromhed smykkede denne Olding. Det var ikke en Plads, hvor Jung-Stilling skulde krybe forsigtig om, for ikke at støde an; det var ikke en Fyrste, der skulde smigres; nej, Jung kunde være sig selv overfor ham, og han var det. Ærbødighed for dem, Gud havde sat til-215

Regenter, var Jung-Stilling saa at sige medfødt, men aldrig kunde han slaa af paa Sandheden. Her behøvedes det heller ikke, og der udviklede sig det skjønneste Forhold mellem disse to. Ligesom de æsthetiske Interesser gjorde et Slags Broderpar ud af Hertug Karl Avgust og Goethe i Weimar, saaledes gjorde Kristentroen et Broderpar ud af Karl Frederik og Jung-Stilling. De bleve snart næsten uundværlige for hinanden, og deres oprigtige Venskab opløstes først med Døden.

At alle Begyndelser ere svære og falde vanskeligere, jo ældre man bliver, fik Jung-Stilling ganske vist at føie det første Aar i Hejdelberg. At han knap fik det halve at leve af mod i Marburg, skjøndt hans Familie endnu stadig var stor, foruden at Flytningen havde voldt ham større Omkostninger, end han havde troet, var kun et forbigaaende Skræmmebillede, som gav ham Anledning til at undersøge Renheden af sine Bevæggrunde til at tage mod Stillingen, og det svandt ved Bevidstheden om, at han havde handlet saaledes for Guds og ikke for sin egen Forfængeligheds Skyld. Naturligvis var det heller ikke saa let for den altid virksomme Mand paa én Gang at se sig uden fast Beskjæftigelse, men han mærkede snart, at han fik nok at bestille i sit nye frie Kald. Skribentvirksomheden fortsattes dels ved „Den graa Mand", der stadig udgik fra ham, dels ved den videre Meddelelse af hans Livshistorie, „Læreaarene", der handler om Tiden i Marburg, og endelig ved „Den kristelige Menneskevens Fortællinger", et fortrinligt populært Skrift, der meddeler en Mængde Træk af Livet.1) Brevvexlingen, som allerede i Forvejen var meget stor, blev nu saa kolossal, at den kostede ham aarlig over 1000 Gylden, hvilket forklares ved hin Tids dyre Porto. Udgiften hjalp Kurfyrsten ham med — det hørte jo til Jungs Kald at skrive disse mange Breve, der saa godt som altid vare

!) Jung-Stillings Lehrjahre findes i SSmmtl. Schr. i Bd. og Erzählungen des chr. Menschenfreunds i 12 Bd.-216

af religiøst Indhold. Korrespondancen strakte sig saa at sige over hele Jorden, baade til Amerika, Indien, Av-stralien og Afrika, thi Jung-Stilling blev mere og mere som en kristelig Patriark i hin Tid. Man søgte Vejledning, Raad og Trøst hos ham, og med sit livlige Sind og aldrig svækkede Interesse for Guds Rige fulgte han med alle Vegne og glædede sig over hvert Livstegn, han saa'.

øjenhelbredelserne fortsatte han; det var jo en Samvittighedssag for ham. Allerede et halvt Aar efter Ankomsten til Hejdelberg, i Vaaren 1804, drog han med sin Elise den lange Vej til Lausitz, hvor en Del Blinde ventede ham med Længsel. Rejsen var besværlig nok for Ægteparret, da de hver paa sin Maade vare skrøbelige, han med sin stadige Gjæst Mavekrampen, hun med sin gigtagtige Skjævhed. Da de drog hjemme fra Heidelberg den 3die April var det yndigt Foraar, Mandel- og Ferskentræer stod i fuld Blomst paa begge Sider af Landevejen. Men da de kom længere nord og øster paa, blev det helt vinterligt, Bjærgene i Wetterau, som de saa' i det fjærne, vare sneklædte, Vejret var raat og Vejene slette. Fjorten Dage varede det, før de naaede Maalet, og nu begyndte Jung-Stilling en Række Operationer i Brødremenighedens Kolonier Hernhut, Kleinwelke og Niesky, samt derefter i Görlitz. Denne sidste By var det ham særlig kjært at gjæste, da den ham saa dyrebare Jakob Böhme her havde

levet som Skomager og forfattet sine dybsindige Skrifter. Med Glæde erfarede han, at Mindet om ham trods de henrundne 200 Aar ingenlunde var uddøet, og med Vemod besøgte han hans Grav. Jung-Stilling var alle sine Dage en Beundrer af den theosofiske Skomager, der paa denne Tid ogsaa kom højt i Ære hos den unge Slægt, Romantikerne.

I Hernhut overværede Jung-Stilling den aarlige Konference, der ikke alene var for Medlemmer af Brødremenigheden, men ogsaa stod aaben for protestantiske Præster i Almindelighed. Af disse var der omtrent 70 til Stede. To Biskopper, der havde virket meget i andre-217

Verdensdele, havde ogsaa givet Møde, og den ene af dem, Reichel, holdt 50 Aars Jubilæum som Brødrepræst; han havde i adskillige Aar levet sammen med Zinzendorf. Breve med Meddelelser om Missionen rundt omkring fra bleve oplæste, alt til Jung-Stillings store Interesse.

Paa Hjemrejsen opereredes ogsaa mange, Marburg besøgtes, og først den 4de Juli kom Ægteparret lykkeligt tilbage. Kurfyrsten havde beredt dem den Glæde, at Svigersønnen Schwarz (gift med den ældste Datter Hanne) var bleven kaldet til theologisk Professor i Heidelberg, saa at de altsaa nu kunde leve sammen med dem, ligesom Sønnen Jakob, som vi før have hørt, jo ogsaa var ansat i Baden.

Imidlertid ønskede Kurfyrsten at have Jung-Stilling saa meget som muligt i sin Nærhed. Derfor fulgte denne kort efter sin Hjemkomst med Hoffet til Baden-Baden, det bekjendte, udmærket smukt beliggende Kursted, hvor en Del af Sommeren tilbragtes. Men Jung, som medbragte baade Hustru og flere af sin Familiekreds, kunde her fortsætte sin sædvanlige Levevis og sit Arbejde, saa det var kun en behagelig Afvexling. En større Forandring var det derimod, at han i Foraaret 1806, ligeledes efter sin Landsherres Ønske, ombyttede Heidelberg med Karlsruhe, der jo er Residensstaden, og hvor han altsaa stadig kunde være til Omgang for Fyrsten. Her i Karlsruhe boede Jung-Stilling Resten af sine Levedage, men paa en ganske ejendommelig Maade. Han selv havde for sin egen Person Bolig paa Slottet, og her udførte han sit egentlige Arbejde baade som Forfatter og Brevkorrespondent, men hans Familie boede i Byen, og hos den tilbragte han nogle Timer om Dagen samt laa dér om Natten. Han spiste ved Kurfyrstens Taffel, og om Bordskikken fortæller han, at inden man satte sig, holdt Fyrsten en kort Bøn, staaende bag sin Stol. Naar det var et blandet Selskab, blev der aldrig talt om religiøse Ting, men heller aldrig noget letfærdigt. Før og efter-218

Taflet talte han derimod gjærne fortroligt med kristelige Folk.')

Jung-Stilling var saaledes paa sine gamle Dage bleven Hofmand saa fuldt som nogen, og det gav ham naturligvis tidt Anledning til at tænke over, hvorledes en Kristen bedst skal begaa sig i slige Kredse. Vanskeligheden kommer jo frem, naar man bliver Vidne til Udfald mod Kristendommen, Spot eller Haan imod den. I Almindelighed gjælder det da, siger Jung-Stilling, om at være mandig, sagtmodig, munter og lade sit Lys skinne. Alt dette havde han selv temmelig let ved; han manglede hverken det egentlige Mod eller Sagtmodighed, og han talte med megen Lethed og Behagelighed. Tilmed havde han jo et Rygstød i sin ligesindede Fyrste. Men sligt er jo ikke givet alle. Han giver derfor nogle gode Raad og Exempler paa, hvorledes man kan bære sig ad. Føler man, at hvis man træder op, vil man tabe Slaget, saa gjør man bedst i at følge det Raad, som en Guldtrækker i Altena i Grevskabet Mark gav (paa Nedertydsk): Da maut men marr en skeel Ooge maaken, unn hölpt dat ni et, so geit me wek, hvilket paa Dansk vil lyde: Saa maa man bare se surt, og hjælper det ikke, saa gaar man bort! Men kan man imponere, saa skal man gjøre det, saaledes som en Professor bar sig ad i et stort Selskab, hvor Universitetets Kansler i unge theologiske Studenters Nærværelse gav sig til at spotte Kristus. Professoren traadte nemlig frem og sagde: „Skam Dem, Hr. Kansler! at føre saadan Tale i unge Folks Paahør, hvem Religionen skal være dyrebar og hellig, som den da skal være for os alle. Om De end selv ikke vil tro, saa maa De dog som Jurist vide, at Religionen betrygger den borgerlige Ro og Orden, og dette alene gjør Dem til Pligt at respektere det Lands Religion, hvis Borger De er." Dér blev naturligvis Professoren Sejerherre. Men kan man ikke imponere, men risikerer at blive „promoveret

') Der graue Mann, 2, 350.-219

ud af Døren", hvilket da gjør mere Skade end Gavn, saa maa man enten nøjes med at se surt eller ty til et andet Middel, hvis det staar til éns Tjeneste, nemlig Vid. I et fornemt Selskab ytrede en General, at det var taabeligt, naar Moses fortalte, at Verden var skabt, thi den var naturligvis evig. En tilstedeværende Gejstlig gjorde hejved „en skeel Ooge", men sagde intet. Generalen, som lagde Mærke hertil, opfordrede ham til at sige sin Mening, og det gjorde Manden da: „Hvis Moses havde sagt, at Verden var fra Evighed, saa vilde Deres Excellence have sagt: Hvor taabeligt den Moses dog taler, hvor kan Verden være fra Evighed?" Det Svar smagte ikke Generalen, og for at hævne sig sagde han ved Bortgangen til Præsten: „Nu, Hr. Pastor! Naar De skal til Himlen, tager De vel mig med?" Men Præsten svarede rolig: „Om Forladelse, D. Excellence, dér kan man ikke indsmugle Kontrabande!" Der er noget, der med Rette hedder at stoppe Munden paa Folk, som Jesus gjorde ved Saducæerne.

Jung-Stilling boede altsaa paa Slottet som Kurfyrstens kjæreste Ven og kom derved ind i mange interessante Forbindelser. Det var nu den bevægede Napoleonstid, og Karl Frederik stod som de andre sydtydske Fyrster paa Frankrigs Side, hvorfor han ogsaa tiltraadte det saakaldte Rhinforbund. Baden blev gjort til et Storhertugdømme og var temmelig forskaanet for Krigens Rædsler. Jung-Stilling delte sin Fyrstes Beundring for den franske Kejser. „Ethvert fornuftigt Menneske maa indrømme," skriver han 1807, „at Kejser Napoleon er en af alle Tiders største Mænd og maaske den allerstørste. Han er vel kun et Menneske, men Verdens Styrer har synlig beskjærmet ham paa alle hans Veje. I September sagde han, at han midt i Oktober vilde være i München og henad Jul i Wien, og han har holdt Ord. Hvem kan sige og udføre det, naar Herren ikke bryder Bane for ham." ') Jung-Stillings Beundring for Napoleon holdt sig,

J) Der graue Mann, 2, 106.-220

selv efter at det gik tilbage for denne; han skriver 1814, at havde han været gjennemtrængt af Kristendommens Aand, saa var han bleven en Lykkebringer for Verden, men han var en koldblodig Filosof og Fornuftmenneske. Gud brugte ham til at udføre sine Domme, og saa længe det skulde være saa, lykkedes alt for ham.

En taabelig Beskyldning blev offentlig fremsat rr;od Jung-Stilling, at han var Stifter af en Napoleonssekt i Würtemberg. Det var nogle Sværmere, der antog Napoleon for Kristus, som var kommet tilbage. De skilte sig ud. fra den bestaaende Kirke, nægtede øvrigheden Lydighed og vare rene Fanatikere. Mandfolkene bar hvide Hatte med fransk Kokarde, Kvinderne en broderet Stjærne paa Brystet, og de sagde Du til alle. Nogle bleve satte i Tugthus, andre i Daareanstalter. Men Jung-Stilling maatte offentlig fralægge sig al Forbindelse med dem.l)

I Aaret 1808 udgav Jung-Stilling et Værk, som han længe havde samlet Stof til, og som vakte betydelig Opsigt. Det -hedder: „Aandekundskabens Theori" og er dediceret til Storhertug Karl Frederik, „Fyrsternes Patriark og Kristustilbederen paa Tronen".2) Denne mærkelige Bog, som mest af alt viser Jung-Stillings Hang til Mysticisme, maa dog ikke sættes i Klasse med den egentlige ældre eller nyere Spiritismes Skrifter. Forfatteren betoner stærkt, at Bogen er imod dem, som lægge mere Vægt paa Aander, end man bør. Men dette „end man bør" er jo et løst Begfeb. Dog regner han hertil, at man ikke maa søge Omgang med Aander, hvilket er en Synd i dette Liv.8) Magnetismen optager ham meget, og han anfører Exempler paa, hvorledes magnetiserede Mennesker have meddelt Ting fra de dødes Opholdssted, som stemme med hans „Scener fra Aande-

Ergänzungsbd. 13, 269.

2) Theorie der Geisterkunde 1808.

3) Theorie, d. Geisterkunde, S. 74.-221

riget". Den, der magnetiseres, ser den Person, der paavirker ham, i en lys blaaagtig Glans. Denne „Æther" anser Jung-Stilling for Bindeleddet mellem Sanse- og Aandeverdenen, og han mener derfor, at man maa betegne Menneskets Bestanddele som følgende tre: Legeme, ætherisk Lysvæsen og Aand. Saasnart man er befriet fra Legeme^, enten det nu er i en henrykt Tilstand eller véd Døden, kan man bedre tænke og føie, ja virke paa andre. Naar Nerver og Hjerne blive kolde i Døden, afvikler det ætheriske Væsen sig, vaagner og mærker nu Aandeverdenen.

Anelser fremkomme enten ved gode Engle eller ved afdødes Aander, der kunne paavirke os. Hr. -Fiender, som

Jung jo var hos i 7 Aar, havde engang en mærkelig Anelse. Han var i Rotterdam og skulde med et Fartøj til Middelburg; da han havde bestilt Plads, gik han hen i et Værtshus for at spise. Noget efter kom en Matros og meldte ham, at nu skulde Skibet sejle. Men ved Synet af Matrosen kom der pludselig en aldeles urimelig Angst over Fiender; han turde ikke gaa ned til Skibet, men drev i Stedet for urolig omkring i Gaderne. Om Aftenen blev der megen Allarm i Byen, og han erfarede nu, at der var kommet Efterretning om, at Skibet var gaaet under i et Uvejr, og alle ombord vare omkomne. Jung-Stilling nævner mange Exempler paa Mennesker, som havde en mærkelig Anelsesævne, men han gjør Indtryk af at være meget lettroende i saa Henseende. Han véd med Sikkerhed, siger han videre, at der er dem, der kunne se menneskelige Dunstfigurer svæve over Gravene, især om Natten, og det er da vistnok Opstandelses-legemet, de se, „men det er ikke sandsynligt, at Sjælen er deri".1) At Aander kunne komme fra deres Opholdssted og vise sig for Folk, er der ingen Tvivl om. Han har kjendt en gudfrygtig Haandværket hvis Svend døde af Tæring, som havde taget det Løfte af denne, at han

S. 203.-222

vilde vise sig for ham, hvis han kunde faa Lov dertil. Da Mesteren en Aftenstund, tre Uger efter Svendens Død, var ved at lægge sig i sin Seng, saa' han paa Væggen lige overfor et blaaligt Lysskjær, der efterhaanden formede sig til en Menneskeskikkelse. „Er det dig, Johannes?" spurgte Mesteren. — „Ja." — „Hvordan gaar det dig?" — „Jeg befinder mig rolig i en øde, dunkel Egn, men min Skjæbne er endnu ikke afgjort," svarede Gjenfærdet. Paa de følgende Spørgsmaal svarede den døde ikke.')

Til dem, der ere bange for Hades, siger Jung-Stilling, at det er der ingen Grund til. Der er intet pinligt dér, men heller intet fornøjeligt; man fører selv alt med sig, og den egentlige Lidelse er Længsel tilbage til Verden. „Sørg helst for at afdø helt fra Verden, da komme I strax op i Lysriget!" Men det er en urigtig Tanke, naar nogle mene, at Sjælene strax efter Døden skulle begynde at rejse fra Stjærne til Stjærne. Det skulle de vistnok engang, men ikke før efter Opstandelsen.2)

I Slutningen af Bogen fordyber Jung-Stilling sig i Betragtninger over „den hvide Dame", som han ogsaa meddeler et Portræt af. Det er en fyrstelig Person, Perchta v. Rosenberg, som levede i det 15de Aarhundrede, navnlig i Bøhmen. Hun viser sig ofte paa forskjellige Slotte, saasom i Berlin, Darmstadt og Karlsruhe, men skjøndt hun ser fornøjet ud og nok ogsaa var et godt Menneske, bebuder Synet af hende altid Dødsfald. Der er altsaa meget gaadefuldt ved hende.

Vi ville ikke fordybe os videre i denne Bog. Den maa ganske sikkert betegnes som en af Jung-Stillings uheldigste, da han har vovet sig ind paa et Omraade, hvor alt er Gisninger, og hans naive Tro paa alskens Aandehistorier er ikke tiltalende. Meget af sligt laa i

') Præsten Balth. Münter, der beredte Struensee til Døden, tog Løfte af denne om, at han efter sin Henrettelse skulde vise sig for ham men der kom ingen Struensee. >) S. z7S.-223

Tiden; vi behøve kun at tænke paa Prins Karl af Hessen, en af hans Velyndere, der nok dyrkede Omgang med Aander. Men man maa da i al Fald paaskjønne, at Jung-Stilling nøjedes med Theori og holdt sig fra al Praxis. Han siger selv, at han har aldrig set nogen Aand eller i det hele taget noget overnaturligt.')

Denne Bog fik en meget blandet Modtagelse, som man kunde vente. I Basel og Würtemberg blev den ligefrem forbudt, som førende falsk Lære, andre nøjedes med at gjøre Nar ad den, og mange af Jung-Stillings Venner lagde Bogen med Uvilje fra sig. Denne tog sig alt dette meget nær og skrev et ForsVar for den.2) Heri indrømmede han, at han antog en Slags Skjærsild, en Rensning for de afdødes Sjæle, „men," siger han, „mange oplyste Theologer i de protestantiske Kirker dele min Mening." Da han ogsaa var beskyldt for at lære Apo-katastasis, svarer han temmelig uforsigtigt, idet han i øjeblikkets Hede gaar videre, end han selv i „Scener fra Aanderiget" havde antydet: „Der gaar ikke en Menneskesjæl tabt, de blive alle, alle frelste! Den hellige Skrift siger ikke et eneste Sted det modsatte; alle Steder, hvoraf man vil bevise Helvedstraffenes Evighed, sige kun, at de ville vare en ubestemt lang Tid. Det hebraiske Ord D^iy og det græske atmvioç, som Luther har oversat ved evig, betyder intet Steds en uendelig, men nok en meget lang, en ubestemt lang Tid. Naar der staar om Synd

imod den Helligaand, at den hverken tilgives i denne eller i den kommende Verdensperiode, da betyder det jo det, som det siger, og ikke mere."8) Der var imidlertid nogle, som satte Pris paa Bogen, og det var, som man kan tænke sig, en Del af de unge Romantikere, der jo tidt med Forkjærlighed dvælede ved Aandesyner, Gjengangere og sligt. I et Brev til La Motte Fouqué, den

') Der graue Mann, 2, 379.

') Apologie der Theori« der Geisterkunde 1809

') Apologie S. 57.-224

unge, tapre Officér, den mest romantiske af alle Romantikerne, som med Forkjærlighed havde søgt Jung-Stillings Venskab, skriver denne 1810, at han glæder sig ved, at „Aandekundskabens Theori" har vundet hans Bifald, og at han har fundet, at den er et Ord i rette Tid. „Jeg har lidt meget for den; især gjør det mig ondt, at saa mange sande Kristne misforstaa den." *)

Et andet, mindre Skrift et Par Aar senere (1810) kom Jung-Stilling derimod udmærket fra. En katholsk Professor Sulzer i Konstanz havde skrevet et Forsvar for Katholicismen og Angreb paa den protestantiske Lære i Form af Sendebreve til Jung-Stilling.2) Denne svarede igjen i et særskilt Skrift8), hvori han gjendrev de katholske Hovedlærdomme, og det er en sand Fornøjelse at læse det, saa klart og overbevisende som det er.4) Da det vilde være for vidtløftigt at gaa ind paa Enkeltheder i dette Skrift, skulle vi nøjes med at gjengive hans Mening om den hos os saa meget omstridte Trosbekj endelse. Om denne skriver han: „Den ældgamle apostoliske Tros- bekjendelse: „Jeg tror paa Gud Fader" o. s. v., der antages af alle kristelige Religionspartier, indeholder Grundlaget for den kristne Tro og tillige Hovedindholdet af alle i den hellige Skrift indeholdte Religionssandheder. — Den første kristne Kirke havde ingen anden saliggjørende Tro og ingen andre Sakramenter end Daab og Nadver. Derved bleve deres Hellige salige i altsaa er alt, hvad Kirkerne siden have tilføjet, unødvendigt til Salighed."5)

Saaledes gik nu Tiden til Storhertug Karl Frederiks Død i Juni 1811, da Fyrsten var over 82 Aar gammel. I 5 Aar havde Jung-Stilling daglig omgaaedes ham, boet hos ham paa Slottet i Karlsruhe og tilbragt nogle Som-

') Briefe an Fouqué, S. 167. Man kan mindes, at Fouqué, Undinens og Trylleringens Digter, stod vor Ingemann nær.

2) Bogen hedder: Wahrheit in Liebe, 1810.

3) Antwort, 1811.

') Det kunde fortjene at udgives paany.

5) Ergänzungsbd. S. 468.225

mermaaneder hvert Aar med ham i Baden-Baden. Han siger, at han i de fem Aar aldrig har hørt noget „unyttigt" Ord af ham og tilføjer: „det er sandelig meget sagt, men sandt." ') Storhertugen havde i alle Henseender sørget for, at Jung-Stilling kunde have sit gode Udkomme, og givet ham langt ud over den fastsatte Løn. Dødsfaldet gjorde ikke megen Forandring for denne. Den nye Storhertug Karl nærede ogsaa venlige Følelser overfor ham, og han havde heller ikke Grund til andet, da Jung-Stilling aldrig havde misbrugt sin Plads, men strængt holdt sig fra Indblanding i fremmede Sager. At den nu 71 aarige Mand ikke længere behøvede at opholde sig paa Slottet, var kun et Gode for ham, og sin Løn. beholdt han.

Naar et Menneske har naaet „Støvets Aar", kan man ikke vente nye Begyndelser, og faa ere de, som kunne fortsætte det Arbejde, som optog dem i den kraftigere Alder. Jung-Stilling var saa lykkelig at høre til disse, uagtet han ikke mere var af de legemlig stærke. Hans gamle Onde, Mavekrampen, forlod ham aldrig, men var ham en stadig „Tom i Kjødet", og hertil kom i de senere Aar Stensmerter, saa han ofte led meget. Men utrætteligt arbejdede han. Sin store Velgjerning overfor Blinde drev han stedse, og det med saadan Ihærdighed, at han aldrig gik ud uden at have Instrumenterne med i Lommen. Han gjorde endnu af og til Rejser i dette øjemed, men de

maatte naturligvis mere og mere indskrænkes. I lang Tid førte han Regnskab over, hvor-mange han havde opereret for Blindhed med heldigt Udfald, men da han naaede Tallet 2000, holdt han op dermed. Endnu den sidste Sommer, han levede, opererede han med sin svage Hçiand 17 Blinde. Hans Skribentvirksomhed samlede sig i de senere Aar om „Den graa Mand". Kamp for sand Kristendom mod Vantro og Rationalisme samt Forventning af Herrens snarlige Komme

') Der graue Mann 2, 358.

>3-226

er de to Strømninger, der stadig gaa gjennem dette Tidsskrift. Tiden var ond; længe syntes det, som om Napoleonskrigenes ødelæggelser kun forøgede Vantro og Ugudelighed. „O Tydskland, Tydskland!" udbryder han 1807, „havde du blot Øjne til at se, hvad der forestaar dig!" Men det havde dengang kun faa. Rundt omkring prædikedes der Moral og intet andet end Moral, men samtidig tiltog Usædeligheden. I Skolerne, siger han, lære Børnene Religionen ganske papegøjeagtigt, og faa de noget Begreb om den, er det kun i Hovedet. I ældre Tid kunde Læreren knæle ned med Børnene, og alle kunde de enfoldigt bede med hinanden; da var der Velsignelse over Undervisningen, som endnu kunde kjendes i flere Menneskealdre. Hvor forfærdeligt det rationalistiske Favntag dengang var, ses bedst af en Ytring som følgende af den bekjendte troende Boghandler Fr. Perthes: „Ja, hvis den nuværende Retning i den protestantisk-neologiske Theologi skulde gaa helt af med Sejren og komme til almindelig Gyldighed i Kirken, saa vilde jeg for at sikre mine Børn Fællesskab med Kristus følge Stolbergs Exempel." ') At gaa over til den katholske Kirke stod altsaa for adskillige som. næsten den eneste Udvej. Men Jung-Stilling saa' det aldrig saa mørkt og var vis paa Sandhedens snarlige Sejr.

Medens „Den graa Mand" stadig med Kraft stred mod Tidens Vantro og ikke skyede Fornuftgrunde for at overbevise Folk, tog Bladet ogsaa skarp Afstand fra de æsthetiske Kristne, som der nu, baaret frem paa Romantikens Vinger, blev mange af. Jung-Stilling kalder dem en Mellemklasse mellem Kristne og Ikkekristne; de fatte det skjønne og gode ved Kristendommen, men om sand Tro, om den Helligaand er der ikke Tale. De ere behagelige Folk, men i Grunden verdslige og ville ikke bestaa for Dommen.2)

l) Perthes' Leben 2, 14.0. Smlgn. Fr. Nielsen: Romerkirken i det

19. Hundredaar 2, 260. ') Det er skrevet 1810.-227

Hvor glædede han sig derimod ikke stedse over Livstegnene! Hans Kjærlighed til Guds Rige gjorde ham klarøjet til at opdage dem. I Nordtydskland stod det i det hele taget daarligst til, langt bedre derimod i hans gamle Rhinegne, i Schwaben, Elsass og Schweiz. I England, Sverige og Holland var der mange sande Kristne; Tilstanden i Danmark kjendte han ikke saa nøje. Men da Grundtvigs Dimisprædiken: „Hvi er Herrens Ord forsvundet af hans Hus?" 1811 udkom i tydsk Oversættelse i Nürnberg, glædede Jung-Stilling sig over den og skrev: „Den fortræffelige unge Mand gad jeg kjende og trykke til mit Hjærte!" Han ønsker ham Guds Velsignelse og finder, at „saadanne Mænd trænge vi til". Og da senere Grundtvigs Prædiken: „Hvorfor kaldes vi Lutheranere?" (fra 1812) ligeledes blev oversat paa Tydsk 1815, kalder han det en Kjærneprædiken og en alvorlig Revselse af den herskende Tænkemaade. Imod dem, der rynkede paa Næsen, fordi det var en ung Mand, der saa dristigt traadte frem, skrev han: „Naar de gamle tie, og de unge have Mod, saa maa de raabe. Herren sagcle til Jeremja: „Sig ikke, jeg er for ung" — og den, hvis Læber han har berørt som Grundtvigs, han tør nok tale!"1)

De nære Udsigter til Herrens Gjenkomst opfyldte Jung-Stilling meget. Med synlig Interesse fordybede han sig i alskens ældre Spaadomme, men Bengel var stadig hans Grundpille for Beregningerne. Vi ville betragte en af de vigtigste. 1725 er et mærkeligt Aar, siger han, thi da begyndte store Foranstaltninger til Hedningernes Omvendelse. Bengel har paa en snild Maade udregnet, at der fra 1725 vil hengaa llllVs Aar til Verdens Ende, som saaledes bliver Aar 2,836 efter Kristi Fødsel. Men Tusindaarsriget kommer forud, og naar disse lOOO Aar fradrages, faa vi 1836 som det Tidspunkt, da den store Omvæltning, der indleder hint Rige, vil foregaa. Senere fandt Jung-Stilling imidlertid, at der var en Fejl i Bengels

») Der graue Mann, 2, S. 358 og S. 498. Sämtl. Schr. 8.

-5*-228

Beregning, og at de 6000 Verdensaar, der gaa forud for Tusindaarsriget, vare forløbne 1819 eller maaske allerede 1816. *) „Men," skriver han, „naar den store Sabbath begynder 1816, saa kan der godt gaa nogen Tid, før Herren kommer. Thi Sabbathen begynder om Aftenen, og Herren kommer først ved Midnat, altsaa en Tid efter." Disse hans Forventninger gjorde" stærkt Indtryk paa mange, og der var dem, som i den Anledning bleve ligegyldige for deres jordiske Gjerning. Dette tilligemed den Kjendsgjerning, at Aaret 1816 kom, uden at noget ualmindeligt viste sig, bragte ham til at moderere sine Udtalelser og erklære, at Beregninger ere usikre; man kan jo tage fejl. Men de have gjort den Nytte, mener han, at man dog kan være vis paa, at Kristus snart vil komme, og tjene derfor til at holde Folk vaagne. Lige til det sidste beskjæftigede Jung-Stilling sig meget med Betragtningen af Tidernes Tegn.

Langt fornøjeligere end alt dette er det at se Jung-Stillings ophøjede kristelige Standpunkt overfor alle Partier og Afskygninger. Det stod han paa fra ung af, som vi før have set, og det vedblev han at staa paa, til han lukkede sine øjne. Altid formanede han de Kristne til Enighed; altid fandt han, at den indbyrdes Dømmen var en skrækkelig Forsyndelse mod Kjærligheden. Han siger om sig selv, at han har sluttet sig til alle kristne Partier uden at bekjende sig til noget af dem, heller ikke til Hernhuterne, som han dog satte saa højt. Om Partier bemærker han, at enhver Fører har en Yndlings-Mening, der er ham særlig vigtig; den foredrager han hyppig og forbinder den med det ene Fornødne paa en saadan Maade, at Folk tro, det nødvendig hænger sammen. Men tidt gaar det saa, at naar to Kristne, hvoraf den. ene kaldes efter Kefas, den anden efter Pavlus, komme sammen og faa udtalt sig rigtig for hinanden, da mærke de, at de ere aandsenige. Nu ventede han, at eftersom Mod-

') Det er skrevet 1810.-229

sætningen mellem Vantro og Troende blev skarpere, vilde disse sidste lære at slutte sig sammen, og det var hans Mening, at naar de store Verdensstorme brød ud, og „det Syndens Menneske" viste sig, vilde Gud lade de sande Kristne finde et „Solyma", snarest i Asien, hvor de kunde leve med hinanden og vente Herrens Gjenkomst.

Saaledes vedblev Jung-Stilling at virke som kristelig Forfatter, og Tusinder trindt omkring agtede paa hans Ord. Der dannede sig endog hist og her saakaldte „Stillingmenigheder", hvis Særkjende var i et stille Liv, hævet over de konfessionelle Forskjelle, at vente Herrens snarlige Komme. Dette var Jung-Stilling dog temmelig uskyldig i, thi skjøndt han, som én af hans nærmeste har bemærket, var udmærket anlagt til at være religiøs Sektstifter, var intet ham mere imod, og han havde Omdømme nok til at se, at endog slige Menigheder let blive til Sekter.' En anden Sag var det med de mange enkelte „Stillingvenner", der i det hele og store delte hans kristelige Livsbetragtning, hver indenfor sin Kirkeafdeling. Til disse hørte meget forskjellige Folk, ligefra de højeste til de laveste Samfundsklasser. Med saadanne stod han i stadig Brevvexling, og hans Hus blev besøgt af mangfoldige. Til „Stillingvennerne" kan paa en vis Maade den bekjendte russiske Baronesse Krüdener og selve Kejser Alexander den lste regnes. Baronessen, som havde givet Afkald paa Rigdommens Goder, opholdt sig en Tid i Karlsruhe for at pleje Omgang med Jung-Stilling. Siden drog hun ved Napoleonstidens Slutning omkring i Tydskland og Schweiz med et stort Følge, forkyndende én fælles, kristelig Religion, der skulde samle alle Troende ved Broder- og Søsterkjærlighedens Baand, dannende én stor, filadelfisk Menighed. Dette var jo altsaa en Slags Udførelse af Jung-Stillings Tanke. Det var ogsaa hende, der indgav Alexander den lste Ideen til „den hellige Alliance", der skulde samle de tre østlige Stormagter, Rusland, Preussen og østerrig til et broder--230

ligt Forbund under Kristus som det øverste Hoved. Hvorledes denne Alliance, der snart blev tiltraadt af næsten alle Evropas Magter, i Virkeligheden blev til en rent politisk, er bekjendt nok af Verdenshistorien, men Tanken i sin oprindelige, naive Renhed er nærmest udgaaet fra Jung-Stilling.

Kejser Alexander, der havde Retning imod kristelig Mysticisme, søgte ogsaa det gamle Sandhedsvidne i Karlsruhe. Det var i Aaret 1815. Kejseren gjorde et overordentlig gunstigt Indtryk paa Jung - Stilling. Denne fortæller, at Alexander havde det faste Forsæt at leve og dø som en sand Kristen og at fremme ægte Kristendom

paa alle Maader. Daglig granskede han i Bibelen, der altid laa paa hans Bord og saa' ud som en i flere Aar brugt Skolebog. Ogsaa Kejserinden elskede Guds Rige. Jung-Stilling overværede sammen med Kejseren en græsk Gudstjeneste, men da denne spurgte ham, hvilken „Religion" han holdt for den rigtigste, svarede han: „Blandt alle Religionspartier de Mennesker, som tilbede Gud i Aand og Sandhed."

Dette er Vidnesbyrd nok om, hvilken betydelig Rolle Jung-Stilling spillede paa sine gamle Dage.

Blandt de mange, der søgte ham, var ogsaa en Ven fra Ungdomsdagene, dengang én af 'de kjæreste; det var Goethe, der i Aaret 1815 kom til Karlsruhe paa en Rejse. Omtrent fyrretyve Aar vare henrundne, siden de to sidst saa's, men altid havde Jung-Stilling bevaret ham i kjærligt Minde og havde endog, naar man angreb ham, forsvaret ham med saadanne Ord som: „Goethe kan ikke selv gjøre for, at han er det, han er."2) En tilvisse meget besynderlig Ytring, et Vidnesbyrd blandt flere andre om, at Jung-Stillings gode Hjærte kunde forlede ham til Udtalelser, han ikke kunde staa ved. En større Mod-

1) E. Manger i Allg. deutsche Biographie. Artiklen Jung-Stilling. —

Der graue Mann 2, 461. ') Briefe an Fouqué 1, 179.--231

sætning end imellem disse to, som de nu vare, kan næppe tænkes. Imidlertid varede deres Møde, da Jung-Stilling tilfeldigvis nødvendig skulde bort paa en Rejse, kun en halv Times Tid.

De tydske Romantikere stod jo Jung-Stilling langt nærmere end Goethe. Vi have omtalt hans Forbindelse med Fouqué, der optog en Del af hans Digte fra fordums Tid (med Melodier af Jung-Stilling selv) i en Samling, der hed „Die Jahreszeiten". Men hvor meget han end sympathiserede med Romantikerne, havde han dog øje for de ultragermanske Overdrivelser, der traadte saa stærkt frem efter Frihedskrigen. Han fandt, at Hadet til alt fransk var latterligt; „man hader deres Klæder og Sprog, men hader ikke deres Letsind." Den gammel-tydske Dragt, som nu især blandt Studenterne kom i Mode, behagede ikke Jung-Stilling, dels fordi Dragten slet ikke var tydsk, men spansk, dels fordi det viste en Ud-vorteshed, som ikke lovede godt. Gjenfødelsen af den tydske Nation beror ikke paa Klæderne, siger han, men paa at vende tilbage til sand Kristendom, og han anvender derpaa med Rette følgende Lignelse: En fattig Mand kom til en Skrædder og bad ham låve en Uhr-lomme i hans Klæder. Skrædderen spurgte, om han da havde et Uhr. „Nej," svarede Manden, „men naar jeg først faar Lommen, saa kommer Uhret nok." Naar man bare flk den gammeltydske Dragt, saa mente man, kom nok ogsaa det gammeltydske Sind.

Til Jung-Stillings nærmeste Venner, hvoriblandt vi nævne Legationsraad Salzmann og den unge Moldauer Alexander Sturdza1), hørte ogsaa den romantiske Digter Max von Schenkendorf. Denne varmblodige unge Mand, der havde gjennemgaaet en haard Barndom og Ungdom,

•) Senere bekjendt som Forfatter til en Memoire om Tydsklands Tilstand 1818, hvori han beskyldte Universiteterne for at være Arnesteder for Revolution. Denne Memoire uddeltes hemmeligt til Evropas Hoffer og gav Anledning til Forfølgelser imod Universiteterne. Han levede siden i Rusland og døde 1854.-232

og hvis højre Haand var lammet i en Duel, var tidlig bleven paavirket af Jung - Stillings Skrifter. Han havde forelsket sig i en Kjøbmand Barckleys Hustru i Königsberg, og da denne efter sin Mands Død flyttede til Karlsruhe, fulgte Max von Schenckendorf snart efter og boede hos Jung-Stilling, hos hvem han ogsaa før havde været. Det elskende Par fik hinanden, og Jung-Stilling var til Stede som Forlover ved Vielsen. Under den daglige Omgang baade før og efter Bryllupet kom denne til at holde meget af dem begge. Men da det preussiske Opraab i Begyndelsen af 1813 kaldte alle Fædrelandsvenner under Fanerne, forlod Schenkendorf sin Brud og deltog med Hæder i Krigen, som han besang i skjønne Digte. Allerede 1817 døde han. Men Aaret i Forvejen sendte han et Lykønskningsdigt til Jung-Stillings 76de Fødselsdag, hvori han synger:

Ich kann es nimniermehr vergessen, wie Alles hier so freundlich war, wie ich an diesem Tisch gesessen so manchen Tag und manches Jahr; wie Vater Stillings Augen glänzteh beim fröhlich christlichen Gespräch, und wie die Töchter uns kredenzten, als ob das Brod ein Andrer bräch!

O, du von reinen Himraelsblüthen, von ew'gen Kränzen schön umlaubt, dem sechs und siebzig Sommer glüthen, du theures, vielgeprüftes Haupt! — Die Engel kamen zu den Alten, zum Abraham, zum frommen Lot; mir ist, als fiihlt ich hier sie walten. Fahr wohl! und Alle grilsz' euch Gott!

Det var Jung-Stillings sidste Fødselsdag. Skjøndt skrøbelig var han endnu stedse ved fuld Aandskraft og øvede sin vante Gjerning; hans Hustru Elise, nu omtrent 60 Aar, var svagere end han. Af Børnene levede Christines to: Hanne, 43 Aar, gift med Professor Schwarz i Heidelberg, og Jakob, 42 Aar, nu Embedsmand i Rastadt;-233

af Selmas Børn levede kun Karoline, 29 Aar gammel, som Forstanderinde "for et Pigeinstitut i Karlsruhe. Af Elises Børn var endelig Frederik, 21 Aar gammel, bestemt til at drage til Rusland som Landøkonom og Kameralist, og af de to yngre Døtre Amalie, 20 Aar, og Christine, 17 Aar, medvirkede den første ved nogle unge Prinsessers Undervisning oppe paa Slottet, saa at den yngste var den eneste Datter, som boede i Hjemmet. Det var saaledes kun en lille Husstand,, selve Familien nu udgjorde, men en Veninde af Elise og et eller to Børnebørn vare til Stadighed knyttede til den.

Jung-Stillings Hjem var af de sjældne, der gjøre et uforglemmeligt Indtryk. Svigersønnen Schwarz fortæller, at skjøndt man vel kunde mærke, at alle i Huset vare forenede ved en højere Kjærlighed, og skjøndt Jung-Stilling havde noget højtideligt og meget alvorligt over sig, saa var der dog ikke Tale om nogen Hængen med Hovedet. Tværtimod saa' han helst alle omkring sig muntre og var, trods sit Tungsind, dog let stemt til Glæde. Derfor gik det fornøjeligt til ved Bordet og ligesaa ved de hyppige Aftenselskaber, hvor unge og gamle samledes hos dem. Han holdt af at se sine Børn og Børnebørn danse og var en opmærksom Tilhører, naar der blev musiceret; selv satte han sig stundom til Klaveret og istemmede en Koral. Den hjærtelige Aand i Hjemmet forplantede sig til Tyendet, der tjente med en Kjærlighed og Troskab, som om de vare Husets Børn.')

I Begyndelsen af Vinteren 1816—17 blev Jung-Stilling saa svag, at han fra nu af var sengeliggende. Foruden det sædvanlige led han af Smerter i Siden, som han tilskrev den bratte Væltning for en Del Aar siden. Snart maatte han ophøre med hele Brevvexlingen. Vel blussede Livskraften op med korte Mellemrum, og han begyndte at skrive sin Alderdoms Historie, men det blev kun faa

l) Dr. Schwarz: Nachwort. Schr. i, 649.-234

Blade.') Elise blev nu ogsaa alvorlig syg med Bylder i Lungerne. Begge Ægtefolk, som i såa mange Aar havde været uadskillelige, vare saaledes ogsaa forenede i Sygdom og Sotteseng. En Dag ytrede han til hende: „Mig er det lige kjært, enten jeg skal virke her i Verden eller ikke; jeg er beredt paa alt." Tiden faldt ham ikke lang, da han kunde læse og samtale; helst dvælede han ved Minderne fra sine unge Dage.

Imidlertid kom der snart en foreløbig Adskillelse af de to Ægtefæller. De kunde ikke være i samme Stue, da deres Sygdomme krævede en forskjellig Temperatur; men i nogen Tid mægtede han dog at lade sig lede eller rulle i en Lænestol ind til hende. Elise blev imidlertid hurtig svagere og døde d. 22de Marts 1817; han takkede Gud, fordi hun havde udstridt, og glædede sig til snart at se hende igjen.

Dette varede heller ikke længe, thi det gik nu hurtig ned ad Bakke med ham. Hans Seng stod i hans Studerekammer, der altid havde været ham som en Helligdom; smukke Skilderier hang paa Væggene, og der var fuldt op af Blomster. Et Par Dage før sin Død havde han en forbigaaende Anfægtelse; han saa' i Drømme idelig en sort Mand ved sin Side, der gjorde ham bange. „Sig mig dog, kjære Børn!" sagde han, „hvem er den sorte Mand? Ser I ham da ikke?" En anden Gang syntes han, at den sorte Mand sagde til ham: „Kom med!" Men han sagde: „Nej, jeg vil ikke; gaa væk!" Siden fik han Ro og Fred, men han var dog meget alvorlig og højtidelig stemt. „At dø er ingen ringe, men en vigtig Sag," sagde han. Sine Børn formanede han til Gudsfrygt. „En fuldkommen Hengivelse i Guds Vilje og en bestandig Omgang med Gud og Varagtighed i Bønnen, det er Sagen."

') H. Stillings Alter. Sehr. i, 610 ff. Jung-Stillings Husliv, Læreaar og Alderdom er oversat af F. L. Mynster med Troskab og Kjærlighed til Æmnet.-235

Dagen før Døden kom mange Venner for endnu en Gang at se ham, og han nikkede venligt til dem. Han talte

om, at hele Livet forekom ham som en Drøm; han mindedes, at han engang som' Dreng havde havt en lille Fløjte, som faldt paa Gulvet og gik i Stykker, og da græd han for den i to Dage, skjøndt den kun havde kostet 12 Kreuzer. Formodentlig er det en af de Sorger i Livet, der har gjort heftigst Indtryk paa ham. Sligt kommer igjen efter de mange Aar, og saadan Sorg er ligesaa vel begrundet som de fleste saakaldte store Sorger.

Natten før Døden var der en forunderlig Ro over ham. Han bad for sine Børn, at de alle maatte blive i Troen paa Jesus Kristus og bevares som Grene paa Vintræet. Kl. 4 om Morgenen den 2den April samlede han alle sine om sig, lod dem knæle og holdt nu selv Nadver med dem. Han vilde ikke hente den eneste reformerte Præst i Byen paa denne Tid af Døgnet, da det var en meget gammel Mand. Som en Patriark uddelte han Herrens Legeme og Blod til sine kjære og nød det selv. Derefter velsignede han dem og lagde sig saa ned. Dødskampen begyndte, og den var haard; midt i Kvælingsanfaldene raabte han: „Herre, tag mig op i din evige Bolig!" eller „Bort, bort!" Undertiden kom der Mellemrum af lidt mere Ro, men snart begyndte Striden igjen; han saa' idelig hen til sine Børn, og ingen maatte forlade ham. Saaledes hengik hele den lange Formiddag; Krampen tog ham flere Gange; han raabte: „Herre! afskær Livstraaden!" og opfordrede Børnene til at bede for ham. Endelig, da han mærkede Døden komme, strakte han sig ud paa Lejet, øjnene brast, han trykkede dem selv til, Krampen fordrejede alle hans Træk, men et øjeblik efter var alt forbi; Ansigtet flk Udtryk af Fred og Glæde og Kjærlighed; han havde sejret. Det var lige ved Middagstid.

Sorgen over hans Bortgang var stor. Under almindelig Deltagelse blev han jordet paa Kirkegaarden-236

ved Karlsruhe, hvor et simpelt Gravmæle blev sat over ham. Men i Hilgenburg (eller „Florenburg", som det hedder i hans Barndomshistorie) er der siden rejst en smukkere Mindestøtte for Jung-Stilling nærved Kirken.

Han havde i rigt Maal høstet alt, hvad Livet kan byde.. Trange Kaar, store Modgangsbølger, Miskjendelse og Spot havde han gjennemgaaet, Tungsind og legemlige Smerter havde i mange Aar været hans Følgesvende. Men paa den anden Side havde han ogsaa i Overflod nydt Livets Goder. Tre Hustruer havde staaet ved hans Side, alle gode, ædle Kvinder, som elskede ham højt; de trange Kaar. bleve paa de gamle Dage omskiftede med lysere, og han forlod Livet, som han ønskede, uden at efterlade sig Formue, men ogsaa uden at skylde noget bort. Jordisk Ære høstede han rigeligt af; mange af Verdens Store bejlede til hans Venskab og ærede ham som en Fader. Ved sin Død var han baade Doktor i Medicin og Filosofi, foruden at han bar Titelen Gehejme-Hofraad. Men det ypperste, han fandt paa sin Livsvej, var Kjærlighed. Det er med Rette sagt, at faa have været elskede som han, ikke engang hans to berømte Venner Goethe og Lavater, men det laa i, at han selv havde saa stor en Kjærlighed. Og faa ere sikkert de, der som han ere blevne velsignede af taknemlige Medmennesker, og - for hvem der er opsendt saa mange Bønner, thi han var jo en. aandelig og legemlig Velgjører for utallige Mennesker.

Hans Børn gik det alle vel; de slægtede Faderen paa. „Hvor rige ere vi dog ikke," skrev Datteren Amalie til sin Søster, „at vi have havt saadanne fromme Forældre og Forfædre; hvem gad bytte med anden Rigdom!" Og den ældste Datter, som boede i Heidelberg, skrev kort efter Forældrenes Bortgang til de andre: „Hvor ere nu, naar jeg kommer til eder, de ædle, de som vi alle have saa meget at takke for? Hvor Engle-faderen, ved Synet af hvem man kunde synke ned af Ærefrygt, i hvis Nærhed man saa dybt følte Lykken-237

ved at være hans Barn? Ak, og den rene, kjære Moder méd hendes Omsorg og ømhed!"

Alt hvad der mødte Jung-Stilling i Livet, Sorg og Glæde, mørke og lyse Kaar havde han vidst at tage fra den rette Side, og derfor var det, naar alt kommer til alt, et lykkeligt Menneskeliv. Grundtonen, der gaar igjennem det, er en Efterklang af de Ord, som han saa tidt som Barn havde hørt af den gamle, kjære Bedstefader Eberhard: „O hvilken vidunderlig Gud!"

12.

Slutning.

Der er ikke mange Menneskers Liv, der foreligger saa klart for Efterverdenen som Jung-Stillings; derfor har han selv først og fremmest sørget ved sin sanddru og aabenhjærtige Livsskildring. Baade hans svage og stærke Sider ere lige let iøjnefaldende.

At Jung-Stilling havde sine svage Sider og i saa Henseende deler Lod med alle andre Mennesker, følger af sig selv. Men da ingen Personlighed kan opfattes i Sandhed uden en retfærdig Fordeling af Skygge saavel som af Lys, er det nødvendigt at dvæle ved dem.

Hans Livsvandel i og for sig var saa ren og ædel, hans Motiver saa gode og kjærlige, at her maa Dadelen forstumme. Skyggesiderne hos ham ere derfor af underordnet Betydning. Det er sagt om ham af en af hans nærmeste, at det verdslige Sind havde stor Magt i ham'), og det maa navnlig forstaas paa den Maade, at Forfængelighed og Storhedstanker let kom frem i ham. Denne Fristelse laa snublende nær, især paa hans ældre

') Prof. theol. Schwarz j Nachwort, Schr. i, 652.-238

Dage, da han blev fortrolig Ven af en Fyrste, da Verdens Store søgte ham, og da han blev elsket og beundret af Tusinder. Han bragtes derved til at overvurdere sig selv og se sig som Midtpunktet i en stor Plan af Gud. Denne Tanke, at Gud havde beredt ham til noget særlig stort, møder os tidt i hans Skrifter og støder. Men det mildnes igjen, naar man betænker, at disse Udtalelser skyldes hans store Aabenhjærtighed; andre fremragende Mænd have ogsaa i Virkeligheden overvurderet sig, men bedre forstaaet at skjule det for Verden. Den værste Brod tages dog af det derved, at han altid af fuldeste Hjærte giver Gud Æren; det er egentlig ham, han beundrer. Til sin unge Ven Fouqué skriver han engang: „De holder mig for bedre, end jeg er. — Det er sandt, Herren har vaaget over mig fra Vuggen som sin øjesten og med usigelig Kjærlighed og Omhu ledet mig ved sin Haand. Men naar jeg nu ser tilbage paa mig selv og mit hele Levnedsløb, synker jeg hen i mit Intet."1) Og naar han fandt en forfængelig Behag i Omgang med Verdens Store, da bør det dog tilføjes, hvad der er bevidnet af en paalidelig Mand, at han aldrig indlod sig paa at smigre dem, men sagde dem Sandheden rent ud.

Hans kristelige Standpunkt havde sine, tydelige Mangler. En af disse var, at han gjennem mange Aar forgjæves søgte at bringe Overensstemmelse mellem sin Tro og sin Tænkning. Han var ingen skarpsindig Tænker, og altid blev der derfor en Konflikt i hans Indre, som tidt pinte ham, ligesom han ogsaa derved kunde komme til at udtale Ting, som synes uforenelige med sand Kristendom. Han træder af og til op med Beviser for Kristendommen, saa fornuftmæssige, at man skulde tro, han var Rationalist, skjøndt han dog var en af denne Retnings stærkeste Modstandere. Men det er hans varme Følelse, der driver ham til at prøve alle Midler for at vise Samtiden, at Kristendommen er baade

*) Briefe an Fouqué, S. 171. (12. Maj 1810.)-239

fornuftig og sand. Hans Mangel paa skarpsindig Tænkning gjorde saa, at han stundom brugte Udtryk, der ikke maatte forstaas, som de lød.

En uheldigere Side ved hans Kristendom fremkom derved, at han i den senere Del af sit Liv altfor meget levede i Fremtiden. Han fordybede sig jo i Udlæggelsen af Profetier, særlig af Johannes' Aabenbaring, han anstillede Beregninger, paa hvis Sandhed han fuldstændig troede, ja han traadte selv halvvejs op som Profet. Intet har vistnok i en senere Tid skadet hans Anseelse som kristeligt Vidne i den Grad som dette. Han viser herved, at den mystisk-sværmeriske Aand fra hans rhinske Hjemland ikke har ladet ham upaavirket. Hine højtspændte Forventninger om Kristi Gjenkomst og Tusindaarsriget have snarere hæmmet hans Virksomhed end fremmet den.

Naar han dernæst med Tanke og Fantasi • gjærne dvælede ved den dunkle Tilstand efter Døden, var der en Mislighed forbunden dermed. Hans Forsøg paa at bestemme Aandernes Tilstand maatte nødvendig mislykkes. En anden Sag er det derimod, naar han brugte fantastiske Billeder af Tilværelsen i Mellemtilstanden som Prædiken for de levende; det havde sin Berettigelse og gjorde sin Nytte. At han i det hele fremdrog Mellemtilstanden, maa snarest regnes ham til Fortjeneste, og han var heri forud for sin Tid.

Vilde man kalde Jung-Stilling en Sværmer — og der er dem, der have kaldt ham det — gjorde man ham dog Uret. Hvor mange af Kirkens ypperste vilde da ikke falde ind under denne Betegnelse? Fordi han nærede levende Forventninger om, at Enden paa den nærværende Verdensperiode stod lige for Døren, bliver han dog ingen Sværmer; det var Tanker, som i hin bevægede Tid laa nær for enhver Kristen. Han udgav ikke sine Meninger,

hvor højt han end var forvisset om deres Rigtighed, for Trosgjenstande. Og forøvrigt havde han jo et meget sundt Blik for Sværmeri og alskens Overspændthed, ja-240

havde saadan Sky derfor, at han stundom blev for nøgtern, stik imod sin Natur.

Hvad er det imidlertid, som giver Jung-Stilling en ejendommelig og betydelig Plads i den kristne Menigheds Historie? Det er aabenbart det, man har villet betegne, da man efter hans Bortgang foreslog at sætte de Ord paa hans Gravmæle: „Han var et Forsynets Barn". Det, der er den røde Traad i hans Liv, er hans ubetingede Tro paa Forsynet og hans levende Erfaringer om Guds Forsyns Veje. Lad os ikke kalde det noget ringe, ikke betragte det, som om han kun havde sat sig til Borgeleje paa Kristentroens første Trin, Troen paa Gud Fader, thi det var jo slet ikke Tilfældet. Han troede ligesaa fuldt paa Jesus Kristus, ja som en af hans nærmeste siger: han havde en ganske egen personlig Hengivenhed for Frelseren.') Men han betragtede det som sit Livs Facit (som han siger), at han selv intet, slet intet har bidraget til Planen i sin Livsførelse, at alt dette var Forsynets rent frie Tilskikkelse, at han selv fuldstændig var som Leret i Pottemagerens Haand.2) Dette at give sig ganske hen i Guds Styrelse, er noget, som alle Kristne vide, at de skulle. Dette at tro, at Guds Veje med os altid ere de ene gode, tales der nok meget om blandt alvorlige Mennesker, men hvor mange er der, som virkelig i Livet lade sig lede af disse Sandheder? Men det gjorde Jung-Stilling fra ung af med et ligefremt Heltemod. Stærkest traadte dette frem i hans tidligere Tid, da han, vis paa at det var Guds Vilje, drog til Strasburg for at studere, aldeles blottet for Midler, og i hans senere Aar, da han gav Afkald paa en indbringende Stilling, for med en ringe Indtægt, der oven i Kjøbet var afhængig af en Fyrstes særlige Gunst, alene at ofre sig for Guds Rige og sit velgjørende Kald som de Blindés Hjælper. Men det samme Heltemod i Troen skjønnes at ligge til Grund

!) Schwarz i Nachwort S. 656. *) Schr. i, 601.-241

for hans mærkelige bratte Forlovelse med Christine; at han bagefter selv kom paa Tanker om, at det dog nok var overilet, formindsker ikke Værdien af hans Trosmod. Den der, saaledes som han, lægger hele sit Liv for Guds Fødder og vil lade ham alene raade, staar undertiden i Fare for at tage noget for guddommelig Indskydelse, som ikke er det, og det gjorde han vistnok oftere. Men hvem er den, der kan undgaa alle Skjær? Vist er det, at Jung-Stilling er et storartet Exempel paa, at dén, som tager Gud til sin absolute Leder, han farer vel og henter Velsignelse.

Hvilke Erfaringer har ikke denne Mand gjort om Gud som den levende Gud! „Der er en Verdensegn," siger en tydsk Forfatter, „som kun de have Kjendskab til, der standhaftig rette deres øje imod den."1) Denne Egn var Jung-Stilling hjemme i. Den færdedes han i med sikre Skridt, naar han traadte frem for sin himmelske Fader med den barnlige Bøn, vis paa at blive hørt og hjulpet. Og hvor mange Mennesker har han ikke løftet op i hin Egn ved Vidnesbyrdet om sine Oplevelser !

Hans Livsførelse bugtede sig underligt. Længe spejdede han efter, hvad' Guds Mening med ham vel kunde være. Og hvor lykkelig var han ikke, da han saa', at han var kaldet til at være Læge! Men da Aar vare gaaede, blev han ligesaa lykkelig, da han saa', at Gud havde beredt ham til et andet Kald, at være Lærer i Statsvidenskaben, og han greb det med Begejstring. Paa hans ældre Dage gik det op for ham, at nu skulde Guds Riges Sag lægge Beslag paa hans bedste Kraft, og vi vide, at han med ungdommelig Iver kastede sig derover. Gud havde altsaa forskjellige Kald til ham paa hans Livs forskjellige Trin, og han fulgte dem alle trøstig.

Man kan forstaa, at en Mand som Jung-Stilling, der

*) Gelzer: Die deutsche Nationall. 2, 53.-242

levede saa umiddelbart i Gudsforholdet, har havt noget eget over sin Person. Derom stemme ogsaa alle Vidnesbyrd overens. Hans Svigersøn kalder ham en Kraftmand; alt var stærkt hos ham, hans Vilje, hans Tanke, hans Fantasi og hans Tale. Guds Rige saa' han mest fra Kampens Side, som jo kom af, at han selv havde gjennemgaaet saa svære indre Kampe. Skjøndt hans Mundheld lød paa, at Mellemvejen er den bedste Vej, var det jo netop ikke at forstaa i Svaghed, men i Kraft; han vilde gaa sin egen Vej, og han gik den. Og naar hans Svigersøn bevidner om sig selv, at det fik mere Betydning for ham at se den ægte Fromhed lyslevende hos Jung-

Stilling, end alle Beskrivelser af den havde bibragt ham, da forstaa vi det saa godt.')

Saadanne Menneskers Liv bør forplantes i taknemlig Ihukommelse. Bliver det end kun Skyggerids i Sammenligning med den svundne Virkelighed, saa har det dog sin store Betydning. Hvor mange ere ikke blevne styrkede i deres Tro og opmuntrede i deres Kamp ved at læse om ham, og hvor mange trænge ikke stadig dertil. Det er derfor i sin gode Orden, at Mindet om de „herlige", om dem, der bleve Vejledere for mange, fordi deres Kraft i Herren var stor, stadig fornyes.

Jung-Stillings Livstanke er udtalt smukt og ejendommeligt af ham selv i følgende Ord: „Himlens Livfarve er Forglemmigej — og Naturens Livre er: Han vil ikke glemme mig." Begge Dele skulle tages med for at skabe et lykkeligt Menneskeliv.

') Nachwort S. 659.Indhold.

Side